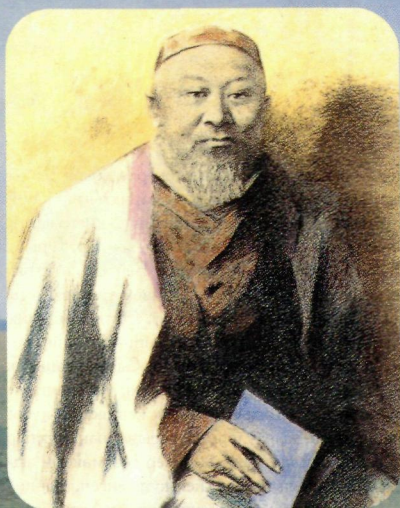

894.342-1
A-13

Архивті қор,
Архивті фонд

Абайдың 150 жылдығына

아바이의 잠언

양원식 옮김
김창근외 3인 추천

АБАЙ

Қара сөздер. Поэмалар
Книга слов. Поэмы

қазан әдебиетінің • 도서출판 예루살렘

ИЕРУСАЛИМ БАСПАСЫ

Абайдың 150 жылдығына

아바이의 잠언

양원식 옮김
김창근외 3인 추천

АБАЙ

Қара сөздер. Поэмалар

Книга слов. Поэмы

키자흐어연구회 · 도서출판 예루살렘

ИЕРУСАЛИМ БАСПАСЫ

이 책을 펴내면서

아바이는 사물의 도리를 꿰뚫어 볼 줄 아는 눈, 아바이는 동정심 많은
심정, 아바이는 백성의 현명성이다. 저명한 카자흐 작가 엠. 아우에소프
는 아바이에 대하여 이렇게 간단명료하게 평가했다.

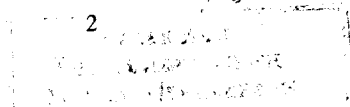
「아바이가 걸어온 길」이란 장편소설로 세계 문화계에 명성을 떨친 엠.
아우에소프의 이같은 평가는 아바이의 대표작 산문인 「아바이의 잠언」을
읽은 자라면 공감할 수 있을 것이다.

19세기에 서술되어 그때부터 거의 100년이 지난 오늘날 그의 교훈의
말을 주의깊게 읽어보면 현실에서 벌어지고 있는 많은 사건들을 재검토
하게 되고 또 많은 생각에 잠기게 하는 바 교훈적 가치가 크다.

아바이는 민족을 지극히 사랑한 입장에서 옳지 못한 게으름, 자만성,
배타성 등을 버리고 타민족을 한 형제처럼 대하여 그들의 좋고 유익한
점을 배울 것을 호소하였다. 그러므로 「아바이의 잠언」은 모든 민족, 모
든 사람들에게 깊은 이해를 주는 것이다. 그의 박애의 정신과 교훈은 카
자흐인들 그 민족성에 큰 영향을 주었기에 오늘날에 이르기까지 아바이
는 카자흐 민족의 거성으로 존경과 사랑을 받고 있음이 사실이다. 그의
영향을 이어받은 카자흐 민족은 1937년 러시아 원동에서 강제 이주되어
온 수십만의 우리 동포인 고려인들을 친절하게 보호하며 도와준 민족임
을 역사는 말해주고 있다. 결국 강제 이주 후 거의 60년을 지내오면서
이 넓은 땅 카자흐스탄은 우리 고려인 후세들의 고향땅으로 되어졌다.

카자흐스탄이 독립된 후 대한민국과 수교를 맺었고 양국에 대사관을

140845

설치하여 친선관계를 두텁게 하고 있음이 현실이다. 금년 5월 나자르바예브 대통령의 한국 공식 방문 후 양국은 정치, 경제, 문화 등 각 부문에서 상호 관계는 더욱 활성화 되고 있다.

카자흐스탄은 상징적으로 아바이의 땅이라고 한다. 그러므로 아바이를 이해하고 안다는 것은 곧 카자흐스탄과 그 민족을 이해하고 안다는 말과 같다.

금년은 카자흐스탄 국민과 함께 아바이를 잘 알고 있는 온 세계가 그의 탄생 150주년을 성대하게 거행하고 민족적 경축의 해이다. 이같은 경사의 해를 계기로 「아바이의 잠언」이 처음으로 한국어로 번역되어 책으로 출간됨은 참으로 의미가 큰 것이다.

이 책 출간의 의지는 작년 가을(1994년 11월)에 있었던 제2회 카자흐어 세미나(강사:주민호)에서 결의되었고 추진되었다. 감사한 일은 한국어 번역에 소련작가동맹 맹원 고려일보사 양원식 사장이 수고해 주었음과 이에 뜻을 함께하여 적극 협찬해 준 주 카자흐스탄 한국 여러 상사들의 경제적 도움이다. 또한 이 일을 위하여 주 카자흐스탄 한국 대사관이 배후에서 도와주셨음도 감사치 않을 수 없다.

금년 8월 아바이 150주년 민족적인 대경축 행사와 때를 같이 하여 아바이의 「아바이의 잠언」이 출간됨은 카자흐스탄과 한국 양국간의 상호협조 활성화와 1937년 강제 이주 때 고려인들에게 배풀었던 온정에 대한 감사의 뜻과 함께 아바이의 위대한 정신과 교훈을 이어받은 카자흐스탄의 무궁한 발전을 기원함에 있다.

끝으로 이책 출간에 추천사를 써 주신 김창근 대사, 알리베크 아스카로프와 박일, 한구리 교수께 그리고 나의 친구인 출판사 예루살렘 윤희구 사장과 그 직원들의 노고에 깊은 감사를 드리는 바이다.

카자흐어연구회 회장 신송태

추천사

카자흐스탄의 거인 아바이 꾸난바이의 150주년 탄생을 이 민족과 함께 축하하며 기뻐하는 바입니다.

이와 때를 같이하여 한인들로 구성된 카자흐어 연구회에서 「아바이의 잠언」을 한국어로 번역하여 처음으로 책이 출간된 것은 카자흐스탄과 한국 양국간의 친선에 큰 의미를 지니고 있기에 매우 기쁘게 생각하는 바입니다.

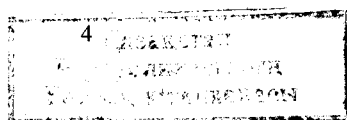
이 책을 통하여 두나라 국민이 더욱 친근해지고 무엇보다도 한국 국민들이 카자흐스탄과 그 민족을 보다 폭넓게 알고 이해하는 데 크게 도움이 될 것으로 믿는 바입니다.

서로가 서로를 알고 이해하고 또 협력하는 것이 얼마나 귀하고 아름다운 일인가!

수교후 양국은 오늘날까지 정치, 경제, 문화 모든 분야에서 그 발전을 더해가고 있습니다.

아바이 150주년 탄생 경축에 맞추어 출간된 이 책이 양국문화 교류에 크게 이바지 할 것으로 확신하기에 기쁜 마음으로 추천하며 아울러 이 일을 위해 수고하며 협조하신 모든 분들께 치사하는 바입니다.

주 카자흐스탄 한국 대사관
대사 김창근

아바이

아바이 꾸난바이는 글로써 카자흐 새 문예의 문을 열은 문예의 창시자이다. 금년 그의 탄생 150주년(1845.3.10—1904.8.6)을 맞이하여 카자흐 민족과 그를 잘 알고 있는 모든 나라들이 축하하고 있다.

1957년 재소고려인 문학제에서 당시 카자흐 종합대학 철학교수로서의 본인은 처음으로 아바이의 시문을 고려 사람들에게 소개한 바 있다. (발표:김삿갓과 아바이—문예백과사전 1966. 제3권 P.515 소련대백과사전 1973. 제 12권 P.113)

그리하여 그들은 그들의 전통악기인 돔보라를 무릎에 놓고 유명한 옛 작곡가인 꾸르만가시 꺄이노래 「싸리알까」(黃草原)를 부르며 아바이를 기리고 있다. 아바이는 카자흐 작가 무흐타르아우예소프의 말대로 아주 큰 길을 걸어 온 바 그야말로 카자흐인들의 자랑이요 얼굴이요 명예이다. 아바이는 러시아의 푸스킨, 우크라이나의 셉첸코, 우리 나라의 김삿갓처럼 무능한 정치인인 무식무례한 부자들을 신랄하게 질책하였다.

우리 한인들이 홍익인간 원칙에 따름과 같이 카자흐인들은 아바이가 글로써 남겨준 「아바이의 잠언」을 따르고 있다.

재소고려인 박일

ОСЫ КІТАПТЫҢ БЕТАШАРЫНА

Абай лебі, Абай үні, Абай тынысы - халық үні. Бүгін ол үн біздің де үнге қосылып, жаңғырып, жаңа өріс алып тұр, - деп кезінде қысқа да нұсқа жазған еді қазақтың ұлы жазушысы Мұқтар Әуезов. "Абай жолы" эпопеясымен күллі әлемге даңқы шарлаған ұлы Мұқан Абайдың өлендерімен қоса "Қара сөздерін" де айырықша бағалаған болатын.

19 ғасырда қазақтың данышпан ақынының қаламынан туған "Қара сөздері" араға 100 жыл салып, ақ алмастай жарқ-жұрқ етіп, бүгінгі күнгі толғақты мәселелерге де жауап тауып, Абайдың өлмес-өшпес ұлағатты ұстаздығын төрткүл дүниеге паш етіп тұр.

Дүниені мекен еткен басқа да халықтарға үлкен сүйіспеншілікпен қараған Абай, жатыпшыер жалқаулықты, тоғышарлық пен менмендікті аяусыз шенеді, өзге жұрттардың озық өнегелерінен үлгі алуға шақырды. Міне, ақынның "Қара сөздері" басқа халықтардың, ұлттар мен ұлыстардың көңіл кілтін тап басатындағы да сондықтан. "Адамды сүй, алланың күдіретін сез", - деп толғанған ақын рухы әр қазақтың жүрегінде. Абай үндеген сол адамсүйгіштіктің қазақ халқының ұлттық дәстүріне айналып кеткендігіне бұлжытпас мықты бір дәлел - 1937 жылы жүздеген мың көрісті қойдай тоғытып, осы аймаққа зорлап қоныстандырған кездегі жергілікті халықтың көрсеткен бауырмалдығы болды. Содан бері аттай алпыс жыл уақыт өтті, ондаған мың көріс осы арадан екінші отанын тауып, ұрпақ өсіріп отыр.

Шынайы егемен ел атанған Қазақстан Корея Республикасымен тығыз ынтымақтасып, елшіліктер алмасып, достық қарым-қатынастарын шексіз ұғайта беретін болады.

Осы жылдың мамыр айында Президент Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Корея Республикасына барып, екі ел арасында саяси, экономикалық және мәдени байланыстардың одан әрі дамуына берік негіз қалап қайтты.

Қазақстанды әдетте Абай елі деп атайды. Сондықтан да Абайды білу және жүрекпен ұғыну ол Қазақстан мен қазақ халқын тану әрі шынайы түсіну деген сөз.

Биыл туысқан қазақ халқы бүткіл әлем жұртшылығымен бірге ұлы Абайдың туғанына 150 жыл толуын салтанатпен атап өткелі отыр. Осындай мерейлі мерекелі жылда Абайдың "Қара сөздерін" тұңғыш рет кәріс тіліне аударып, басып шығару баға жетпес сый, абройлы іс болмақшы.

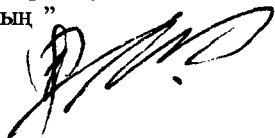
Бұл кітаптың жарық көруіне мұрындық болған "Қазақ тілін оқып-үйрену жөніндегі қоғамның /дәріс оқушы Джу Мин Хо/ /1994ж. қараша/ екінші семинары болды. Кітаптың тәржімасын жасаған "Коре ильбо" газетінің бас редакторы, Жазушылар одағының мүшесі Ян Вон Сик. Сондай-ақ Қазақстанда жұмыс істейтін біздің іскер азаматтарымыз, Қазақстандағы Корея Республикасының елшілігі тарапынан да қолдан келген көмектерін аяп қалған жоқ. Солардың бөріне бас иіп, алғыс айтамыз.

Осы жылдың тамыз айында Абайдың 150 жылдық торқалы тойы дүрілдеп өткізіледі дедік. Сол тойға сый есебінде ұсынылар бұл кітапты шығара отырып, біз Абай рухы жайлаған туған Қазақстанның мәңгілікке гүлдене беруіне, Қазақстан мен Корея Республикасы мемлекеттері арасындағы достықтың тамырын терең жаюына тілектеспіз. Бұл сондай-ақ 1937 жылы күштеп қоныстандырылған кәрістердің туысқан қазақ халқының риясыз меймандос мамыражай көңіліне білдірілген бір ілтипат есепті болсын.

Ақырында профессорлар Г.Хан, Пак-Ир мырзаларға да шын жүректен алғысымызды білдіреміз. "Иерусалим" баспаның директоры досым Юн Хи Гу жне оның қызметкерлеріне де шын жүрегімнен алғыс айтамын.

"Қазақ тілін оқып-үйрену
жөніндегі қоғамның "

төрағасы

СИН СОНГ ТЭ

ҰСЫНЫС

Абай Құнанбаев - қазақтың данасы. Абайдың туғанына 150 жыл толуына арналған мерей тойына қатысуына қуаныштымыз. Осыған байланысты Абайдың "Қара сөздері" бірінші рет көріс тіліне аударылды.

Кітапті дайындаған "Қазақ тілін үйрену жөніндегі көріс қоғамы". Бұл екі мемлекет - Қазақстан Республикасы мен Көріс Республикасы - арасындағы достықтың нығайтуына ықпал етеді.

Кітап екі ел арасындағы қарым-қатынас пен достықтың нығайтуына ықпал жасап, көріс елі қазақ халқының кеңпейілділігін терең таныстыруына байланысты бұл кітапті үлкен қуанышпен оқиды.

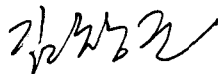
Бір-бірін тану - бұл игілікті іс.

Екі мемлекет арасындағы ресми қарым-қатынастың орналасуы, саяси, экономикалық және мәдени байланыстарды кеңейту түсуін айтып кетуіміз керек.

Абайдың туғанына 150 жыл толуына байланысты шығарылған осы кітапті үлкен қуанышпен ұсынамыз. Бұл кітап екі ел арасындағы мәдени қарым-қатынастың нығайтуына және кеңейуіне ықпал етеді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
КӨРІС РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕЛШІЛІГІ

ЕЛШІ

КИМ ЧАН ГЫН

Асыл мұраның жаяғыруы

Адамаат атап өтіп отырған Абай жылы - ұлы бабамыздың көмеңгерлігі арқасында халықтардың бір-біріне деген сүйіспеншілігі мен өзара түсіністігінің елеулі бір қадамына айналуы тиіс. Оның ойлары, өлеңдері, лұғат сөздері мен пәлсафалық толғаулары ешқашан ұмытылмайды, өйткені Абай сан қырлы дарын, түбі жоқ тұңғық, ол халық даналығының жарқын көрінісі ретінде ғасырлар бойы жасайды.

Ақын, пәлсафашыл әрі дана Абай ғасырлар мәдениетінің бедерлерін данышпандықпен болжай білді. Оған, құрметті оқырман, Сіздің қолыңыздағы кітап куә. Бұл - Абайдың пәлсафалық толғаулары, әйгілі "Қара сөздері". Осынау кәделі дүние "Коре ильбо" газетінің бас редакторы Ян Вон Сиктің тәржимасы арқылы көріс тілінде тұңғыш рет сөйледі. Кітап дегеніміз - халқымыздың адамаат игілігіне айналған асыл мұрасы. Бұл мұра Абай арқылы да біздің қазынамызда мәңгіге сақталады.

Аталмыш кітапта ұлы ойшылдың ұлы арманы - халықтар достығына деген үміт белдеуі айшықты бейнеленген. Син Сонг Тэ басқарған кәріс "Қазақ тілін үйрену қоғамының" бастамасы ұлы ойшылдың үміт өткелін жалғап отыр, қуатты шығармашылық күш арқылы Абай мұрасы кәріс тілінде сөйледі.

Қазақ халқының біртуар перзентінің ешнәрсе тең келмес кемеңгерлік сөздерін бас ие отырып, қолыма аламын. Бұл мұра бізді адамның адамзатқа тартар үлкен сыйы - бір-біріне деген инабаттылық пен әсемдік әлемін сүйге баулитын асыл қазынасы бол қала бермек.

Ұлы кемеңгер мен оның ұрпақтарының мерейі үстем бола бергей!

Әлібек Асқаров,

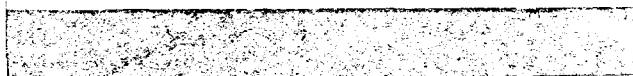
Қазақстан Жазушылар

одағының мүшесі,

Қазақстан Республикасы

Баспасөз және бұқаралық

ақпарат министрінің орынбасары

Выпуская эту книгу.

Абай - око, всепроникающее в сущность вещей. Абай - любвеобильное сострадание. Абай - мудрость народа, - так кратко и метко определил его знаменитый писатель М. Ауэзов. И с ним соглашаешься, ибо это высказал М. Ауэзов, автор повести "Путь Абая", принесшей ему известность литературного мира, считавший стихи в прозе "Назидательные слова" показательными произведением Абая.

"Назидательные слова", написанные им в 19 веке, спустя 100 лет, сохранили свою проникновенность и вынуждают переосмысливать и переосмысливать многие события, которые разворачиваются вокруг нас, сохраняя тем самым свою великую поучительность.

С позиции большой любви к другим народам, Абай осудил лень, зазнайство, шовинизм, признавал дружелюбие к другим народам, поучиться друг у друга. Вот почему его "Назидательные слова" находят столь глубокое понимание у разных народов, у всех людей. Дух его человеколюбия и назидания столько повлиял на своих соотечественников, что его имя у казахов по сей день остается самым почитаемым и любимым. О том, что и это человеколюбие стало у казахов национальной традицией, свидетельствует их сострадательное отношение к корейцам, когда в 1937 году сотнями тысяч переселяли их сюда, о чем они с такой признательностью вспоминают. Представьте себе результат таких заботливых отношений к насильственно заселяемым корейцам со стороны местных казахов в современном их положении. Прошло почти 60 лет, а десятки

тысяч корейцев (корё сарам) на этой обширнейшей земле казахов нашли родину для своего потомства.

Став суверенным государством, Казахстан заключает с Республикой Кореей обоюдные договоры и устанавливают свои посольства друг у друга, которые будут всемирно расширять и укреплять дружественные взаимоотношения.

В мае этого года Президент Нурсултан Абишевич Назарбаев посетил Республику Корея и укрепил политические, экономические и культурные связи между двумя странами.

Казахстан образно называют землей Абая. Поэтому знать и понимать Абая равнозначно знать и понимать Казахстан и его народ.

В этом году казахи со всем миром, хорошо знающим Абая, устраивают большие торжества, посвященные 150-летию со дня его рождения. В такой юбилейный год выпустить в свет книгу Абая "Назидательные слова" в переводе впервые на корейский язык признаться событие немаловажного значения.

Инициатором издания этой книги стал второй семинар (лектор Джу Мин Хо) "Общество по изучению казахского языка" (ноябрь 1994 года.). Оно стало возможным благодаря переводу этой книги на корейский язык, который выполнил член Союза писателей Ян Вон Сик, он же главный редактор газеты "Корё ильбо"; благодаря деловому участию наших бизнесменов, работающих в Казахстане и благодаря заботливой поддержке со стороны посольства Республики Корея в Казахстане. Всем им выражаем благодарность и признательность.

В августе этого года состоятся большие нацио-

нальные торжества, посвященные 150-летию со дня рождения Абая. Выпуск книги Абая к этому событию мы считаем выражением нашего пожелания вечного процветания Казахстану, унаследовавшего великий дух Абая, выражение нашего пожелания усилению взаимодействия между двумя государствами Республики Казахстан и Республики Корея и как знак благодарности за теплые отношения, которые были оказаны в 1937 году насильственно переселявшимся корейцам. И, наконец, выражаем благодарность профессорам Г. Хану и П. Пак-Иру, за их рекомендации нашей книги читателю. Выражаем также благодарность своему другу Юн Хи Гу, директору издательства "Иерусалим" и его славно поработавшим сотрудникам.

Председатель "Общества
по изучению казахского языка"

Син Сонг Тэ

РЕКОМЕНДАЦИЯ

Абай Кунанбаев - великий казах. Мы рады участвовать в чествовании 150-летия со дня его рождения. К этому большому событию выходит в свет книга Абая "Назидательные слова", впервые переведенные на корейский язык. Книгу подготовило "Корейское общество по изучению казахского языка". Это добрый знак укрепления дружбы между двумя государствами - Республикой Казахстан и Республикой Корея.

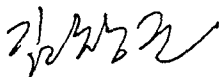
С большой радостью и благодарностью прочтут эту книгу, ибо она сильно содействует дальнейшему укреплению и расширению тесной дружбы между нашими народами двух стран, корейцы узнают намного шире и глубже великодушные казахов. Содействовать взаимоузнаванию и взаимодействию - благородное дело.

Рад почеркнуть, что с момента установления официальных отношений между нашими двумя государствами, более интенсивно развиваются наши практические дела во всех сферах политики, экономики, культуры.

С выражением радости и благодарности рекомендую эту книгу, которую подготовили к знаменательному событию 150-летия великого Абая. Она поможет укреплению и расширению культурных связей между нашими народами.

Посольство Республики Корея
в Республике Казахстан

Посол

Ким Чан Гын

СОЗВУЧИЕ БЛАГОДАРНОЙ ПАМЯТИ

Год Абая, который отмечает человечество, должен стать шагом любви и взаимопонимания народов благодаря мудрости нашего великого предка. Его мысли, стихи, афоризмы и философские размышления не знают забвения, потому что Абай глубок, многомерен и многогранен и переживает века, как человек, олицетворяющий мудрость народа.

Поэт, философ и мудрец, он прозорливо предвидел культурную перекличку веков, что наглядно подтверждает и книга, которую Вы взяли в руки, дорогой читатель, — философские размышления Абая, его знаменитые "Слова наизидания", впервые переведенные на корейский язык главным редактором газеты "Коре ильбо" Ян Вон Сиком. Книга эта есть благодарная память наших народов за те культурные ценности, которыми обладает все человечество. Обладает отныне и навсегда благодаря и Абая.

В ней отразилась и мечта великого просветителя, ростки его надежды на братство народов, о чем свидетельствует инициатива корейского "Общества по изучению казахского языка" во главе с председателем Син Сонг Та, который предпринял энергичные творческие усилия, чтобы познакомить нас с прекрасным переводом Абая на корейском.

С трепетом и признательностью беру я в руки нетленную мудрость лучшего из сынов казахского народа, который учит нас благородству и благодарности за все доброе и прекрасное, что может подарить человек - всему человечеству.

Да исполнятся Его и наши надежды!

А л и б е к А с к а р о в

член Союза писателей Казахстана,
зам. министра печати и массовой
информации Республики Казахстан

К читателю

Данная книга посвящена творческому наследию Абая Кунанбаева - великого казахского просветителя, мыслителя, поэта и композитора, чье 150-летие со дня рождения в этом году по решению ЮНЕСКО отмечают народы мира.

Выход его произведений на корейском языке - знаменательное событие в духовной жизни, как казахского, так и корейского народов.

Корейские читатели теперь смогут на родном языке познакомиться с философскими взглядами, изобличительно-сатирическими высказываниями поэта, выраженными мастерским, образным языком.

Творчество Абая, рожденное народной поэзией, обогащенное традициями мировой литературы - вечно живое достояние казахского народа.

Выход книги Абая на корейском языке рассматривается во-первых, как признание его вклада в развитие мировой литературы, во-вторых, как факт дальнейшего укрепления культурных связей между Казахстаном и Кореей, в третьих, как проявление признательности казахскому народу, принявшему и оказавшему помощь корейцам, подвергшимся сталинской репрессии в 1937 году. Почти за 60 лет проживания в Казахстане корейцы, проявляя мудрость, трудолюбие и неиссякаемое стремление к знаниям, добиваются значительных успехов.

За вклад в развитие экономики, науки, образования, культуры, искусства и спорта 68 корейцев удостоены звания героев труда; 36 - имеют ученую

степень доктора наук и звание профессора; сотни - звания заслуженных работников промышленности, сельского хозяйства, строительства, культуры, финансов, юстиции, торговли и т. д.

Надеюсь, что выход в свет книги Абая на корейском языке поможет зарубежным соотечественникам обогатить свои знания творческим наследием великого сына казахского народа.

Президент Республиканской Ассоциации корейских культурных центров Казахстана.

Профессор **ХАН ГУРИЙ**

А б а й.

Абая Кунанбаева, родоначальника новой письменной казахской литературы, чествуют просвещенный мир в связи с 150-летием со дня его рождения (10.03.1845-06.08.1904). Корейская литература о поэзии Абая впервые рассказала своим читателям - корё сарам - в 1957 г. в статье философа из КазГУ П.Пак-Ир (КЛЭ, 1966, т. 3, с.515; БСЭ, 1973, т.12, с.113).

О величии Абая легче убедиться, прочитав его "Назидательные Слова". Знатоки поэзии пишут, что Абай большой поэт, философы, что он великий просветитель. А вот молодой знаток казах убеждает в том, что Абай больше, чем поэт и мыслитель, что Абай - честь всех казахов и, сказав это, по традиции, на домбре сыграет в его честь кюи "Сары Арка" ("Золотая степь") знаменитого Курмангазы.

Дух Абая - дух народа и велик путь Абая (Мухтар Ауэзов).

Абай бичевал бездарных правителей, невежество богачей так же нещадно, как Пушкин в России, Шевченко на Украине, Ким Сакади в Корее. Мы, корейцы, следуем древнему принципу - "Дай людям больше полезного" ("Хонг-Ик инган"), казахи следуют "Назидательным Словам" Абая, которые он оставил им письменно.

Чествуя 150-летие Абая, рад рекомендовать его "Назидательные Слова", изданные впервые в переводе на корейский язык, во имя расширения культурных связей между Казахстаном и Кореей.

Корё сарам

П.Пак-Ир

목차

이 책을 펴 내면서 · 3

추천사 / 김창근 · 4

아바이 · 5

ОСЫ КІТАПТЫҢ БЕТАШАРЫНА · 6

ҰСЫНЫС · 8

АСЫЛ МҮҒАНЫҢ ЖАҢҒЫРУЫ · 9

Выпуская эту книгу · 11

РЕКОМЕНДАЦИЯ · 14

СОЗВУЧИЕ БЛАГОДАРНОЙ ПАМЯТИ · 15

К читателю · 17

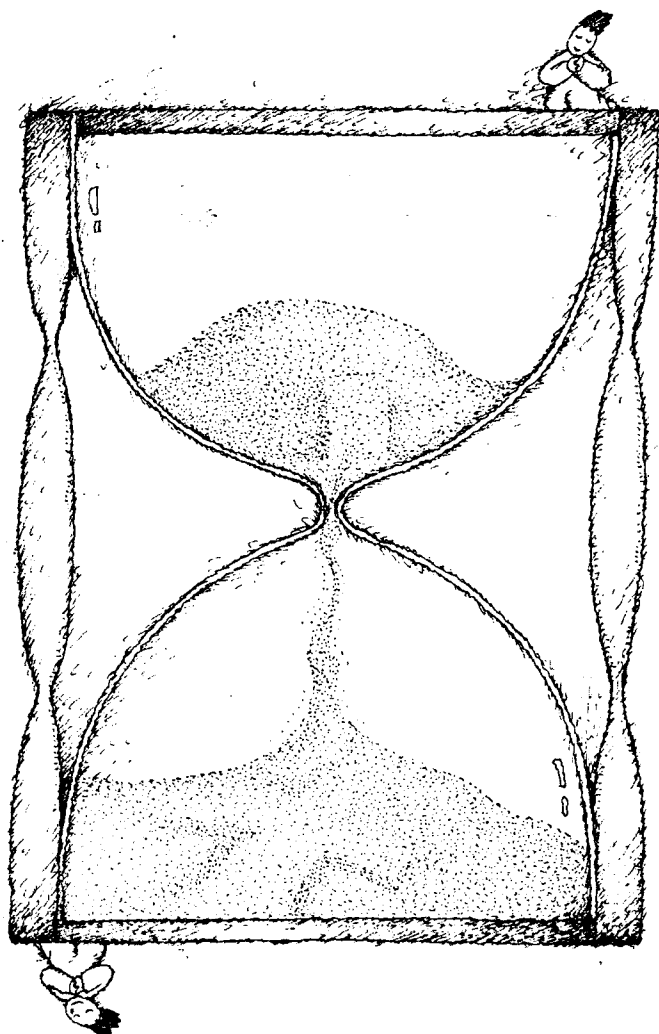
А б а й · 19

아바이의 잠언 · 21

Карасөз · 141

Слово об Абас · 259

아바이의 잠언

아바이(이브라힘 꾸난바예브) 1845—1904년

아바이는 최근 두 세기간 카자흐 인민들의 정신생활에서 가장 으뜸가는 거인들 중 한 사람이다. 뛰어난 창작적 재능과 놀라운 지력, 깊이있고 폭넓은 세계관과 인도주의가 그의 창작품들의 특징을 이루며 그의 창작유산은 지금까지도 국민교육에서 큰 뜻을 갖고 있다.

19세기에 들어서면서 카자흐 땅도 널리 알려진 방법으로 식민지화가 이루어졌다. 그 식민지화의 결과도 전형적이다. 그럼에도 불구하고 아바이가 살며 창작활동을 한 역사적 전후관계는 특이하였다.

카자흐 민족은 옛날 중앙아시아 문명의 유형이었던 유목 생활양식의 대표적 민족이었는데, 19세기 후반기에 들어서면서 그 유목민으로서의 생활양식은 점점 정착 생활양식으로 변해가고 있었다. 이 새 시대는 카자흐 유목민으로 하여금 전통적인 생활 풍습뿐 아니라 수천년을 거쳐 무연한 초원 땅에서 여러 민족들의 문화가 서로 엉키어 이루어진 특이한 혼성문화체계마저도 거절해야 하는 쓰라린 대가로 장차의 문명세계로 들어갈 수 있는 좋은 기회를 주었던 것이다.

19세기 카자흐 문학, 음악에는 미래의 이런 극적 갈등에 대한 예감이

여러 형식으로 담겨지게 되었다. 바로 이런 풍조가 작가들과 사상가들의 작품들과 종족지도자들, 예언자들의 연설에서 지배적인 자리를 차지하게 되었다.

피할 수 없는 불운의 숙명에 결사적으로 대항하여 나선 내용이 담겨진 쥘르크족 설화가 꼬르꾸트와 마찬가지로 아바이도 자기의 창작품들에서 자기 종족의 게으르고 우유부단하고 타성적인 생활양식을 반대하며 나섰다. 자기 동포들을 로씨야와 유럽 문화와 접촉시키는 계몽사업에 많은 힘을 바친다. 그의 계몽사업 무기는 무슬만 레네상스(문예부흥)시기의 아랍어 및 쥘르크어 문화의 영향하에 형성된 고대문화 유산의 지식과 사상이다. 자기 선배들의 걸작들인 구비문학 작품들과 서사시들에 능통한 아바이는 의식적으로 전통적인 작시법을 개혁하였고, 민족 시가의 주제들을 바꾸고 더 넓힌다.

아바이의 혁신적인 창작품들은 당대의 여러 대작가들에 의해 높이 평가되었고 그 작품들이 근본적으로 다른 생동성을 띠고 있었음에도 불구하고 현대인들도 그의 작품들을 잘 이해했다. 그후 그의 시문학은 자기의 깊은 지성적인 내용과 전인류적 가치의 개방성으로 카자흐 민족문학에 큰 영향을 주었고 국민의 역사적 자기긍정 과정에 직접적인 영향을 준다.

아바이의 시문학 걸작들에는 낙천주의로 충만된 창조적 작품들도 적지 않다. 그 작품들은 민족 문학황금재로 되었으며 여러 세대 독자들의 기억속에 살아 있고 애독되고 있다. 또 여러 외국어들로 번역되었다.

그런가하면 또 다른 시 창작품, 다른 아바이, 즉 자기 노력에서 좋은 결실을 바라지 못하는 절망적인 의심에 사로잡힌 작품들도 있다. 인간의 비극적인 고독생활을 그리는 주제가 그의 시문학의 기본을 이루었고 바로 이런 주제의 시들이 예술적 최고봉에 도달하였으며 세계문학 걸작들

과 한 대열에 서게 된다.

아바이의 창작유산에서 45편의 「교훈의 말」로 되어 있는 철학적 에세이 「까라쑈즈」 「현명한 말」은 특수한 자리를 차지한다. 이 저작에서 그 어떤 체계성을 찾음은 당연한 일이다. 그러나 작품의 그 혼잡성은 창작적인 혼잡성인 것이다. 마흔다섯번이나 거의 비슷한 내용의 말을 읽게 되는데 이 말은 다 카자흐족에 대한 말로 고상하고 정신적인 차원에서 아바이에 의해 잘 검열된, 자기 종족의 결점에 대한 말이다.

이 「교훈의 말」에서 아바이는 자기 민족을 솔직하고 날카롭게 비판하였다. 자기 인민에 대한 동정심과 불타는 사랑, 실망이 조화되어 아주 독특한 형식으로 표현되었다.

아바이는 1845년 쉐미빨라쥬크주 칭기스산 마을에서 또박또박 유목민 가정에서 태어났다. 그의 부친인 지방관리 꾸난바이는 아들에게 가정에서 초등교육을 가르친 후 쉐미빨라쥬크주 회교사원 승려 아흐메트—리지가 교장으로 있는 메드레쎬(회교고등학교)로 보낸다. 이 학교에서 아바이는 동방 신 문학과 접촉하게 되고 동방 언어를 배웠으며 로씨야학교도 다닌다. 부친의 의지에 의해 아바이는 어린시절부터 종족들간의 분쟁을 잘 알게 된다. 그 결과로 그는 식민지적 질서에 얽매여가고 있는 자기 민족의 고통스러운 처지와 상층계급들의 줄렬성을 깨닫게 된다.

40세 나이에 처음으로 아바이는 '여름'이라는 제목을 단 훌륭한 시를 지었고 그 후부터 여생을 긴장된 창작활동에 정력을 아낌없이 바친다. 그는 처음으로 자기 인민의 감정에 맞고 이해될 수 있게 뿌스킨과 레르 몬토브, 크롤로브 등 저명한 로씨야 작가들의 작품들을 카자흐어로 번역한다. 시인으로서, 작곡가로서 아바이는 몇 수의 노래를 지었는데 그 노래들의 가사에는 그때까지 카자흐작 시법에 없었던 형식(8행시, 6행시)이 도입된다.

아바이가 읽었고 또 아바이가 이야기해 준 서방 및 로씨야 작가들의 소설내용이 구비문학 자느르로카자흐 초원에 퍼지기 시작하였다. 이리하여 광활한 카자흐 초원에는 프랑스작과 주마작 「세명의 격충수 병사」, 「젠리흐 나와르쓰끼」와 뽀뜨르대제에 대한 「로씨야 실화」, 종교재판 시기의 소설들, 프랑스 작가 레사즈작 「절름발이 악귀」 등이 널리 보급되었다. 또한 아바이는 대초원 첫 이주민들에 대한 소설들과 그리고 「샤흐 나메」, 「레일리와 메이준」, 「교르 오글리」 같은 수십편 동방 서사시들을 대중에게 이야기 해 주었다.

많은 수의 시들과 철학적 에세이 「까라 쏘스」 외에 아바이의 독창적인 창작품들 중에서 「이스칸데르」, 「마쓰구드」, 「아집에 대한 이야기」 등 서사시들도 있다. 아바이는 아랍어-페르시아어로 된 영웅서사시 원작들을 잘 알고 있었고 동방 고전작가—거인들인 피르도우씨, 나사미, 싸아지, 나위이, 피폴리 등의 작품들도 잘 알고 있었다. 근동문화 역사를 연구하면서 그는 따바리 라브구지, 라시드—에드진, 바부르, 아불가지—바가두르한, 기타 역사가들의 역사 논문들도 읽었고 동방 신학자들이 제창한 무슬림 법학과 논리기초도 알고 있었다.

아바이의 시문학 유산에서 동방 고전 시문학의 가장 훌륭한 전통의 영향이 느껴진다. 사랑에 대한 노래들과 서정적인 심사숙고, 철학, 교훈적인 서사시 「마쓰구드」에서도 동방 고전작가들의 영향이 외면적인 형식에서 뿐 아니라 내용상으로도 뚜렷이 보인다. 생활을 깊이 알고 인간사회 사물과 현상을 구체적으로 인식하고 있는 아바이의 작품들은 의심할 바 없이 독창적이었다.

그와 가까이 지내고 있는 로씨야 유형자(레온찌예브와 기타)들의 증언에 의하면 아바이는 서방철학, 특히 스펜세르, 스페노자 철학자들의 철학을 체계적으로 연구하였고 다윈의 학설도 연구하였다. 아바이에 의한

여러 인민들의 문화재 창작습득은 구체적인 역사적 원인을 갖고 있었다. 그러나 이와 동시에 유목민문화의 전형적인 대표자로서의 행동이기도 하였다. 그는 언제나 자기의 훈계의 말에서 “그대는 일곱개의 산등을 타개 하였는지, 일곱개 언어를 습득하였는지?”란 질문을 하곤 하였다.

아바이의 다방면적인 시창작, 계몽활동은 결코 순조롭지 않았다. 1897년도에 정권당국의 방임하에 그에 대한 모살미수가 감행되었다. 주지사와 군수 관청제왕 재판소에는 동족들에게서 들어온 아바이에 대한 밀고들이 많이 쌓여 있었다. 그 밀고자들은 아바이를 ‘제왕의 원수’, ‘조상들이 물려준 풍속과 권리의 위반자’로 비난하였다.

이런 악의와 증오의 압당한 환경속에서 아바이는 교양있고 재능있는 자기 아들 아브드라흐만을 잃어버렸다. 아들의 죽음과 관련하여 아바이 시인은 아픔 속에서 우러난 구슬픈 시를 많이 썼다. 만아들이 사망한 후 9년이 지나자 힘겨운 싸움과 고통스럽고 어려운 생활에 지칠대로 지치고 실망한 나머지 둘째 아들, 재능있는 시인인 마가비야가 또 폐병 때문에 죽는다. 아바이에게 있어서 이것은 무엇으로도 충당할 수 없는 큰 숙명적인 타격이었다. 이런 불운에 위압되고 기가 죽은 아바이는 아무런 치료도 받으려 하지 않았다. 이리하여 둘째 아들이 죽은 후 겨우 40일을 더 살다가 60살 나이에 향촌 땅에서 사망한다. 그의 시체는 자기 월동장 소인 쥐데바이 계곡, 칭기스산 근처에 매장되었다.

아바이는 발표된 자기 작품들을 보지 못하였다. 그의 책들은 로어와 카자흐어로 여러번 재출판되었다. 공화국 인문과학에는 자립적인 학문—아바이학이 생애와 창작경력은 카자흐 문학의 대작—엠. 아우에조브의 장편 소설 「아바이의 길」의 기본 이야기 줄거리로 되었다. 이 작품은 소련 최고 문학상인 레닌상 및 국가상을 수여받았다.

쓰라린 운명의 회룼에 의해 1995년도 아바이의 탄생 100주년이 되는

해에 아바이의 향촌땅인 칭기스산 근처에서는 원자력 실험장 건설이 시작되었다. 1949년부터 1963년까지 14년에 걸쳐 그 지방에서는 지상 및 공중 원자력 실험을 하였다. 지하 실험은 지금까지도 계속 되었을 것이다. 1989년 2월부터 카지흐쓰탄 주민은 소련에서 처음으로 반핵운동 <네와다-쎄미빨라쨌쓰크>를 조직하여 핵실험을 반대하여 나섰다.

오래동안 침묵을 지켜오다가 인간 권리를 옹호해 나선 투쟁의 길에 들어선 사람들은 아바이 작품의 참다운 애독자들이 될 것이며 아바이와 함께 그들은 인도주의와 정의를 위해 떨쳐날 것이다.

내가 할 수 있는 것은

지금까지 잘 살아왔건 못 살았건 어언 적잖은 세월이 흘렀다. 크고작은 다툼과 재판, 논쟁, 고통과 불안의 온갖 천신만고를 겪으면서 쇠진해진 오늘에야 지금까지 해온 일이 무익했다는 것과 모욕적인 생활을 해왔다는 것을 비로소 느끼게 되었다. 이젠 무슨 일을 하면서 여생을 보낼 것인가? 이런 자문에 적당한 대답을 찾지 못함이 몹시 안타깝고 괴롭기도 하다.

국민을 통치하는 일? 아니다. 국민은 통치의 대상이 아닐 뿐더러 내가 할 일도 아니다. 이런 일은 고칠 수 없는 질병을 앓고 싶어하는 사람들이나 또는 혈기왕성한 청년들이 할 일이다. 나는 이런 힘겨운 일을 할 염두조차 내려하지 않는다.

가축을 기르는 일? 이런 일은 내겐 필요없다. 사기꾼들과 도적놈들, 비렁뱅이들이 좋아하게 가축을 기르면서 여생을 멋없이 살 생각은 없다. 이것도 어린이들이나 할 일이다.

과학에 종사한다? 어느 누구와 말 한마디 털어놓고 나눌 수 없는 때 어떻게 과학탐구를 한단 말인가? 또 얻은 지식을 어느 누구에게 전해주고 어느 누구에게 모르는 것을 물어본단 말인가? 무인지경 초원에 갈개를 펴고 앉아 기쁨과 슬픔을 같이 나눌 사람이 한 사람도 옆에 없을 때는 '아는 것도 탈이라'고 지식도 때이르게 더 늦게 할 수 있는 비운이 될 수 있다.

그렇다면 교회일에 종사할지? 이 일도 자신이 없다. 교회일을 온전하게 하려면 안정이 요구된다. 그런데 나는 마음속이나 생활 자체에서도 안정이란 전혀 모르며 또 이런 변강, 벽촌에서 사는 사람들에게 무슨 경건성이 있을 수 있는가?

자라나는 세대들을 교양하는 일? 이 일도 내게는 어렵다. 물론 아이들을 가르치는 일은 영예로운 일이어서 그런 일을 하고는 싶으나 무엇을 어떻게 가르쳐주며 무슨 목적을 그들 앞에 내세우고 어떤 국민을 위해 그들을 교양한단 말인가? 아이들이 일정한 지식을 얻는다해도 그 지식을 어디에다 써먹을 수 있는지 자신도 모르면서 어떻게 무엇을 가르쳐주고 어디로 그들을 보내준단 말인가? 이런 교육가로서 나는 자격이 없는 사람이다.

그러니 결국 이제부터 종이와 철판, 잉크를 나의 노동도구로 삼아 생각하는 바를 글로 써보는 일이 나의 유일한 위로가 될 것이다. 만일 누가 나의 글에서 필요하고 유익한 것을 조금이라도 찾아본다면 그것을 베껴써도 좋고 그저 기억해두어도 좋다. 그러나 한 마디라도 쓸모있는 것을 찾아내지 못한다면 나의 글은 그저 글대로 남아있게 될 것이다. 이제 내겐 아무것도 없다.

하루속히 없애버려야 할 버릇

어린시절에 나는 어떻게 우리 카자흐족들이 우즈베크족들을 비웃는가를 자주 들을 수 있었다.

“...여보게, 싸르트들!(우즈베크나 우이구르족들을 전에 싸르트라고 불렀음) 당신네 고장엔 지붕감도 없어 이 먼 곳에 와 갈대를 베가는가? 무슨 종자들인지 참 내, 서로 만나 눈앞에선 대우해주다가도 서로 돌아서기가 바쁘게 욕설을 퍼붓던가 비웃고, 풀잎이 바삭거려도 벌벌 떨며 무서워하는 겁쟁이들이고, 설새없이 지꺼리기를 좋아하는 종자들이야. 그러기에 당신네들을 싸르트라고 부르지”

노가이(따따르인)들을 봐도 역시 그들을 비웃었고 욕도 하였다.

“노가이들은 낙타를 다 무서워하고 말잔등에 앉아가면서도 맥이 없어 한다. 노가이인이 아니라 노까이(어리석고 둔하다는 뜻)라고 부르는 것이 더 타당하다”라고 하며 따따르인들을 비웃었다.

“노랑머리 우르쓰(로씨야인), 이자들은 아울(촌락)이 눈에 띄우기가 바쁘게 제멋대로 행세하곤 한다. 허튼 소문을 퍼뜨리기 좋아하고 또 무슨 말을 해주건 다 끝이 듣는다.” 이렇게 로씨야 사람들도 비웃었다.

“...정말 카자흐족보다 더 현명하고 훌륭한 민족은 세상에 없을거야...” 이렇듯 카자흐족들은 제 잘난 체하고 흰소리도 꽤 잘한다.

타민족들을 전혀 모르고 있는 나로서는 이런 말을 들을 때마다 자기 민족에 대한 긍지감을 느꼈고 마음도 흡족하였다.

지금 보는 바에 의하면 어리석고 둔하다고 하는 씨르트들이지만 그들이 기르지 않는 곡식이나 채소란 없으며, 씨르트 상인들이 다니지 않는 곳도 없고 씨르트들이 만들줄 모르는 물건도 별로 없다. 그들은 자기네 종족들간에 화목하게 살고 있으며 상호간의 반목도 될수록 피하려 한다.

로씨야인 상인들이 나타나기 전까지는 씨르트들이 우리 카자흐족들을 위해 산사람들에게는 옷을, 죽은 사람들에게는 수의를 구해다주곤 하였다. 또 부자간이 서로 아웅다웅 싸우며 어떻게 나뉘가질까를 몰라해 하는 가족무리도 씨르트들이 사갔다. 이제 씨르트들은 로씨야 사람들과 함께 살면서 그들에게서 많은 것을 배워 다른 후진 민족들보다 훨씬 먼저 새 것을 받아들이고 배우면서 많이 문명화 되었다.

유명한 바이(부유한 사람)와 박식한 회교승도 그들 속에 더 많고 모든 일에서의 기능과 재주도 호화와 예절도 그 씨르트들에게 더 많다.

노가이들을 두고 보아도 그렇다. 노가이들 중에는 훌륭한 군사 지휘관들도 더 많으며 아무런 고난도 참을성 있게 이겨낼줄 아는 민족이고 공순히 죽음을 받아들일 줄도 안다.

우리 카자흐족들은 보잘 것 없는 보상을 받으면서도 바이들의 머슴살이나 할줄 알 뿐이다.

“...여보게 카자흐들! 당신네들이 그 더러운 구두발로 짓밟아 더럽히기 위해 우리가 방안에 모전을 깔아 놓은줄 아나?” 하며 노가이들은 우리 카자흐 바이들을 자기네 집에서 내쫓곤 한다(카자흐들은 신발을 벗지 않고 방안에 들어가는 풍속이 있다).

우리 민족에 비해 노가이들이 나은 점, 우월성이란 돈벌이를 잘 할줄 알고, 일도 부지런히 하며, 서로 싸움질이나 하며 사는 저속한 민족이 아닌데 있다.

교양수준이 우리보다 비할 바 없이 높고 존귀한 로씨야인들에 대해서

는 더 말할 것도 없다. 솔직히 말하면 우리는 로씨야 사람들의 온전한 하인으로 될 수 없다는 것이다.

전에 우리가 갖고 있던 민족 자부심과 긍지감은 어디로 사라졌으며 '똥물은 개가 게물은 개를 홍보듯' 남의 흥이나 보며 비웃는 버릇은 하루속히 없애버려야 할 것이다.

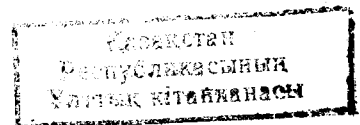
상호간에 화목하게 살아야

카자흐들이 상호간 화목하게 살지 못하고 반목하며 서로 해칠 마음을 갖게 되는 원인은 어디에 있는가? 어째서 그들이 하는 말에는 진실성이 없고 대부분이 게으르고 권세욕이 농후한가?

“게으른 자는 대부분 겁이 많고 결단력도 없으며 둔하고 무식하다. 무식자는 명예에 대한 개념조차 없고 자유분방하며 무능무재하고 자기를 둘러싼 사람들에게 좋은 것을 바라지 않는다”라고 현명한 사람들은 말하였다.

이런 결합은 사람들의 욕심 즉 재산과 가축을 될수록 많이 갖고 있음으로써 자기 위신을 차리려는 그릇된 생각에서 생긴다. 농사와 상업을 하고 과학과 예술에 종사하는 사람들은 이런 욕심이나 결합이 있을 수도 없고 그럴 겨를도 없다. 어떤 부모들은 자기 자식들에게 재산과 가축두 수가 될수록 더 많아지게 하기 위해 무척 애를 쓴다. 왜 그런가 하면 돈이 많으면 일은 품팔이꾼—목동들에게 맡겨놓고 자신은 배를 두드리며 잘 먹거나 하고 음탕한 생활을 하면서 경마장에나 다니기 위해서이다.

결국에 가선 그런 자들의 과동과 양목장 일이 잘 되어나갈 이유가 없으며 그렇게 되면 자기의 지위와 영향력을 이용하여 가능한 온갖 수단을 다 하여 이웃들의 목장을 어떻게 하든 빼앗아 낸다. 자기 목장을 빼앗긴 이웃은 또 자기 이웃을 해치던가 아니면 살 길을 찾아 하는 수 없이 향촌땅에서 떠나가게 된다.

이런 사람들이 상호간 행복을 원할 수 있는가? 물론 없다. 빈궁하면 빈궁할수록 그의 노력에 대한 대가는 더 싸다. 착취를 당하는 불행한 사람들이 많으면 많을수록 목장은 더 비게 된다. 그는 내가 파산되는 때를 기다리고 나는 그가 빈궁해지는 때를 기다리게 된다.

이와같은 우리의 상호간의 숨겨진 적의는 점차 노골화되어 타협하지 못할 적의와 악감정을 품게 되고 재판놀음을 하게 되며 편싸움을 하게 된다. 재판놀음을 할 때는 반대자를 어떻게 하든 이기기 위해 뇌물과 아첨으로 영향력있는 동정자들을 매수하며 출세를 위해서 다룬다. 농사나 장사를 부지런히 하여 풍족해질 생각은 전혀 안 하고 위에서 말한 바와 같은 다른 방법으로 잘 살려고 하는 것이 보편적인 현상이다. 흔히 그런 자들은 이쪽패 저쪽패에 붙어서는 우는 소리를 하며 자신이 자기의 위신을 저락시킨다.

우리 초원나라에서는 도적질이 끊쳐지지 않고 있다. 만일 온 백성이 한 마음, 한 뜻으로 단합되어 있다면 이패 저패의 지원을 교활하게 이용하면서 약탈행위에만 몰두하는 도적들은 가만 놔두지 않을 것이다. 거짓 밀고에 의해 정직한 사람들에게 죄를 들씌워놓고는 모욕적인 심문을 들이댄다. 이런 때는 보지도 듣지도 못한 사실을 확인해 줄 수 있는 매수된 증인을 이용한다. 이것은 다 정직한 사람을 중상하고 높은 직위에 취임됨을 방해하기 위해서이다. 만일 어떤 피해자가 구원을 위해 역시 그런 무뢰한 자에게 도움을 구한다면 자기 위신이나 차리려하지 도와줄 생각은 전혀 하지 않는다. 도움을 구하는 사람은 허리를 굽히고 손이야 발이야 빌든가 뇌물을 주지 않으면 사회에서 당당한 자리와 일을 찾지 못하고 곤궁과 불운을 면치 못한다.

교활성과 거짓으로 주권을 차지한 관리는 조용하고 겸손한 사람은 본척도 안 하고 자기와 비슷한 아주 교활하고 약삭빠른 자들과만 관계를

취하려 한다. 또 그런 교활한 자들의 적의를 미연방지 하기 위해서도 그렇다.

지금은 새로운 속담이 민간 속에서 돌고 있다. ‘무슨 일이건 그의 본질이 중요한 것이 아니라 그 일의 주인, 장본인이 누군가가 더 중요하다.’ 이런 속담을 통해 알아볼 수 있는 것은 ‘기획한 것을 정정당당한 방법으로가 아니라 꾀와 교활성으로 달성한다’는 것이다.

읍장은 3년을 기한으로 선거된다. 그들 관리의 첫해는 “우리가 당신을 선발하지 않고 누가 했습니까?” 하는 노여운 말과 비난의 말을 백성들에게서 듣는데 소비되고 두번째 해는 장차의 적수와의 투쟁에 소비한다. 마지막에는 다시 당선자가 되기 위한 선거전 선동운동에 소비하니 자기가 맡은 사명과 직무상 일은 언제 한단 말인가?

이렇게 백성들이 불화와 알력의 곤궁에 점점 더 심하게 빠져드는 것을 보면서 나는 다음과 같은 결론을 짓게 된다. ‘읍장으로는 다만 조금이라도 로씨야 교육을 받은 사람이 당선돼야 한다.’

만일 로씨야 교육을 받은 사람이 없던가 또는 그런 사람을 내세우기를 꺼린다면 군수나 주지사가 임명하는 것이 좋을 것이다. 이렇게 하면 모든 면으로 보아 유익할 것이다.

첫째로 허영심 많은 카자흐들은 자기 자녀들에게 로씨야교양을 주려고 할 것이고, 둘째로는 읍장은 변덕스러운 지방명문들의 권세에 좌우되지 않고 오직 상관에게만 배속되게 할 수 있다. 불가피한 밀고와 중상이 없게 하고 당선자들로 하여금 온갖 검열과 시험에서 벗어날 수 있게 할 것이다. 각 지방에서 비이(회교승려), 판사들을 선발함은 무익한 일이라는 것을 우리는 확인할 수 있었다.

누구나가 다 공정한 재판을 할 수 없다는 것은 알려진 사실이다. 높은 문화수준에서 우리 사회를 유지하려면 조상에게서 물려받은 법을 잘 알

아야 하고 까섬한의 「광명의 길」, 예섬한의 「노투한 길」, 아스 따우께한의 「7대 법규」도 잘 알아야 한다. 그런데 이 저서들도 세월이 흐르면서 낡아져 개편이 요구된다. 올바른 지도자가 우리 백성들 속에는 전혀 없던가 있다면 극소수이기 때문에 더욱 그렇다.

정직하고 전신적인 노력을 하는 사람

경멸의 비웃음은 술취한 상태나 마찬가지라는 것을 사람들은 오래전부터 잘 알고 있다. 술에 취한 사람은 실수를 하고 죄를 범할 가능성이 많아진다. 실없이 남을 비웃으면서 양심을 잃게 되고 용서를 못할 과오를 범하게 된다.

생각이 깊은 사람은 무슨 일에서나 신중하며 심지어 사형선고를 받는 순간에도 사려를 잃지 않고 올바르게 행동한다. 일을 잘 하면 반드시 재물과 행운이 찾아오는 법이다. 그러니 쓸데없이 함부러 남을 비웃지 말아야 한다. 그렇다면 이것은 항상 우울속에 잠겨있어야 한다는 것인가?

사람이 기쁨과 웃음을 모르고 슬픔 속에서만 살아갈 수 있는가? 물론 없다. 특별한 원인없이 상심속에만 잠겨 우울하게 살아가는 것을 나는 반대한다. 온갖 사물현상에 대한 자기의 무관심을 없애고 유익한 일을 해야 한다.

허무한 향락을 거절하고 합리적인 노력을 함으로써만 그릇된 마음을 바로 잡을 수 있다. 의지가 약한 사람들만이 마음의 안정을 찾지 못해 비관에 잠겨있다가 결국 고립되어 버린다.

만일 어떤 사람의 좋지 못한 언행을 보고 들었을 때 분개하지만 말고 그를 시정해주려는 호의적인 마음으로 대해 주어야 한다.

모범을 받을 만한 좋은 일을 해놓았고 참다운 행복을 찾은 사람을 만났을 때는 진심으로 기뻐하면서 격려해주어야 한다. 좋은 모범은 자체심

을 갖게 하고 나쁜 일에 도취되거나 자만도 하지 않게 한다.

웃음이란 어떤 것이나 다 좋다고는 할 수 없다. 여러가지 경우 사람들은 웃게 되는데 그중에는 하나님이 주신 대로 진심에서 나오지 않는 웃음도 있다. 어떤 사람은 웃지 않아야 될 때는 웃고, 웃어야 할 때 웃지 않는 사람도 있다. 그리고 감언이설을 번지르하게 지껄리기 좋아하는 사람도 있다.

인간은 이 세상에 울음으로 태어나 비감속에 떠나간다. 이 두 사변 사이에 참다운 행복을 끝내 맛보지 못하고 하나님이 그에게만 준 유일무이한 생활가치를 끝까지 깨닫지 못한 채 부질없는 싸움질이나 하고 말다툼만 하면서 허무하게 살아간다. 그러다가 늘그막에 가서야 정신을 차리게 된다.

생의 내리막길을 걷기 시작했을 때야 아무리 고귀한 지상보물을 주고 단 하루라도 생활을 더 연장시킬 수 없다는 것을 비로소 깨닫게 된다.

교활과 거짓 구걸로써의 삶은 졸렬한 사기꾼에게나 해당하는 삶이다. 하나님을 믿고 자기 능력에 의지하여 사는 사람만 올바르게 살다가 좋은 흔적을 남겨놓고 떠나갈 수 있다. 정직하고 전신적인 노력을 하는 사람은 대자연도 알아준다는 진리를 다시 한번 생각해 보라.

카자흐 속담이 말해주듯

슬픔은 우리의 심정을 흐리게 하고 몸마저 편찮아지게 하며 의지가 없어지고 결국엔 하소연을 하던가 눈물을 흘리게 한다. 나는 사람들이 어떻게 기도를 드리는가를 자주 들을 수 있었다.

“오, 신이여! 우리를 어린애들처럼 천진난만하게 해주시옵소서!”

그런 기도를 드리는 사람들은 마치 자기가 아이들보다 더 이성적인듯 몹시 괴로워하고 모진 고생을 겪는 사람으로 생각한다.

그런 사람들이 무슨 속궁리를 하고 있으며 무엇 때문에 애를 쓰고 있는가는 아래와 같은 카자흐 속담들이 잘 말해준다.

‘만일 반날을 살려면 하루 먹을 양식을 마련해두라’

‘빈궁한 사람에겐 제아비도 남같이 여겨진다’

‘가축은 카자흐인에게 있어서 통재산이다’

‘부유한 사람은 얼굴색도 희멀쭉하고 가난한 사람의 얼굴은 숫돌처럼 뼈죽하다’

‘취기트(용맹한 젊은이)와 승냥이는 길을 가면서도 먹을 것을 구한다’

‘받을 줄 아는 손은 줄줄도 안다’

‘부유해진 사람이 언제나 옳다’

‘만일 바이(지주)를 믿기가 어려우면 하나님도 기대를 걸지 말라’

‘배가 고플 때면 제사집을 찾아가라’

‘깊은 호수와 동정심 없는 사람을 피하라’

이런 속담은 얼마든지 있다. 그 속담들은 무엇을 말해주는가?

과학을 탐구하고 지식을 소유하며 평화와 정의를 위해 열성을 부리는 것이 아니라 어떤 방법을 사용해서라도 부유해지려 하는데 그 방법을 모른다. 그래서 아무도 꺼리지 않고 남의 재산을 빼앗아 내려하고 그것이 잘 안 되면 악의를 품고 욕설을 퍼부으며 증오한다. 친아버지를 속이고 도 양심의 가책도 느끼지 않는다. 거짓과 비굴, 구걸과 강탈, 기타 온갖 교활성으로 재산을 될수록 많이 획득하려는 자들을 비난하는 법마저 없다.

그런 자들의 사고력이 아이들과 다른 점이란 무엇인가? 아이들은 불타는 아궁마저도 두려워하는데 어른들은 지옥의 무서운 불길도 두려워하지 않는다. 아이들은 수치스러울 때는 얼굴을 붉히며 어쩔줄 몰라하나 어른들은 수치한 것이 무엇인지도 모른다.

이것을 어른들의 좋은 점이라고 할 수 있는가? 물론 없다. 우리가 진심으로 대해주려 하는 사람들의 대부분이 바로 그런 사람들이다.

올바른 정신생활

카자흐 속담에는 이런 것이 있다.

‘단합은 성공의 첫걸음이고 일은 풍족의 기초다’

그런데 사람들은 어째서 단합해야 하며 어떻게 하면 상호간 합의를 볼 수 있는가를 잘 모르는 카자흐인들이 적잖다.

흔히 사람들은 가축 두수와 재산이 많고 먹을 것이 넉넉하면 최상의 행복인줄 생각한다. 만일 그렇다면 재물이 주는 이익은 무엇이고 빈궁이 주는 해독성은 무엇인가 하는 질문이 자연히 생긴다. 생활의 목적이 다만 돈을 버는 데만 있다면 사람들과 교제를 할 필요도 없고 가난한 친척을 몰라봐도 된다는 것을 의미하는데, 그렇게 돈을 많이 벌어서는 될하고 그런 생활을 해서는 무슨 사는 맛이 있을 수 있는가?

참다운 행복이란 재물에 있는 것이 아니라 올바른 정신 생활에 있는 것이다. 대범하고 관대하게 자기 재물과 가축을 남과 나누면서 신분, 종교, 사상에 차별을 두지 말아야 사람들이 단합될 수 있다. 가축의 대가로 단합한다는 것은 도덕 저락을 의미한다.

매 사람은 자신의 능력과 지혜를 믿고 자신의 운명에 의지하면서 화목하게 살아야 한다. 그렇잖으면 하나님도 잊어버리고 일을 하려 하지 않을 것이며 서로 혈뜰으며 싸움질이나 하게 될 것이다. 상호간의 보복에 빠져들고 비방할 것이며 서로 속이고 꾀를 부리게 될 것이다. 그러니 어떻게 단합과 합의를 볼 수 있단 말인가?

‘생존은 풍족의 기초다’

그렇다면 어떤 생활에 대해 운운하는가? 다만 영혼이 육체를 떠나지 않게 하기 위한 생존에 대해서인가? 그런데 이런 생존은 개들에게도 주어졌다. 이런 생존, 그저 살기위한 생활을 하는 사람은 죽음의 공포감에 벌벌 떨거나 하며 천당으로는 갈 수 없다. 그런 사람은 구원을 찾기 위해 비겁해지고 참다운 행복의 적수로 되어버린다.

그런 생활에 대해 나는 이야기하려 하지 않는다. 영혼이 살아있을 때면 이성도 밝다는 그런 생활을 나는 주장한다.

몸은 살아있으나 열이 죽은 사람의 의식속에는 아직 이성이 깃들지 않았다는 것을 의미하며 그런 사람은 정직한 노동으로는 생활비를 벌 수 없게 마련이다.

나태하고 냉소하는 자들, 식객과 철면피한 자들, 속은 천하면서도 겉으로는 위인인듯 하며 아무런 수치감도 느낄줄 모르는 자들, 이런 자들은 생명이 붙어있다 해도 살아있는 사람이라고 생각하지 말아야 한다. 그런 생활을 하느니보다 차라리 죽는 것이 더 나을 것이다.

자기 세계관 넓혀야

어린애가 세상에 태어날 때 부모에게서 물려받은 두 가지 인간본성을 타고난다. 그중 하나는 먹고 마시고 잠을 자는 본성이다. 즉 육체의 요구이다. 사람이 음식을 먹지 않고 잠을 자지 않으면 육체는 영혼의 집이 될 수 없으며 건강을 보장할 수 없다.

다른 본성이란 새것을 인식하려는 욕망이다. 어린애는 색채가 선명한 물건에 눈이 끌리어 그것을 입에 넣고 맛을 보려하며 볼에 갖다 대어보기도 한다. 피리나 통수 소리가 나면 귀를 쫓긋하고 들으며 부르르 몸을 떨기도 한다. 어린애는 개짖는 소리, 짐승우는 소리, 사람들의 웃음, 울음 소리를 따라가려 하며 눈으로 보고 귀로 듣는 것은 무엇이나 다 알아 보려고 어른들이 짜증을 낼 정도로 간간히, 시끄럽게 물어본다.

이것은 정신, 내심의 수요이며 무엇이나 다 보고 듣고 배우려는 인간 본성의 욕망인 것이다. 보이고 안 보이는 우주의 온갖 비밀을 알아내지 않고서는, 또 이 세상의 모든 사물 현상을 해명하지 않고서는 인간은 온전한 인간으로 될 수 없다. 이런 모든 것에 무관심한 사람의 정신상태는 짐승이나 벌레와 무슨 차이가 있는가.

하나님이 인간을 창조할 때 짐승과 달리한 것은 사람에게 영혼을 준 점이다. 어째서 우리는 어른이 되고 세상 이치를 알게 되자 침식을 잊기 까지 하며 자기의 그 호기심, 지식욕을 만족시키려던 어린 시절의 성품을 잃어버리는가? 어째서 우리는 학벌이 특별히 높은 사람들을 그렇지

많은 사람들과 분별해 볼줄 모르는가?

우리는 우리 영혼, 정신의 양식이 되는 지식을 부단히 축적하고 연마하며 자기 세계관을 넓혀야 할 것이다. 육체의 수요 충족에 비해 정신의 수요 충족은 비할 바 없이 높고 중요하기 때문에 육체의 수요를 정신 수요에 복종시켜야 할 것이다. 그런데 흔히 우리는 그렇게 하지 않는다. 히스테리를 부리기도 하고 까마귀가 까악까악하며 불길한 예언을 하듯 저열하게 행동하면서 아울(농촌)의 퇴비보다 별로 앞서지 못하는 인간으로 돼버린다.

정신은 우리를 어린 시절에만 통제하였다. 어른이 되고 건장해지자 우리는 정신을 육체에 복종케 하여 내면세계를 제압하기 시작하였고 우리를 둘러싼 모든 것을 이성으로 보는 것이 아니라 눈으로만 보려하며 정신의 충동을 믿으려 하지 않는다. 눈에 띄는 모든 사물현상의 겉모양에만 주의를 돌리고 내면세계는 보려하지 않는 것이 상례이다.

영리한 사람들의 비판과 충고에 “넌 내 멋대로 살고 난 내 멋대로 살 테야”, “남의 두뇌로 부유하게 사는 것보다 좀 가난해도 제 머리로 사는 것이 낫소!” 이렇게 대답한다.

우리는 현명한 사람들과 성인들의 우월성을 볼줄 모르며 그들이 말한 참뜻도 옳게 이해할 줄 모른다. 가슴속에 불길도 없고 심정속에는 믿음도 없다. 만일 눈으로만 모든 것을 볼줄 안다면 우리가 짐승과 다른점이 무엇인가?

오히려 어린 시절에는 그래서 될수록 많은 것을 알려고 하였다. 지금 우리들 중 적잖은 사람은 짐승만도 못하다. 짐승들은 아무것도 몰라도 아무런 피도 부리지 않고 아는 척도 안 하지만, 우리 인간들은 아무것도 모르면서 제가 옳다고 목이 쉴 정도로 논쟁을 하며, 자기 몽매를 고수하며, 무례하면서도 고상하고 박식한 체한다.

사람들의 관심거리

관리들과 비이(중앙아시아 민간 외교가)들 중 누가 우리의 충고와 교훈을 귀담아 들어줄 것인가? 실질적인 지력과 이성을 얻으려는 사람이라면 그런 직책에 당선될 수 없을 것이다.

관리와 비이들은 자신을 아주 영리한 사람으로 여기면서 다른 사람들을 가르치고 교양하기 위해 권세자가 되려고 한 것이다. 마치 자기는 완전무결한 사람이기 때문에 남을 교시하고 지도하는 일밖에 다른 일이 없다고 생각한다. 그러니 우리 말을 들으려고 하지 않을 것이고 그럴 시간도 없을 것이다.

어떤 상관 앞에서 무심코 어떤 과오를 범하지나 않을 것인가, 어떤 도적놈에게 잘못 뵈어 화를 돋구어주고 공연히 백성들이 뒤숭숭해지거나 하지 않을까, 어떻게 하면 큰 이득을 볼 것인가? 이런 궁리만 머리속에 가득 차 있다. 어느 누구는 도와주어야 하고 어느 누구는 구출도 해주어야 하니 어디 시간 여유가 있을 것인가?

그러면 부자들은? 부자들이란 아무런 부족함도 모르고 사는 것이 평민들과 다른 점이다. 하루 동안이라도 그들에게는 재물이 주어져 있다. 그러니 마치 이 세상의 절반 재산은 자기가 쥐고 있는 듯 생각하고 무엇이건 모자라는 것이 있으면 가축을 판 돈으로 사면 된다고 생각한다. 눈이 아주 높고 자만심이 크며 욕심은 한정없다. 명예와 양심, 선심같은 것은 그들에게 있어서는 양 한 마리 값과 별로 차이없게 본다.

가축만 많으면 하나님도 매수할 수 있다고 생각한다. 그들에게 있어서 가축은 조국, 인민, 종교, 친척, 지식도 대신한다. 그러니 뭐 남의 충고를 들어줄 것인가? 혹시 들어줄 수도 있지만 그럴 시간 여유가 없다. 가축을 잘 사육하여 값비싸게 팔아먹어야 하고 도적과 승냥이떼의 침습을 막아야 하며, 과동을 해야 하며 이런 힘든 일을 헐값으로 해줄 사람도 얻어야 한다.

도적놈들과 사기꾼들은 더구나 남의 말을 들으려 하지 않는다.

양보다도 더 순한 목동들과 가난한 사람들은 자식들을 굶기지 않기 위해 이른 새벽부터 저녁 늦게까지 일을 해야 한다. 그러니 그들에게도 충고와 지식, 교의가 무슨 소용있으랴,

“우리보다 더 잘 이해하는 사람들과 이야기하고 우리는 제발 건드리지 말아주십시오” 이렇게 그들은 말한다. 마치 가난하면 지식도 필요없는듯 생각한다. 가난한 사람들이란 남을 생각해줄 겨를도 없다. 다른 사람들이 갖고 있는 것을 그들도 갖고 있다면 아무런 근심도 하지 않을 것이다.

살아갈 희망

나 자신도 카자흐인이다. 카자흐인들을 사랑하는가? 만일 사랑한다면 그들의 도덕을 인정했을 것이고 나를 기쁘게 하던가 위로해 줄 수 있는, 또 이리저리한 품성으로 하여 만족을 느낄 수 있으며, 나의 희망이 꺼지지 않게 해줄 수 있는 그 무엇, 자그마한 것이라도 그들의 품행에서 찾아낼 수 있었을 것이다. 그러나 그런 것이 별로 없다.

만일 사랑하지 않는다면 그들과 마주 앉아 말조차 안 했을 것이고 속을 털어놓고 서로 자기 마음과 생각을 나누던가 충고도 받지 않았을 것이며 그들 생활에 뛰어들어 ‘무슨 일을 하고 있는가, 무엇이 벌어지고 있는가?’ 등 그들이 매일매일 하고 있는 일에 관심을 돌릴 필요도 없이 가만히 앉아만 있었을 것이다. 아니면 그들을 떠나 어디론지 영 가버렸을 것이다.

그들 자체가 좋은 편으로 스스로 변해지던가 아니면 내가 그들로 하여금 정신을 차리게 타이르고 고쳐줄 수 있다는 희망도 역시 갖고 있지 않다.

이 여러 감정들 중 어느 하나도 나는 느끼지 못하고 있다. 실로 그럴 수가 있는가? 어느 한 곳에라도 마음이 가야 할 것 아닌가?

바로 나는 살아는 있지만 산 사람이라곤 할 수 없다. 사람들에게 대한 불쾌감에서인지, 제 자신에 대한 불만족감인지, 또는 이것도 저것도 아닌 그 어떤 세번째 원인 때문인지 전혀 모를 일이다. 곁은 살아있는 것

같지만 속은 죽은 사람이나 마찬가지다. 화는 가끔 내지만 분개감은 없다. 웃기는 하지만 진심으로 기뻐할 수도 없다. 내가 하고 있는 말이라던가 제 웃음도 제 것같지 않다. 모두 남의 것같다.

한창 젊었을 때는 자기 국민, 친척과 떨어져 살 수 있다는 생각조차 할 수 없었으며 진정으로 그들을 사랑하였고 믿었다. 그러나 사람들을 더 잘, 더 깊이 알게 되면서 나의 희망은 점점 적어져 거의 실망상태에 처했을 때는 향촌땅, 고국땅을 떠나 남과 같이 살며 가까워질 수 있는 의향, 용기조차 없다는 것을 느꼈다. 때문에 나의 가슴속은 지금 텅 비어있다.

혹시 이런 심리상태가 오히려 더 낫지 않는가고도 생각된다. 살아있는 동안 있을 수 있는 기쁨, 향락을 다 누리지 못하고 영 가버리는구나 하는 어리석은 생각이나마 죽는 순간에 가지지 않을 것이기 때문이다. 이 세상 생활에 대한 유감으로하여 속을 태울 것이 아니라 앞으로 있을 탄 세상에 대한 희망으로 살아갈 것이다.

기도하는 까닭은

여인들이 애를 배지 못하면 하나님께 빈다. 무엇 때문에 사람들에게 자식이 필요한가? 이런 물음에 “늘그막에 부모를 잘 섬기고 부모가 사망한 후에는 영혼을 위해 기도를 드릴 후손이 필요하지 않는가?”고 대답한다. 다만 이것 때문에만 자식이 필요한가?

후손을 남겨놓는다는 것은 무엇을 의미하는가? 사망후 그대의 재산이 주인없이 남아 있게 됨이 두려워서인가? 죽은 후에 남게 될 재산에 대해 반드시 그대가 근심해야 하는가? 아니면 그 재산을 사람들에게 남겨놓는 것이 아까워 그러는지? 또 아까워할 만한 무슨 재산을 모아왔는지?

효자는 기쁨이고 불효자는 불행이며 근심이다. 그런데 만일 하나님이 아들을 주신다해도 어떤 아들을 주실런지 어떻게 알랴? 아들이 없이도 그대가 평생 겪은 모욕과 고생이 불충분하단 말인가? 또는 그대 자신이 저지른 추악한 일이 적단 말인가? 그런데 무엇 때문에 또 추악한 아들을 낳아 무례한 사람이 하나 더 많아지게 하며, 그렇잖으면 그 아들이 그대 처럼 멸시를 받으며 살게 할 필요가 어디에 있는지?

그대가 사망한 후 그대 영혼을 위해 아들이 기도를 드려줄 것을 그렇게까지 원하는지? 만일 그대가 생전에 사람들에게 선하게만 대해 주었다면 그대의 영혼을 위해 누구인들 기도를 해 주지 않으랴?

그런데 만일 그대가 악하게만 살았다면 죽은 후 아들이 아무리 기도를 잘 드린들 무슨 소용이 있으랴? 그대 자체가 하지 못한 선행을 그대 아

들이 해주리라고 생각하는지?

만일 판세상에 가서 행복스럽게 살게 하기 위해 아들을 낳게 해달라고 빈다면 그 아들이 어렸을 때 죽을 것을 원하는 것이나 마찬가지로 아닌가? 반대로 기쁨과 행복을 위해 아들이 태어나기를 원한다면 그 아들이 어른이 된 후 부모를 잘 섬겨주고 고생을 하지 않게 해줄 아들이 카자흐인에게서 태어날 수 있다고 생각하는가? 천만에...

그대와 같은 아버지, 백성이 그런 아들을 교양할 수 있을 것인가? 그대가 노쇠해질 때 아들의 덕을 바라지만 그건 안 될 소원이다.

첫째로 노쇠한 나이까지 살 수 있을까 의문이고 둘째로는 그대의 교령시절을 돌봐줄 선량한 아들이 자랄 수 있을까 하는 것도 의문이기 때문이다.

만일 그대에게 가족이 많다면 그대를 시중해줄 사람도 많을 것이며 가족 한 마리 없이 빈궁하다면 누가 그대를 돌봐주고 먹여주려고 할 것인가. 그리고 그대의 아들이 그대가 벌여놓은 재산이 더 많아지게 하기 위해 일을 부지런히 할 것인가 아니면 소비나 할 것인가도 의문이다.

좋다. 가령 하나님이 그대의 기도를 들어주어 아들이 태어나게 해주었다 하자. 그런데 그대는 그 아들을 잘 교양할 수 있는가? 아니다. 좋은 교양을 해줄 수 없을 것이다. 자기 죄도 적잖은데다 아들의 죄행에까지 빠져들게 될 것이다.

아들이 어렸을 때부터 그대는 이런 것 저런 것을 아들에게 약속하면서 거짓말을 하게 될 것이다. 거짓말을 아주 그럴듯하게 하여 어린 아들이 거짓말쟁이로 자랐을 때는 누구를 비난할 것인가? 남을 욕하고 비난하는 법을 배워주고도 “우리 애를 건드리지 마시오!” 하면서 아들의 무례한 행동을 오히려 변명해 준다.

자식을 공부시킬 생각을 했을 때는 학비를 가장 적게 받는 회교승에게 맡겨 겨우 쓰고 읽는 법이나 배우게 한다. 교활성과 비열성도 배워주어 동년배들에 대한 불신임을 심어주고 몹쓸 버릇도 가르쳐준다. 이 모든

것이 그대의 교양이란 말인가? 이런 교양을 받은 자식들에게서 무슨 선량한 품성을 기다릴 수 있는가?

사람들은 또 부유한 사람이 되게 도와달라고 하나님께 빈다. 재물은 사람들에게 무엇 때문에 필요한가? 그대도 하나님 앞에 이런 것을 빌었을 것이다. 그러면 하나님은 그대에게 재물을 주기는 주는데 그대는 그 재물을 잘 받지 않는다. 일을 부지런히 해 재산을 만들게 하기 위해 그대에게 힘을 주었다. 그런데 그 힘을 올바른 노력에 유용하게 쓰고 있는가? 아니다. 하나님은 그대에게 많은 것을 내려보내 주었는데 그대가 잘 받지 않는다. 그대가 배울 수 있고 과학을 소유할 수 있게 지혜와 이성을 주었다. 그런데 그 힘을 어디에다 다 썼는지 모른다.

대만하지 말고 부지런히 일을 하며 머리를 잘 써 창조에 몰두하면 왜 부자가 되지 못하랴! 그런데 그대에겐 이것이 필요하지 않잖는가? 다른 사람들을 위협, 공갈하고 간청하며 속이면서 임의의 수단으로 재산을 벌려고 하지 않는가? 이것은 양심을 잃고 명예란 것을 전혀 모르는 사람이 행하는 강탈이다.

가령 그대가 이런 방법으로 재산을 많이 모았다고 하자. 그러면 그 재산을 자식들의 교육을 위해, 자체 수양을 위해 써야 하지 않는가? 계몽이 없는 나마스(회교도의 정시기도)도 직책도 소기의 목적을 달성하지 못한다. 나는 아직까지 강탈방법으로 재산을 모은 사람이 그 재산을 선한 일에 쓰는 사람을 보지 못했다. 개짓을 해 번 돈은 개짓을 하는 데에 쓰는 법이다. 이런 재산에서는 환멸의 쓰라림과 악의, 마음의 괴로움 외에는 아무것도 남는 것이 없다.

재산이 있는 동안은 그는 이 재산을 자랑하면서 살고 재산을 다 부려 먹고 나서는 언젠가는 나도 부자였다고 자랑을 하며 빈궁해진 후에는 타락의 길에 빠져버린다. 그리고는 결국 비렁뱅이가 되어버린다.

사람들이 살아가는 방법

사람들은 무슨 영업을 하며 어떻게 살아나가고 있는가? 사람들이 살아가는 방법을 크게 두 가지로 나뉘 볼 수 있다. 그 중 한 가지 방법은 도적질이다. 도적놈은 장물취득, 즉 남의 것을 훔쳐 잘 살 생각을 하고, 바이(지주)는 고리대금업으로 자기 재산을 모으려 한다. 관리들과 사법관들은 도적맞은 물건을 찾아내어 돌려준다고 바이들에게 약속하고는 도적놈에게는 법에 걸리지 않고 공정한 재판을 받지 않도록 감싸주겠다고 약속함으로써 바이와 도적놈 둘 다 등쳐먹는다.

밀고자들은 도적놈들의 행위를 일러바침으로써 법기관 앞에 아첨하고 압수해들인 물건들을 헐값으로 산다.

한편 또 사기꾼들은 “이렇게 하라, 저렇게 하라! 그러면 큰 돈을 벌 수 있고 온 구역에서 이름도 떨칠 수 있으며 적수들이 두려워하게 할 수도 있다”는 등 보통 사람들은 생각조차 할 수 없는 것들로 사람들 속에서 조작한다. 이렇게 함으로써 서로 물어뜯게 하고 상호간의 불신임을 조성하면서 이득을 보려한다.

이렇게 고관들은 도적놈도 도와주고 바이도 도와주면서 살아가고 가난한 사람들은 유산자와 권력자들의 비위에 맞춰 주면서 이 사람에게 가 붙고 저 사람에게 가 붙어 살면서 양심을 팔고 아내와 자식들, 친척, 친구들을 배반한다.

만일 우리 인간 사회에 이런 도적놈들과 사기꾼들이 없다면 백성들은

생활관념을 전혀 다르게 가지게 될 것이다.

정직하게 일을 하면서 살고 선하게 행동하려 하고 지식을 배우려 할 것이며 바이들은 자기 재산이나 차지하고 있는 지위에 만족해 할 것이고 평민들은 생활상 모자라던가 없는 것을 노력의 대가로 획득하려 하면서 희망과 믿음 속에서 살아나가게 될 것이다.

평민들이 아주 저열하고 추잡한 행위에 빠져들게 되는 것은 절대로 자기 본성 때문이 아니고 외부영향, 생활환경 때문에 저도 모르게 나쁜 짓을 하게 되는 것이다.

이런 악을 누가 없앨 수 있는가? 명예와 맹세, 성실성과 양심, 이런 고상한 품성들이 남김없이 사라지고 말았던 말인가? 도적놈들의 전횡을 전적으로 없애버리거나 적어지게 할 수 있는 힘은 어떻게 나아질 수 있지만 사기꾼들의 교활한 사주에 귀를 기울려 욕심만 부리는 고관, 권력자들의 만행은 누가 멈춰 세울 수 있단 말인가?

선교사로서 갖추어야 할 조건

어떤 사람이 복음전도를 할 때 그 복음전도를 잘 하건 잘못 하건 제 일을 하기 때문에 그런 설교사업을 금지시킬 수는 없다. 이것은 자선사업이기 때문에 비난을 받을 만한 아무런 근거도 없기 때문이다. 심지어 선교사 자체가 개명되지 못한 사람이라 할지라도 설교는 어쨌든 설교이기 때문이다.

그런데 그 선교사는 선교사로서 꼭 갖추어야 할 두 가지 조건이 있다. 그것은 우선 자기 믿음이 굳건하고 진실해야 하며, 둘째로는 소유한 지식만으로 한 자리에 머물러 있으면서 만족하지 말고 자기 지식을 더 완성시키고 깊게 해야 한다.

만일 어떤 사람이 공부를 하다가 도중에 그만 둔다면 이것은 하나님의 축복을 채 받지 못한 것이나 마찬가지다. 그러니 그런 사람에게서 아무리 교육을 받고 설교를 듣는다 해도 소용없다. 흰수건을 머리에 두르고 (회교인들의 수건) 자리를 지키며 기도를 드릴 때 단아한 몸가짐은 하나, 나마스(회교도의 정시기도)를 외울 때 어떤 대목은 반복하고 어떤 대목에 가서는 중단해야 된다는 것도 잘 모른다.

태연자약치 않고 심중치 않으며 동정심이 적거나 전혀 없는 사람은 진실한 신앙자라고 할 수 없다. 겸손치 못하고 부주의한 사람의 마음속에는 믿음을 지탱할 수 없다.

두 종류의 믿음

이만이란 유일하고 전능한 창조자(하나님)에 대한 확고부동한 믿음이
며 그 신의 생존에 대해서 우리는 선지자의 교서를 통해 알고 있다.

신을 믿는 사람들을 두 부류로 나뉘 볼 수 있다.

한 부류는 신과 그의 공정성을 꼭 믿어야 되겠다는 신심을 갖게 되자
그 믿음의 이지적인 논거를 더 튼튼하게 하려고 노력하는 사람들이다.
이런 믿음을 우리는 '야끼니 이만(참다운 믿음)'이라고 한다.

두번째 부류에는 코란(회교성전)에서 믿음에 대한 인식을 얻는 사람들
이 속한다. 이런 신앙자들은 자기 믿음의 대상에 대해 특별히 더 충성심
으로 대하고 의지가 강하며 수많은 유혹자들 앞에서 넘어가지 않고 심지어
죽음 앞에서도 꿈쩍하지 않는다. 이런 믿음을 우리는 '따클리지 이만
(전통적인 믿음)'이라고 한다.

이만을 보존하기 위해서는 과감한 심장, 강한 의지, 자체 힘에 대한
자신감이 있어야 한다. 그런데 참다운 믿음이 없고 유혹과 설득에 흔히
넘어가고 사리사욕 때문에 검은 것을 희다고 하고 흰 것을 검다고 하며
참다운 신앙자라는 말을 듣기 위해 거짓을 진리라고 하면서 서약을 하는
사람들과는 어떻게 할 것인가? 신은 제발 이런 자들에게서 우리를 면케
해줄 것을 빈다.

상기한 두 부류에 속하는 사람들 외에 다른 신앙자란 없다는 것을 매
사람들은 기억해야 한다. 하나님의 은총이 무한하다고 배교자들은 생각

지 말아야 한다. 그런 자들은 신의 용서를 받을 권리도, 선지자의 옹호를 받을 권리도 없다. '창검의 칼날은 서약보다 더 강하다' '신이 용서 해주지 않는 죄는 없다'는 등의 거짓 격언을 진리로 받아들이는 자들은 저주를 받아야 한다.

인간의 가장 고귀한 심정

인간에게 있어서 심정보다 더 고귀한 것이 자기 신체내에 있을 수 있는가?

정직하고 대담하고 다정한 사람을 바뵈르(대장부)라고 부른다. 착하고 너그러운 성품, 남을 친형제처럼 받아들여 그에게 선만을 원할 줄 아는 성품, 이것은 다 심정의 명령인 것이다. 사랑도 심정의 요망이고 마음속 깊이에서 울려나오는 말은 거짓이 없다. 오직 위선자들만이 자기 심정, 양심을 속인다. 겉으로 보기에 좋은 사람처럼 보이거나 내막을 잘 알아보면 칭찬만을 할 수 없는 사람도 적잖다.

만일 예의바른 태도, 자기 서약에 대한 충실성, 악에 대한 반항심, 그릇된 길을 걷고 있는 사람을 옳은 길로 불러 이끌어갈 수 있는 능력, 이 모든 착한 품성을 멀리하고 졸렬하고 추악해지던가 개처럼 남을 무턱대고 신봉하는 자, 정당한 일을 위해 대담하게 나설 줄 모르는 자, 조금이라도 어려우면 양심을 속여가며 진리에서 흔히 이탈해버리는 사람들에게는 사나운 늑대의 심정을 가지고 있는 것이나 마찬가지다.

카자흐족도 인간이다. 흔히 많은 사람들은 의지가 약해 올바른 생활길에서 떨어지는 것이 아니라 현명한 사람들의 타이름을 제때에 받아들이고 그대로 실행할 수 있는 대담성이 없기 때문이다. 또 흔히 사람들이 아는 것이 많지 않기 때문에 악한 짓을 한다고 말하는데 그런 사람들을 나는 믿지 않는다. 지식은 있어도 의지가 없고 게으르기 때문이다. 한번 그릇

된 길에 빠져버리면 자기 결함을 흔히 시정하고 올바른 길에 들어서는 사람이 많지 않다.

흔히 사람들이 이러저러한 사나이들을 건장한 쥐기트(승마자, 사나이), 대담한 쥐기트, 약삭빠른 쥐기트라고 하는 젊은이들이 서로 나쁘고 추잡한 짓을 하도록 추겨주는 때가 많다. 그런 젊은이들의 상호간의 행동, 맹종과 아주 경솔한 행위는 자주 불행을 가져온다.

만일 어떤 사람이 한번 두번 추하고 불길한 행동을 하게 되고 자만자족해지게 되면 그것이 버릇이 되어 영 그런 종잡은 사람이 되어버려 아무런 양심의 가책도 받지 않게 되고 하나님 앞에서 죄를 씻으려고도 하지 않게 된다. 그런 자들을 어떻게 부를 것인가?

“저것도 사람인가 아니면 짐승인가?” 하는 질문을 하게 된다.

지혜있는 자와 우둔한 자

지혜있는 사람들과 우둔한 사람들간에는 본질적인 차이가 있다고 생각한다. 세상에 태어나 사람은 오락에 취함이 없이는 살 수가 없다. 자기 취미에 의한 여러가지 오락을 찾고 도취해 있는 나날은 그의 생활과정의 가장 인상깊은 나날로 마지막까지 남아있게 된다.

이치적인 사람들은 아주 신중하고 생활상 쓸모있는 일에 관심을 두고 그 목적을 달성하기 위해 꾸준히 노력한다. 이런 사람들에게는 자기의 목적을 달성하려고 노력하는 과정에서 겪는 여러가지 난관도 고통으로 느끼는 것이 아니라 하나의 낙으로 느낀다. 때문에 이런 목적지향성 있는 생활을 해온 사람들은 아무리 지나온 나날이 어려웠다 할지라도 조금 하지 않는다.

경솔하고 방탕한 사람들은 아무런 뜻도 없고 무모한 생활에 세월을 보낸다. 그러다 어느 때 가서는 정신을 차리고 공연히 허송세월을 보냈다고 뉘우치게 되는데 그런 뉘우침, 후회는 이미 때를 놓쳐버렸고 따라서 아무런 마음의 위로, 기분전환도 안 되는 법이다.

이런 사람들은 한창 나이 때 자기 젊음이 영원한줄만 생각했고 그런 유혹적인 즐거움이 죽을 때까지 끝나지 않으리라고 생각한다. 그런데 인간 생활이란 그런 것이 아니다. 세월은 걸잡을 수 없이 유수처럼 흘러 모르는 사이에 청춘시절은 가버리고 힘도, 정열도 없어지게 된 때면 결국 무슨 일이나 무모한 사람이 되어버린다.

또 한가지의 유혹이 사람들을 꺾이곤 하는데 자기가 세웠던 목적이 달성되었던가, 그런 성공이 눈앞에 보이게 되었을 때는 그런 성공에 도취되어 자만해진다. 이런 도취와 자만심은 이성을 갈아뭇기어 실책을 자주 범하게 되고, 그렇게 되면 자기를 둘러싼 사람들의 주목을 자연히 끌게 되며 사람들의 질책의 대상, 웃음거리의 대상으로 되어버린다.

이치적이고 총명한 사람들은 이런 위기에 부닥치게 될 때면 정신을 가다듬어 겸손하게 행동하려 하며 자기의 정체를 아무데서나 나타내려 하지 않는다.

그런데 우둔하고 모자라고 도덕성이 없는 사람들은 자기 자체의 이런 위기를 보지도 못할 뿐더러 자만심에 빠져 마치 정신나간 사람처럼 안장도 없는 말잔등에 올라타고는 하늘만 쳐다보며 달리니 어느새 제 모자가 벗겨져 땅에 떨어져 먼지투성이가 되고 차뺀(카자흐족 두루마기) 밑자락이 말 밑구멍을 가리워 똥투성이 된 것도 모른다.

영리한 사람축에 들려면 하루에 한 번씩, 하다못해 일주일 또는 한 달에 한 번이라도 “너는 어떤 생활을 하느냐? 자기의 수양과 그리고 이 세상 또는 만 세상을 위해 조금이라도 유익한 일을 하고 있느냐? 앞으로 양심을 괴롭히고 고통스러운 후회와 한탄을 하게 되지는 않겠느냐?” 하는 자문을 해 봐야 한다. 아니면 어떻게 한 생을 살았는지 생각에 잠겨보지도 않았고 또 그런 생각을 할 염도 내지 않은 채 그저 짐승처럼 하루하루를 살아가려고 하는지?

카자흐족의 기도

우리 카자흐족은 신 앞에 기도를 드릴 때 제 기도를 하나님이 들어주는지 안 들어주는지 생각지도 않고 그저 남이 하는 대로 남이 옆드리면 자기도 옆드리고 남이 일어나면 자기도 기계적으로 일어나 앉는다.

신 앞에서도 마치 빛을 받으러 온 상인 앞에서처럼 “내게 있는 것이란 이것뿐이오. 그러니 몽땅 다 가져가겠으면 가져가고 그만 두겠으면 그만 두오. 없는 가축을 내 뿔 땅속에서 파낼 수는 없잖소?” 하는 식으로 기도를 드린다. 깊이 생각도 하지않고 좋고 고상한 것을 배우려고도 하지 않으며 신 앞에서 자기의 죄를 깨끗이 씻고 용서를 빌어 참다운 신앙자가 될려고 애쓰지 않는다.

그러기 위해서는 진심에서 우러나오는 기도를 해야되고 기도문도 잘 외워야 되는데 “내가 아는 것이란 이것뿐이오. 늘그막에 공부를 할 수는 없잖습니까? 그저 기도를 전혀 안 한다는 말을 누구한테서도 안 들으면 되지... 기도문을 좀 서툴게 외우는 것쯤은 그리 큰 흠은 아니오” 흔히 이렇게 생각한다. 물론대 그런 자들의 혀는 다른 사람들과 전혀 다르게 목구멍에 붙어있단 말인가?

의지 · 이성 · 심장 · 과학

어느날 의지, 이성, 심장(심정)은 자기네 셋 중 누가 더 중요한가를 알아보기 위해 과학에게 물어보았다.

먼저 의지가 말했다.

“여보세요, 과학? 내가 없이는 인간은 아무런 완전무결도 달성할 수 없음을 당신은 잘 알고 있잖소? 인간이 자신을 인식하기 위해서는 꾸준히 공부를 하고 노력해야 합니다. 그러니 내가 없으면 이것은 전혀 안 됩니다. 오직 나의 도움으로만이 인간은 열심히 기도를 드리며 하나님을 섬길 수 있게 됩니다.

만일 내가 없다면 생활과정에서 사람이 재물과 기술을 획득할 수도 없고 존경을 받을 수 없으며, 출세도 할 수 없습니다. 바로 제가 인간들로 하여금 조금이라도 욕심을 부리지 못하게 하면서 그들을 틀어쥐고 있고 죄악과 선망, 질투심, 유혹에 빠져들지 못하게 그들에게 경고해주며 타락의 낭떠러지에 처한 그들을 막아서지 않습니까? 그러니 이 자들이 무슨 논쟁을 나와 건단 말입니까?”

다음엔 이성이 말했다.

“오직 나만이 이 세상 또는 딴 세상에서라도 당신 과학이 하는 말들 중에서 어느 것이 유익하고 어느 것은 해롭다는 것을 알아맞출 수 있겠습니까? 다만 나만이 당신 과학의 본질을 납득할 수 있단 말ियो. 내가 없이는 악을 피할 수 없고, 유익한 것을 찾아낼 수 없으며, 지식을 소유

습니다. 그런데 뭐 의지는 자기가 더 중요하다고 우겨대는지
다. 제가 없이 그들만이 무슨 소용이 있습니까?”

로 심장(심정)이 말했다.

신체의 왕이요, 피도 나에게서 흘러나오고 마음도 내 안에서
며 내가 없으면 생명도 있을 수 없습니다. 바로 제가 편안하게
누워있는 사람들에게서 잠을 빼앗아버리고 혈벳고 굶주리며 가
들을 생각해주게 합니다. 나의 명령에 따라 어린이들은 어른들
고, 어른들 옷사람들은 어린이들 손아래 사람들을 너그럽고 관
해 주게 합니다. 그런데 사람들은 나를 언제나 깨끗한 환경속
수 있게 해주지 않습니다. 때문에 자신들도 많은 손해를 본답
! 제가 언제나 깨끗하고 바르다면 사람들을 가리지 않을 것입
: 선행에는 감탄하고 악과 강압에는 항의해 나섭니다. 자존심,
신과 선량, 이 모든 것은 다 나에게서 흘러나오잖아요? 그러니
성은 내가 없이는 어디 무엇에 쓸모가 있단 말입니까? 그래도
요하다고 대드니 말입니다.”

의 말을 다 듣고난 과학은 다음과 같이 대답을 해주었다.

의지! 자네 다 옳게 말했네. 자네에겐 자네 자신도 말하지 않
들이 아직 많네, 자네가 참가하지 않고서는 인간이 아무것도
없다는 것은 실로 옳은 말이네. 그런데 자네에겐 좋은 점과
가혹성도 있지 않나. 물론 자넨 선에 봉사할 때 아주 강하지
않게 악에도 봉사하잖나. 바로 이것이 자네의 나쁜 점이란 말이

이성! 자네 말도 역시 옳다고 보네. 자네가 없이는 인간은 자
정에 아무것도 달성할 수 없음은 너무나도 자명한 일이야. 바
부분에 우리 과학은 창조자에 대해 알게 되었고 두 세상의 비밀

을 알게 되었네. 그런데 이것은 자네의 기능성의 한계는 아니란 말이네. 간교성, 교활성도 자네의 짓이요, 선과 악도 자네에게 의지하여 공존하지. 그러니 자네 선과 악에 똑같이 봉사한단 말이네. 바른 품성이 자네의 큰 결함이야. 나의 과업은 자네들을 화해시켜주는데 있다네. 자네들의 그 논쟁에서 심장(심정)이 주권자, 결정자로 되어주었으면 좋겠네.

이성! 자네에게도 수다한 방법—길이 있으니 심정이 그 매 방법—길을 뒤따를 수는 없잖나? 심정은 자네의 선량한 구상, 의도에 기뻐만 하는 것이 아니라 꽤히 동반도 해주지 않나? 그러다 만일 자네가 악하고 음흉한 기도를 하게 된다면 심정은 자네의 뒤를 계속 따르려 하지 않을 것이고 심지어 꺼려 하며 물러설 것이요.

의지! 자네에게도 힘과 대담성이 많으나 심정은 자네도 억제할 수 있다네. 심정은 사려있는 일에서는 방해를 하지 않을 것이지만 불필요한 일에서는 자네의 양 손을 비틀어 매놓을 것이네.

의지와 이성, 자네 둘은 힘을 합해 모든 일에서 심장의 말을 잘 듣고 무조건 심장에 복종해야 된다고 보네!

만일 자네들 셋이 인체내에서 화목하게 산다면 그 인간이 죽은 후에라도 앞을 보지 못하는 사람들까지 고쳐줄 수 있게 될 것이네. 자네들은 무엇보다도, 무슨 일에서도 인간성을 가져야 하네. 하나님은 바로 인간의 이런 특징, 징후에 따라 우리들을 판단할 수 있다네. 이렇게 성서에도 써 있다우”라고 과학은 말해줬다.

게르베스

사람은 검소하게 옷을 입어야 하되 언제나 깨끗하고 단정해야 한다. 멋쟁이들이나 옷차림에 필요 이상의 돈을 쓰고 겉치장에 신경을 많이 쓴다.

멋쟁이들은 저마다 다르게 치레를 하고 행동하는데 어떤 자들은 얼굴 치레를 위해 콧수염과 턱수염 기르기를 좋아하고, 몸을 아끼면서 험한 일은 피하고 양반체를 내느라고 이따금 눈썹을 위로 제치면서 이야기를 하고, 손가락 맞장구질도 하고, 팔꿈치를 내밀고 앉아있곤 한다.

또 어떤자들은 멋쟁이면서도 아주 검소한 체하고, 슬쩍 자기가 말타기를 잘한다는 말은 내놓기도 하고, 자기의 사치스러운 옷차림도 별다른 것 아닌척 말하며, 모든 면으로 보아 상대자가 자기보다 훨씬 우월한 것 같으면 그의 주목을 자기에게로 돌려보려고 애쓰고, 자기와 비슷한 상대자이면 그가 부러워할 수 있는 자량을 넉넉히 하며, 자기보다 못하다고 생각되는 사람들 앞에서는 그들이 상상할 수도 없는 사치와 호화로운 생활에 대한 이야기를 해주려 애쓴다. 그런 자에 대해 사람들은 보통 “저 사람만큼 재물과 좋은 말을 갖고 있고 옷도 잘입으면 뭘 더 바랄 것이 있으랴!” 라고 말한다.

이 모든 것은 다 어리석고 무의미하며 수치스러운 일이다. 누구도 이런 허풍과 허영심에 빠지면 안 될 것이다. 만일 그렇게 된다면 참다운 인간모습으로 되돌아오기는 아주 힘들게 된다.

‘게르베스’ (카자흐어로 멧쟁이란 뜻—번역자 주)란 단어에는 교만하고 불손하다는 뜻도 담겨있는데, 이 단어는 사람들에게 이런 결함이 없도록 경고해주기 위해 만들어졌다고 생각한다.

인간은 지혜와 지식, 의지, 양심, 고상한 도덕성으로 다른 사람들에 비해 뛰어나야 한다. 다른 방법으로 남보다 더 뛰어나려 하는 사람은 바보라는 말밖에 들을 수 없다.

‘께르베스’ (카자흐어로 멋쟁이란 뜻—번역자 주)란 단어에는 교만하고 불손하다는 뜻도 담겨있는데, 이 단어는 사람들에게 이런 결함이 없도록 경고해 주기 위해 만들어졌다고 생각한다.

인간은 지혜와 지식, 의지, 양심, 고상한 도덕성으로 다른 사람들에 비해 뛰어나야 한다. 다른 방법으로 남보다 더 뛰어나려 하는 사람은 바보라는 말밖에 들을 수 없다.

현명한 사람

사람은 어머니 배속에 있을 때부터 이성을 지니고 세상에 태어나는 것은 아니다. 갓난 아이는 자기를 둘러싸고 있는 모든 것을 눈여겨보고 소리를 들어보며 손으로 더듬어 보고 입에 대보고 맛도 보며 좋은 것과 나쁜 것 사이의 차이점을 인식하게 된다. 많이 보고 많이 들을수록 어린 아이는 더 많이 알게 된다.

오직 이지적인 사람들의 말을 주의깊이 들으면서만이 많은 것을 습득할 수 있다. 그런데 이성, 의지를 갖고 있다는 그 자체만으로는 불충분하다. 다만 선배들의 교훈을 잘 듣고 기억하면서 또 이러저러한 결함을 피함으로써만이 존경을 받을 만한 인간으로 될 수 있다.

그런데 만일 어느 누가 자기보다 교양수준도 높고 지식과 생활경험도 훨씬 많은 현명한 사람의 말을 들을 때 경우에 맞지 않게 감탄하면서 듣던가 또는 반대로 그 선배의 교훈적 말의 본질을 알아보려는 관심이 별로 없고, 그 말의 뜻이 잘 납득되지 않아도 물어볼 생각도 안 하고 무심히 기계적으로 듣던가, 그 현명한 말의 정당성과 이로움을 느끼면서도 자신을 위해 아무런 결론도 짓지 않는다면 아무리 좋은 말을 듣던 안들던 무슨 소용이 있으랴!

현명한 말의 가치도 모르는 사람이 무슨 말을 할 수 있으랴! 그런 사람은 어느 한 현명한 사람이 말한 바와 같이 자기를 잘 알아주는 돼지나 기르는 것이 더 좋을 것이다.

만복을 누릴 수 있는 인간

자기에게 지워진 운명을 좌우할 수 없다는 것을 우리는 잘 알고 있다. 좀 잘 살게 되면 더 잘 살고 싶어하는 욕심이 한이 없고 만복을 바라는 것은 인간의 본성이다. 그런데 그 만복은 자기의 소원대로 이루어지는 것이 아니라 운명에 의해 결정된다.

어느 누구에게 어느 때가 만복이 차려져 포만상태, 배부른 사람이 되었을 때 그 포만상태에서 누구도 벗어나지 못한다. 그 포만상태에 싫증이 나 벗어나려고 애써도 잘 안 된다.

사람이란 별의별 포만상태에 다 빠지게 된다. 음식, 오락, 멋부리기, 술추념, 교제, 남보다 좀더 잘 되어보려는 지향, 아내, 모든 것이 적게 또는 많게 일정한 정도에 가서는 다 싫어진다. 조만간 이 모든 몰두, 취미, 습관, 생활양식의 무의미성, 결점을 깨닫게 되고 열이 식어지고 실망하게 된다.

인간의 생활과 그의 숙명이란 이 세상에 존재하는 온갖 현상과 마찬가지로 한 자리에 머물어 있지 않고 부단히 변하는 법이다.

이 세상의 아무런 생명체에게도 고정된 안정상태는 주어지지 않았다. 그러니 감정의 불변성이란 있을 수 없다.

만복을 느끼고 누릴 수 있는 인간가치는 누구에게나 다 주어진 것이 아니다. 다만 생활상 완전무결성을 달성하려 애쓰고 많은 현상의 값을 알며 이 세상 만사의 좋고 그른 것, 쓸모없고 헛된 것과 유익한 것을 가

릴 줄 알고 좋지 못한 것을 제거할 줄 아는 영리하고 이지적인 사람들에게만 주어졌다.

지상의 낙은 순간이 무상하다고 생각하는 사람에게 있어서는 생활자체도 무의미한 것으로 여겨진다.

그러니 '무지하고 무사태평한 사람들만이 행복할 수 있지 않나' 하는 생각을 하게 된다.

자부심이 있는 사람들

어떤 사람에게 자부심이 많건 적건 그것을 스스로 억제하기는 힘들다. 자부심이 있는 사람들을 두 종류로 나뉘 볼 수 있다. 그 하나는 오만하고 당당한 사람들이고, 다른 종류는 자랑을 좋아하고 허풍을 치는 사람들이다.

첫번째 종류에 속하는 사람들은 자신을 높이 평가하며 사람들 속에서 자기가 무식하고 경솔하며 교양이 부족하고 잘난 체하며 양심이 없고 거짓말쟁이, 적개심 많고 협상을 하는 사람이라는 말을 듣지 않기 위해 행동한다. 상기한 그 품성들은 다 사람들의 큰 결함이라는 것을 잘 알고 그 저열한 자가 아니라 고상한 사람이 되려고 한다. 이것은 이성적이고 양심적이며 고상한 인간품성이다. 그런 사람은 자기를 칭찬하는 것을 좋아하지 않는다.

다른 종류의 사람들은 제 자랑을 하기 좋아하고 남이 자기를 칭찬해주는 것을 좋아한다. 자기는 대장부이고 잘 살며 집안 내력도 좋다는 것을 사람들이 알아줄 것을 원한다.

이렇게 잘난 체하는 사람들도 세 가지 종류로 나뉘볼 수 있다.

첫번째 종류에 속하는 사람들은 타지방에서 자기를 잘 모르는 사람들 속에서 제 자랑을 하며 명성을 떨치기를 좋아한다. 그런 종류의 사람들은 무식한 사람들이지만 그래도 아직 인간적 가치가 어느정도 남아있는 사람들이다.

두번째 종류의 사람들은 자기의 종족, 가문 내에서 칭찬받기를 원한다. 이런 사람들은 진짜 무식하며 확실히 모자라는 사람이라고 할 수 있다.

세번째 종류에 속하는 사람들은 누구도 그를 칭찬해주지 않는데 자기 집 식구들과 자기 향촌 마을 내에서 제 자랑하기를 좋아한다. 이런 사람들을 두고 무식쟁이들 중에서 상무식쟁이 인간이라고도 할 수 없다.

남들속에서 제자랑을 하기 좋아하고 칭찬을 듣기 좋아하는 사람은 자기 종족 내에서도 특별히 뛰어나려 한다. 자기 종족 내에서 제 자랑을 하고 찬양받기를 즐기는 자는 가까운 사람들 속에서도 역시 그렇다. 이런 자들은 자신의 명예를 위해 몹시 애쓴다.

존경할 만한 사람

카자흐들 중에서 오늘날 우리는 어느 계층, 누구를 사랑하는가 존경할 수 있는가 하는 생각을 하게 된다.

바이(부유한 귀족계층에 속하는 사람들)를 존경할 수 있지만 지금 세월에 존경할 만한 바이가 별로 없다. 만일 그런 바이가 더러 있다해도 그들은 자기 재산의 완전한 주인도 아니고 자기 마음대로 무슨 일이라도 처리하지도 못한다. 왜냐하면 그를 미워하는 사람, 또 자기가 미워하는 사람 즉 적대시하며 사는 사람들이 있는데 그렇지 않은 사람들 속에서 신망을 사기 위해 누가 부탁만 하면 돈이나 가축을 빌려도 주고 거저 주기도 한다. 이런 관계를 가지고 있는 사람이 한 백명 가량 된다.

이렇게 남의 사정을 알아주어 자기 신세를 지게 하고 선심을 썼다고 바이는 생각하지만 사실은 어리석은 생각이다. 그 바이 자체가 결국에 가선 자기 신세를 진 사람들에게 얹매여지는 것이나 다름없다. 편을 들어주는 사람들은 언제나 쥐고 있어야 하기 때문이다. 그런 바이를 관대한 사람 또는 연민의 정이 깊은 사람이라고 할 수 있는가? 없다. 혹 어떤 바이들은 인간답지 못한 사람들과 목숨까지 내걸고 싸우기도 하고 좋은 일도 많이 한다. 그러나 이것은 아주 드문 현상이다.

바이들이 서로 친목하지 못하고 싸우기만 하는 곳에서는 각종 사기꾼들이 많이 생기는 법이다. 그러면 어떤 바이들은 그 사기꾼들을 자기 이익을 위해 써먹으려고 그들을 위협도 하고 ‘등치고 간 빼먹는’ 식으로

도와주는 척하며 제 욕심을 차린다.

미르자(신사)를 존경할 수 있다. 그러나 오늘날 정말 신사다운 관대한 미르자란 없다. 그대신 분별없이 아무에게나 자기 가축을 나눠주는 미르자는 걸터다니는 개보다 더 많다. 한 미르자는 제 이익을 보기 위해 자원하여 가축을 나눠주고, 다른 미르자는 인심을 쓸줄 아는 미르자라는 말을 듣기 위해 일부러 가축을 거저 나눠준다. 그런데 이런 미르자들도 결국에 가서는 헐잡꾼들의 희생자가 되고 만다.

읍장이나 비이(회교승려)를 존경할 수 있지만 우리 초원 땅에는 참을 만한 그런 관리도 없고 정당한 재판도 없다. 권세가 있는 자들은 다 돈에 팔리운 자들이어서 백성들의 존경을 받을 만한 인간다운 가치가 별로 없다.

강한 사람들을 존경하고 싶지만 우리 사회에는 나라와 백성을 위한 유익한 일을 하려는 사람은 별로 없고 그릇된 일과 사리사욕을 채우는 일에서는 모두 강하기 때문에 강한 자도 존경할 수 없다.

영리하고 똑똑한 사람들을 찾아 존경심을 표하고 싶지만 그 영리한 두뇌를 양심적이고 정당한 일에 쓰는 것이 아니라 교활하고 꾀를 부리는데 쓰고 배신행위에 쓰는데 이런 부정행위를 위해서는 특별히 뛰어난 두뇌가 없어도 된다.

초라하고 가난한 무산자들을 존경하려고 해도 그런 계층의 사람들도 아무런 죄가 없는 순결한 사람들이라고는 할 수 없다. ‘누워있는 낙타잔 등에도 올라타지 못한다’는 무식하고 약한 점만 그들에게서 보면 안 된다. 그런 사람들에게 만일 힘이 있고 해당 조건과 가능성이 생기면 남의 것을 가만히 훔치려는 음흉한 마음은 누구나 다 갖고 있기 때문이다.

그런즉 누구를 사랑하고 누구를 위해 기도를 드린단 말인가? 언제나 약취가 풍기는 관리, 읍장이나 재판장, 회교승려들은 생각의 대상에도

안 들어간다. 그러니 ‘유복하게 살려거든 알록을 찾지 말라’라는 격언과 마찬가지로 자기의 타고난 온순하고 너그러운 성격 때문에 아무데도 들지 않고 조용히 살아가는 바이들이나 사랑하고 존경할 수밖에 없다.

이런 바이들도 비록 자기 재산(가축)의 절반을 남에게 거저 나눠주고 다른 절반은 도적놈들과 강도들에게 빼앗기지 않기 위해 무척 애를 쓰지만 그들도 아무에게나 다 마음에 드는 것은 아니다. 그러나 하는 수 없다. 그 조용하고 온순한 바이들을 생각해줘야 하고 그들을 위해 기도를 드리는 수밖에 없다.

한 가지 만족, 한 가지 위안

저주스럽고 수치스럽게도 카자흐인들은 한 가지 만족, 한 가지 마음의 위안이 있을 뿐이다. 좋지 못한 사람과 부딪치게 되었을 경우 또는 어느 누구의 나쁜 행동을 목격했을 때 자기는 그럴 수가 없고 그런 나쁜 짓도 안 할 것이라고 생각하며 마음의 흡족을 느낀다.

“신이여, 제발 그런 자들에게서 면하게 해주시옵소서! 그런 나쁜 사람들도 역시 자기 자신을 인간으로 여기지 않습니까? 그런데 순결하다는 우리도 바로 그런 자들과 이웃하고 살고 있으니 말입니다”라고 마음 속으로 생각하며 만족해 한다.

언제 신이 “어느 누구에 비해 좀 나으면 된다”고 가르쳤는가? 아주 저열한 사람과 자신을 비교하면서 자기는 그 저열한 사람보다 낫다고 하여 좋은 사람이라고는 결코 할 수 없잖는가?

선은 선한 사람에게서, 좋은 것은 좋은 사람에게서 배워야 한다. 경마에 참가하는 사람이 자기가 얼마나 뒤떨어진 것을 짐작하고 앞서 달리는 사람들을 따라잡으려는 의도와 욕망은 이해되지만 자기보다 뒤떨어진 사람들도 있으니 안심하고 달리는 경마수의 심리는 이해가 안 된다. 또는 경마에서 1등이나 2~3등을 했으면 몰라도 중간쯤이나 꼴등을 한 자가 다섯마리 말을 따라잡았건 열 마리 말을 따라잡았건 무슨 차이가 있으며 무슨 만족감을 느낄 수 있는가?

카자흐인들은 어떻게 자신을 안심시키는가? ‘나만이 그런 것이 아니라

남들도 다 그렇게 행동하는데 뭐 잘못된 것이 있느냐? 대부분 사람들처럼 살면 되지 더 뛰어날 필요가 어디에 있느냐? 이렇게 보통 생각한다.

“될수록 많은 사람들과 함께 죄는 명절만이 가장 큰 명절이고 가장 유쾌한 명절이다”, “무리 속에만 섞여 살면 된다” 언제 신이 이렇게 가르친 일이 있는가? 남이 하는 대로 행동하고 무리속에 섞여 있으면 아무리 나쁜 짓을 해도 된단 말인가? 신은 대중을 다스릴 줄도 모르고 무리 속에 묻혀 있으면 한 사람 한 사람의 죄행, 결함을 볼 줄 모른단 말인가? 이렇게 신에 대해 생각하며 자신을 안심시키는 사람은 어리석기 한이 없다. 신은 천 사람이건 만 사람이건 한눈으로 눈여겨보고 누가 무슨 짓을 하고 누가 어떤 마음을 갖고 있는지 다 들여다 볼 줄 안다.

아무나 다 과학의 최고봉을 달성할 수도 없고 불과 한두 사람만이 그 과학의 최고봉을 달성할 수 있다는 것도 아니다. 아무나 다 천재가 될 수 없고 천 사람 중 한 사람만이 천재가 될 수 있는 것도 아니다.

대중의 절반은 나쁜 질병에 걸려 고통을 겪어도 나머지 절반은 건강한 채로 남아있다 하여 이것을 다행이라고 할 수 있는가?

천 사람 길손이 지방 사정을 몰라 헤맬 때 한 사람이라도 그 지방사정을 잘 알고 있으면 다행이 아니란 말인가? 길손들에게 있어서 말들이 한 꺼번에 몽땅 다 굶은 상태에 있는 것과 반수의 말이라도 배가 불러있는 것과 어느 것이 나은가? 어떤 몫쓸 병에 온 백성들이 다 걸려 신음하는 것과 절반이나마 이 병에 걸리지 않은 것 중 어느 것이 더 나은가?

어느 한 바보가 자기와 비슷한 천명의 다른 바보들과 함께 산다하여 무슨 위안이 될 수 있는가? 자기네 종족은 어느 누구에게서나 다 입에서 구린내가 풍기는데 자기만은 그렇지 않다고 하면서 신부의 마음을 살 수 있는가? 또 자기 신랑만은 그런 결함이 있는 사람이 아니라고 하면서 자신을 아무리 위안한들 무슨 행복감을 느끼랴!

카자흐인들

지금 지구상에는 20여 억 인구가 살고있다고 한다. 그중 우리 카자흐들은 200여만 명이다. (아바이는 여기에서 정확치 않은 숫자를 말했다. 1897년도 인구조사 결과에 의하면 제정 로씨야 영토내에 살고 있는 카자흐족의 총수는 480만 4천명이었다. —아. 예. 월로다르)

재산을 모으려는 지향성과 향학열, 예술에 대한 취미, 동정심 발현, 역량, 제자랑 또는 적개심 등에서 카자흐들은 어느 한 다른 인민과도 유사하지 않다. 우리는 서로 적대시하며 살고 서로 못살게 방해하며 자기와 가까이 있는 사람들이 눈도 깜짝 못하게 감시한다.

세계에는 3백만 이상의 주민들이 살고있는 도시들이 있다. 이 세상에는 지구를 세번이나 돌아본 사람들도 있다. 그런데 무엇 때문에 우리는 제가끔 숨어서 살며 남을 감시하며 또 다른 인민들에 비해 가장 뒤떨어진 인민으로 계속 살아야 하는가? 사람들이 도적질과 거짓, 독설, 적개심을 잊어버리고 지식을 얻으려 하며 생필품을 재산으로 만들줄 알고 정직하고 당당한 방법으로 재산을 벌려고 노력하는 광명한 날이 언제 돌아올 것인가?

그런 날이 좀처럼 돌아올 것같지 않다. 지금 보면 매 백마리 가축을 200명 사람이 노리며 탐내고 있다. 그러니 서로 모두 몰살시키기 전에는 진정될 수 있을런지?

참교육의 중요성

무엇보다도 가장 중요한 것은 카자흐 아이들을 교육시켜야 한다. 첫시기는 쥘르크어만이라도 배워주면 충분할 것이다. 그런데 아이들을 교육시키려면 먼저 돈을 모아야 되고 페르시아어와 아랍어를 알아야 한다.

배고픈 사람이 맑은 정신을 갖고 있고 명예에 대해 생각하며 향학열이 생길 수 있는가? 가난과 헐벗음, 종족들간의 갈등은 도적질, 강박, 욕심 같은 나쁜 버릇만이 사람들에게 생기게 한다. 가축만 충분하면 배는 부르기 마련이고 향학열도 생길 수 있고 수공업도 할 생각을 하게 될 것이다. 그러면 사람들은 공부를 할 생각도 하고 무엇이건 유익한 것을 자기 아이들에게 배워주려 하게 될 것이다.

로어 지식을 얻어야 한다. 로어를 습득함으로써 정신적인 재부와 지식, 예술, 기타 인간생활에 필요한 많은 비밀을 알아낼 수 있다. 로씨야 사람들의 결함을 피하기 위해서는 그들의 장점과 그들의 성과만을 본받아야 하며 그들의 언어와 과학을 탐구해야 한다. 왜냐하면 로씨야 사람들은 외국어를 배우고 세계문명과 접촉함으로써 오늘과 같은 성과를 달성하였기 때문이다. 로어는 세계문명에 진출할 수 있는 눈을 뜨게 한다. 남의 언어와 문화를 배움으로써 그들과 동등하게 될 수 있고 모욕을 당하지 않게 될 수 있다.

이것은 종교를 믿는 데도 필요하다.

노예근성이 있는 사람은 부모와 친척, 친구, 믿음과 양심을 파는 것도 꺼리지 않게 된다. 어떤 자는 관리의 칭찬을 받기 위해 엉덩이가 들어난 것도 모르고 까불거린다.

로씨야 과학은 세계문명의 열쇠다. 이 열쇠를 전 사람은 힘을 많이 안 들고고도 다른 모든 것을 많이 달성할 수 있다. 로씨야 학교에 자기 자녀들을 보내는 카자흐들은 자식들의 지식을 종족간의 싸움에서 우세를 보는 데 이용하려 하는데 이런 그릇된 생각은 버려야 한다.

정직하고 합리적인 노력으로 밥벌이를 하도록 자식들을 가르쳐주어야 하고 좋은 모범을 받도록 노력해야 한다. 그러면 너무 아는 척하며 권세를 부리고 잘난 척하는 로씨야 사람들의 전횡을 막아설 수 있게 될 것이다. 남과 동등해지고 자기 민족의 기둥과 옹호자가 되기 위해, 타인민이 아는 것을 알아내기 위해서는 많은 것을 배워야 한다. 그런데 아직은 그 로씨야 교육을 받은 젊은이들 중에서 쓸만한 특출한 인물이 나오지 않았다. 왜냐하면 부모들과 친척들이 그들을 못쓰게 만들고 올바른 길에서 어긋나게 하기 때문이다. 그럼에도 불구하고 그들은 아무런 교육도 못받은 젊은이들보다는 많이 낫다. 다만 유감스러운 것은 그들이 배운 지식을 남이 한 말을 해석이나 하는데 써먹을 수 있는 점이다.

잘 사는 사람들은 아주 드물게 자기 자녀들을 로씨야 학교에 보낸다. 흔히 그들은 로씨야 교원들의 멸시를 받게 하기 위해 가난한 사람들의 자식들을 학교에 보낸다. 그런 아이들이 무엇을 온전히 배울 수 있으랴!

친척들과 다투면서 어떤 사람들은 “당신들의 모욕을 참느니보다 차라리 아들을 군대에 보내고 난 머리와 수염을 기르겠소!”(집에 가만 앉아 있겠다는 뜻—번역자 주) 이렇게 말한다. 이런 사람들은 하나님의 벌도 무서워하지 않고 수치감도 느낄 줄 모른다. 이런 사람들의 자식들이 공부를 아무리 해도 무엇을 달성할 수 있으랴! 그런 사람들의 자식들이 공

부는 또 어떻게 하는가 학교에 가서는 멍하니 앉아만 있다가 시간이 되면 집으로 돌아오곤 한다. 그러니 무엇이건 새것을 알려는 아무런 지향도 없고 열성도 없다. 누가 학비를 다 대주겠다고 하면 마지못해 아들을 학교에 보내는 사람도 있다. 자식들의 교육을 위해 웬만해서는 자기 재산을 쓰려고 하지 않기 때문이다.

그런 사람들에게 나는 다음과 같은 충고를 하고 싶다. “아들을 장가 못보내고 재산을 물려주지 못하는 한이 있다해도 심지어 있는 재산을 몽땅 털어야 해도 반드시 아들에게 로씨야 교육을 시키라. 그러면 아무리 큰 손해도 다 충당될 것이다.”

알라흐를 섬기고 사람들을 부끄러워하라! 만일 자기의 아들을 온전한 사람으로 만들려고 하거든 공부를 시켜야 한다. 자식들의 교육을 위해서는 아무것도 아끼지 말아야 한다.

만일 자식이 무식하고 무뢰한 사람이 된다면 무슨 이익이 있으랴? 그런 자식이 자기 아버지를 위해 무엇을 할 수 있는가? 그런 자식을 둔 아버지는 좋을 것이 무엇인가? 자기 인민의 복리를 위해서도 무슨 도움이 있을 수 있는가?

바보같은 기쁨, 만족

경마장에서 자기 말이 제일 앞서 왔을 때, 자기가 내세운 선수가 씨름 판에서 이겼을 때, 자기 사냥매가 사냥을 잘 했을 때 카자흐인들은 정신 빠진 사람처럼 몹시 기뻐한다. 그런 사람들의 생활에서 그보다 더 큰 기쁨이 있는지? 아마 없을 것이다.

한 짐승이 다른 짐승에 비해 좀 우월하고 한 사람이 다른 사람을 이겼으면 이겼지 무슨 그리 큰 만족을 느낄 수 있는지? 왜 그런가 하면 카자흐에게 있어서는 다른 카자흐보다 더 큰 적수, 원수가 없기 때문이다. 보잘 것 없는 사소한 일에 굉장히 감탄하면서 한 사람은 자기의 바보같은 기쁨, 만족으로 다른 사람을 화나게 하고 부러움을 사게 하려고 노력한다.

고의적으로 남의 부러움을 사게 하는 것은 회교경전을 위반하는 비도덕적인 행위이며 자기 사업에도 해를 끼치고 건전치 못한 것이다.

남의 분노가 무슨 위로, 쾌감을 줄 수 있는가? 어째서 만족감을 주는가? 그리고 사람들은 어째서 남이 성공을 하면 배아파하고 낙심까지 하며 마치 어떤 모욕을 당한 것처럼 생각하는지? 순종말은 아무 마을에서나 다 기르고 있고 날쌔 사냥매와 영리한 사냥개도 한 사람에게만 있는 것이 아니다. 장사도 한 동리에서만 태어나는 것이 아니다. 이 모든 것은 인간의 손에 의해 이루어진 것이 아니다. 어느 한날 어느 누구보다 좀 우월해졌고 어느 한날 누가 어느 누구를 어떤 내기상에서 이겼다 하

여 이것이 영원히 가장 재빠르고 가장 강한 자로 남아있는 것은 아니다. 어째서 사람들은 이런 진리를 알면서도 마치 자기 자신의 검은 속마음이 드러났던가 또는 수치스러운 행동이 적발된 것처럼 유감스러워 하는지?

이런 것을 짐작하기는 그리 어렵지 않다. 무식하고 무례한 사람들은 임의의 사소한 일에도 기뻐하는 법이다. 무슨 행동을 하고 무슨 말을 하는지 그 참 뜻을 모르기 때문에 소홀히 취급하기도 하고 정신이 빠져버린다.

수치스러워 해야 할 때는 수치감을 느끼지 못하고 아주 저속한 행동을 하고도 낯을 붉히지 않는다. 바로 이런 것이 무식하고 열빠진 사람의 징후인 것이다. 이런 말을 해주면 그 무식한 사람들은 “그렇소, 다 옳소!” 하며 들어주기도 한다. 그러나 그의 자백을 절대로 믿지 말라! 그도 역시 수없는 다른 사람들처럼 눈으로 보고 피해를 가하면서도 마치 의식이 없는 짐승처럼 결함을 시정할 줄 모른다.

그릇된 품행에 습관되어 그것을 자기 생활상 규범으로 삼기 때문에 자기 단점을 볼 줄 모른다. 다만 아주 큰 공포감 앞에서나 또는 죽음만이 해로운 버릇에서 벗어날 수 있게 한다.

자기의 잘못을 스스로 깨닫고 자신을 제 손아귀에 틀어쥐고 옳은 길을 걸으려하는 사람은 극히 드물다.

소크라테스의 가르침

이것은 소크라테스가 전능한 하나님 앞에 드리는 예배가 가지는 의의에 대해 자기의 한 제자인 아리스토텔레스에게 한 말이다. 아리스토텔레스는 자주 신앙자들을 비웃었기 때문이다.

“여보게 아리스토텔레스, 자네 어떻게 생각하나? 이 세상에 실제로 놀랄 만한 걸작을 창작한 사람이 있다고 생각하나?”

“선생님 있구말구요.”

“그렇다면 그런 사람들 중 한 사람이라도 예를 들어보게!”

“훌륭한 시인인 고메르와 비극걸작을 창작한 소포클을 들 수 있고 분장인물의 화신으로 아주 그럴듯하게 될줄 아는 유명한 배우들도 많이 들 수 있죠. 그리고 또 유명한 회화가 켈크씨스메도 제게 큰 감동을 주었습니다.”

이렇게 대답하고는 잠깐 있다가 또 몇몇 유명한 사람의 이름을 냈다.

“그래 자넨 생기없는 그림을 그리던가 글을 쓴 사람과 산 사람을 창조한 하나님 사이에 누가 더 감탄할 만한 재능을 갖고 있다고 생각하나?”

“물론 하나님이 더 놀라운 분이죠. 그런데 하나님의 창조물이 우연히 이루어진 것이 아니라 이성, 의지의 힘으로 창조됐을 때만 감탄할 수 있다고 생각합니다.”

“이 세상에는 유익한 물체가 많네. 그런데 어떤 물체들의 사명을 그 물체의 겉모습만 보고 판단할 수 없다고 보네. 그 수없는 물체들 중 어

떤 것이 이성의 힘으로 창조되고 어떤 것이 우연히, 또는 자연히 스스로 생겨났다고 생각하나?”

“물론 효용이 분명한 물체가 이성의 힘으로 만들어졌을 것이죠.”

“그러면 좋네. 하나님은 인간을 창조하면서 다섯 가지의 감각기관을 만들어주었다네. 그런 감각기관들이 인간에게 필요하리라는 것을 하나님은 미리 알고 있었기에 그랬을거야? 사람이 무엇이건 볼 수 있게 하기 위해 눈을 만들어주지 않았나! 만일 눈이 없었다면 우리는 이 세상에 존재하는 미란 것을 전혀 모르고 살았을 게 아닌가? 눈을 만들어줘도 그 눈을 편리하게 쓸 수 있게 즉 필요할 때는 눈을 뜨고 필요 없을 때는 감을 수 있게 눈꺼풀을 만들어 주었고 바람과 먼지로부터 눈을 보호해 주기 위해 속눈썹을 만들어 주었고 이마에서 흘러내리는 땀이 눈에 들어가지 않게 눈썹까지 만들어 주지 않았나?

둘째로 만일 우리에게 귀가 없었다면 광광거리는 큰소리도 상냥하고 부드러운 소리도 분간 못하고 음악과 노래소리를 들으며 쾌감을 느낄 수 없었을 게 아닌가?

세번째 감각기관으로 코가 만일 없었다면 아무런 냄새도 맡을 수 없으니 향기로운 냄새를 따라 가고 지독한 악취를 피하지 못할거지! 또 혀가 없었다면 단맛과 쓴맛을 가릴 수 없었을 게 아닌가?

이 모든 것을 우리에게 유용하고 편리하게 만들어주지 않았어? 우리가 음식을 먹을 때 볼 수도 있고 냄새도 맡을 수 있게 눈과 코를 입에 가까이 배치해 주었고 필요는 하지만 좀 보기가 사나운 기관, 구멍들은 얼굴에서 멀찍이 배치하여 가리우고 다닐 수 있게 만들어 주지 않았나? 이 모든 것은 우리 인간을 창조할 때 하나님이 깊이 생각하고 만들어주었다는 증거가 아닌가 말아야.”

아리스토텔레스는 자기 선생의 이런 설명을 다 듣고나서 잘 생각해 보

고는 하나님, 창조자는 실로 전능하며 깊은 사랑으로 자기 창조물을 만
들었다는 것을 인정하지 않을 수 없었다.

소크라테스는 또 말을 계속하였다.

“하나님이 창조한 모든 동물은 자기 새끼를 사랑하고 죽음을 증오하며
될수록 오래 살려고 애쓰고 후손의 번식을 위해 노력하는거야. 모든 것
은 생활을 위하고 생활의 계속을 위해 창조된 것이야. 동물을 지극히 사
랑했기 때문에 하나님은 동물들이 생활을 즐기고 생활을 될수록 다양하
고 뜻깊게 하도록 만들어준거야.”

“여보게 아리스토텔레스, 인간 외에 누구도, 무엇도 이성을 갖고 있을
수 없다고 어떻게 생각할 수 있단 말인가? 우리 몸 자체가 우리가 디디
고 다니는 땅의 한 부분이란 것이 알려지지 않나? 자네의 몸의 수분이
땅의 수분 한 방울이 아니란 말인가? 자네 자체의 이성은 어디에서 생겼
다고 보나? 어디에서 생겼건 자네의 몸은 자네에게 주어진 영혼 때문에
그렇게 고상한 이성의 저장용기로 됐단 말이네. 자넨 다만 자연법칙에
의해 또는 인공적으로 창조된 완전무결성, 통일성, 조화만을 볼 줄 아는
것같네. 보이는 모든 것을 지각으로만은 다 이해하지 못한다네. 그래 어
떻게 생각하나? 자연이 우연히 생긴 산 생물인가 아니면 무한한 이성을
지닌 하나님의 창조물인가?”

“선생님의 말씀은 다 옳습니다. 창조자는 그야말로 비상한 이성을 갖
고 있다는데 대해선 조금도 의심하지 않습니다. 그런데 전능한 창조자는
어째서 나의 기도를 요구하는지요?”

“아리스토텔레스, 가령 하나님 외에 어떤 다른 존재가 자네의 행복을
위해 힘써 준다면 그 존재 앞에 지니는 어떤 의무감이 있어야 될거 아닌
가?”

“어떻게 알 수 있습니까? 하나님이 나를 도와주는지 안 도와주는지...”

“그렇다면 짐승들과 자신을 비교해 보게. 현실을 감수하는 능력이 다르지 않는가? 인간은 과거와 현재, 미래를 생각할 수 있지만 짐승은 자기의 과거를 어렴풋이 기억하고 미래에 대해서는 생각조차 할 줄 모르지 않는가. 인간의 외모를 짐승과 비교해보란 말이야. 사람은 주위를 살필 수 있게 두발로 곧바로 서 있게 되어있고 어떤 짐승이건 자기 의사대로 복종시킬 수 있지만 짐승은 그렇게 못하지 않나? 짐승들은 자기 발과 자기 날개만을 믿을 수 있고 자기 종족도 복종시킬 줄 모르잖나.”

“만일 하나님이 사람도 짐승처럼 고립부동한 존재로 만들었다면 어떻게 됐을 것인가? 만일 짐승에게도 사람과 같은 이성이 없었다면 그들도 일을 할 수 있고 남을 배워줄 수 있는 능력이 있었을런지? 가령 황소가 도시를 건설하고 도구를 만들줄 알며 재능있는 명수로 될 수 있었을까? 그건 모르겠지만 하여튼 하나님은 인간에게 현명한 이성을 주었고 정신적인 능력과 육체의 미가 조화되게 완전무결하게 만들어 주었고 거기에 다 혼을 불어넣어 주었다는 것은 하나님이 사람을 특별히 더 생각해주고 창조했다는 증거가 아니란 말인가? 그런데도 인간은 하나님 앞에 기도를 드릴 의무가 없단 말인가?”

이렇게 선생은 자기 제자와의 담화를 마쳤다.

하나님을 믿는 사람들의 의무

무슬림들! 세상에는 부유한 사람들과 가난한 사람들, 건강한 사람들과 환자들, 영리한 사람들과 바보들, 너그러운 사람들과 악한 사람들이 있다. 어째서 그런가하고 누가 물어보면 이 모든 것은 신의 의사라고 당신들은 대답할 것이다.

그런데 신은 모든 사람의 질책을 받고 있는 전달들에게 재물을 주고 자기 앞에 기도를 드리며 정직하게 일을 하는 사람은 가난하게 살면서 겨우 자기 식구를 먹여 살리게 하는 경우도 있다. 온순하고 조용하게 살아가는 착한 사람은 자주 앓고 허약하며 사기꾼이나 도적놈은 기골이 장대하고 황소같이 건장한 경우가 많다. 한 부모에게서 태어난 자식들도 한 자식은 똑똑하지만 다른 자식은 바보인 경우가 많다.

신은 모든 사람들로 하여금 정결하고 정직하게 살 것을 원한다. 경건하고 올바른 사람은 천당으로 인도하고 죄진 사람들에게는 지옥의 고통을 겪게 한다. 이것은 신의 자비와 정의에 모순되지 않는가? 사람들도, 사람들의 재산도 다 신에게 속해 있다. 신은 자기 재산을 자기 마음대로 처리한다.

그렇다면 신의 행전, 업적을 어떻게 이해할 것인가?

창조자를 절대적으로 순결한 존재라고 함은 불완전성과 착오를 인정하면서도 그 어떤 공포심 때문에 침묵을 지켜야 한다는 것을 의미하는가? 그렇다면 보통 사람은 자기의 노력과 고심으로 무엇을 달성할 수 있단

말인가?

모든 것은 창조자 신의 의사에 따라 움직인다. 그러니 사람들은 서로 비난할 필요가 없으며 선과 악을 행하면서 사람들은 신의 의사를 행한다고 생각할 수 있는데 그렇지 않다. 신을 믿는 사람의 의무는 선만을 행해야 한다는 것을 알아야 한다. 옳은 일을 위해서는 정신의 시련을 두려워하면 안 된다. 만일 정신이 없었다면 종교는 무엇에 바탕을 두었을 것인가? 믿음이 없이 행해지는 선이란 무슨 값이 있는가?

선과 악은 하나님에 의해 만들어졌지만 신이 그것을 행하는 것은 아니고, 신이 빈부를 만들어냈지만 신이 사람들을 부유한 사람으로나 가난한 사람으로 만들어놓은 것이 아니고, 하나님이 질병을 만들어 냈지만 신이 사람들로 하여금 병 때문에 고통을 겪게 하지는 않았다는 것을 이해해야 하고 이것을 믿어야 한다.

그렇지 않으면 모든 것은 사멸을 면치 못하고 무상해진다.

카자흐 속담

카자흐 속담에는 온당하고 교훈적인 속담도 있고 그렇지 못한 아무런 교훈적 가치가 없는 것도 있다.

예를 들어 ‘만일 가난하게 살면 부끄러움에 대해 잊어버리라!’ 만일 이것이 좋은 충고라면 즉 일을 할 때 아무런 어려운 일이라도 꺼리지 말라는 충고라면 이런 일을 부끄러워 할 필요가 전혀 없다. 건달을 부리면서 굶주리고 헐벗은 생활을 하던가 비렁뱅이 생활을 하느니보다 정직하게 밥버리를 하는 사람은 양심적인 사람이다.

‘약삭빠른 사람은 눈이라도 태울 수 있다’, ‘부탁을 잘하면 못빌 것이 없다’ 이런 속담은 정말 몹쓸 속담이다. 자기 수완이나 께를 믿고 살던가 남의 것을 빌어먹느니보다 땀을 흘리며 농사를 저서 떳떳이 살아가는 것이 낫지 않는가?

‘명성을 떨치려거든 곡식밭은 불태우라’ 이런 나쁜 명예는 해 무엇하랴?

‘백날을 갈아몽개둔 암낙타가 되는 것보다 하루라도 숫낙타가 되는 것이 낫다’ 후에 마음이 허전해지는 임시적인 음탕한 생활을 할 필요성이 어디에 있는가?

‘금을 보면 천사도 옳은 길에서 이탈될 수 있다’ 이런 속담도 있다. 물론대 천사가 금은 가져서 무엇하랴? 이런 속담을 꾸며내면서 사람들은 자기의 욕심을 변명하려 한 것이다.

‘재물은 부모보다 더 곱다’ 던가 ‘자체의 생명은 황금 궁전보다 더 고귀

하다' 금고가 부모보다 더 곱다고 여기는 그런 몹쓸 사람의 생명에 어떤 값을 부쳐줘야 하는가? 정신이 나갔던가 명예에 대해서는 조금도 생각지 않는 사람만이 자기 부모를 금덩이와 바꿀 수 있다. 부모는 자식들을 위해 재산을 버는 법이다. 그러니 부모를 금고와 비교하는 사람은 하나님의 기대와 요구를 거역하는 것이나 마찬가지다.

성인군자인 척하고 생각이 모자라는 사람들이 만들어낸 그런 그릇된 속담을 생활규범으로 삼으면 전적으로 옳지 못하다.

교만한 허풍쟁이

우리들 중에는 소위 말하는 ‘교만한 허풍쟁이’라고 할 수 있는 사람들이 있다. 그런 자들이 우리 생활에 무슨 소용이 있으며 누구에게 어떤 이로움을 줄 수 있는가? 그런 자들에겐 건전한 두뇌도 자존심도 없고 견해도 아주 좁으며 깊은 생각도 없고 또 아무런 힘과 용감성도 없으며 인간성, 양심도 없다.

어떤 자들은 아주 거만스레 아래와 같은 말을 하곤 한다.

“여보세요. 누가 더 잘났다는니 못났다는니 하는 말 좀 작작 하우! 제 말장에 남을 거저 앉히는 사람 어디서 봤소? 누가 거저 내 술에 고기를 넣어주고 젓소를 준다우?”

또는 극단적인 결심 끝에 “내 뭐 목숨을 아낄 줄 아우? 내 목숨이 무슨 값이 있다고… 고결한 일을 위해서는 총알을 맞고 정배살이를 하는 한이 있다해도 몸과 마음을 다 바치겠소. 이 세상에 태어났다가 한 번 죽지 두 번 죽겠소?”

자기가 한 말 그대로 실행하는 사람을 어디, 어느 시기에 본 적이 있는가? 그런 사람들 중에서 죽음을 달갑게 받아 들이는 사람을 나는 한 번도 보지 못했다. 그런 자들은 죽음 앞에서의 공포심을 누구한테도, 아무 때라도 표현하지 않는다. 필요한 경우에는 당장이라도 희생할 것처럼 목을 베는 손짓을 보여주며 호언장담하나 이것은 거짓이다.

위태로울 때는 겁에 질려 당장 쥐구멍에라도 숨어버릴 겁쟁이들을 대

상하여 용감한 척하고 위협공갈하는 자들에 대해선 또 어떻게 말할 수 있는가? 소심하고 무기력한 사람들 앞에서만 자기 위엄성을 보이면서 인정을 받으려는 그런 가짜 ‘대담한 사람’은 비겁하고 소심한 사람이나 마찬가지다.

어떤 사람이 정말 마음이 너그럽고 대범하며 사심없고 허튼 말을 함부로 안 하며 대담한 사람은 얼굴만 보고도 알아 볼 수 있다. 가짜로 대담하고 대범한 사람들을 두고 보통 다음과 같이 말한다. ‘철면피한 자는 입도 빠르다’.

지각에 도움이 되는 것들

지각에 도움이 되고 듣는 것을 잘 이해하고 기억하기 위해서는 네 가지 조건이 구비돼야 한다.

첫째로 정신, 영적인 신심이 있고 불굴의 정신이 있어야 하며,

둘째로 영리한 사람들의 조언과 충고만을 듣되 그 조언, 충고의 뜻을 이해하려는 욕망을 갖고 있어야 하고,

셋째로는 그 듣는 말을 마음 속으로 여러 번 외우면서 기억해야 하고,

넷째로는 해로운 이지를 피해야 한다.

해로운 이지란 무사태평, 무관심성, 특별한 원인없이 즐거기를 좋아하는 습성, 비감에 흔히 잠기는 습성, 해로운 욕망, 버릇 등이다.

과학을 연구하려는 사람은

과학을 연구하려는 사람은 반드시 과학 연구에 필요한 몇가지 조건을 알아야 한다. 그런 조건을 모르고서는 소기의 목적을 달성할 수 없다.

그 첫째 조건은 지식을 터득하면서 얻은 지식을 이용해 어떤 이익을 보려는 목적을 세우지 말아야 한다.

과학에 종사하기 위해서는 우선 과학을 사랑해야 하고 노력해야 한다. 만일 지식을 가장 큰 행복으로 여긴다면 매 새로운 진리의 발견은 마음의 안정과 만족감을 준다. 지금까지 모르고 있던 새로운 것을 알게 되었다면 그것을 잘 기억해야 한다. 그러면 탐구예로의 지향성과 학문에 대한 사랑이 생길 것이고 보고 들은 것을 잘 기억하고 습득할 수 있다.

만일 생각은 다른 데 있고 과학은 돈을 벌기 위한 욕심 때문에 연구한다면 지식에 대한 태도는 마치 의모가 의붓자식에게 대하는 태도나 마찬가지가 될 것이다. 과학에 대해 진심으로 호의감을 가지고 대한다면 과학도 흔히 습득될 수 있다.

둘째로 과학을 연구하면서 뚜렷하고 선량한 목적을 세워야 하며 누구와 논쟁을 하기 위해 지식을 소유하려 하지 말아야 한다. 합리적인 범위 내에서의 논쟁은 신념에 도움을 주지만 지나치게 논쟁에 몰두하면 사람을 못쓰게 만들 수 있다. 왜냐하면 말다툼을 좋아하는 사람은 흔히 진리를 밝히기 위해서가 아니라 자기 지식 자랑을 하고 어쨌든지 남에게서 지지 않으려고 논쟁을 한다. 이런 논쟁은 상대방의 선망, 질투심을 불러

일으킬 수 있고 올바른 인간성을 나타내지 못할 뿐더러 과학에 실질적인 도움을 주지 못한다. 반대로 사람들을 혼돈이나 시킬 수 있다. 이런 행동은 불안과 소란의 씨를 뿌리는 사람들이나 행하는 것이다.

많은 사람들을 올바른 길에서 이탈되게 하는 자는 한 사람을 옳은 길로 견게 도와주는 사람의 새끼손가락만도 못한 사람이다. 논쟁은 과학탐구의 한 방법인 것만은 사실이다. 그러나 지나치게 이에 몰두하는 사람은 교만해질 수 있고 시비꾼이 될 수 있다. 이런 사람들은 논쟁을 하면서 거짓말과 독설도 꺼리지 않을 수 있고 인간가치, 품위를 말살시키는 욕설도 퍼부을 수 있다.

셋째로 만일 그대가 진리를 찾아냈다면 죽는 한이 있다해도 그 진리에서 떨어지면 안 된다. 만일 그대의 지식이 그대 자신을 확신시킬 수 없을 때는 어느 누가 그 지식을 평가해 주려니 생각지 말라. 자기 지식을 자신이 평가할 줄 모르는데 어떻게 남의 인정을 받을 수 있단 말인가?

넷째로 지식을 소유함에는 두 가지 방법이 있다. 그의 한 가지 방법은 논쟁을 아주 능숙하게 하는 기술이고 다른 방법은 자기 입장을 끝까지 고수할 줄 아는 견고성이다. 이 두 가지 능력을 부단히 완성시켜야 한다. 이런 능력을 부단히 배가시키지 않고서는 깊은 지식을 얻을 수 없다.

다섯째로 제 19장에서 지력의 네 가지 해로운 점에 대해 말한 바 있다. 그 네 가지 중에는 무관심과 태만이 있었다. 이 두 가지 악을 조심해야 한다. 이 악은 신에게도, 인간에게도 해롭고 이성과 명예를 위해서도 해롭다. 이 두 가지 악은 누구에게 있어서나 다 원수다. 그런데 양심이 살아있는 곳에서는 그 두 가지 악이 발을 붙일 수 없다.

여섯째로 이성과 지식이 담겨있는 그릇인 머리는 인간의 성격에도

영향을 준다. 때문에 머리부터 교육되어야 한다. 질투심과 경솔성에 빠지면서 남의 나쁜 영향을 받고 임시적인 향락에 취하여 개성을 잃을 수 있다. 머리를 올바른 일에 쓰지 않으면 지식을 아무리 많이 획득해도 소용없다.

내세운 목적을 달성하고 자기 맡은 바 임무에 충실하려면 불변성, 결단성, 강한 의지가 있어야 하고 건전한 정신과 깨끗한 양심을 보존할 수 있는 능력이 있어야 한다.

모든 것은 이성과 명예에 복종되어야 한다.

기술, 수완, 능력을 소유한 사람들의 결함

부자가 되려면 돈을 벌 수 있는 기술을 배워 일을 해야 한다. 부귀는 차차 없어질 수 있지만 배운 기술과 능력, 수완은 없어지지 않는다. 남을 속이지 말고 자기 수공업의 열매를 팔아 밥벌이를 하는 사람을 성스러운 사람이라고 한다. 그런데 하나님 덕택에 이런 기술, 수완, 능력을 소유한 사람들도 결함이 없잖다.

첫째로 그들은 자기보다 더 우수한 숙련공을 찾아 그의 본을 받으려 하지 않으며 더 훌륭한 기술을 배워 일을 더 효과적으로 해보려 하지 않는다. 조금 소유하고 있는 기술만도 충분하다고 만족해 하면서 태만해진다.

둘째로 꾸준히 노력을 해야 하는데 그들은 두서너 마리 가축만 소유하게 되면 배부른 흥정을 하면서 나태해지고 거만해지며 제 일도 되는 대로 해 버린다.

셋째로 어떤 사람이 “당신은 숙련공이고 마음도 좋으니...” 또는 “나를 위해 이런 것쯤을 해주는데 무슨 큰 힘이 들겠소” 등 아첨을 하며 무슨 부탁을 하면 “흠 이제 사람들이 내게까지 부탁을 하게 됐으니...” 생각하며 제가 잘난 체 한다. 칭찬에 취해 거만해지면서 그들은 아주 고귀한 시간을 허비하고 교활한 아첨쟁이들이 생기도록 도와준다.

넷째로 그런 사람들은 대상자의 분별이 없이 아무와도 친구관계를 맺으려 한다. 어떤 교활한 자가 어떤 자그마한 선물을 주고 자기를 돌도

없는 친구라고 하면서 도와주겠다고 약속을 하면 그 말을 곧이 듣고 친구로 삼을만 하다고 생각한다.

이런 때 그들의 어리석음이 나타나고 생활을 잘 모른다는 것이 알려진다. 거짓말을 믿고 가짜 친구의 친절에 넘어가 그 가짜 친구를 위해 무엇이든 다 해주려 하며 만일 그런 '친구'에게 무엇이 모자랄 때면 자기 재물을 나눠주기도 하고 자기 일까지 잊어버리며 그러다가 제 재산을 다 쓰고는 돈을 꾸러 다니게 된다. 남의 비위를 맞춰주느라고 쓸데없이 시간을 허비하면서 밥벌이도 변변히 못하게 되며, 빚 때문에 사람들과 알력을 사게 되고, 인간모습을 잃게 되며, 결국 가난하게 불명예스럽게 살게 된다.

어째서 이렇게 되는가? 다른 사람들을 옳은 길로 끌고나갈 수 있는 유능한 사람들도 때로는 교활한 자들의 기만에 속아 넘어가기 때문이다.

신을 실지로 믿는다면

사람들의 생명이란 영원한 것이 아니며 또 다만 늙은이들만 죽는 것이 아니라는 것을 누구나 잘 알고 있다. 그런데 카자흐들은 이런 것을 깊은 사고 후에 알게 되는 것이 아니라 자연스레 부득이 알게 된다.

카자흐들은 신이 존재함을 믿는다고 자주 말한다. 그리고 사람이 생전에 선행을 얼마나 쌓았는가에 따라 사후 그만큼 복을 주고 악행을 더 많이 저지른 사람은 사후 신의 벌을 받게 되는데, 딴 세상에서의 벌과 상이 이 세상에서와 다른 점은 보상은 한없이 대범하고 벌은 헤아릴 수 없이 가혹하다는 것도 알며 믿는다고 말한다.

그런데 내겐 그들의 말이 믿어지지 않는다. 왜냐하면 그들은 신을 진심으로 또 의식적으로 믿지 않기 때문이다. 위에서 말한 것을 실지로 믿는다면 자기 믿음에 해당하는 선을 행했을 것이고 비애를 몰랐을 것이다. 이런 진리마저 대강 어렴풋하게 믿는 사람들에게 어떻게 다른 것을 인식시킬 수 있으랴?

어떤 방법으로 그들을 시정해줄 수 있는가? 이 세상에서, 딴 세상에서도 고통을 면하려는 사람은 다음과 같은 것을 알아야 한다.

인간의 마음속에는 두 기쁨, 두 정열, 두 모순, 두 재난이 동시에 있을 수 없다는 사실이다. 이것은 불가능하다. 이 땅에서의 비애가 딴 세상에서의 고통과 기쁨보다 더 풍요하고 더 필요하다고 생각하는 사람은 참다운 무슬림(회교도인)이 아니다. 카자흐들이 얼마만큼 무슬림인가를

이젠 자신들이 판단해보라. 가령 두 가지 물건이 카자흐에게 주어졌다고 하자. 그 두 가지 물건 중 하나는 딴 세상에서 사용할 것이고 다른 하나는 이 세상에서 사용할 것인데, 이 두 물건 중 어느 하나를 카자흐가 선택해야 된다고 하자. 그러면 카자흐는 조금도 주저없이 두번째 물건을 선택했을 것이다. 첫번째 물건은 후에도 가질 수 있게 되리라고 생각했기 때문이다.

만일 딴 세상에 갔을 때 그 물건이 자기에게 차려지지 않게 된다면 신은 관대하게 그를 용서해주리라고 생각한다. 죽음 후 신의 심판을 받을 때 그런 사람은 천당의 복지를 이 땅의 기쁨과 바꾸려 하지 않았다고 할 것이다. 이렇게 행동하는 사람들을 어떻게 믿을 수 있단 말인가?

한 사람은 다른 사람에게 있어서 친구이다. 왜냐하면 생활상 모든 것—출생, 교육, 의식주, 슬픔과 불운, 인체의 모습, 세상에 태어났다가 세상을 떠나가는 길—이 모든 것이 누구에게나 다 같고 죽음, 매장, 부패, 신의 심판 등도 누구를 막론하고 다 똑같이 겪기 때문이다.

앞으로 며칠이나 더 살 수 있을지 누가, 어떻게 알랴? 모든 사람들은 서로 나들이를 하고 인간자체가 이 세상에서 손님일 뿐이다. 그러니 재물 때문에 서로 원수가 되고 욕설을 퍼부으며 남이 잘되는 것을 부러워하고 질투하며 사소한 일 때문에 다툴 필요가 있는가?

신을 찬미하는 것이 아니라 사람이 사람을 찬미하고 자기 노력을 축복해 주는데 대해 신께 비는 것이 아니라 남의 재물을 빼앗아 자기에게 돌려지도록 해달라고 사람들은 빈다. 이런 부탁을 신에게 할 수 있는가?

신이 한 사람을 위해 다른 사람을 불행케 할 수 있는가? 건전한 지혜도 교양도 없고 제 고집을 부리고 현명한 사람들과 다투려 하니 이런 사람들을 참다운 인간이라고 할 수 있는가?

어디 그런 사람들이 있을 수 있단 말인가?

신의 심판

신은 호좌¹, 쭈피², 몰라³ 조마르트⁴, 세이드를 자기 심판에 불러놓고 엄격하게 그들에게 책임추궁을 한다.

신은 인간 세상에서 자기 사리를 위해서만 살아온 자들을 따로 뽑아세운다. 그리고 신을 찬미하되 탐욕 때문에 한 자들에게는 “자네들은 인간 세상에서 사람들의 존경을 받기 위해 나를 숭상하여 왔네. 여기에서는 그런 존경이 없을 것이네. 자네들 인간사회의 행복스러운 생활은 이것으로 끝났다네. 그리고 사람들에게 대한 자네들의 권세도 이제 부릴 수 없네. 여기서는 존경을 받을 것이 아니라 반대로 모든 죄행에 대해 책임을 져야하네. 나는 자네들에게 생명을 주었고 재물도 주었네. 자네들이 이것을 자기 사리를 채우기 위해 이용했고 이를 위해 사람들을 속여왔네”라고 말한다.

또 선하고 정직하게 살면서 진심으로 신을 찬미해온 사람들에게는 “자네들은 나를 위해 살았고 노력해 왔네. 난 자네들의 선행에 만족하네. 자네들을 위해 나는 상좌를 마련해 났으니 어서들 들어오게! 혹시 여기 천당에서 자네들은 자네들이 선을 베풀어준 친구들이나 또는 자네들의 선행에 도움을 준 사람들과 만날 수도 있을 것이네. 서로 만나 기뻐하세!”라고 말한다.

1. 한 집안의 주인에 대한 회교도 사이의 존칭.
2. 회교도의 금욕적 신비주의자.
3. 회교승, 회교학자.
4. 군주

참다운 수치심

우리 예언자는 다음과 같은 말을 하였다.

“부끄러움을 모르는 사람에게는 믿음도 없다”

민간 속담에도 역시 비슷한 말이 있다. 그러니 수치심은 회교도인에게서 떼어낼 수 없는 품성이란 것이 명백하다. 그런데 수치심이란 도대체 무엇인가?

무식에서 생겨나는 수치가 있다. 이런 수치심은 어느 누구 앞에서도 아무런 잘못도 없지만 낮모르는 사람 앞에서 수줍어하던가 말조차 번질 수 없게 되는 어린애의 천진난만성이나 마찬가지로 수치심이다.

회교법전이나 또는 자기 양심 앞에서 아무런 잘못도 없어 수치감을 느끼지 않아도 됨에도 수치스러워함은 바보나 몽매한 사람의 특징의 하나이다.

참다운 수치심이란 회교법전과 자기 양심, 인간덕성에 거슬리는 행위를 했을 때 진심으로 가책을 느끼는 것이다. 이런 수치심에는 두 가지 종류가 있다. 그중 하나는 자신 때문이 아니라 남의 잘못 때문에 낮을 붉히는 것이다. 다른 하나는 실수를 했던가 무의식적으로 본능적인 우연성 때문에 저지르게 된 과오로하여 양심의 가책을 받게 되는 것이다. 그 과오는 자기 외에 아무도 모를 수 있지만 자기 자신을 질책하고 벌을 준다. 범한 과오도 크고 심한 양심의 가책을 느끼게 될 때면 심지어 안절부절해지고 사람들의 눈을 곧바로 보지 못하게 되며 마음의 고통을 느끼

게 된다.

이런 수치를 스스로 느낄줄 아는 사람은 침식불안해지고 실망끝에 자살을 하는 수도 있다. 수치심, 이것은 마음 속으로 자기 잘못을 깨달은 나머지 자기가 자신에게 벌을 내리는 인간의 장점, 진가인 것이다. 이런 순간에는 아무런 생각도 머리에 떠오르지 않고 침묵을 지킨다. 눈물을 씻을 사이도, 콧물을 닦을 사이도 없어진다. 그리하여 사람은 초라한 개나 마찬가지로 된다. 그는 사람들의 낮만 볼 수 없게 되는 것이 아니라 자기 주위를 둘러싼 아무것도 볼 수 없게 된다.

지금 내가 보고있는 사람들은 조금도 부끄러워할 줄도 모르고 낮을 붉힐줄도 모르는 사람들이다.

“...내 잘못했다고 자백하지 않았소. 그런데 뭘 또 어쨌단 말이요?” 또는 “...좋소, 난 망신스러운 짓을 했소. 그런데 당신들도 그렇게 행동하지 않았소?” 하며 변명하고 오히려 대들기도 한다. 또 이렇게 말하는 사람도 있다. “아무개는 그렇게 나쁜 짓을 하고도 아주 뻔뻔스레 머리를 쳐들고 다니오. 그 자에 비하면 나의 행동은 아무것도 아니오. 게다가 내겐 그렇게 행동해야 할 정당한 원인이 있지 않았소?”

이런 사람들을 어떻게 부를 것인가? 부끄러움을 탈줄 아는 사람이라 할 것인가, 아니면 부끄러움을 모르는 사람이라고 할 것인가? 이런 사람들에게 믿음이 있다고 할 것인가, 없다고 할 것인가? 어떻게 이해해야 하는가?

잠언

1. 인간품위를 평가할 때 그 사람이 어떻게 일을 마무리했는가에 따라서가 아니라 어떻게 일을 시작했는가에 따라 판정해야 한다.
2. 아무리 생각이 훌륭해도 여러 사람들의 입을 거치는 과정에 흐려져 버린다.
3. 자부심 많은 무식쟁이에게 유식한 말을 해주면 때로는 위안을 받기도 하지만 혼히는 그 유식한 말의 흔적조차 없어지고 만다.
4. 이지적인 사람에게 선행을 베풀라. 바보에게는 그 선행이 오히려 그를 못쓰게 만들 수 있다.
5. 자기 아버지의 아들은 다른 사람에게 있어서는 원수다. 사람 자식은 그대의 형제다.
6. 존대할 만한 위인은 무엇을 많이 부탁해 조금만 받아도 만족해 하지만 졸렬한 사람은 그가 부탁한 것보다 더 많이 줘도 불만족해 한다.
7. 자기 복리만을 위해 일을 하는 사람은 자기 배만 채우면 되는 짐승이나 마찬가지다. 인간으로서의 의무를 수행하면서 일을 부지런히 하는 사람은 하나님이 내려다보고 축복을 내린다.
8. 소크라테스를 독살시킨 자. 잔다르크를 불태워버린 자, 가이사를 형벌한 자, 우리 예언자를 낙타와 함께 물어버린 자가 누구인가? 군중이다. 군중은 무분별한 존재이다. 군중을 진리의 길로 인도

할 줄 알아야 한다.

9. 인간은 자기 시대의 태아이다. 만일 그가 나쁘다면 그의 동시대인들의 잘못이다.
10. 만일 정권이 내손에 쥐어있다면 “인간은 시정할 수 없는 존재다”라고 말하는 사람들의 혀를 잘라버렸을 것이다.
11. 고독은 죽음이나 마찬가지다. 모든 불행은 고독한 사람들에게 온다. 이 세상에는 결함이 많다. 그런데 위로도 오락도 다 역시 그 결함 속에서 벌어지고 존재한다.
12. 우리들 중 누가 불행을 당해보지 않았는가? 오직 약한 사람만이 실망한다. 세상에는 변하지 않는 것이 없다고 하는 것은 사실이다. 그런데 악도 영원한 것은 아니다. 몹시 사나운 겨울철이 지나면 꽃피는 따뜻한 봄이 돌아오지 않는가!
13. 만일 누가 화가나도 말을 안 하고 꼭 참는다면 그는 분노를 자기 마음 속에 숨겨둔 것이다. 험한 욕설을 퍼붓는 자는 상례로 아주 교만하고, 성질이 급하고 비겁한 자이다.
14. 성공과 행복은 사람을 취하게 한다. 다만 천 사람 중 한 사람만이 태연스러운 태도를 취하여 이성을 유지한다.
15. 만일 그대가 하는 일이 잘 될 것을 원한다면 합리적으로 그 일을 시작하라.
16. 높은 직위는 높은 절벽이나 마찬가지다. 그 절벽에 느린 뱀이 기어오르면 독수리가 날아와 그 뱀을 물어간다. 악의를 품은 자가 아직 출세의 최고봉에 도달하지 못한 사람을 칭찬하기 시작하면 쉽게 믿는 사람은 그 칭찬을 들으며 좋아한다.
17. 세상은 태평양이고 시간은 부는 바람이고 앞서 닥쳐오는 파도는 형들이고 뒤 파도는 동생들이다. 세대는 차례로 바뀌지만 그들의

안정은 부동한 것 같다.

18. 평민이 자기 지체로 저명하게 되면 신수 좋은 운명 때문에 높아진 왕보다 더 높다. 자기 노력을 팔아 살아가는 청년은 자기 수염(명예)을 팔아 살아가는 늙은이보다 더 당당하다.
19. 배부른 비렁뱅이는 악귀이고 게으른 쭈피(회교도의 금욕적 신비주의자)는 위선자이다.
20. 나쁜 친구는 그늘이나 마찬가지로 해가 유난히 비칠 때는 그에게서 피할 수 없고 검은 비구름이 짙어질 때는 그의 흔적조차 찾아볼 수 없다.
21. 고독한 사람과 대할 때는 솔직해야 하고 친구들이 많은 사람과는 좋은 관계를 맺으라. 무사태평한 사람과 대할 때는 주의해야 하고 가난한 사람에게는 그의 후원자가 되라!
22. 무력한 분노와 진실치 못한 사랑, 학생없는 교사는 무익하고 불임하다.
23. 그대가 행복을 찾으려 노력하는 동안은 모두가 다 그대에게 행복을 기원하지만 목적을 달성한 후에는 그대를 동정하는 사람은 그대 자신밖에 없다.

사람을 위한 기도

나의 자식들은 내 마음의 위안이다. 때문에 사람은 어떻게 행동해야 된다는 말을 몇마디 써 유언삼아 그들에게 남겨놓으려 한다. 주의깊이 읽고 내 말의 본질을 이해하며 행하여 줄 것을 바란다. 그러면 그들의 마음은 사랑으로 충만되리라고 믿는다.

인간 사랑은 그의 이성, 인간성, 지식과 불가분리한 것이다. 이 인간 본성의 시원은 건강, 훌륭한 외모 등 타고난 완전성에 있다. 나머지 모든 것은 부모, 가문의 고결성과 현명한 스승, 친절한 친구들에게 달려있다. 지향성과 이해성은 사랑에서 생긴다. 그리고 이성과 인간성, 지식은 사람들로 하여금 과학에 대한 관심을 갖게 한다.

어린애는 어렸을 때부터 저절로 자진하여 향학열이 생기는 것이 아니다. 그 자신이 배우겠다는 열성이 생기기 전까지는 그를 타이르고 억지로라도 공부를 시켜야 한다. 향학열이 있는 아이는 온전한 인간으로 인정될 수 있고 하나님과 자신, 주위세계를 이해하려 하며 재물도 벌 수 있고 명예를 손상시키지 않고 악을 피하게 되리라는 희망을 갖게 한다. 그렇잖으면 무식쟁이로 남아있게 될 것이고 잘돼야 극히 표면적인 지식이나 소유하게 될 것이다. 많은 부모들은 자기 자녀들을 추하고 대강 교육시키는 회교승려에게 맡겨놓는데 이런 교육에서 별다른 효과를 볼 수 없다.

어렸을 때부터 방탕해진 자식들은 지식, 종교, 자기 스승에 대한 관심

이 있을 수 없다. 그런 자식들에게서는 박식하고 교양있는 완전무결한 사람이 되리라는 것을 바랄 수 없고 양심적이고 성실한 승려도 참다운 회교도인도 될 수 없다.

가장 어려운 것은 인간성으로 자식들을 교양하는 일이다. 왜냐하면 알라히는 진리에로의 길이고 진심과 정의는 악의 원수이기 때문이다. 원수를 통해 찾아온 친구를 받아들일 수 있는가? 진리에 대한 사랑이 마음속에 없으면 진리를 달성할 수도 없다. 인간지식은 진리에 대한 사랑으로 달성되고 자연과 자연현상의 본질을 자신을 위해 발견하려는 열의로써 달성된다.

과학은 신의 형상의 하나이다. 때문에 과학에 대한 사랑은 인간성과 진실의 징조이다. 때문에 탐욕을 위해 저열한 목적을 위해 과학을 탐구한다면 과학의 최고봉을 달성할 수 없다. 재물과 존경, 명예 자체가 인간을 찾아오게 해야 그 인간의 당당한 자랑, 긍지가 된다. 그 재물, 존경, 명예 앞에 인간이 머리를 숙이게 되면 인간이 경멸된다. 만일 자네들에게 진리에 대한 애착심이 생기고 향학열이 생기게 되면 근면해져야 하고 믿음을 찾아야 한다. 회교를 믿는 사람은 우선 회교도의 진리가 무엇인지 알아야 한다. 회교도는 맹목적인 숭상이 아니기 때문이다. 가령 알라흐를 믿고 코란(회교경전)은 알라흐의 의사이며 무하메드 무쓰파파는 알라흐의 사도임을 믿는다 하자. 이런 믿음이 무엇을 우리에게 줄 수 있는가?

물건대 자네는 알라흐를 위해 믿는지 아니면 자신의 구원을 위해 믿는지? 알라흐는 위대한 존재이니 자네가 믿지 않아도 손해를 보지 않는다. 만일 믿음이 자네 자신에게 필요한 것이라고 자네가 승인한다면 좋다. 그런즉 자네는 알라흐를 믿는다고 하자. 그런데 그 믿음이 믿음을 위한 믿음이 되면 아무런 이로움도 없다. 자네 자체가 그 믿음을 열망할 때만

이 그 믿음이 진실하고 올바른 것이며 이익을 줄 수 있다. 의식적이고 합리적인 믿음이 어떻게 이루어진다는 것을 잘 알아야 한다.

신의 여덟 가지 형상의 본질

자네는 신과 신의 형상들, 그 형상들의 명칭도 알고 믿는다고 말했다. 그러면 신의 여덟개 매 형상의 본질의 위대성을 이해해야 할 것이다. 무슬림이라면 자신을 알라흐의 종으로 여겨야 하고 자신의 모든 이념을 그의 의지에 복종시켜야 한다. 그리고 자기를 신과 비교할 수 없다는 무식한 말을 하면 안 된다. 실로 신의 창조물은 그와 똑같이 재현시킬 수는 없다. 그러나 그의 모든 공적, 사업을 모방할 수는 있고 그가 가리킨 길을 따라갈 수는 있지 않는가? 이것이 신의 최상의 형상들 즉 생활, 과학, 위력, 안력, 욕망, 말, 창조인 것이다. 창조자는 이 여덟가지의 형상을 사람들에게 주었다. 그러나 자기가 갖고 있는 그런 완전무결한 것은 아니다.

우리에게 주어진 이상의 여덟 가지 형상에 전력을 다하면서 신의 의사와 선정에 조금이라도 어긋나게 그 형상을 이용한다면 참다운 무슬림이라고 할 수 없다. 어떤 방법으로 자기 행동을 알라흐의 여덟 가지 위대한 원칙에 비유할 수 있는가를 알아야 한다. 왜냐하면 알라흐는 우리가 그를 묘사해야 하는 필요성이 없기 때문이다. 이 여덟 가지 형상을 모르고서는 신에 대한 개념을 기록할 수 없다.

알라흐를 우리는 성의의 발현 정도에 따라 그만큼 알고 있기 때문에 누구도 그를 끝까지 알 수 없다. 심지어 현명한 사람들 중에서도 특별히 더 현명한 사람도 그의 본질은 두말할 것도 없고 그의 공적, 사업도 해명할 수 없다. 알라흐는 만능이며 우리의 가능성은 제한되어 있다. 무한한 것을 측정하기는 불가능하다. 알라흐에 대한 개념을 의식속에 새겨두

려 노력하면서 우리는 자주 “알라흐는 있다. 알라흐는 유일한 존재이다”라고 말한다.

그런데 ‘있다’, ‘유일’이라는 그 개념 자체가 이해하기 어려운 아주 현묘한 알라흐의 진상과 적합치 않다. 왜냐하면 현실 속의 임의의 현상도 ‘유일’, ‘하나’라는 척도를 면할 수 없기 때문이다. ‘유일’은 알라흐의 소유하에 있는 세계 전체에 적용될 수 있는바 이에 대해서는 성서에도 서술되어 있고 이 성서에는 또한 여덟개의 불변한 형상에 대해서와 그리고 알라흐의 소행과 돌도없는 형상을 표현하는 99개의 자비로운 행동의 이름도 써있다.

위력 · 과학

나는 네 개의 형상 중 과학과 위력에 대한 말을 서술하려 한다. 나머지 것은 이 두 형상의 본질을 설명해 주고 보충해 주는 분리할 수 없는 구성부분일 뿐이다. 그리고 여섯개의 형상 중 하나인 생활에 대해서도 말하려 한다. 알라흐는 존재하고 알라흐는 유일한 존재이며 그를 과학의 위력으로 특징짓고 파악한다고 우리는 말하고 있다. ‘있다’, ‘유일’, ‘위력’, ‘과학’은 현실적인 힘을 갖고 있는가 생각해 보자.

과학의 위력은 실지있는 힘이라는 것에 대해서는 의심할 바 없다. 생활이 있는 곳에는 욕망이 불가피한 것이다. 과학 자체는 아무것도 주지 않는다. 이 세상에 모든 것은 다 전능자의 위력으로 움직인다. 욕망의 표현수단 중 하나는 말, 즉 언어이다. 언어는 문자와 소리가 없이는 있을 수 없다. 다만 알라흐의 말만 문자도, 소리도 없다. 그런데 말을 하려는 요구가 있다면 말을 듣는 능력, 보는 능력도 있을 것이 아닌가? 그런데 알라흐는 우리 인간이 귀로 듣고 눈으로 보는 것처럼 듣지도, 보지도 않는다. 바로 이것이 압도적 우점 즉 과학의 우점이다.

다음 하나님의 형상적 용모는 창조 즉 생활상 실현이다. 만일 알라호의 한 형상적 용모인 창조가 과학이나 위력과 같이 자립적인 것이 아니라 예측과 강압하에 부단히 실현되고 있다면 이것은 알라호의 무력과 예측성을 의미한다. 예측은 알라호에 타당치 않은 특성이다. 창조는 위력으로하여 성립된다. 그러니 과학과 위력으로 하여 알라호의 전체 여덟개 형상적 용모가 단합된다. 과학이란 제한이 없고 완전무결한 것이다. 위력은 전능한 것이다. 어떤 명수를 평가할 때 그가 해놓은 일의 결과를 보고 평가해야 한다.

어느 한 인간에게도 하나님과 같은 그런 거대한 창조력, 우리 인간이 보고 느끼는 모든 것을 그렇게 강대한 역량으로 하나의 총체로 조립할 수 있는 이성이 주어지지 않았다. 가령 지구상의 존재에게 있어서는 이성이 그의 주권자, 지배자이고 힘은 그의 전체 사역에 필요한 수단이라면 다음과 같은 의문이 자연히 생긴다. 바로 그런 특성이 알라호를 위해서도 봉사해주는 것이 아닌가? 과학과 위력에 대한 개념은 '만물박사의 위력', 이렇게 합쳐진 개념으로 파악되어야 할 것이다. 그렇잖으면 그중 하나는 지배적인 것이고 다른 하나는 수동적인 것이 되야한다. 이것도 역시 알라호의 교의에 어긋난다. 그런 경우에는 알라호의 여덟개 형상적 용모는 하나의 형상으로 합쳐지지 않고 상이한 자립적인 형상으로 화할 것이 아닌가?

이 모든 특성은 한 창조자에게서 출발되고 그 여덟개 형상이 합쳐 알라호의 유일무이한 형상으로 구현되는 것이다. 인간의 힘은 그의 이성과 지식에 있다. 하나님의 위력은 과학과 자선에서 표현된다. 비록 자선은 알라호의 여덟개 형상적 용모에 열거되지 않지만 그 자선은 다음과 같은 뜻의 특질로 설명된다. 더없이 인자한, 동정심 깊은, 자비심이 많은, 무한히 관대한, 사랑하는, 보호해 주는, 비호해 주는, 은혜를 주는, 하사

하는, 정중한... 등이다.

신의 사랑

내가 이제 서술하려는 논리는 하나님에 의해 창조된 세계의 놀라운 조화를 확인해준다.

이 세상의 모든 것은 하나가 다른 것을 위해 봉사하겠끔 창조되어 있다. 무생명체는 아픔을 감각하지 못하여 생물체의 식품으로 이용되며 짐승들은 이성적인 존재인 인간의 생활을 뒷바침해 주고 짐승들은 하나님의 최후의 심판을 받지 않아도 되게 되어 있다. 그런데 인간에겐 이성이 주어졌고 모든 것을 지배할 권리와 능력을 주었다. 인간으로 하여금 신의 최후의 심판을 받을 수 있는 능력이 주어진 것은 인간에 대한 신의 사랑과 공정성의 표현이다.

신이 인간의 용모를 벌레나 새, 기타 각종 짐승과는 다르게 만들어 주었고 체격도 가장 우수하고 편리하게 만들어 주었다. 즉 몸둥이를 두발 위에 올려놔 주었고, 주위 세계를 둘러볼 수 있게 머리를 몸둥이 맨 위에 배치해 주었고, 짐승처럼 먹을 것을 들 때 엎드리지 않게 두 손을 만들어 주었고, 향기를 맡으며 쾌감을 느끼게 할 수 있게 코를 만들어 주었고, 먹을 음식물을 볼 수 있게 눈을 만들어 주었고, 눈을 보호하게 눈꺼풀을 만들어 주었고, 속눈썹을 눈꺼풀이 서로 비비지 않기 위해, 눈썹은 이마에서 흘러내리는 땀을 막아주기 위해, 혀는 사람들이 서로 교제하면서 이해하고 함께 일을 할 수 있게 하기 위해 만들어 주었다.

이것이 인간에 대한 신의 사랑의 증거가 아니고 무엇인가? 만일 누가 자네를 사랑한다면 자네도 그런 사랑으로 응답해주어야 할 의무가 없단 말인가? 생각해보라. 태양은 습기, 수분을 증발시켜 비구름으로 변화시키고 비구름은 땅에 떨어져 생명수로 되어 씨앗들과 풀, 인간의 눈과 마

음을 즐겁게 해주는 꽃에 생명을 준다.

땅 위에는 생명을 유지해주는 오곡이 자란다. 강은 바다와 호수로 흘러들면서 짐승들과 날짐승들의 목을 추겨주고 물고기들의 생활환경으로 된다. 땅은 인간에게 곡식과 목화, 대마, 과일, 딸기를 길러주고 지하자원을 보존해준다. 가끔은 인간에게 털과 고기, 계란을 가축은 우유와 가죽을, 물은 물고기를, 물고기는 물고기 알을, 벌은 꿀과 밀납, 누에는 명주를 만들어준다. 이런 재물을 만들어 주면서 아무도, 무엇도 “이것은 내 것이다”라고 말하지 않는다. 모든 것은 다 인간과 공장, 기계를 위해 예정되고 인간의 생활과 행복을 위해 봉사한다.

이것이 인간에 대한 하나님의 사랑의 표현이 아니란 말인가? 사랑에 대해 사랑으로 응답해야 할 인간의 의무가 아니란 말인가? 만족을 느낄 줄 모르는 자기의 욕심 때문에 인간이 동물을 몽땅 말살시키지 않게 하고 후세에게 끼칠 손해를 위해 알라호는 인간의 욕심을 제한시켰다.

이런 대책으로 짐승들과 날짐승들이 자기 힘을 믿고 살아가게 하기 위해 튼튼한 다리와 빠른 날개를 만들어 주었고 물밑 깊이에 피난처를 구하게 하고 높은 벼랑 위에서 살게 하고 산림 속에 숨어 살게 하였다. 짐승들에게는 번식을 하며 자기보존과 종족번식에 대한 배려의 본능을 주었다. 그러나 짐승들이 발전되면서 인간의 수준까지 진보되게 하기 위해서가 아니라 인간에게 식품의 무한한 원천으로 되게 동식물이 만들어졌다. 이 모든 데서 우리는 하나님의 선량성, 공정성을 알아볼 수 있다.

선량과 공정은 바로 회교법전의 조건이란 것을 우리는 잘 생각하지 않는다. 자기를 참다운 무슬림으로 여긴다면 우리는 알라호의 충실한 추종자가 돼야 한다. 그런데 우리는 이런 의무를 철저히 지키고 있는가? 남의 선행이 우리에게 마음에는 든다. 그러나 우리는 가까운 사람들에게 될수록 조금이라도 더 배려를 돌리려하지 않는다. 이것이 죄가 아니고

무엇인가? 누가 악행을 범할 때 그를 저지시키려 하지 않고 무심하게 대하는 사람도 참다운 무슬만이라 할 수 없다. 또는 반짓버리 무슬림이다.

옳은 길

하나님이 가리킨 옳은 길이 어디에 있는지 많은 사람들은 모르고 있다. 예언자의 다음과 같은 교훈을 온전히 귀담아 듣는 무슬림을 많이 보지 못하였다. “알라흐의 사역에 대해 생각에 잠겨보라!” 또는 “알라흐를 사랑하라. 그러면 알라흐도 그대를 사랑하리라!” “사람에게 선을 행하라, 왜냐하면 알라흐는 선한 사람만을 사랑하기 때문이다” “신을 믿는 사람은 선한 행동만 한다. 그들에겐 천당이 마련되어 있다” 이런 기도문을 실생활로 따르는 사람도 적다.

코란에는 이와같은 교리가 많이 기록되어 있다. 그러나 누구도 그 교리의 본질을 파고들려고 하지 않으며 이 진리를 파악하기 위한 의욕도 충분한 지식도 우리에게 없다. 알라흐를 진실하게 믿는 사람도 있다. 그들은 사람들에게 선하게 대함을 자기의 신성한 의무로 간주하고 있다. 왜냐하면 알라흐는 나쁜 의도를 가진 사람들을 사랑하지 않기 때문이다. 이에 대해서는 예언자의 다음과 같은 말이 확인해준다. “정의롭지 못한 사람은 양심이 없다. 양심이 없는 자는 믿음도 없다” 이로부터 우리는 믿음이란 자체로 생길 수 없으며 믿음은 정의와 선행에서만 생겨난다는 것을 충분히 알게 된다. 그런데 정의와 선행은 기도와 맹목적인 숭배만으로는 달성할 수 없다는 것을 알아야 한다.

그대는 열심히 기도를 드리고 절제를 지키는 무슬림을 자주 봤을 것이다. 그러나 이것만으로는 불충분하다. 정의는 전체 선행의 어머니이다. 양심과 명예에 대한 개념은 정의로부터 시작된다. 정의로운 사람은 반드시 생각에 잠기고 자문을 한다. “어째서 나는 다른 사람들의 선행을 찬

성하면서 그 선행에 자신이 참가하려 하지 않는가?” 이것이 바로 그의 정당성과 정직성의 증거가 아닌가? 그런데 어째서 사람들에게 대해서는 염려하면서 이런 염려를 창조자에게는 하지 않는지?

자선심은 적은 것에 만족을 느낄 줄 아는 인간가치에서 생긴다. 정의감을 잃지 말고 선행에서 지치지 말아야 한다. 정의가 없이는 믿음도 없고 인간성도 없다. 알라야르 꾸피가 가르친 바와 같이 한 가지 결합은 백 가지 결합을 생성시킨다. 우리 의식속에서 하나님에 대한 개념은 만능하고 자비롭고 정의로운 존재로 조성되었다. 만일 그대에게 과학, 자선, 정의의 징조가 있다면 그대는 향학열이 있고 참다운 무슬림이며 높은 인간성이 있다는 것을 의미한다.

고상한 품성은 세 가지 인간가치 즉 진실성, 건전한 사상, 이성의 체현이라는 것은 알려진 사실이다. 진실성은 정의로 실현되고 건전한 사상이란 곧 자선이며 이성은 우리가 아는 바와 같이 과학의 한 대상이다. 조금씩이나마 이 세 가지 가치를 인간은 하나님에게서 받았다. 그러나 인간은 그 인간가치를 보다 더 완벽하게 완성시켜야 하며 그 인간가치를 선을 위해 적용해야 하고 선에 대해서는 언제나 잊지 말고 자체내에 보존해야 한다. 이것은 진심으로 이것을 원하고 꾸준한 노력으로서만 이루어지는 것이다. 이 세 가지 가치를 예언자가 소유하고 있었고 그를 따라 회교승들과 학자들, 참다운 무슬림들이 소유하고 있었다.

이 가치들은 하나님을 숭배하는 근행에 적용되었고 예언자에 의해 전도되었으며 회교승들이 달갑게 접수하였다. 그런데 회교승들은 사후생활에 대한 염려를 발휘하는 데서만 국한되었고 이 세상의 행복에 대해서는 그들은 잊었던가 관심을 돌리지 않았다.

진실한 학자

학자들은 지구상 생활에 대해 생각하고 염려한다. 비록 회교승들과 과학자들은 자기들의 신념에서 별다른 차이가 없고 둘이 다 알라흐의 교의를 주장하지만 그들의 견해는 서로 모순된다. 과학과 이성인 인간의 본성으로서 강요를 참지 못하며 우리로 하여금 너그럽고 진실하고 선한 사람 즉 자비로운 사람이 될 것을 가르친다. 그런데 회교승들과 과학자들은 자기들의 허영을 위해 논쟁을 하고 거기에서 만족을 찾는다고 생각한다.

만일 인류가 자기의 완성을 위해 회교승들이 가리킨 길, 따리까트(엄밀한 절제와 완전한 화해의 방법으로 정신적인 자기완성을 믿는 신앙)를 선택한다면 세상은 몽땅 다 황폐해졌을 것이다. 모두가 다 그런 길을 택한다면 누가 가축을 기르고, 누가 원수를 막아서며, 누가 옷을 짓고, 농사를 하며, 누가 지하자원을 채굴했을 것인가?

하나님이 베풀어준 복지를 거절함으로써 우리는 무례하고 경솔하며 은혜를 저버린 죄인으로 될 위험성은 없는가? 회교승들도 누구나 다 세상의 재물을 무시하지는 않았다. 예로 예언자의 세 측근들인 하즈레트 구쓰만, 가브두다흐만 이븐 가우프, 싸기드 이븐아브두까쓰는 부유한 사람들이었다.

회교승들이 엄밀하게 절제를 지키고 모든 것을 삼가는 것은 자기 힘을 믿지 않고 일상생활의 오락에 유혹될 수 있는 우려 때문이라고 설명할 수도 있고 또는 절제, 삼가, 융화를 자기들의 모범적인 행동으로 보여줌으로써 사람들의 주의를 주고 사람들로 하여금 해로운 오락과 사리사욕을 거절케 하고 자선의 길을 걷게 할 수도 있다. 만일 이런 절제, 삼가, 완전융화를 사람들을 지극히 사랑하는 차원에서 행한다면 회교승들의 그런 희생은 변명될 수 없다.

왜냐하면 이런 방법으로는 다만 자기 신앙에 아주 충실하고 과학의 최고봉에 도달했고 정권의 위력도 쥐고 있고 아주 드문 대담성과 불요불굴의 강인성을 소유한 사람만이 진리를 달성할 수 있기 때문이다. 그런데 한 사람에게 이런 다방면적 가치가 다 갖추어짐은 거의 불가능하다. 만일 그런 가치를 다 소유한 사람이 있다면 더 할 나위 없는 사기꾼이나 그럴 수 있을 것이다. 다른 사람들에 비해 특별히 더 뛰어나고 우월해지려는 노력은 본래 타고난 인간성을 못쓰게 만들 수 있다.

사상가와 학자는 본질상 같지만 인식상 문제에서는 그들간의 차이점이 나타난다. 일반에게 인정받은 표면적인 과학을 우리에게 교시의 형식으로 보급시키고 있다. 자기 교훈사업에서 가장 크게 성공한 사람들을 학자들이라고 한다.

원인없이 아무것도 이루어지지 않는다. 이런 학설을 주장하는 사람들은 혹시 알라흐의 만능의 비밀을 이해하려는 욕망에 사로잡힐 수 있다. 이런 욕망은 누구에게도 금지되지 않는다. 또는 하나님을 지극히 사랑하는 입장에서 이런 과학에 종사하는지?

자기 이성에 상응되게 알라흐를 알려고 애쓰고 온갖 현상과 대상의 근본 원인을 찾는 사람만을 학자라고 부를 수 있다. 그들은 인류를 위해 진리와 정의, 행복을 찾으려 노력하며 노력 외에 그들의 생활에는 아무런 기쁨도 만족도 있을 수 없다. 이런 올바른 생활길을 걷고 있는 학자들과 사상가들이 없다면 인간 세상은 파탄을 면치 못할 것이다. 진실한 학자들은 전인류의 창조의 골간들이며 그들의 두뇌와 노력으로 하여 이 땅에 있는 모든 것에 질서가 있다. 그들의 활약은 지구상 행복을 위한 것이다. '지상생활은 저승생활을 위한 개간지다' 라고 한다. 학자는 다 현자가 아니지만 현자는 다 학자들이다.

전통적인 신앙은 학자들의 도움으로 획득되지만 현자들의 계몽에 의해

서 신앙은 참다운 신앙으로 발전된다. 회교의 최고 교리를 이해한 현자들이 참다운 신앙을 얻으려 노력하고 속세의 과학에 종사하는 사람들은 비록 진리를 찾으려 하고 우주와 인간사회의 비밀을 밝히기는 했지만 종교의 기본원리는 모른다. 회교법전의 일곱가지 조건 중에서 학자들은 알라흐만 인정할 뿐이고 알라흐의 지지자와 반대자는 분간할 줄 모른다. 우리 성직의 목사들은 아니지만 그들은 우리의 존경을 받을 만하다. 왜냐하면 예언자가 말한 바같이 사람들 중에서 가장 우수한 사람은 자기를 둘러싸는 사람들에게 이익을 주는 사람들이기 때문이다.

이런 사람들은 잠도 제대로 안 자며 안정과 오락도 모르고 인류를 위해 부단히 새것을 발견하고 있다. 바로 그들이 전기를 발견했고, 먼 거리에서도 서로 이야기를 나누고 의사를 통할 수 있게 하였으며, 천사람이 못할 막대한 일을 불과불하게 하였고, 인간 이성을 완성시키며 우리로 하여금 선과 악을 구별할 수 있게 가르쳐주었다. 때문에 우리는 많은 면에서 그들을 존경해야 할 의무가 있다.

오늘날의 회교승들은 학자들의 반대자들이다. 이에 대해서는 사제들로서 그들의 무례성과 그릇된 사고가 증명해준다. 인간은 악에 매혹되는 본성을 품고 있다는 설의 한 증거인 것이다. 그들의 많은 제자들은 몇개의 기도문을 아랍어로 암기하고는 학자들과도 논쟁할 수 있다고 생각하면서 잘난 체하고 과장된 호소와 허무한 자랑으로 사람들을 혼란시켜 이익은 커녕 해를 더 끼친다.

그들 중 어떤 사람들은 좋지 않은 고의적인 시도 때문이 아니라 천성적인 본능 때문에 그런 해로운 일을 하기도 한다. 물론 양심이 가르치는 대로 진실하게 행동하는 사람들도 있는데 그런 사람들은 보기에 아주 만족스럽다. 진리에 거슬리게 행동하는 사람들을 양심적인 사람이라고 할 수 있는가? 자기 만족, 더구나 그럴 근거가 전혀 없는 자기 만족은

자기 자체를 못쓰게 만든다. 진리는 곧 알라흐다. 때문에 알라흐를 배반 할 것이 아니라 알라흐에 봉사해야 한다.

“하루의 길이가 한 해와 같아지는 때가 닥쳐온다”고 위대한 예언자가 말했을 때 신학자들을 그에게 “그런 긴 날이 올 때 기도하는 시간은 얼마나 길어지게 됩니까?”라고 물어봤다.

예언자는 “이에 대해서는 그때 가서 학자들이 알게 될 것이오!”라고 대답했다. 이런 대답으로 예언자는 시대와 함께 교회의 법규가 변해지고 개신될 수 있다는 힌트를 주었을런지 모른다.

현재 회교 신학교들에서의 교수법은 많이 뒤떨어졌으며 무익할 뿐만 아니라 해롭기까지 하다. 때문에 터키에서는 새 형태의 신학교들이 열렸는 바 거기에서는 신학 외에 군사학과 기타 과학도 가르치고 있다. 우리 젊은이들은 여러해 동안 신학교에서 쓸데도 없는 것을 무턱대고 외우거나 하는 공부에 시간을 허비하고는 무식하고 아둔한 채로 졸업을 하고는 아무런 일도 할 수 없어 거짓과 기만의 생활을 하게 된다. 그러니 회교 승들이 주는 교육은 해로움 외에 아무것도 주지 않는다. 우주세계의 미는 인간 이성을 고상케 한다.

가난과 결핍 때문에 사람이 자기 인간성을 잃고 야수적인 인간으로 되는 경우도 많다. 세계 과학을 인식하려는 지향이 없다는 것은 몽매성의 가장 뚜렷한 징조이며 그렇기 때문에 회교성전에서도 규탄된다. 남보다 뛰어나고 우월해지기 위해 모은 부는 가난한 사람을 도와주고 어느 누구에게도 존속되지 않는 자유, 자립을 위해 모은 부와 많은 차이가 있다.

우리는 돈을 많이 벌기 위해 지식을 획득하려 할 것이 아니라 그 재물을 지식을 획득하기 위해 써야 할 것이다. 예술은 그야말로 참다운 무진장한 부인 것만큼 예술을 배우고 종사하는 것은 가장 선풍한 일이다. 지식은 정의에 봉사해야 하고 신의 율법에 응답해야 한다. 인간은 은혜를

베풀 줄 알아야 하고 남이 하는 선행을 보며 감탄만 할 것이 아니라 자신이 부단히 선한 행동을 해야 한다.

인간의 이성

몰라(회교승)에 대해 말하면서 특히 이완들을 경계하고 싶다. 그들의 학설은 거짓이고 해롭다. 그들중 많은 자들은 몽매하며 회교법전의 참다운 법도 모르면서 교회사업을 하며 자기도 무식하면서 남을 가르치려 한다. 이 유혹자들의 학설은 심지어 위종교에게도 해롭다. 그들은 바보들에 의존하고 있으며 그들이 하는 말도 거짓이다. 그들 박식함의 증거물이란 염주와 머리 수건 외에 아무것도 없다.

나의 자녀들! 하나님을 인식하는 길은 무한한 길이다. 그러니 누구도 그 길을 타개할 수 없다. 그 길을 따라가려고 결심한 사람을 참다운 무슬림이라고 할 수 있다. 만일 자네들의 최종 목적이 부자가 되기 위한 것이라면 영적인 길인 것이 아니라 열등한 인간이란 증거이다. 세상에 있는 재물을 다 끌어모을 수는 없지 않는가? 만일 자네들이 자기 돈과 가축, 지식, 기타 재산을 남과 나누려 하면 이것이야말로 바로 하나님에로의 길ियो, 한없는 유일한 길이다. 이 길을 택한 사람들만을 하나님의 진실한 종이라고 할 수 있고 그런 사람들만이 하나님과 가까워질 희망을 가질 수 있다.

다른 길에 무슨 희망이 있을 수 있는가? 일부 사람들은 걸치장, 옷차림이나 정신을 돌리고 걸음걸이도 남달리 하느라 애쓰며 이런 쓸모없는 일에서 만족감을 찾으려 한다. 경매장에서 팔 물건을 내세우듯 자신을 내보이면서 눈에만 두뇌가 있는 바보들의 부러움을 불러 일으킨다. 그런 실속없는 자들을 바라보면서 어떤 사람들은 부러운 나머지 고민까지 하며, 어떤 사람들은 모방을 하려고까지 애쓴다.

이런 태도가 누구에게 어떤 이로움을 줄 수 있는가? 자기 걸치장으로 주위 사람들의 주목을 끌어보기 위해 쓸데없는 힘을 얼마나 많이 들이는가? 인격은 외모에 있는 것이 아니라 그의 투철한 사고력과 가장없는 풍부한 내부세계의 본질에 있는 것이다. 거울만을 좋아하는 사람들에게 지혜와 이성이 더 많아질 수는 없잖는가? 인간 이성은 선에 대한 무한한 사랑으로만 완성되는 법이다.

신성한 의무

자기의 완전무결한 기교로 알라흐는 우주세계와 만물, 인간을 창조하였다. 우리들 매사람들의 신성한 의무는 진실한 친구들의 수를 배가하는데 있다. 이것은 자기 주의를 둘러싼 사람들에게 얼마만큼 진심으로 대하는가에 달려있다. 진심으로 대해주진 못할망정 남에게 악을 원하지는 말아야 하고 말로나 행동으로 남보다 뛰어나려고 하지 말아야 한다.

정신적으로 더 고상해지려면 다음과 같은 방법이 있다.

첫째로 아무리 어려운 역경속에서도 인격을 보존할 줄 알아야 한다. 둘째로 자기 칭찬은 자신에게 오직 해만 끼친다는 것을 항상 기억해야 한다. 셋째로 흉계를 품은 마음, 남의 자존심을 꺾을 수 있는 모욕은 대상자의 적개심을 불러일으킨다는 것을 알아야 한다. 다른 사람들보다 더 뛰어나려고 하는 욕망에서 생기는 자기 자랑은 남의 부러움을 불러일으키고, 한 부러움은 다른 부러움을 야기시킨다. 이런 결함이 없는 사람에게는 화해하려는 마음이 생기고 그 진정한 마음속에 지향성이 생긴다. 온 종족까지 경시할 수 있는 세 가지 나쁜 품성이 있다. 그것은 무식, 태만성, 악행인 것이다. 지식이 없이는 아무것도 달성할 수 없다. 무식한 사람은 짐승이나 다름없다. 태만성은 예술의 원수다. 무능, 우유부단, 가난은 태만성을 생성시킨다. 악행은 인격의 원수다. 남에게 악한

것을 함으로써 사람들에게서 이탈되고 짐승처럼 사나워진다.

이 결함들의 해독제는 인간애, 선행, 강한 의지, 정의감, 깊은 지식이다. 자기 지식을 알라호가 가리킨 길을 걷기 위한 데로 돌리라. 알라호는 거대하고 꾸준한 노력으로 완성된 세계를 창조했기 때문이다. 그러니 자네들도 하나님의 모범을 따라 유익한 일을 많이 꾸준하게 해야 한다. 알라호의 온갖 창조물에는 각각 자기 사명이 있다. 자네들의 노력의 열매들도 사람들의 이익을 위해 적용되어야 한다. 그렇잖으면 아무런 노력도 쓸데없고 따라서 자네들의 믿음도 헛된 일이다.

예언자는 다음과 같은 경구를 남겼다. “무슨 일이건 시작하기 전에 먼저 목적을 세우라!”

이제 자네들은 받고 기도를 드리며 절제를 할 결심을 하였다. 그런데 예배의 형식적인 면만 지킴은 죄가 아니라고 생각하는가? 예배도 중요하지만 진실한 믿음에 대해 잊어서는 안 된다. 예배는 다만 신앙의 수호자일 뿐이다. 참다운 목적은 수호에 있는 것이 아니라 수호하는 물체의 순수성에 있는 것이다. 예배가 갖는 뜻을 잘 모르는 사람들은 내 말을 들어보라!

나마스

예식에서 가장 중요한 것은 나마스(회교의 정시기도)이다. 정시기도에 착수하기 전에 자네들은 먼저 씻어야 한다. 씻는 의식은 부정, 추악한 모든 것을 몸에서 씻어버리는 것이다. 이런 것을 기억해 두라! 이 예식은 젖은 손으로 발을 쓸어만지는 것으로 끝나야 한다. 일부 몸짓은 상징적인 성격을 띤다.

나마스, 이것은 기도와 주문이다. 젖은 손가락으로 목과 발을 살며시 만지는 것은 세례를 받았다는 것과 청정해졌다는 것을 의미한다. 기도예

착수할 때 자네들은 손가락으로 귀를 다친다. 이것은 알라흐 앞에서 손을 더 높이 쳐들 수 없다는 것을 의미하며 이 손짓은 고백 즉 알라흐는 가장 높은 존재이며 알라흐 앞에 드리는 기도가 속사에 묻혀버리지 말고 방조의 손길을 내밀어 달라는 것을 의미한다. 머리를 숙이고 손을 가슴에 대고 있는 것은 그저 어떤 귀인 앞에 서있는 종인 것이 아니라 이로써 만능한 알라흐의 무진장한 위력 앞에서 보잘 것 없는 약한 존재라는 것을 의미한다.

무슬림들은 기도를 드릴 때 회교성소 메카를 가리키는 방향인 �블라에로 얼굴을 향하고 기도를 드린다. 이것은 자네들의 기도가 알라흐 귀까지 가 닿았으리라는 희망에서이다. 손을 무릎에 얹고 절을 함은 무슬림들이 알라흐의 형상 앞에 나섰다는 것을 의미한다. 이마를 첫번 땅에 대는 것은 사람은 땅에서 나왔다는 것을 의미하며 두번째 대는 것은 다시 땅으로 돌아간다는 것을 의미한다. 얼굴을 하늘로 향하는 것은 희망의 표식이고 죽은 후 부활시켜 달라는 애원이다.

또 한번 땅에 주저앉고 하나님과 예언자에게 인사를 하는 말로, 그리고 전체 무슬림들에게 화평과 단합, 행복을 축원하는 것으로 기도를 마친다. 그러니 이 장에서 우리는 무엇을 알게 되었는가?

엘 바씨 · 또쁘 바씨

그렇다. 우리 선조들은 교육, 옷차림, 전반적 생활수준에서 현대인들에 비해 많이 낮았다. 그러나 오늘날에는 없는 두 가지 좋은 점이 있었다.

선조들에게서 물려받은 결함을 없애버리려 하면서 우리는 그 우월성마저 잃어버리고 말았다. 자기 품성에 새로운 가치를 찾으려는 노력과 결단성이 있었다면 또 조상들에게서 물려받은 좋은 점을 보존하려 노력했다면 혹시 우리는 다른 인민들과 한 대열에 서있을 수도 있었을 것이다. 성격상 결단성이 없는 한 획득했다는 새로운 것은 인간성보다 악마적인 성품이 우리에게서 더 길러졌다. 바로 이것이 우리가 민족적 우월성을 상실하게 된 중요한 원인의 하나이다.

그러면 어떤 인간적 가치에 대해 지금 우리는 운운하고 있는가? 오랜 옛날 우리 선조들에겐 ‘엘 바씨(수령)’라고 하는 사람과 ‘또쁘 바씨(씨족공동체 족장)’가 있었다. 그들이 백성의 다툼을 해결하였고 사회생활을 관리하였다. 평민들은 그저 잘하나 못하나 제각기 제 일을 하였다. ‘엘 바씨’와 ‘또쁘 바씨’가 한 번 결정을 내리면 이렇다 저렇다 그것을 논의하는 법이 없었으며, 또 이 사람에게서 저 사람에게로, 저 사람에게서 다른 사람에게도 왔다갔다 하지도 않았다.

“몽둥이를 쥐라, 만일 그것이 손아귀에 맞거든 그것으로 방망이를 만들라”, “사람마다 다 비이라면 광활한 초원 땅에서도 화목하게 살 수 없고 족장이 다스리면 불속에서도 타죽지 않을 수 있다”고 말한다. 이런

진리를 인정한 후 정령 앞에 제물을 바치고 기도를 드렸으며 관리권을 인민당선자에게 맡기고는 그의 결함을 숨겨주고 장점을 인정해주면서 모든 일에서 그를 떠받들어 주었다. 응당한 존경심으로 그들을 대해 주었고 말도 잘 들었고 복종하였으며 권위있는 사람들도 자기의 행동에서 한계를 넘어서지 않았다. 이렇게 모두가 다 형제적인 상호관계를 취하였고 재산도 공동소유였으니 어찌 백성들을 돌봐주지 않았으랴!

두번째로는 사람들은 단결성을 신성하게 지키고 귀중하게 여겼다. 어느 누가 자기 조상의 이름을 대며 도움을 구할 때는 그때까지 품고 있던 노여움과 불화를 잊어버리고 도와나섰으며 양보도 하고 그를 위해 희생까지도 하였다.

바로 그때 다음과 같은 격언들이 생겼을 것이다.

‘가까운 사람의 잘못을 용서해줄줄 모르는 사람은 남을 쉽게 노엽힐 수 있다.’

‘만일 여섯 사람이 반목 속에서 싸운다면 손에 쥐여있던 것도 잃어버리고 만일 네 사람이 화목하게 살면 하나님도 그들을 돌봐준다.’

‘옳은 길을 찾는 사람은 금고를 찾게 되고 반목을 일으키는 사람은 불행을 찾게 된다.’

이런 공통적인 고상한 정신과 명예로운 노력은 다 어디에도 사라져버렸는지? 우리 선조들은 인간적 강인성, 양심, 영웅성을 갖고 있었지만 우리는 그것을 다 잃어버렸다. 현대인들의 우의는 우정인 것이 아니라 배신적인 교활성이다.

어째서?

존경하는 여러분, 당신들에게 물어보고 싶은 말이 있다.

죽은 사람들에 대해서는 나쁜 말을 하지않고 산 사람들에게서는 좋은 점을 보려고 하지 않으니 도대체 어떻게 된 일인가?

어째서 늙은이들은 젊은이들과 화목하게 사는데 매일 숫자가 적어지기만 하는 자기들끼리는 반목하는가?

어느 누가 타지방으로 가버리면 그 즉시로 그를 친척처럼 사랑하기 시작하면서 다시 돌아오기만 하면 그가 하루속히 다시 떠나갈 것을 원하는가. 어째서?

어째서 다른 종족에서 온 사람은 좋은 사람으로 보며 그의 장점에 감탄하고 그를 설복하려고 몹시 애쓰지만 자기 종족 속에서는 현명성에서나 고결성에서도 타인보다 많이 나온 사람들을 보지 못하는가?

타지방에서는 자기 촌락을 자랑하고 돌아와서는 남의 촌락의 풍부에 대해 말하는가? 어째서 그런가?

어째서 부모들은 자기네 자식들이 아직 어릴 때는 귀여워하고 잘돌봐 주다가도 어른이 되면 사랑이 식어지는가?

어째서 슬픔 또는 기쁨을 나누기 위해 한 곳에 모이어야 할 때는 모이기 힘들지만 도적이나 강도가 들었을 때는 친척들이 다 모여드는가?

어째서 그대의 말이 경마장에서 일등을 했을 때 친척들은 기뻐함 대신 유감스러워 하고 심상찮아 하는가?

옛날에 사람들은 다문 한 번이라도 누가 도와주면 죽을 때까지 고맙게 생각하며 그를 위해 무슨 일이나 해주었지만 지금 사람들은 좋은 일은 왜 빨리 잊어버리는가 어째서?

어째서 부자집 자식은 파산을 당한 후 다른 부자에게 가 종사하는 것을 수치스럽게 생각하면서 도적질을 하는 것은 수치로 여기지 않는가?

어째서 두 좋은 사람이 한 가문 내에서 화목하게 살지 못하면서 두 비열한 자는 언제나 친구가 되는가?

어째서 말까지 선물로 준 친구라는 자가 그대의 적수에게서 어린 종자 말을 선물로 받은 후에는 그 친구가 그대를 배반하게 되는가?

어째서 어떤 사람들은 친하게 지내고 있는 친구는 존중하지 않고 어쩌다 한번 무슨 부탁을 들어준 원수에겐 제 살이라도 빼줄듯 잘 대해주려 하는가?

어째서 많은 사람들은 친구들이 잘 되는 것을 원하지 않으며, 두 친구 중에서 누가 하나 잘 되기 시작하면 그와 불구대천의 원수가 되는가?

어째서 사람들은 합리적인 충고를 줄 수 있는 사람을 찾지만 그들이 하고 있는 일을 세밀하게 잘 알고 있는 사람은 피하려 하는가?

어째서 혹자들은 어느 누구에게 나들이를 갔을 때 마치 자기에게 있는 가축을 몽땅 다 그 집으로 끌고 온 것처럼 행동하지만 자기 집에서 손님을 마중할 때는 마치 그 손님이 자기 가축을 몽땅 다 몰아가려하는 것처럼 대해주는가?

사람들은 평온을 찾다가 그런 평온을 정작 찾게 되면 답답해 하는가? 어째서?

어째서 백성을 언제나 교활한 수단가들이 다스리게 되는가? 그리고 어째서 그런 자들의 통치하에서는 백성들이 언제나 가난하게 살게 되는가?

어째서 첩들은 모두 심술궂은 여자들인가?

어째서 악한 자는 용감한가?

어째서 가난한 흑자들은 공순치 못한가?

어째서 짐착하고 평온하게 사는 사람들은 의지박약한 사람이라 하고
버릇없고 교만하고 씹질을 잘하는 사람들은 당찬 사람이라고 하는가?

어째서 카자흐들은 정의로운 말은 듣지 않고 들을 시간도 없다고 하
나, 유언비어와 더러운 중상의 말은 기꺼이 주의깊게 귀담아 들으려 하
며, 하고 있던 모든 일이 허사로 될지라도 그런 말을 끝까지 들으려 하
는가?

자녀들의 교육

카자흐들을 교육, 교양하려는 사람은 두 가지 우월권을 갖고 있어야 한다.

첫째로 부모들로 하여금 겁을 먹게 하면서라도 그들의 아이들을 데려가 한 아이들은 한 방향의, 다른 아이들은 다른 방향의 공부를 시키고, 학부형들은 자기네 자녀들의 학비를 대주도록 강요할 수 있는 큰 권리와 영향력을 소유하고 그 권리를 적용할 줄 알아야 한다.

처녀애들은 종교를 잘 믿게 하기 위해 회교도리를 가려쳐 주는 것만으로도 충분한 것이다. 이렇게 하면 늙은 부모들은 자녀들의 교육사업에서 물러서게 하고 자라나는 세대들은 옳은 길로 나가게 할 수 있는 기대를 걸 수 있을 것이다.

두번째로 매수의 방법으로라도 부모들에게서 자녀들을 빼앗아 갈 수 있는 무진장한 재산을 갖고 있어야 한다. 그러면 위에서 말한 것처럼 아이들을 공부시킬 수 있기 때문이다.

그런데 오늘날 사람들은 강요할 수 있는 권리를 누구도 갖고 있지 않으며, 전제 부모들이 후세 교육을 위한 선심을 갖게 할 수 있을 만한 재산도 없다. 카자흐들은 위협을 하던가 돈으로 매수하지 않고서는 타이트던가 설복시킬 수도 없다. 조상들에게서 물려받고 젖먹이 시절부터 몸에 폭 났 무식, 몽매는 살을 통해 뼈까지 스며들어 그들에게서 인간성을 몽땅 말살시켜 버렸다.

자기들 사이에는 찡그린 얼굴과 망척스러운 몸가짐, 수근거리기 또는 애매한 암시뿐 두뇌속에 아무것도 떠오르지 않는다. 생각에 잠기려 애는 쓰나 생각을 집중할 겨를은 없다. 그들과 담화를 할 때면 주의깊이 들을 줄도 모른다. 눈알을 이쪽 저쪽으로 굴리며 딴 궁리를 한다. 그러니 어떻게 살 것인가? 앞으로 우리는 어떻게 할 것인가?

현대인의 무사태평한 생활

그릇된 길에 들어서게 되고 그런 생활에 습관된 원인의 하나는 무사태평이다. 땅을 가꾸고 상업에 종사한다면 그런 무위도식하는 생활을 할 수 있는가?

어느 누구에게서 공짜로 선물받은 말잔등에 앉아 한 마을에서 다른 마을로 다니며 얻어먹거나 하고, 유언비어와 헛소문을 퍼뜨리고, 꺾와 교활성으로 남을 홀리던가 그런 교활한 자들의 홀림에 넘어가기도 하며, 무익하고 무사태평한 생활을 한다.

부유, 유족한 생활을 하려하고 자기 노력으로만 사는 사람들은 그런 무사태평한 생활을 굴욕적인, 수치스러운 것으로 생각한다. 그런 사람들은 목적없이 전달을 부리기 위해 하던 일을 버릴 수 없다.

다소나마 가축이 있는 사람들은 이것으로 만족해하지 않고, 있는 것이라도 소중히 여기지 않으며, 온갖 시중과 일을 목동이나 자식들에게 맡겨놓고는 자기는 향락생활을 찾아 떠나가버린다. 그렇게 되면 그 가축무리는 도적을 당하던가 야생짐승들의 먹이도 되어버린다. 또는 나쁜 일기 조건 때문에 다 죽어버린다. 그런 사람들은 밀약, 공모, 유언비어, 소소한 다툼을 피하려는 힘이 없어 그런 상실도 참아야 한다.

사회에서 위신을 차리고 이름을 떨칠 것을 원하면서 그들은 추악하고 교활한 흉모에 끼여들고 더러운 시비와 저열한 말공부를 하는 것을 마치 자기의 의무감으로 여긴다. 다소간의 재부를 벌게 되면 그것을 다른 사

람에게 맡겨놓고 자기는 허황한 농담이나 하고 무위도식하며 방탕생활에 빠져버린다.

지금 세월에 사람들은 고상한 지혜와 존경, 유족같은 것은 별로 중요시하지 않으며 신소장이나 쓸 줄 알던가 남을 감쪽같이 속일 줄이나 아는 교활성을 더 존중시킨다. 이런 짓을 잘 할줄 아는 사람은 어디에서나 우대를 받고 큰 고기덩이도 더 차려지고 살진 말을 선물로 받기도 한다. 이런 사기꾼들은 검박한 바이(부자)에게 “그저 나에게 명령만 내려주시오. 당신을 위해서는 불길 속이라도 뛰어들어갈 수 있습니다.” 이렇게 아침을 하며 흔히 그의 신용을 살 수 있다.

이렇게 손가락 하나 달짝 안 하고 배불리 먹고 잘 입고 좋은 말을 타고 다닐 수 있으며 사람들의 존경을 받을 수 있으니 그보다 더 좋은 생활을 바라지도 않는다. 바이는 자기의 잃어버린 안정에 대해 생각하지 자기의 소비도 생각하지 않는다. 어느 누구와 무슨 말을 해보려고 할 때는 미리 아침쟁이와 상론한다. 그러면 그 아침쟁이는 그 바이에게 다른 충고자가 생기지 않게 하기 위해 별의별 아침을 다 한다.

“아니 그런 뻔한 것도 알아맞추지 못했습니까?” 하며 발라맞춰주기도 하고 다른 바이들에 대해 의심을 사게 하고 알력을 조장하는 아주 비굴한 말을 해준다. 그러면 결국 그 바이는 그를 믿고 다른 바이들은 믿지 못하게 된다.

만일 어떤 영리한 사람이 바이의 말을 잘듣지 않고 그에게서 돌아서게 되면 그 즉시로 아침자는 달려와 “내가 무엇이라고 미리 말해주었습니까? 그 자가 무슨 속궁리를 하고 있다는 것을 말해드리지 않았습니까?” 하며 순박한 바이를 자기 손에 들어준다.

이렇게 현대인들은 자기 지혜와 노력을 이런 데만 쓰게 된다. 이런 생활만을 하고 있다.

인간의 천품본능

인간은 이 세상에 영혼과 육체가 합쳐진 상태로 태어난다. 때문에 육체와 영혼의 어떤 요소가 타고난 것이고 어떤 것이 노력의 결과로 얻어지는가를 알아야 한다. 먹고 마시는 것과 잠자는 것은 무의식적인 본능이다. 무엇을 보고 그의 본질을 알려고 하는 의욕은 무의식적인 본능의 천품이지만 이성과 지식은 노력에 의한 획득물이다. 귀로 듣고 눈으로 보고 손으로 만져보고 혀로 맛을 보고 코로 냄새를 맡아보면서 인간은 외부세계에 대한 관념을 얻게 된다. 유쾌하건 불쾌하건 받은 느낌은 상기한 다섯가지 감각기관으로 감촉된 것이며 기억 속에 미리 정해진 합법성은 일정한 형상을 조성한다.

좋은 것에서 좋은 인상을 받고 나쁜 것에서는 나쁜 인상을 받는 것은 인간의 천품본능이다. 처음에는 이 천품이 매우 약하다. 그러나 인간은 이 능력을 더 강화, 발전시킬 수 있고 부주의하고 발전시키지 않으면 그 능력은 무너지던가 없어지며 아무런 소용도 없어지게 된다. 많은 것을 보고 들으면서 외부세계에서 지식을 얻어내는 사람은 많은 것을 소유할 수 있게 된다. 그런 사람은 해로운 것에서 이로운 것을 구별할 수 있고 진지하게 판단할 수도 있게 된다. 일어나는 사건과 사실을 분석할 줄 아는 사람은 영리한 사람들에 속한다.

생각을 할 줄 모르는 무지한 사람, 일을 하기 싫어하는 태만한 사람

흔히 자기의 그런 태만성이 하나님의 탓이라고 말한다. “하나님이 내겐 지혜와 두뇌를 주지 않았으니 하는 수 있는가?” 또는 “하나님은 우리 인간을 다 똑같이 만들지 않았소.” 이렇게 말들한다.

그래 하나님이 “무엇이건 듣지도 말고 눈여겨 보지도 말고 또 보고 들은 것을 기억해두지도 말라!”고 분부했던 말인가? “실컷 먹고 마시고 놀기나 하라! 칭찬만 받고 자만하라! 영적인 것은 다 잊어버리고 짐승과 같이 되어버리라!”고 누가 가르쳐준 일이 있는가?

어떤 사람들은 이렇게도 말한다. “지력, 두뇌란 정말 쉽게 손에 넣을 수 있는 것일 수도 있다. 그러나 노력은 천품인 것이다. 재능을 타고난 사람은 지력, 두뇌를 획득할 수 있다.” 이런 판단은 옳지 않다.

노력, 지향, 갈망은 어린아이들에게도 있다는 것에 대해서는 논의할 여지도 없다. 인간의 재능은 처음은 아주 약하다. 그러나 살아가는 과정에 그것을 부단히 발전시키고 완성시켜야 한다는 데 대해선 이미 말하였다. 심지어 수공업, 돈벌이는 일도 하고 싶은 의욕으로 한다면 매일 그것은 완성되어 간다. 그러나 만일 이미 획득한 그 기능, 숙련을 계속 연마하지 않고 내버려둔다면 어느새 다른 사람으로 되어버렸다는 것도 자신이 느끼지 못하게 될 것이다. 기교와 기능이 그대를 버리고 더 나가면서 이에 대해 미리 예고해줄줄 아는지? 잃어버린 숙련, 기능을 되찾으려면 처음에 그것을 찾을 때보다 몇배 더 힘들다.

정신적 능력

정신적 능력이란 얼마나 다양하고 다측면적인지 그것을 일일이 다 적기는 불가능하다. 한번 얻은 기능은 오래 유지해둘 수 있으나 부단한 주의를 돌리지 않으면 그의 가치를 잃어버리게 되며 나중에는 그것을 지탱해나갈 힘마저 없어진다. 다시 그것을 획득하는 것을 불가능하다.

정신적 능력은 세 가지 특성을 갖고 있는데 그 특성들을 고귀하게 여
야 하며 자체내에 보존해두어야 한다. 왜냐하면 그런 품성이 없다면
승이나 마찬가지로 되어버리기 때문이다. 그 특성들 중 첫번 것은 '가
동적인 요소'라고 부른다. 이것은 무엇을 의미하는가? 이 특성은 보고
들은 것을 인식함에 도움을 줄 뿐만 아니라 어디에서 생겨나고 어디로
끌고가는가 하는 뜻을 빨리 깨닫게 한다.

이런 품성이 없으면 아무리 많이 읽어도 소용없다. 적시에 무슨 일을
하지 않고 적시에 생각지 않고 적시에 말을 하지 않으면서 언제나 무엇
에나 늦게 반응하고 행동한다면 평생 아쉬운 상태에서 살게 되고 마음도
괴로워진다. "그때 이러저러한 곳에서 이러저렇게 행동했어야 됐는데 그
렇지 못했으니 얼마나 유감스러운지!"

두번째 특성이란 '동질의 끌어당기는 힘'이라고 한다. 그 어떤 새로운
것을 알게 되자 생각에 잠기게 되고 서로 비슷한 것과 대비해 보기 시작
하는 성품이다. 세상의 모든 현상에서 그대가 생각하는 바와 비슷하다고
생각되는 것이 있을 수 있는가? 또는 다만 일부 요소만 비슷하다고 생각
하는지? 유사성의 원인을 알아내려고 자기 예측에 대해 캐물어보고 조사
해보기 전에는 마음을 놓지 못하는 성품이 두번째 특성인 것이다.

세번째 특성은 '감수성이 강한 마음'이다. 만일 자만, 욕심, 경술, 무
사태평, 이 네 가지의 그릇된 결합을 마음 속에서 억제할 수 있다면 외
부에서 받은 인상은 있는 그대로 마음속에 새겨진다. 만일 마음을 깨끗
하게 가지지 않는다면 마음의 거울은 흐려지던가 비뚤어지게 된다. 그렇
게 되면 이 세상의 모든 것을 잘못 생각하게 된다.

노력으로 이루어지는 모든 것과 자신 밖에 있는 모든 것을 부귀, 재물
이라고 한다. 경리를 운영함에 있어서 그에 숨어있는 어려움과 기밀을
모르고서는 재물을 계속 자기 손에 쥐고 있을 수 없다. 그와 마찬가지로

획득한 정신적 재부, 즉 지혜와 지식도 보존하기 힘들어진다. 이런 것을 모르고 경각성이 망각되면 이미 획득한 것도 흔히 잃어버릴 수 있다.

세상의 모든 것은 자기 한도가 있다. 좋다는 것도 역시 그렇다. 모든 것의 한도를 안다는 것은 위대한 힘이다. 생각을 할 줄 안다는 그 자체는 칭찬을 할 만하다. 그러나 어떤 사람들은 생각을 너무 지나치게 하기 때문에 사물을 혼돈할 수 있고 건전한 이지, 사려를 잃어버릴 수 있다. 욕망, 의욕에는 먹고 마시고 입고 즐기고 돈벌이를 하고 권력자가 되려고 하는 것도 있는데 이에서도 한도를 알아야 하며 심지어 누구에게 속아넘어가지 않기 위해 조심하고 꾀를 부리는 데서도 한계를 알아야 한다. 필요한 정도의 한도를 넘어서는 모든 것은 바로 악이다.

고대 현인들은 다음과 같이 말하였다. “무엇을 얻으려는 완강한 노력에서 우리는 흔히 악을 찾게 된다.” 그렇다. ‘동질의 끌어당기는 힘’과 ‘가동적인 요소’라고 하는 정신적 역량의 두 가지 특성에 이 세상에 존재하는 온갖 선과 악이 숨겨져 있다. 권세욕, 이기주의, 분개, 거짓 등 인간을 못쓰게 만드는 모든 성품은 이런 사실에 근원이 있다. 바로 이런 힘이 좋은 것과 이로운 가치를 완성시키고 그릇된 것은 초기부터 없애버리는 데로 자기 능력을 돌릴줄 알아야 한다.

해로운 것과 이로운 것을 구별할 줄 아는 성품이 곧 이성인 것이다. 그러나 이성의 힘으로도 이런 악은 다 이길 수 없다. 다만 이성과 의지력을 합치는 사람만이 악을 이길 수 있다. 자체내에 이성과 의지를 집중할 줄 아는 사람은 빨리 달리는 말과 같은데 그런 말은 어떤 장애물이라도 다 타개할 수 있다. 만일 이런 가치가 적던가 한 가지는 있고 다른 것은 전혀 없다면 정신력은 질을 들이지 않은 말이나 마찬가지로 벼랑, 물, 낭떨어지 등 물불을 가리지 않고 제멋대로 달릴 수 있다.

의지나 이성 어느 하나가 없던가 둘다 없는 사람은 옳고 그른 길을 가

릴 줄 모르고 두루마기 밑자락이 처져 땅에 질질 끌리우는 것도 모르고
하늘만 쳐다보며 걸어가게 된다. 그렇게 되면 죽을 때까지 불명예스러운
행동에서 벗어나지 못하게 될 것이다.

헛되이 노력하는 사람들

아무런 노력도 하지 않는 사람은 그야말로 졸렬한 사람이라고 하지 않을 수 없다. 그런데 노력, 지향성도 여러가지가 있다. 무엇인가 달성하려고 노력하는 사람들도 그들의 능력과 의지력에서 구별된다. 재능이 있는 사람이나, 무능한 사람이나 누구를 막론하고 다 칭찬을 좋아한다. 칭찬을 받을 만한 자격이 있건 없건 칭찬은 누구나 다 원한다.

사람들은 모두 자기네 동아리, 그룹내에서 서로 교제하고 속도 털어 놓는다. 잘 모르는 사람들이나 관계가 먼 사람들에게서가 아니라 잘 알고 있으며 가까운 관계를 취하고 있는 사람들에게서 흔히 칭찬의 말을 기다린다.

한 사람은 존경을 사기 위해 노력하고 다른 사람은 돈에만 욕심을 가진다. 돈을 벌기 위해서는 추악하고 교활한 방법도 꺼리지 않는다. '무슨 방법으로든 돈만 벌면 최고다' 또는 '돈이 있는 자는 얼굴색도 희멀썩하다' 라고 한다. 이런 말을 해도 누구도 욕하지 않는다는 것을 그들은 잘 알기 때문이다. 그런 자들은 부귀, 재물에서만 인간의 기본 장점과 명예를 본다. 그들의 그릇된 도덕 품성을 보아 실로 그럴 수밖에 없다. 그런데 참다운 인간성의 견지에서 본다면 혐오를 불러일으키지 않을 수 없는 큰 인간결함인 것이다.

한 사람은 대담성으로나 거룩한 인간으로 또는 바이도 되어 이름을 떨치려 하고 다른 사람은 교활하고 약썩빠르게 행동하며 무엇이나 다 아는

체 한다. 보잘 것 없는 명예지만 그것으로라도 제게 이롭게 써먹기 위해 거드름을 피운다. 누구나 다 무엇을 달성하려고 노력하고 무엇이건 알려고도 하는데 책을 읽어 모르는 것을 알아내려는 것이 아니라 남의 얼굴 표정을 보고 무엇을 알아내려고 한다. 때문에 관상을 보듯 얼굴을 찬찬이 들여다보기도 하고 맥박도 짚어보면서 허튼 소리를 한다. 그런데 마음속으로는 딴 궁리를 한다. “응… 오늘은 이런 것, 저런 것이 값이 있지! 그러니 괜찮게 돈을 벌 수 있을거야!”

책을 많이 읽어 과학을 파악하려면 우선 그릇된 심보, 궁리부터 버리고 그 다음에 책을 읽어야 한다. 만일 남의 관상이나 보며 무엇을 알아내고 이익을 보는 것을 더 좋아한다면 정신적으로 깨끗해지려는 생각조차 하지 말라. 그런 사람들의 마음 속에 무엇이 들어있어 있는지 도저히 알 수 없는 일이기 때문이다.

얼굴에 주름이 많으면 많을수록 그 사람을 노하게 하기 어렵고 태연성도 많다고 말한다. 그러니 자신들이 판단해 보라. 무엇을 배우고 무엇을 위해 노력해야 하는지!

사랑과 정의

유일하고 전능한 신이 실제 존재한다는 증거는 수천년에 걸쳐 각기 다른 언어로 신이 존재한다는 데 대해 말해왔고, 각기 다른 종교가 아무리 많았어도 모두 신의 고유한 것은 사랑과 정의라고 주장한 사실이다. 우리는 창조자인 것이 아니라 창조물에 따라 세계를 인식하는 보통 인간이다. 우리는 사랑과 정의의 봉사자이다. 다만 하나님의 창조물을 얼마만큼 잘 깨닫는가 하는 능력만으로 구별된다.

우리는 자신이 믿고 기도를 드리지만 다른 사람을 억지로 믿게 하고 기도를 드리게 강요할 수는 없다. 인간의 본성은 사랑과 정의다. 이 두 본성은 무엇에나 다 참석하고 있으며 모든 것을 다 결정한다. 이것은 하나님이 창조한 가장 고귀한 왕관이다. 심지어 숫말이 암말을 차지하는 것도 사랑의 표현인 것이다.

사랑과 정의의 감정이 압도하는 사람을 현명한 사람, 지혜로운 사람이라고 한다. 우리는 세계를 생각해낼 능력이 없고 다만 창조된 세계를 볼 수만 있고 감지할 수 있으며 자기의 이성으로 그의 조화를 이룰 수만 있다.

кара сөз

АБАЙ ТУРАЛЫ СӨЗ

Ибрахим мырзаның тұрағы қазақ іші болғандықтан, қадірі азырақ білінді. Олай болмағанда данышпан, хакма, философ кісі еді. Қорелде туды да, қорлықпен өтті.

ШӘКӘРІМ

Қазақтың бас ақыны Абай Құнанбаев. Онан асқан бұрынғы — соңғы заманда қазақ баласында біз білетін ақын болған жоқ.

АХМЕТ

Зәредей шүбә етпейміз, Абайдың өлген күнінен қанша алыстасақ, рухына сонша жақындармыз. Үнемі бұл күйде тұрмас, халық ағарар, өнер-білімге қанар, сол күндерде Абай құрметі күннен күнге артылар. Бірінші ақынымыз деп қабірін халқы жиі-жиі зиарат етер, халық — пенен Абай арасы күшті махаббатпен жалғасар. Ол күндерді біз көрмеспіз, бірақ біздің рухымыз сезер, қуанар.

МІРЖАҚЫП

*Шын хакім, сөзің асыл — баға жетпес
Бір сөзің мың жыл жүрсе дәмі кетпес.
Қарадан хакім болған сендей жанның
Әлемнің құлағынан әні кетпес!
...Ай, жыл өтер, дүние көшін тартар,
Өлтіріп талай жанды, жүгін артар.
Көз ашып, жұртың ояу болған сайын,
Хакім ата, тыныш бол, қадірің артар.*

МАҒЖАН

Абай лебі, Абай үні, Абай тынысы — заман тынысы, халық үні. Бүгін ол үн біздің де үнге қосылып, жаңғырып, жаңа өріс алын тұр.

МҰХТАР

БІРІНШІ СӨЗ

Бұл жасқа келгенше жақсы өткіздік пе, жаман өткіздік пе, әйтеуір бірталай өмірімізді өткіздік: алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық — әурешілікті көре-көре келдік. Енді жер ортасы жасқа келдік: қажыдық, жалықтық: қылып жүрген ісіміздің бәрінің баянсызын, байлаусызын көрдік, бәрі қоршылық екенін білдік. Ал, енді қалған өмірімізді қайтіп, не қылып өткіземіз? Соны таба алмай өзім де қайранмып.

Ел бағу? Жоқ елге бағым жоқ. Бағусыз дертке ұшырайын деген кісі бақпаса, не албыртқан, көңілі басылмаған жастар бағамын демесе, бізді құдай сақтасын!

Мал бағу? Жоқ, баға алмаймын. Балалар өздеріне керегінше өздері бағар. Енді қартайғанда қызығын өзің түгел көре алмайтұғын, ұры, залым, тілемсектердің азығын бағып беремін деп, қалған аз ғана өмірімді қор қылар жайым жоқ.

Ғылым бағу? Жоқ, ғылым бағарға да ғылым сөзін сөйлесер адам жоқ. Білгенінді кімге үйретерсің, білмегенінді кімнен сұрарсың? Елсіз-күнсізде кездемені жайып салып, қолына кезін алып отырғанның не пайдасы бар? Мұңдасып, шер тарқатысар кісі болмаған соң, ғылым өзі — бір тез қартайтатұғын күйік.

Софылық қылып, дін бағу? Жоқ, ол да болмайды, оған да тыныштық керек. Не көңілде, не көрген күнінде бір тыныштық жоқ, осы елде, осы жерде не қылған софылық!

Балаларды бағу? Жок, баға алмаймын. Бағар едім, қалайша бағудың мәнісін де білмеймін, не болсын деп бағам, қай елге қосайын, қай харакетке қосайын? Балаларымның өзіне ілгері өмірінің, білімінің пайдасын тыныштықпен көрерлік орын тапқаным жоқ, қайда бар, не қыл дерімді біле алмай отырмын, не бол деп бағам? Оны да ермек қыла алмадым.

Ақыры ойладым: осы ойыма келген нәрселерді қағазға жаза берейін, ақ қағаз бен қара сияны ермек қылайын, кімде-кім ішінен керекті сөз тапса, жазып алсын, я оқысын, керегі жоқ десе, өз сөзім өзімдікі дедім де, ақыры осыған байладым, енді мұнан басқа ешбір жұмысым жоқ.

ЕКІНШІ СӨЗ

Мен бала күнімде естуші едім, біздің қазақ сартты көрсе, күлуші еді: “ененді ұрайын кең қолтық, шүлдіреген тәжік, арқадан үй төбесіне саламын деп қамыс артқан, бұтадан қорыққан, көз көргенде “әке-үке” десіп, шығып кетсе, қызын боқтасқан, “сарт-сұрт деген осы” деп.

Ногайды көрсе, оны да боқтап күлуші еді: “түйеден қорыққан ногай атқа мінсе, шаршап, жаяу жүрсе, демін алады, ногай дегенше, ноқай десеңізші, түкке ыңғайы келмейтұғын, солдат ногай, қашқын ногай, “башалшік”¹ ногай деп.

Орысқа да күлуші еді: “ауылды көрсе шапқан, жаман сасыр бас орыс” деп. Орыс ойына келгенін қылады деген... не айтса соған нанады, “ұзын құлақты тауып бер депті”— деп.

Сонда мен ойлаушы едім: ей, құдай-ай, бізден басқа халықтың бәрі антұрған, жаман келеді екен, ең тәуір халық біз екенбіз деп, әлгі айтылмыш сөздерді бір үлкен қызық көріп, қуанып күлуші едім.

Енді қарап тұрсам, сарттың екпеген егіні жоқ, саудагерінің жүрмеген жері жоқ, қылмаған шеберлігі жоқ. Өзіменен өзі әуре болып, біріменен бірі ешбір шаһари жауласпайды. Орысқа қарамай тұрғанда қазақтың өлісінің ахиреттігін, тірісінің киімін сол жеткізіп тұрды. Әке балаға кимайтұғын

¹ Ұсақ саудагер.

малынды кірелеп, сол айдап кетіп тұрды ғой. Орысқа қараған соң да, орыстың өнерлерін бізден олар көп үйреніп кетті. Үлкен байлар да, үлкен молдалар да, ептілік, қырмызылық, сыпайылық — бәрі соларда. Ноғайға қарасам, солдаттыққа да шыдайды, кедейлікке де шыдайды, қазаға да шыдайды, молда, медресе сақтап, дін күтуге де шыдайды. Еңбек қылып мал табудың да жөнін солар біледі, салтанат, әсем де соларда.

Оның малдыларына құзгын тамағымыз үшін, біріміз жалшы, біріміз қоп алушымыз. Біздің ең байымызды: “сәнің шақшы² аяғың білән пышыратырға қойған идән түгіл, шық, сасы қазақ”, — деп үйінен қуып шығарады.

Оның бәрі бірін-бірі қуып, қор болмай, шаруа қуып, өнер тауып, мал тауып зор болғандық әсері.

Орысқа айтар сөз де жоқ, біз құлы, күңі қадарлы да жоқпыз.

Бағанағы мақтан, бағанағы қуанған, күлген сөздеріміз қайда?

² Лас, былғаныш.

ҮШІНШІ СӨЗ

Қазақтың бірінің біріне қаскүнем болмағының, бірінің тілеуін бірі тілеспейтұғынының, рас сөзі аз болатұғынының, қызметке таласқыш болатұғынының, өздерінің жалқау болатұғынының себебі не?

Һәмма ғаламға белгілі данышпандар әлдеқашан байқаған: әрбір жалқау кісі — қорқақ, қайратсыз тартады, әрбір қайратсыз — қорқақ, мақтанғыш келеді; әрбір мақтаншақ — қорқақ, ақылсыз, надан келеді: әрбір ақылсыз — надан,арсыз келеді; әрбір арсыз жалқаудан сұрамсақ, өзі тойымсыз, тыйымсыз, өнерсіз, ешкімге достығы жоқ жандар шығады.

Мұның бәрі төрт аяқты малды көбейтемінен басқа ойының жоқтығынан; өзге егін, сауда, өнер, ғылым секілді нәрселерге салынса, бұлай болмас еді.

Әрбір мал іздеген малым көп болса, өзімдікі де, балаларым да малды болса екен дейді.

Ол мал көбейсе малшыларға бақтырмақ, өздері етке, қымызға тойып, сұлуды жайлап, жүйрікті байлап отырмақ.

Қыстауы тарлық қылса, арызы жеткендік, сыйы өткендік, барлық қызметімен біреудің қыстауын сатып алмақ, ептеп алмақ, тартып алмақ. Ол қыстауынан айрылған және біреуге тиіспек, я болмаса орынсыздығынан елден кетпек, әр қазақтың ойы осы.

Осылар біріне бірі достық ойлай ала ма? Кедей көп болса, ақысы кем болар еді, малдан

айрылғандар көбейсе, қыстауы босар еді деп, мен ананы кедей болса екен деп, ол мені кедей болса екен деп, әуелде ішімізбен қас сағындық. Әрберден соң сыртымызға шықты, жауластық, дауластық, партияластық. Осындай қастарға сөзім өтімді болсын және де ептеп мал жиюға күшім жетімді болсын деп, қызметке, болыстық, билікке таластық.

Сонан соң не момынның баласы бөтен жаққа шығып, еңбек қылып, мал іздемейді, егін, сауданың керегі жоқ болады. Өз басын өзі осындай таласпенен кісі көбейтеміз деп партия жигандардың бүгін біреуіне, ертең біреуіне кезекпен сатады да жүреді.

Ұрылар тыйылмайды. Ел тыныш болса, оның ұрлығын ешкім сүйемес еді. Ел екі жар болған соң, кім ант ішіп ақтап, арамдығын жақтап сүйеймін десе, соған жақ болып сүйеніп, бұрынғыдан ұрлығын әлденеше есе асырады.

Елдегі жақсы адамдардың бәрінің үстінен бекер, өтірік “шапты, талады” деген әр түрлі уголовный¹ іс көрсетіп, арыз береді. Оған дознание² — тергеу шығарады. Өтірік, көрмегенін көрдім деуші куәлар да әлдеқашан дайындап қойылған, бағанағы жақсы адам сайлауға жарамасы үшін. ол адам басын құтқармақ үшін жамандарға жалынса, оның да адамдығының кеткені, егер жалынбаса, тергеулі, сотты адам болып, ешбір қызметке жарамай, басы қатерге түсіп өткені.

Ол болыс болғандар өзі кулық, арамдықпенен болыстыққа жеткен соң, момынды қадірлемейді, өзіндей арам, қуларды қадірлейді, өзіме дос болып, жәрдемі тиеді деп, егер қас болса, бір түрлі өзіме де залал жасауға қолынан келеді деп.

¹ Қылмысты.

² Жауапқа шақыру.

Осы күнде қазақ ішінде “ісі білмес, кісі білер” деген мақал шықты. Оның мәнісі: “ісіңнің түзулігінен жетпессің, кісіңнің амалшы, айла-лығынан жетерсің” деген сөз.

Үш жылға болыс сайланады. Әуелгі жылы: “Сені біз сайламадық па?”— деп елдің бұлданғандығымен күні өтеді. Екінші жылы кандидатпенен аңдысып күні өтеді. Үшінші жылы сайлауға жақындап, тағы болыс болып қаларға мүмкін болар ма екен деп күні өтеді. Енді несі қалды?

Осы қазақ халқының осындай бұзықшылыққа тартып, жылдан жылға төмендеп бара жатқанын көрген соң, менің ойыма келді: Халықтың болыстыққа сайлаймын деген кісісі пәлен қадәрлі орысша образование³ алған кісі болсын. Егер де орталарында оңдай кісісі жоқ болса, яки бар болса да сайламаса, уезный начальник бірлән военный губернатордың назначениесі⁴ бірлән болады десе, бұл халыққа бек пайдалы болар еді. Аның себебі: әуелі қызметқұмар қазақ балаларына образование беруге ол да — пайдалы іс, екінші — назначение бірлән болған болыстар халыққа міндетті болмас еді, ұлықтарға міндетті болар еді.

Уа және назначение қылғанда тергеуі, сұрауы барлығына қарамаса, өтірік арыз берушілер азаяр еді, бәлки жоғалар еді. Уа және әрбір болыс елде старшина басы бір би сайланғандық, бұл халыққа көп залал болғандығы көрініп, сыналтып білінді. Бұл билік деген біздің қазақ ішінде әрбір сайланған кісінің қолынан келмейді. Бұған бұрынғы Қасым ханның “Қасқа жолы”, Есім ханның “Ескі жолын”, Әз Тәукс ханның “Күл төбенің басында күнде кеңес”

³ Білім.

⁴ Қызметке тағайындау.

болганда “Жеті жарғысын”⁵ білмек керек. Әм, ол ескі сөздердің қайсысы заман өзгергендікпенен ескіріп, бұл жаңа заманға келіспейтұғын болса, оның орнына татымды толық билік шығарып, төлеу саларға жарарлық кісі болса керек еді, ондай кісі аз, яки тіпті жоқ.

Бұрынғы қазақ жайын жақсы білген адамдар айтыпты: “Би екеу болса, дау төртеу болады” деп. Оның мәнісі — тақ болмаса, жұп билер таласып, дау көбейте береді дегенмен айтылған сөз. Өйтіп би көбейткенше, әрбір болыс елден толымды-білімді үш-ақ кісі билікке жыл кесілмей сайланса, олар түссе, жаманшылығы әшкере білінгендікпенен түссе, әйтпесе түспесе.

Ол билерге даугер адамдар қарамай, екеуі екі кісіні билікке таңдап алып, үстіне біреуді посредникке⁶ сайлап алып, біте берсе, егер оған да ынтымақтаса алмаса, бағанағы үш бидің біреуін алып, яки жеребемен сайлап алып жүтінсе, сонда дау ұзамай бітім болар еді.

⁵ Тәуке ханның заң жинағы

⁶ Араға жүруші адам.

ТӨРТІНШІ СӨЗ

Әрбір байқаған адам білсе керек: күлкі өзі бір мастық екенін, әрбір мас кісіден ғафил көп өтетұғынын да, әрбір мастың сөйлеген кезінде бас ауыртатұғынын. Бұлай болғанда, күлкіге салынған кісі не шаруадан, не ақылдан, не ұят келерлік істен құр, ғафил көп өткізіп отырса керек. Осындай ғафилдік көп өткізіп, елемеген кісінің не дүниеде, не ахиретте басы бір ауырмай қалмаса керек.

Әрбір уайым-қайғы ойлағыш кісі не дүние шаруасына, не ахирет шаруасына өзгеден жинақырақ болса керек. Әрбір жинақылықтың түбі кеніш болса керек. Енді олай болғанда, үнемі уайым-қайғыменен жүре аламыз ба? Үнемі уайым-қайғыға жан шыдай ма екен? Үнемі күлмей жүре аламыз ба, үнсімі күлмей жүруге жан шыдай ма екен? Жок, мен үнемі уайым-қайғыменен бол демеймін. Уайым-қайғысыздығыңа уайым-қайғы қылдағы, сол уайым-қайғысыздықтан құтыларлық орынды характер табу керек һәм қылу керек. Әрбір орынды характер өзі де уайым-қайғыны азайтады, орынсыз күлкіменен азайтпа қайғыны, орынды характерпен азайт!

Шығар есігін таба алмай, уайым-қайғының ішіне кіріп алып, қамалып қалмақ, ол өзі де — бір антүргандық және әрбір жаман кісінің қылығына күлсең, оған рахаттанып күлме, ыза болғаныңнан күл, ызалы күлкі өзі де — қайғы.

Ондай күлкіге үнемі өзін де салынбассың, әрбір жақсы адамның жақсылық тапқанына рақаттанып күлсең, оның жақсылықты жақсылығынан тапқандығын гибрат көріп күл. Әрбір гибрат алмақтың өзі де мастыққа жібермей, уақытымен тоқтатады.

Көп күлкінің бәрін де мақтағаным жоқ, оның ішінде бір күлкі бар-ау — құдай жаратқан орныменен іштен, көкіректен келмейді, қолдан жасап, сырты менен бет-аузын түзеп, бай-бай күлкінің әнін сәндеп, әдемішілік үшін күлетін бояма күлкі.

Адам баласы жылап туады, кейіп өледі. Екі ортада бұл дүниенің рақатының қайда екенін білмей, бірін-бірі аңдып. біріне-бірі мақтанып, есіл өмірді ескерусіз, босқа, жарамсыз қылықпен, қор етіп өткізеді де, таусылған күнінде бір күндік өмірді бар малына сатып алуға таба алмайды.

Құлық саумақ, көз сүзіп, тіленіп, адам саумақ — өнерсіз иттің ісі. Әуел құдайға сыйынып, екінші өз қайратыңа сүйеніп еңбегінді сау, еңбек қылсаң, кара жер де береді, құр-тастамайды.

БЕСІНШІ СӨЗ

Көкірек толған қайғы кісінің өзіне де билетпей, бойды шымырлатып, буынды құртып, я көзден жас болып ағады, я тілден сөз болып ағады. Қазақтар: “Ә, құдай, жас баладай қайғысыз қыла көр!” деп тілек тілегенін өзім көрдім. Онысы жас баладан гөрі өзі есті кісі болып, ескермес нәрсесі жоқсып, қайғылы кісі болғансығаны. Қайғысы не десен, мақалдарынан танырсың: “Түстік өмірің болса, күндік мал жи”, “Өзінде жоқ болса, әкең де жат”, “Мал — адамның бауыр еті”, “Малдыңын беті — жарық, малсыздың беті — шарық”, “Ер азығы мен бөрі азығы жолда”, “Ердің малы елде, еріккенде қолда”, “Берген перде бұзар”, “Алаған қолым — береген”, “Мал тапқан ердің жазығы жоқ”, “Байдан үмітсіз — құдайдан үмітсіз”, “Қарның ашса, қаралы үйге шап”, “Қайраңы жоқ көлден без, қайыры жоқ елден без” деген осындай сөздері көп, есепсіз толып жатыр.

Бұл мақалдардан не шықты? Мағлұм болды: қазақ тыныштық үшін, ғылым үшін, білім үшін, әділет үшін қам жемейді екен, бірақ мал үшін қам жейді екен, ол малды қалайша табуды білмейді екен, бар білгені малдыларды алдап, мақтап алмақ екен, бермесе оныменен жауласпақ екен, егер малды болса, әкесін жаулауды да ұят көрмейді екен. Әйтеуір ұрлық, қулық-сұмдық, тіленшілік, соған ұқсаған қылықтың қайсысын болса да қылып мал тапса, жазалы демесек керек екен.

Бұларының жас баланың ақылынан несі артық? Бірақ, жас бала қызыл ошақтан қорқушы еді, бұлар тозақтан да қорықпайды екен. Жас бала ұялса, жерге өне жаздаушы еді, бұлар неден болса да ұялмайды екен. Сол ма артылғаны? Қолымыздағыны үлестіріп талатпасақ, біз де өзіндей болмасак, безеді екен. Іздеген еліміз сол ма?

АЛТЫНШЫ СӨЗ

Қазақтың бір мақалы: “Өнер алды — бірлік, ырыс алды — тірлік” дейді. Бірлік қандай елде болады, қайтсе тату болады — білмейді. Қазақ ойлайды: бірлік ат ортақ, ас ортақ, киім ортақ, дәулет ортақ болса екен дейді. Олай болғанда байлықтан не пайда, кедейліктен не залал? Ағайын құрымай мал іздеп не керек? Осы ма бірлік? Жоқ, бірлік — ақылға бірлік, малға бірлік емес. Малыңды беріп отырсаң, атасы басқа, діні басқа, күні басқалар да жалданып бірлік қылады. Бірлік малға сатылса антұргандықтың басы осы. Ағайын алмай бірлік қылса керек, сонда әркім несібесін құдайдан тілейді, әйтпесе құдайдан тілемейді, шаруа іздемейді. Әуел біріне бірі пәле іздейді. Не түсін, не ажарын, не өкпесін бұлдап, ол болмаса, бір пәле салып, қорғалатып, әйтеуір бірін-бірі алдаудың амалын іздесседі. Мұның қай жерінен бірлік шықты?

“Ырыс алды — тірлік” дейді, ол қай тірлік? Ол осы жан кеудеден шықпағандық па? Жоқ, ондай тірлік итте де бар. Ондай тірлікті қымбат көріп, бұлдаған адам өлімді жау көріп, ахиретке дұшпан болады. Жанын қорғалатып, жаудан қашып, қорқақ атанып, еңбек қылудан, қызмет қылудан қашып, еріншек атанып, дүниеде әлгі айтылған ырысқа дұшпан болады.

Ол айтқан тірлік олар емес. Көкірегі, көңілі тірі болса, соны айтады. Өзің тірі болсаң да, көкірегің өлі болса, ақыл табуга сөз ұға алмайсың.

Адал еңбекпен ерінбей жүріп мал табуга жігер
қыла алмайсың.

Кеселді жалқау, қылжақбас,
Әзір тамақ, әзір ас,
Сыртың — пысық, ішің — нас,
Артын ойлап ұялмас,—

болып жүріп, тірімін деме, онан да алла жіберген
ақ бұйрықты өлімнің өзі артық.

ЖЕТІНШІ СӨЗ

Жас бала анадан туганда екі түрлі мінезбен туады. Біреуі — ішсем, жесем, ұйықтасам деп тұрады. Бұлар — тәnniң құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды, һәм өзі өспейді; қуат таппайды. Біреуі білсем екен демеклік. Не көрсе соған талпынып, жалтыр-жұлтыр еткен болса, оған қызыгып, аузына салып, дәмін татып қарап, тамағына, бетіне басып қарап, сырнай-керней болса, дауысына ұмтылып, онан ержетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, біреу күлсе де, біреу жыласа да тұра жүгіріп, “ол немене?”, “бұл немене?” деп, “ол неге үйтеді?”, “бұл неге бүйтеді?” деп, көзі көрген, құлагы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді. Мұның бәрі — жан құмары, білсем екен, көрсем екен; үйренсем екен деген.

Дүниенің көрінген һәм көрінбеген сырын түгелдеп, ең болмаса денелеп білмесе, адамдықтың орны болмайды. Оны білмеген соң ол жан адам жаны болмай, хайуан жаны болады. Әзелде құдай тағала хайуанның жанынан адамның жанын ірі жаратқан, сол әсерін көрсетіп жаратқаны. Сол қуат жетпеген, ми толмаған ессіз бала күндегі “бұл немене, ол немене?” деп, бір нәрсені сұрап білсем екен дегенде, ұйқы, тамақ та есімізден шығып кететұғын құмарымызды, ержеткен соң, ақыл кіргенде, орнын тауып іздепiл. кісісін тауып сұранып, ғылым тапқандардың жолына неге салмайды екеміз?

Сол өрістетіп, өрісімізді ұзартып, құмарланып жиган қазынамызды көбейтсек керек, бұл жанның тамағы еді. Тәннен жан артық еді, тәнді жанға бас ұрғызса керек еді. Жоқ, біз олай қылмадық, ұзақтай шулап, қарғадай барқылдлап, ауылдағы боқтықтан ұзамадық. жан бізді жас күнімізде билеп жүр екен. Ержеткен соң, күш енген соң, оған билетпедік. Жанды тәнге бас ұрғыздық, еш нәрсеге көңілменен қарамадық, көзбен қарамадық, көңіл айтып тұрса сенбедік. Көзбен көрген нәрсенің де сыртын көргенге-ақ тойдық. Сырын қалай болады деп көңілге салмадық оны білмеген кісінің несі кетіпті дейміз. Біреу айтса да, ұқпаймыз. Біреу ақыл айтса: “Өз білгенің — өзіңе, өз білгенім — өзіме”, “кісі ақылымен бай болғанша, өз ақылыңмен жарлы бол” деген дейміз, артығын білмейміз, айтып тұрса ұқпаймыз.

Көкіректе сәуле жоқ, көңілде сенім жоқ. Құр көзбенен көрген біздің хайуан малдан неміз артық? Қайта бала күнімізде жақсы екенбіз. Білсек те, білмесек те, білсек екен деген адамның баласы екенбіз. Енді осы күнде, хайуаннан да жаманбыз. Хайуан білмейді, білемін деп таласпайды. Біз түк білмейміз, біз де білеміз деп надандығымызды білімділікке бермей таласқанда, өлер-тірілерімізді білмей, күре тамырымызды адырайтып кетеміз.

СЕГІЗІНШІ СӨЗ

Осы ақылды кім үйренеді, насихатты кім тындайды?

Біреу — болыс, біреу — би. Олардың ақыл үйренейін, насихат тындайын деген ойы болса, ол орынға сайланып та жүрмес еді, Олар өздері де оздық кісіміз, өзіміз біреуге үлгі беріп, ақыл айтамыз деп сайланды. Өздері түзеліп жеткен, енді елді түзерлігі-ақ қалған. Ол не қылып тындасын және тындайын десе де қолы тие ме? Басында өзіндік жұмысы бар: ұлығымызға жазалы болып қаламыз ба, яки елдегі бұзақыларымызды бүлдіріп аламыз ба, яки халқымызды бүлдіріп аламыз ба, яки өзіміз шығындап, шығынымызды толтыра алмай қаламыз ба?— деген ебіне қарай біреуді жетілтейін, біреуді құтылтайын деген бейнетінің бәрі басында, қолы тимейді.

Байлар, олар өздері де бір күн болса да, дәулет қонып, дүниенің жарымы басында тұр. Өзінде жоқты малыменен сатып алады. Көңілдері көкте, көздері аспанда, адалдық, арамдық ақыл, ғылым, білім — еш нәрсе малдан қымбат демейді. Мал болса құдай тағаланы да паралап алса болады дейді. Оның діні, құдайы, халқы, жұрты, білім-ұяты, ары, жақыны, бәрі — мал. Сөзді қайтіп ұқсын, ұғайын десе де, қолы тие ме? Ол малды суармақ, тойғызбақ, саудасын жимақ, күзеттірмек, бақтырмақ, ұры-бөрі, қыс, суық-сұғанак — солардан сақтанбақ, солардан сақтарлық

кісі таппақ. Оның бәрін жайғастырып, аяғын алып келіп, мақтанға орналастырғанша қашан? Қолы тимейді.

Енді ұры-залым, сұм-сұрқия өзі де тыңдамайды.

Онша-мұнша қой жүнді қоңыршалар күнін де көре алмай жүр. Аналар андай болып тұрғанда, білім, ғылым, ақылды не қылсын? Және де білім, ғылым кедейге керегі жоқтай-ақ: “Бізді не қыласың ана сөзді ұғарлықтарға айт!” дейді. Оның өзгеменен ісі жоқ, ана алдындағы үшеуіндей болған жанның ойында ешбір қайғысы, мұңы болмаса керек.

ТОҒЫЗЫНШЫ СӨЗ

Осы мен өзім — қазақпын. Қазақты жақсы көрем бе, жек көрем бе? Егер жақсы көрсем, қылықтарын қостасам керек еді. Уа, әрнешік бойларынан адам жақсы көрерлік, я көңілге тиянақ қыларлық бір нәрсе тапсам керек еді. Соны не үміт үзбестікке, не онысы болмаса, мұнысы бар ғой деп, көңілге қуат қылуға жаратсам керек еді, ондайым жоқ. Егер жек көрсем — сөйлеспесем, мәжілістес, сырлас, кеңестес болмасам керек еді, тобына бармай, “не қылды, не болды?” демей жату керек еді, ол мүмкін болмаса, бұлардың ортасынан көшіп кету керек еді. Бұларды жөңдеймін деуге, жөңделер, үйренер деген үмітім де жоқ. Бұлардың бірі де жоқ. Бұл қалай? Бұл айтқанның бірін тұтпай болмас еді.

Мен өзім тірі болсам да анық тірі де емеспін. Әншейін осылардың ызасынан ба, өзіме-өзім ыза болғанымнан ба, яки бөтен себептен бе,— білмеймін. Сыртым сау болса да ішім өліп қалыпты. Ашулансам, ызалана алмаймын. Күлсем қуана алмаймын, сөйлегенім өз сөзім емес, күлгенім өз күлкім емес, бәрі де әлдекімдікі.

Қайратты күнімде қазақты қиып бөтен жаққа кетпек түгіл, өзін жақсы көріп, үміт етіп жүріппін. Қашан әбден біліп, үмітімді үзген кезде, өзге жаққа барып, жатты өз қылып, үйір боларлық қайрат жалын сөніп те қалған екен. Сол себептен бір жүрген қуыс кеудемін. Тегінде ойлаймын: бұ да жақсы, өлер кезде әттеген-ай, сондай, сондай қызықтарым қалдау!” деп қайғылы болмай, алдыңғы тілеу болмаса, артқа алаң болмай өлуге.

ОНЫНШЫ СӨЗ

Біреулер құдайдан бала тілейді. Ол баланы не қылады? Өлсем орнымды бассын дейді, артымнан құран оқысын дейді, қартайған күнімде асырасын дейді. Осыдан басқасы бар ма?

Балам орнымды бассын демек не сөз? Өзіңнен қалған дүние иесіз қалар дейсің бе? Қалған дүниенің қамын сен жемек пе едің? Өліп бара жатқанда өзгеден қызғанып айтқаның ба? Өзгеге қимайтұғын сенің не қылған артықша орның бар еді?

Баланың жақсысы — қызық, жаманы — күйік, не түрлі боларын біліп сұрадың? Дүниеде өзіңнің көрген қорлығың аз болды ма? Өзіңнің қылған иттігің аз болды ма? Енді бір бала тугызып, оны да ит қылуға, оған да қорлық көрсетуге мұнша неге құмар болдың?

Артымнан балам құран оқысын десең, тіршілікте өзіңнің жақсылық қылған кісің көп болса, кім құран оқымайды? Жаманшылықты көп қылсаң, балаңның құраны неге жеткізеді? Тіршілікте өзің қылмаған істі, өлген соң саған балаң кәсіп қылып бере ала ма?

Ахирет үшін бала тілегенің — балам жасында өлсін дегенің. Егерде ержетсін десең, өзі ержетіп, ата-анасын тұзақтан құтқарарлық бала қазақтан туа ма екен? Ондай баланы сендей әке, сенің еліндей ел асырап өсірмек пе екен?

Қартайғанда асырасын десең, о да — бір бос сөз. Әуелі — өзің қаруың қайтарлық қартаюға жетемісің, жоқ па? Екінші — балаң мейрімді болып, асырарлық болып туа ма, жоқ па? Үшінші — малың болса, кім асырамайды? Малың жоқ болса, қай асырау толымды болады? Баланың мал табарлық болары, мал шашарлық болары — ол да екіталай.

Хош, құдай тағала бала берді, оны өзің жақсы асырай білесің бе? Білмейсің, бұрынғы өз күнәнді өзің көтергеніңменен тұрмай, балаңның күнәсіне тағы да ортақ боласың.

Әуел баланды өзің алдайсың: “Әне, оны берем, міне, мұны берем” деп. Баста баланды алдағаныңа бір мәз боласың. Соңыра балаң алдамшы болса, кімнен көрессің? “Бокта!” деп, біреуді боқтатып, “кәпірқиянқы, осыған тимеңдерші” деп, оны масаттандырып, әбден тентектікке үйретіп қойып, сабаққа бергенде, молданың ең арзанын іздеп, хат таныса болады деп, қу, сұм бол деп, “пәленшенің баласы сені сыртыннан сатып кетеді” деп, тірі жанға сендірмей, жат мінез қылып, осы ма берген тәлімің? Осы баладан қайыр күтесің бе?

Және мал тілейсіңдер, неге керек қылайын деп тілейсіңдер? Әуелі, құдайдан тілеймісің? Тілейсің. Құдай берді, бергенін алмайсың. Құдай тағала саған еңбек қылып мал табарлық қуат берді. Ол қуатты халал кәсіп қыларлық орынға жұмсаймысың? Жұмсамайсың. Ол қуатты орнын тауып сарып қыларды білерлік ғылым берді, оны оқымайсың. Ол ғылымды оқыса, ұғарлық ақыл берді, қайда жібергенінді кім біледі? Ерінбей еңбек қылса, түңілмей іздесе, орнын тауып істесе, кім бай болмайды? Оның саған керегі жоқ. Сенікі — біреуден қорқытып алсаң, біреуден жалынып алсаң, біреуден алдап алсаң болғаны, іздегенің — сол. Бұл —

құдайдан тілеген емес. Бұл — абыройын, арын сатып, адам жаулағандық, тіленшілік.

Хош, сөйтіп жүріп-ақ мал таптың байыдың. Сол малды сарып қылып, ғылым табу керек. Өзіңе табылмаса балаң тапсын. Ғылымсыз ахирет те жоқ, дүние де жоқ. Ғылымсыз оқыған намаз, тұтқан руза, қылған қаж ешбір ғибадат орнына бармайды. Ешбір қазақ көрмедім, малды иттікпен тапса да, адамшылықпен жұмсаған. Бәрі де иттікпен табады, иттікпенен айрылады. Бейнет, күйігі, ызасы — сол үшеуінен басқа еш нәрсе бойында қалмайды.

Барында баймын деп мақтанады. Жоғында “маған да баяғыда мал бітіп еді” деп мақтанады. Кедей болған соң тағы қайыршылыққа түседі.

ОН БІРІНШІ СӨЗ

Осы елдің үнем қылып жүргені немене? Екі нәрсе. Әуелі — ұрлық. Ұры ұрлықпен мал табам деп жүр. Мал иесі артылтып алып тағы да байимын деп жүр. Ұлықтар алып берем деп, даутерді жеп, құтқарам деп ұрыны жеп жүр. Қарапайым жұрт ұрлық айтып мал алам деп, ұрыға атымды сатып “пайдаланам” деп, не өткізбесін арзанға түсіріп алам деп жүр. Екінші — бұзақылар біреудің ойында жоқ пәлені ойына салып, бүйтсең бек боласың, бүйтсең көп боласың, бүйтсең кек аласың, мықты атанасың деп, ауқаттыларды азғырғалы әлек болып жүр. Кім азса мен соған керек боламын деп, к... қыздырып алып, өзін біраз ғана азық қылайын деп жүр.

Ұлықтар “пәлі-пәлі”, бұл табылған ақыл екен, мен сені бүйтіп сүйеймін деп, ананы жеп, сені бүйтіп сүйеймін деп, мынаны жеп жүр. Қара халық менің сонша үйім бар, сонша ауыл таяғыңды соғайын, дауынды айтайын деп, қай көп бергенге партиялас боламын деп, құдайға жазып, жатпай-тұрмай салып жүріп басын, ауылын, қатын, баласын сатып жүр.

Осы бір ұры, бұзақы жоғалса, жұртқа ой да түсер еді. Шаруа да қылар еді. Бай барын бағып, кедей жоғын іздеп, ел секілденіп талапқа, тілеуге кірісер еді.

Енді жұрттың бәрі осы екі бүлік іске ортақ, мұны кім түзейді? Анттың, серттің, адалдықтың, ұяттың бір тоқтаусыз кеткені ме? Ұрыны тыю да оңай болар еді, бірақ осы бұзақының тіліне еретұғын, азатұғын байларды кім тыяды?

ОН ЕКІНШІ СӨЗ

Кімде-кім жақсы дүр, жаман дүр ғибадат қылып жүрсе, оны ғибадаттан тыюға ауымыз бармайды, әйтеуір жақсылыққа қылған ниеттің жамандығы жоқ қой дейміз. Ләкин сондай адамдар толымды ғибадатқа ғылымы жетпесе де, қылса екен. Бірақ оның екі шарты бар, соны білсе екен. Әуел — иманның игтиқатын¹ махкамлемек² керек, екінші — үйреніп жеткенше осы да болады ғой демей, үйрене берсе керек. Кімде-кім үйреніп жетпей жатып, үйренгенін қойса, оны құдай ұрды, ғибадаты ғибадат болмайды. Уа ләкин, кімде-кім иман неше нәрсе бірлән кәмеләт табатұғынын уа неше жерден бұзылатұғынын білмей, басына шалма орап, бірәдар атын көріп, рузашыл, намазшыл болып жүргені көңілге қалың бермей тұрып жыртысын салғанға ұқсайды.

Күзетшісіз, ескерусіз иман тұрмайды, ықыласымен өзін-өзі андып, шын діни шыншылдап жаны ашып тұрмаса, салғырттың иманы бар деп болмайды.

¹ Нану, сену.

² Берік, мықты, сенімді.

ОН ҮШІНШІ СӨЗ

Иман деген — алла табарака уатағаланың¹ шәриксіз², ғайыпсыз бірлігіне, барлығына уа һәр неге бізге пайғамбарымыз саллала Аллаһу Һалайһи уа саллам³ арқылы жіберген жарлығына, білдіргеніне мойын сұнып, инанмақ.

Енді бұл иман дерлік инануга екі түрлі нәрсе керек.

Әуел не нәрсеге иман көлтірсе, соның хақтығына ақылы бірлән дәлел жүргізерлік болып ақылы дәлел испат⁴ қыларға жараса, мұны якини иман⁵ десек керек.

Екінші — кітаптан оқу бірлән яки молдалардан есту бірлән иман келтіріп, сол иман келтірген нәрсесіне соншалық беріктік керек. Біреу өлтіремін деп қорқытса да, мың кісі мың түрлі іс көрсетсе де, соған айнып көңілі қазғалмастай берік боларға керек. Бұл иманды иман таклиди⁶ дейміз.

Енді мұндай иман сақтауға қорықпас жүрек, айнымас көңіл, босанбас буын керек екен. Якини иманы бар деуге ғылымы жоқ, таклиди иманы бар деуге беріктігі жоқ, я алдағанға, я азғырганға, я

¹ Ұлы тәңрі, күшті құдай.

² Қатысуынсыз.

³ Алла оған батасын беріп қош алсып.

⁴ Дәлелдеу, дәлелмен бекіту.

⁵ Шын иман.

⁶ Дәстүрлі сенім.

бір пайдаланғанға қарап, ақты қара деп, я қараны ақ деп, я өтірікті шын деп ант ететұғын кісіні не дейміз? Құдай тағала өзі сақтасын. Уа әрнешік білмек керек, жоғарғы жазылмыш екі түрліден басқа иман жоқ. Иманға қарсы келерлік орында ешбір пенде құдай тағала кеңшілігімен кешеді-дағы демесің, аның үшін құдай тағаланың ғафуына⁷, яки пайгамбарымыздың шафағатына⁸ сыймайды уа мүмкін де емес. “Қылыш арасында серт жоқ” деген жалған мақалды қуат көрген мұндай пенденің жүзі құрысын.

⁷ Кешу, кешіру.

⁸ Қорғау, жәрдем ету.

ОН ТӨРТІНШІ СӨЗ

Тірі адамның жүректен аяулы жері бола ма? Біздің қазақтың жүректі кісі дегені — батыр дегені. Онан басқа жүректің қасиеттерін анықтап білмейді. Рақымдылық, мейірбандылық, уа әрбір түрлі адам баласын өз бауырым деп, өзіне ойлағандай ойды оларға да болса игі еді демек, бұлар — жүрек ісі, асықтық та — жүрек ісі. Тіл жүректің айтқанына көнсе, жалған шықпайды. Амалдың тілін алса, жүрек ұмыт қалады. Біздің қазақтың “жүректісі” мақтауға сыймайды. Айтқанға көңіш, уағдада тұрғыш, бойын жаманшылықтан тез жиып алғыш, көштің соңынан итше ере бермей, адасқан көптің атының басын бұрып алуға жараған, әділетті ақыл мойындаған нәрсеге, қиын да болса, мойындау, әділетті ақыл мойындамаған нәрсеге, оңай да болса, мойындамау — ерлік, батырлық осы болмаса, қазақтың айтқан батыры — әншейін жүректі емес, қасқыр жүректі деген сөз.

Қазақ та адам баласы ғой, көбі ақылсыздығынан азбайды, ақылдының сөзін ұғып аларлық жүректе жігер, қайрат, байлаулылықтың жоқтығынан азады. Білместігімнен қылдым дегеннің көбіне нанбаймын. Білімді білсе де, арсыз қайратсыздығынан ескермей, ұстамай кетеді. Жаманшылыққа бір ілігіп кеткен соң, бойын жиып алып кетерлік қайрат қазақта кем болады.

Осы жұрттың көбінің айтып жүрген мықты жігіт, ер жігіт, пысық жігіт деп ат қойып жүрген кісілерінің бәрі — бәлеге, жаманшылыққа еліртпек үшін, бірін-бірі “айда батырлап!” қыздырып алады да, артын ойлатпай, азғыратұғын сөздері.

Әйтпесе, құдайға терістіктен, не ар мен ұятқа терістіктен сілкініп, бойын жиып ала алмаған кісі, үнемі жаманшылыққа, мақтанға салынып, өз бойын өзі бір тексермей кеткен кісі, тәуір түгіл, әуелі адам ба өзі?

ОН БЕСІНШІ

С Ә З

Ақылды кісі мен ақылсыз кісінің, менің білуімше, бір белгілі парқын көрдім.

Әуел — пенде адам болып жаратылған соң, дүниеде ешбір нәрсені қызық көрмей жүре алмайды, сол қызықты нәрсесін іздеген кезі өмірінің ең қызықты уақыты болып ойында қалып.

Сонда есті адам, орынды іске қызыгып, құмарланып, іздейді екен-дағы, күнінде айтса құлақ, ойласа көңіл сүйсінгендей болады екен. Оған бұл өткен өмірдің өкініші де жоқ болады екен.

Есер кісі орнын таппай, не болса сол, бір баянсыз, бағасыз нәрсеге қызыгып, құмар болып, өмірінің қызықты, қымбатты шағын итқорлықпен өткізіп алады өкен-дағы, күнінде өкінгені пайда болмайды екен. Жастықта бұл қызықтан соң және бір қызық тауып алатын кісімсіп, жастығы тозбастай, буыны босамастай көріп жүріп бірер қызықты қуғанда-ақ мойны қатып, буыны құрып, екінші таппаққа қайрат қылуга жарамай қалады екен.

Үшінші — әрбір нәрсеге қызықпақтық. Ол өзі бойға құмарлық пайда қылатын нәрсе екен. Әрбір құмарлық өзіне бір түрлі дерт болады екен, уа әрбір құмар болған нәрсеге жеткенде, яки әне-міне, жетер-жетпес болып жүргенде, бір түрлі мастық пайда болады екен.

Әрбір мастық бойдан оғатты көп шығарып, ақылдың көзін байлап, төңіректегі қараушылардың

көзін ашып, “ананы, мынаны” дегізіп, бойды сына-
татұғын нәрсе екен.

Сол уақытта есті кісілер үлкен есі шықпай,
ақылды қолдан жібермей, бойын сынатпай жүріп
ізденеді екен.

Есер кісі ер-тоқымын тастап, бөркі түсіп
қалып, етегі атының к...н жауып кетіп, екі көзі
аспанда, жыңды кісіше шаба беруді біледі екен, со-
ны көрдім.

Егерде есті кісілердің қатарында болғың келсе,
күнінде бір мәртебе, болмаса жұмасында бір, ең
болмаса, айында бір, өзіңнен өзің есеп ал! Сол ал-
дыңғы есеп алғаннан бергі өміріңді қалай өткіздің
екен, не білімге, не ахиретке, не дүниеге жарамды,
күнінде өзің өкінбестей қылықпен өткізіппісің?

Жоқ, болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де
білмей қалыппысың?

ОН АЛТЫНШЫ

С Ө З

Қазақ құлшылығым құдайға лайықты болса екен деп қам жемейді. Тек жұрт қылғанды қылып, жығылып тұрса болғаны. Саудагер несиесін жия келгенде, “тапқаным осы, біттім деп, алсаң — ал әйтпесе саған бола жерден мал қазамын ба?” дейтұғыны болушы еді ғой. Құдай тағаланы дәл сол саудагердей қыламын дейді. Тілін жаттықтырып, дінін тазартып, ойланып, үйреніп әлек болмайды. “Білгенім осы, енді қартайғанда қайдан үйрене аламын” дейді. “Оқымадың демесе болад тағы, тілімнің келмегенін қайтушы ед” дейді.

Оның тілі өзге жұрттан бөлекше жаратылып па?

ОН ЖЕТІНШІ

С Ә З

Қайрат, ақыл, жүрек үшеуі өнерлерін айтысып, таласып келіп, ғылымға жүгініпті.

Қайрат айтыпты: Ей, ғылым, өзін білесің ғой, дүниеде еш нәрсе менсіз кәметке жетпейтұғынын; әуел өзінді білуге, ерінбей, жалықпай үйрену керек, ол менің ісім, құдайға лайықты ғибадат қылып, ерінбей, жалықпай орнына келтірмек те — менің ісім. Дүниеге лайықты өнер, мал тауып, абұйыр, мансапты еңбексіз табуға болмайды. Орынсыз, болымсыз нәрсеге үйір қылмай, бойды таза сақтайтұғын, күнәкәрліктен, қорсеқызар жеңілдіктен, нәфсі шайтанның азғыруынан құтқаратұғын, адасқан жолға бара жатқан бойды қайта жигызып алатұғын мен емес пе? Осы екеуі маған қалай таласады?— депті.

Ақыл айтыпты: Не дүниеге, не ахиретке не пайдалы болса, не залалды болса, білетұғын — мен, сенің сөзіңді ұғатұғын — мен, менсіз пайданы іздей алмайды екен, залалдан қаша алмайды екен, ғылымды ұғып үйрене алмайды екен, осы екеуі маған қалай таласады? Менсіз өздері неге жарайды?— депті.

Онан соң жүрек айтыпты:

Мен — адамның денесінің патшасымын, қан менен тарайды, жан менде мекен қылады, менсіз тіршілік жоқ. Жұмсақ төсекте, жылы үйде тамағы тоқ жатқан кісіге төсексіз кедейдің, тоңып жүрген киімсіздің, тамақсыз аштың күйжәйі қандай болып

жатыр екен деп ойлатып, жанын ашытып, ұйқысын ашытып, төсегінде дөңбекшітетұғын — мен. Үлкеннен ұят сақтап, кішіге рақым қылдыратын — мен, бірақ мені таза сақтай алмайды, ақырында қор болады. Мен таза болсам, адам баласын алаламаймын: жақсылыққа елжіреп, еритұғын — мен, жаманшылықтан жиреніп, тулап кететұғын — мен, әділет, нысап, ұят, рақым, мейірбаншылық дейтұғын нәрселердің бәрі менен шығады, менсіз осылардың көрген күні не? Осы екеуі маған қалай таласады?— депті.

Сонда ғылым бұ үшеуінің сөзін тыңдап болып, айтыпты:

— Ей, қайрат, сенің айтқаныңның бәрі де рас. Ол айтқандарыңнан басқа да көп өнерлеріңнің бары рас, сенсіз болмайтұғыны да рас, бірақ қаруыңа қарай қаттылығың да мол, пайдаң да мол, зала-лық да мол, кейде жақсылықты берік ұстап, кейде жамандықты берік ұстап кетесің, соның жаман,— депті.

— Ей, ақыл! Сенің айтқандарыңның бәрі де рас. Сенсіз еш нәрсе табылмайтұғыны да рас. Жаратқан тәңіріні де сен танытасың, жаралған екі дүниенің жайын да сен білесің. Бірақ сонымен түрмайсың, амал да, айла да — бәрі сенен шығады. Жақсының, жаманның — екеуінің де сүйенгені сен; екеуінің де іздегенін тауып беріп жүрсің, соның жаман,— депті.

— Сен үшеуіңнің басынды қоспақ — менің ісім,— депті. Бірақ сонда билеуші, әмірші жүрек болса жарайды. Ақыл, сенің қырың көп, жүрек сенің ол көп қырыңа жүрмейді: Жақсылық айтқанына жаны-діні құмар болады. Көнбек түгіл қуанады. Жаманшылық айтқанына ермейді. Ермек түгіл жиреніп, үйден қуып шығарады. Қайрат, сенің қаруың көп, күшің мол, сенің де еркіңе

жібермейді. Орынды іске күшінді аятпайды. Орынсыз жерге қолынды босатпайды. Осы үшеуің басынды қос, бәрін жүрекке билет,— деп ұқтырып айтушының аты ғылым екен.

Осы үшеуің бір кісіде менің айтқанымдай табылсаңдар, табанының топырағы көзге сүртерлік қасиетті адам сол.

Үшеуің ала болсаң, мен жүректі жақтадым.

Құдайшылық сонда, қалпынды таза сақта, құдай тағала қалпыңа әрдайым қарайды деп кітаптың айтқаны осы,— депті.

ОН СЕГІЗІНШІ

С О З

Адам баласына жыртықсыз, кірсіз, сыпайы киініп, һәм ол киімін былғап, былжыратып кимей, таза кимек — дұрыс іс. Ләкин өз дәулетінен артық киінбек, не киімі артық болмаса да көңіліне қуат тұтып, тым айналдырмақ — кербездің ісі.

Кербездің екі түрлі қылығы болады: бірі — бет-пішінін, сақал-мұртын, мүшесін, жүріс-тұрысын, қас-кабағын қолдан түзеп, шынтағын көтеріп, қолын тарақтап әуре болмақ. Біреуі — атын, киімін “айран ішерім” деп, солардың арқасында сыпайы жұғымды жігіт атанбаққа, өзінен ілгерілерге елеулі болып, өзі қатардың ішін күйдіріп, өзінен кейінгіге “әттең дүние-ай, осылардың атындай ат мініп, киіміндей киім кигеннің не арманы бар екен?!” дейтұғын болмаққа ойланбақ.

Мұның бәрі — масқаралық, ақымақтық.

Мұны адам бір ойламасын, егер де бір ойласа, қайта адам болмағы қиын іс.

Кербез дегенді осындай кер, кердең немеден безіндер деген сөзге ұксатамын. Тегінде адам баласы, адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озбақ.

Онан басқа нәрселерменен оздым ғой демектің бәрі де — ақымақтық.

ОН ТОҒЫЗЫНШЫ

С Ә З

Адам ата-анадан туганда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады. Естілердің айтқан сөздерін ескеріп жүрген кісі өзі де есті болады. Әрбір естілік жеке өзі іске жарамайды. Сол естілерден естіп білген жақсы нәрселерін ескерсе, жаман дегеннен сақтанса, сонда іске жарайды, соны адам десе болады.

Мұндай сөзді есіткенде жайқақтап, шалғырттанып не салбырап, салғырттанып есітсе, не есіткен жерін қайта қайырып сұрап ұғайын деп тұшынбаса, не сол жерде сөздің расына көзі жетсе де, шыға беріп қайта қалпына кетсе, естіп-есітпей не керек?

Осындай сөз танымайтұғын елге сөз айтқанша, өзінді танитұғын шошқаны баққан жақсы деп бір хакім айтқан екен, сол секілді сөз болады.

ЖИЫРМА СЫНШЫ

С Ә З

Тагдырдың жарлыгын білесіздер — өзгерілмейді. Пәндеде бір іс бар жалығу деген. Ол — тагдырда адаммен бірге жаратылған нәрсе, оны адам өзі жора тапқан емес. Оған егер бір еліксе, адам баласының құтылмағы қиын. Қайраттанып, сілкіп тастап кетсең де ақырында тағы келіп жеңеді.

Ақылы түгел, ойлы адамның бір баласы байқаса осы адам баласының жалықпайтұғын нәрсесі бар ма екен? Тамақтан да, ойыннан да, күлкіден де, мақтаннан да, кербездіктен де, тойдан да, топтан да, қатыннан да көңілі аз ба, көп пе жалығады. Аның үшін бәрінің ғайыбын көреді, баянсызын біледі, көңілі бұрынғыдан да суи бастайды.

Дүние бірқалыпты тұрмайды, адамның қуаты, ғұмыры бірқалыпты тұрмайды. Әрбір мақұлыққа құдай тағала бірқалыпты тұрмақты берген жоқ. Енді көңіл қайдан бірқалыпты тұра алады?

Бірақ осы жалығу деген әр нені көрем деген, көп көрген, дәмін, бағасын — бәрінің баянсызын біліп жеткен, ойлы адамнан шығады. Хаттаки ғұмырдың баянсызын, дүниенің әрбір қызығының ақырының шолақтығын көрген-білгендер тіршіліктен де жалықса болады. Бұлай болғанда ақымақтық, қайғысыздық та бір ганибет екен деп ойлаймын.

ЖИЫРМА

БІРІНШІ

СӨЗ

Аз ба, көп пе, адам баласы бір түрлі мақтаннан аман болмағы — қиын іс. Сол мақтан деген нәрсенің мен екі түрлісін байқадым: біреуінің атын үлкендік деп атаймын, біреуін мақтаншақтық деймін.

Үлкендік — адам ішінен өзін өзі бағалы есеп қылмақ. Яғни надан атанбастығын, жеңіл атанбастығын, мақтаншақ атанбастығын, әдепсіз, арсыз, байлаусыз, пайдасыз, сұрамшақ, өсекші, өтірікші, алдамшы, кеселді — осындай жарамсыз қылықтардан сақтанып, сол мінездерді бойына қорлық біліп, өзін ондайлардан зор есептемек. Бұл мінез — ақылдылардың, арлылардың, артықтардың мінезі. Олар өзімді жақсы демесе, мейлі білсін, жаман дегізбесем екен деп азаптанады.

Екінші, мақтаншақ деген біреуі: “демесін” демейді, “десін” дейді. Бай десін, батыр десін, қу десін, пысық десін, әрнешік не түрлі болса да, “десін” деп азаптанып жүріп, “демесінді” ұмытып кетеді. Ұмытпақ түгіл, әуелі іс екен деп ескермейді. Мұндай мақтаншақтардың өзі үш түрлі болады.

Біреуі жатқа мақтанарлық мақтанды іздейді. Ол — надан, ләкин надан да болса адам.

Екіншісі, өз елінің ішінде мақтанарлық мақтанды іздейді. Оның надандығы толық, адамдығы әбден толық емес. Үшіншісі, өз үйіне келіп айтпаса, яки аулына ғана келіп айтпаса, өзге кісі

костамайтын мақтанды іздейді. Ол — наданның наданы ләкин өзі адам емес.

Жатқа мақталсам екен деген елім мақтаса екен дейді. Еліме мақталсам екен деген ағайыным мақтаса екен дейді. Ағайынның ішінде өзі мақтау іздеген өзімді өзім мақтап жетем дейді.

ЖИЫРМА ЕКІНШІ

С Ә З

Дәл осы күнде қазақтың ішінде кімді жақсы көріп, кімді қадірлейін деп ойладым.

Байды қадірлеймін десең бай жоқ. Бай болса өз басының, өз малының еркі өзінде жоқ. Кей бай өзі біреумен күш таластырамын деп, жүз кісіге қорғалауықтығынан жалынып, малын үлестіріп жүр. Ойлайды: жалынтып бердім деп. Ақымақтығынан. Жоқ, өзі жалынып беріп жүр. Қайыр да емес, мырзалық та емес, өз елімен өз жерімен ойрандасып, ойсыздарға қойнын ашып, малын шашып жүр. Кей байлар, елдегі құттылар, сүттілер берекелесе алмаған соң, кеселді қулар көбейіп кетіп, көп қорқытып, іздеген нәрсесі жоқ, еріксіз кім болса соған жеміт болып жүр.

Мырзаларды қадірлейін десең, осы күнде анық мырза елде жоқ, мал бергіш мырза иттен көп. Біреу бір пайдама келтірем деп мырза болып жүр. Кейбіреуі к... не құрым киізді тұзға малшып тыққан соң есі шығып, мырза болып, еріксіз кім болса соған талтайып емізіп жүр.

Болыс пен биді құрметтейін десең құдайдың өзі берген болыстық пен билік елде жоқ. Сатып алған, жалынып, бас ұрып алған болыстық пенен биліктің ешбір қасиеті жоқ.

Мықтыны сыйлайын десең, жаманшылыққа елдің бәрі мықты, жақсылыққа мықты кісі елде жоқ.

Есті кісіні тауып құрметтейін десең, әділет, ұят, нысапқа есті кісі елде жоқ. Қулық, сұмдық, арамдық, амалға елдің бәрі де есті.

Ғаріп-қасар бишараны құрметтейін десең, жатқан түйеге міне алмаса да, ол момындыққа есеп емес. Егер мінерлік жайы болса, бірдемені еп-теп ілерлік те жайы бар.

Енді қалды қу мен сұм, олар өзі де қуартпай, суалтпай тыныштық көрер емес.

Жә, кімді сүйдік, кімнің тілеуін тіледік? Өзі құрттанып шашылған болыс-билер тұра тұрсын. Әлбәтте, амал жоқ, момындығынан “Ырыс баққан, дау бақпас” деген мақалмен боламын деп бергенімен жаға алмай, жарымын беріп, жарымын тыныштықпен баға алмай, ұры, залым, қуларға жеміт болып жүрген шын момын байларды аямасаң, һәм соның тілеуін тілемесең болмайды. Сонан басқаны таба алмадым.

ЖИЫРМА

ҮШІНШІ

С Ә З

Біздің қазақты оңдырмай жүрген бір қуаныш, бір жұбаныш бар.

Оның қуанышы: елде бір жаманды тауып, я бір адамның бұл өзі қылмаған жаманшылығы шыкса қуанады. Айтады: құдай пәленшеден сақтасын, о да адаммын деп жүр ғой, оның қасында біз сәулелі кісінің бірі емеспіз бе, оған қарағанда мен таза кісі емеспін бе?— деп. Оған құдай тағала айтып па пәленшеден тәуір болсаң болады деп? Я білгендер айтып па, әйтеуір өзіңнен наданшылығы асқап, я жаманшылығы артылған кісі табылса, сен жаманға қосылмайсың деп? Жаманға салысып жақсы бола ма? Жақсыға салысып жақсы болад-тағы. Жүз ат бәйгеге қосылса, мен бәйге алдым деген сөз болса жарар, алдында неше ат бар деп сұрар, артында қалған ат нешеу деп сұрағанның несі сөз? Мен бес аттан, он аттан ілгері едім дегеннің несі қуаныш?

Енді жұбанышы: жалғыз біз бе, елдің бәрі де сүйтіп-ақ жүр ғой, көппен көрген ұлы той, көппен бірге болсақ, болады-дағы деген сөзді жұбаныш қылады. Оған құдай тағала айтып па, көптен қалмасаң болады деп, көпке қаһарым жүрмейді деп пе? Көпке тұзағым жетпейді деп пе? Ғалым көпке келіп пе? Біреуден тарап па? Хикмет¹ көптен тарай ма? Бірден тарай ма?

¹ Даналық

Көпке қорлық жүрмей ме? Бір үйдің іші түгел ауырса, жеңіл тие ме? Жоқ жарымы ауырып, жарымы сау болса, жеңіл тие ме? Жер білмеген көп адам адасып жүрсе, бір жер білетұғын кісінің керегі жоқ па екен? Көп кісі жолаушының бәрінің аты арығаны жақсы ма? Жоқ, жарымы арыса, жарымысының күйлісі жақсы ма? Жұт келсе, елдің бәрінің түгел жұтағаны жақсы ма? Жарым-жартысы аман қалғаны жақсы ма? Осы көп ақымақтың бір ақымаққа несі жұбаныш? Тұқымымызбен ауымыз сасық болушы еді деген жаман күйеу қалыңдығын жеңіп пе? Көңілін сол сөзі разы қылуға жетіп пе? Ендеше, көбіңнен қалма, сен де аузыңды сасыта бер деп пе?!

ЖИЫРМА

ТӨРТІНШІ

СӨЗ

Осы күнде жер жүзінде екі мың миллионнан көп артық адам бар, екі миллион* қазақ бар.

Біздің қазақтың достығы, дұшпандығы, мақтаны, мықтылығы, мал іздеуі, өнер іздеуі, жұрт тануы ешбір халыққа ұқсамайды.

Бірімізді-біріміз аңдып, ұрлап, кірпік қақтырмай отырғанымыз.

Үш миллионнан халқы артық дүниеде бір қала да бар, дүниенің бас-аяғын үш айналып көрген кісі толып жатыр.

Өстіп, жер жүзіндегі жұрттың қоры болып, бірімізді-біріміз аңдып өтеміз бе? Жок, қазақ ортасында да ұрлық, өтірік, өсек, қастық қалып, өнерді, малды түзден, бөтен жақтан түзу жолмен іздеп, өрістерлік күн болар ма екен?

Әй, не болсын! Жүз қараға екі жүз кісі сұғын қадап жүр ғой, бірін-бірі құртпай, құрымай тыныш таба ма?

* Бұл жерде Абай шамамен айтып отыр. Абай тұсында, 1897 жылы жүргізілген халық санағы бойынша, Россия империясы шегінде тұратын қазақтардың жалпы саны 4 миллион 84 мың болған (Я. Е. Володарский. Население России за 400 лет. ХҮІ-ХХ начало вв. М. 1973, с. 111).

ЖИЫРМА БЕСІНШІ

С Ә З

Балаларды оқытқан да жақсы, бірақ құлшылық қыларлық қана, түркі танырлық қана таза оқытса болады. Аның үшін бұл жер Дар әл-Харб¹, мұнда әуел мал табу керек, онан соң гараб, парсы керек. Қарны аш кісінің көңіліне ақыл, бойында ар, ғылымға құмарлық қайдан тұрсын? Ашап-ішуге малдың тапшылығы да, ағайынның араздығына уа әр түрлі бәлеге, ұрлық, зорлық, қулық, сұмдық секілді нәрселерге үйірлендіруге себеп болатұғын нәрсе. Мал тапса, қарын тояды. Онан соң білім түгіл өнер керек екен. Соны үйренейін, не балама үйретейін деп ойына жақсы түседі.

Орысша оқу керек, хикмет² те, мал да, өнер де, ғылым да — бәрі орыста тұр. Зарарынан қашық болуға, пайдасына ортақ болуға тілін, оқуын, ғылымын білмек керек. Аның үшін олар дүниенің тілін білді, мұндай болды. Сен оның тілін білсең, көкірск-көзің ашылады. Әрбіреудің тілін өнерін білген кісі соныменен бірдейлік дағуасына³ кіреді, аса арсыздана жалынбайды. Дінге де жақсы — білгендік.

Жорғалықпенен көңілін алсам екен деген надан әке-шешесін, ағайын-жұртын, дінін адамшылығын жаурыннан бір қаққанға сатады. Тек майырдың

¹ Қауіпті, бүлінген, ислам діні қонбаған жер.

² Керемет, ғажайып.

³ Теңдікке үндеу хақысына ие болады.

күлгені керек деп, к... ашылса да қам жемейді. Орыстың ғылыми, өнері — дүниенің кілті, оны білгенге дүние арзанырақ түседі. Ләкин осы күнде орыс ғылымын баласына үйреткен жандар соның қаруымен тағы қазақты андысам екен дейді. Жок, олай ниет керек емес. Малды қалай адал еңбек қылғанда табады екен, соны үйретейін, мені көріп және үйренушілер көбейсе, ұлықсыған орыстардың жұртқа бірдей заңы болмаса, заңсыз қорлығына көнбес едік. Қазаққа күзетші болайын деп, біз де ел болып, жұрт білгенді біліп, жұрт қатарына қосылудың қамын жейік деп ниеттеніп үйрену керек. Қазірде орыстан оқыған балалардан артық жақсы кісі шыға алмай да тұр. Себебі: ата-анасы, ағайын-туғаны бір жағынан бұзып жатыр. Сөйтсе де осы оқыған балалар — ана оқымаған қазақ балаларынан үздік, озық. Не қылса да сөзді ұқтырса болады оларға. Жақсы атаның балалары да көп оқыған жоқ, қайта кедейдің баласын орысқа қорлап берді. Олар осыдан артық қайда барсын?

Және де кейбір қазақтар ағайынымен араздасқанда: “Сенің осы зорлығыңа көнгенше, баламды солдатқа беріп, басыма шаш, аузыма мұрт қойып кетпесем бе!” деуші еді. Осындай жаман сөзді, құдайдан қорықпай, пендеден ұялмай айтқан қазақтардың баласы оқығанменен не бола қойсын? Сонда да өзге қазақ балаларынан артық үйренгені немене, қай көп үйреніпті? Кірді, шықты, ілді, қайтты, түбегейлеп қуған бала да жоқ. Әкесі ел ақшасыменен оқығанға әрең оқытады, өз малын не қылып шығарсын?

Турасын ойлағанда, балаңа қатын әперме, енші берме, барыңды салсаң да, орыстың ғылымын үйрет! Мына мен айтқан жол — мал аяр жол емес.

Құдайдан қорық, пендеден үял, балаң бала бол-
сын десең — оқыт, мал аяма!

Әйтпесе, бір ит қазақ болып қалған соң, саған
рақат көрсетер ме, өзі рақат көрер ме, яки
жұртқа рақат көрсетер ме?

ЖИЫРМА АЛТЫНШЫ

С Ә З

Біздің қазақтың қосқан аты алдында келсе, күреске түсірген балуаны жықса, салған құсы алса, қосқан иті өзгеден озып барып ұстаса, есі шығып бір қуанады. Білмеймін, содан артық қуанышы бар ма екен? Әй, жоқ та шығар!

Осы қуаныш бәрі де қазақ қарындастың ортасында, бір хайуанның өнерінің артылғанына, я бір бөтен адамның жыққанына мақтанарлық не орны бар? Ол озған, алған, жыққан өзі емес, яки баласы емес. Мұның бәрі — қазақтың қазақтан басқа жауы жоқ, биттей нәрсені бір үлкен іс қылған кісідей қуанған болып, ана өзгелерді ызыландырсам екен демек.

Біреуді ызаландырмақ — шаригатта харам, шаруаға залал, ақылға теріс. Әншейін біреуді ыза қылмақтың несін дәулет біліп, қуанады екен? Жә, болмаса, ана ыза болушы соншалық неге жер болып қалады екен?

Жүйрік ат — кейде ол елде, кейде бұл елде болатұғын нәрсе, қыран құс та, жүйрік ит те — кейде оның қолына, кейде мұның қолына түсетұғын нәрсе. Күшті жігіт те үнемі бір елден шыға ма. Кейде ана елден, кейде мына елден шығады. Мұның бәрін адам өз өнерімен жасаған жоқ. Бір озған, бір жыққан үнемі озып, үнемі жығып жүрмейді. Соның бәрін біле тұрып, жерге кіргендей я бір арамдығы шыққандай, жамандығы білінгендей болып несіне ұялып, қорланады екен?

Енді осылардан ойлап білсеңіз болады: надан ел қуанбас нәрсеге қуанады. Ғәм қуанғанда не айтып, не қойғанын, не қылғанын өзі білмейді, есі шығып, бір түрлі мастыққа кез болып кетеді. Ғәм ұялғандары ұялмас нәрседен ұялады, ұяларлық нәрседен ұялмайды.

Мұның бәрі — надандық, ақымақтықтың әсері. Бұларын айтсаң кейбіреуі “рас, рас” деп ұйыған болады. Оған нанба, ертең ол да әлгілердің бірі болып кетеді. Қоңілі, көзі жетіп тұрса да, хайуан секілді әуелгі әдетінен бойын тоқтата алмайды, бір тиянақсыздыққа түсіп кетеді, ешкім тоқтатып, ұқтырып болмайды. Не жаманшылық болса да бір әдет етсе, қазақ ол әдетінен еріксіз қорыққанда я өлгенде тоқтайды, болмаса ақылына жеңгізіп мұным теріс екен деп өздігінен тоқтаған адамды көрмессің.

ЖИЫРМА ЖЕТІНШІ

С Ә З

(Сократ Хакимнің сөзі)

Бір күні Сократ Хаким бір Аристодем деген ғалым шәкіртіне құдай табарака уа тағалаға¹ құлшылық қылмақ турасына айтқан сөзі. Ол өзі құлшылық қылғандарға құлуші еді.

— Әй, Аристосе, ешбір адам бар ма, сенің білуіңше, қылған өнерлері себепті адам таңырқауға лайықты?— деді.

Ол айтты:

— Толып жатыр, қазірет.

— Бірінің атын аташы,— дейді.

— Гомерге бәйітшіліктігі² себепті, Софоклге трагедиясы себепті, яғни біреудің сипатына түспектік, Зевксиске суретшілігі себепті таңырқаймын — деп, соған ұқсас неше онан басқа өнерлері әшкере болған жандарды айтты.

— Олай болса, кім артықша гажайыблануға лайықты, жансыз, ақылсыз, құр пішінді жасайтұғын суретші ме, я жан иесі, ақыл иесі адамды жаратушы ма?— дейді.

— Соңғысы лайықты,— дейді,— бірақ ол жаратушы жаратты, өздігінен кез келіп, солай болып кетпей, басынан біліп істеген хикметімен болса — дейді.

¹ Ұлы құдіреті күшті құдай.

² Ақындығы.

— Жә, пайдалы нәрсе дүниеде көп, бірінің пайдасы көрініп, білініп тұрады. Кейбірінің пайдасы анық білінбейді. Соның қайсысын хикмет көресің?— дейді.

— Әрине, әшкере пайдаға бола жаратылғанын хикмет десек керек деймін,— дейді.

— Жә, олай болса, адамды жаратушы хауаси хамса заһри³ бергенде, тахқиқ ойлап, олардың пайдасының барлығы түгел оған мұқтаж боларлығын біліп бергендігі әшкере түр ғой. Әуелі көзді көрсін деп беріпті, егер көз жоқ болса, дүниедегі көрікті нәрселердің көркінен қайтіп ләззәт алар едік? Ол көз өзі нәзік болған себепті, керегіне қарай ашып, жауып тұрсын үшін қабақ беріпті. Желден, ұшқыннан қаға берсін болсын үшін кірпік беріпті. Маңдай теріні көзден қағып тұруға керек болғандығынан, басқа тағы керегі бар қылып қас беріпті. Құлақ болмаса, не қаңғыр, не дүңгір, жақсы үн, күй, ән — ешбірінен ләззәт ала алмас едік. Мұрын иіс білмесе, дүниеде болған жақсы иіске ғашық болмақ, жаман иістен қашық болмақтық қолымыздан келмес еді. Таңдай, тіл дәм білмесе, дүниеде не тәтті, не қатты, не дәмдінің қайсысынан ләззәт алар едік?

Бұлардың бәрі біздің пайдамыз емес пе?

Көзді, мұрынды мұндай ауызға жақын жаратыпты, ішіп-жеген асымыздың тазалығын көріп, исін біліп ішіп-жесін деп. Бізге керегі бар болса да, жеркөнерлік жер бар тесіктерді бұл бастағы ғазиз білімді жерімізден алыс апарып тесіпті, мұның бәрі хикметпен біліп істелгендігіне дәлел емес пе?— депті.

Сонда Аристодем тахқиқ ойлап тексергенде адамды жаратушы артық хикмет иесі екендігіне

³ Сыртқы бес сипат, бес сезім мүшесі.

һәм махаббаты бірлән жаратқандығына шүбәсі қалмады.

— Олай болғанда және не ойлайсың, һәмма мақұлықтарды жас балаларына елжіретіп, үйірілтіп тұруын көргенде, уа һәмма мақұлықаттың өлімін жек көріп, тіршілікте көп қалмақтығын тілеп, ижтиһат қылуын көргенде өсіп-өнуінің қамында болудан басқа істі аз ойламақтары — бұларының бәрі жұрт болсын, өссін, өнсін үшін.

Солардың жаратқанда көңілдерін солайша ынтықтандырып қойғандығы һәм мұның бәрі жақсы көргендігінен екенін білдірмей ме?— дейді. Және:

— Ей, Аристодем! Қалайша сен бір өзіңнен, яғни адамнан басқада ақыл жоқ деп ойлайсың?— деді.

— Адамның денссі, өзің жүрген жердің бір битімдей құмына үксас емес пе? Дененде болған дымдар жердегі сулардың бір тамшысы емес пе? Жә, сен бұл ақылға қайдан ие болдың? Әрине, қайдан келсе де, жан деген нәрсе келді де, сонан соң ие болдың.

Бұл ғаламды көрдің, өлшеуіне ақылың жетпейді, келісті көрімдігіне һәм қандай лайықты жарастықты законімен жаратылып, оның ешбірінің бұзылмайтұғынын көресің. Бұлардың бәріне таңғажайып қаласың һәм ақылың жетпейді, осының бәрі де кез келгендікпенен бір нәрседен жаралған ба, яки бұлардың иесі бір өлшеусіз ұлы ақыл ма? Егер ақылменен болмаса, бұлайша бұл хисабына, өлшеуіне ой жетпейтұғын дүние әрбір түрлі керекке бола жаратылып һәм бірі-біріне себеппен байланыстырылып, пәнденің ақылына өлшеу бермейтұғын мықты көркем законға қаратылып жаратылды,— дейді.

Ол айтты:

— Тахқиқ бұл айтқаныңның бәрі рас, жаратушы артық ақыл иесі екендігі мағлұм болды. Ол құдайдың ұлықтығына іңкәрім жоқ. Бірақ сондай ұлық құдай менің құлшылығыма не қылып мұқтаж болады?— деді.

— Ей, Аристодем! Қате айтасың. Мұқтаж болмағанда да, біреу сенің қамыңды жесе, сенің оған қарыздар екендігіне де ұстаз керек пе?— деді.

Аристодем айтты:

— Ол менің қамымды жейтұғынын мен қайдан білем,— деді:

— Жә, олай болса, һәмма мақлұққа да қара, өзіне де қара, жанды бәрімізге де беріпті. Жанның жарығын бәрімізге де бірдей ұғарлық қылып беріп пе? Адам алдын, артын, һәм осы күнін — үшеуін де тегіс ойлап тексереді. Хайуан артын, осы күнін де бұлдыр біледі, алдыңғы жағын тексермекке тіпті жоқ. Хайуанға берген денеге қара, адамға берген денеге қара. Адам екі аяғына басып тік тұрып, дүниені тегіс көрмекке, тегіс тексермекке лайықты һәм өзге хайуандарды құлданарлық, пайдасын көрерлік лайығы бар. Хайуанның бірі аяғына сеніп, бірі канатына сеніп жүр, бір өзіндей хайуанды құлданарлық лайығы жоқ.

Адам өзі өзіне сенбесе, адамды да хайуан секілді қылып жаратса, еш нәрсеге жарамас еді. Хайуанға сұлтан болуға ғана лайығы бар. Хайуанға адамның ақылын берсе, мұнша шеберлік, мұнша даркарлық⁴, бір-біріне ғылым үйретерлік шешендік салахият⁵ ол денеге лайықты келмейді. Қай өгіз шаһар жасап, құрал, неше түрлі сайман жасап, сыпайылық шеберліктің үдесінен⁶ шығарлық қисыны бар? Бірақ адам баласы болмаса, бұл ажайып

⁴ Мұқтаждық.

⁵ Кабилеттілік деген мағынада.

⁶ Шама, шек.

ақылды және гажайыппен һәм жасаған денеге
кіргізіп, мұнша салахият иесі қылғаны хикметпенен
өзге хайуанға сұлтан қылғандығына дәлел емес пе?
Ол дәлел болса, адам баласын артық көріп, қамын
әуелден алланың өзі ойлап жасағынына да дәлел
емес пе? Енді адам баласының құлшылық
қылмаққа қарыздар екені мағлұм болмай ма?—
депті.

ЖИЫРМА СЕГІЗІНШІ

С Ә З

Ей, мұсылмандар! Біреу бай болса, біреу кедей болса, біреу ауру; біреу сау болса, біреу есті, біреу есер болса; біреудің көңілі жақсылыққа мейілді, біреудің көңілі жаманшылыққа мейілді — бұлар неліктен, — десе біреу, сіздер айтасыздар: құдай тағаланың жаратуынан, бұйрығынша болған іс деп.

Жә, олай болса, біз құдай тағаланы ғайыбы жоқ, міні жоқ, өзі әділ деп иман келтіріп едік. Енді құдай тағала бір антұрғанға, еңбексізге мал береді екен. Бір құдайдан тілеп, еңбек қылып, пайда іздеген кісінің еңбегін жандырмай, қатын-баласын жөндеп асырарлық та қылмай кедей қылады екен. Ешкімге залалсыз бір момынды ауру қылып, қор қылады екен. Қайда бір ұры, залымның денін сау қылады екен. Әке-шешесі бір, екі баланың бірін есті, бірін есер қылады екен.

Тамам жұртқа бұзық болма, түзік бол деп жарлық шашып, жол салады екен. Түзікті бейіске шығарамын, бұзықты тозаққа саламын деп айта тұра, пендесінің біреуін жақсылыққа мейілдендіріп, біреуін жаманшылыққа мейілдендіріп, өзі құдайлық күдіретімен біреуін жақсылыққа бұрып, біреуін жамандыққа бұрып жіберіп тұрады екен. Осының бәрі құдай тағаланың ғайыпсыз, мінсіз ғафур¹ рахимдығына, әділдігіне лайық келе ме? Жұрт та, мүлік

¹ Кешіруші.

те — өзінікі. Бұл қылғанын не дей аламыз? Өз мүлкін өзі не қылса қыла береді.

Оны ғайыпты болды дей алмаймыз десең, ол сөзің құдай тағаланың ғайыбы, міні жоқ емес, толып жатыр, бірақ айтуға бата алмаймыз дегенің емес пе? Олай болғанда, пенде өз тырысқандығыменен не табады? Бәрін қылдырушы өзі екен. Пенде пендеге өкпелейтұғын еш нәрсе жоқ. Кім жақсылық, кім жамандық қылсадағы құдайдан келген жарлықты қылып жүр екен дейміз бе?

Әрбір ақылы бар кісіге иман парыз, әрбір иманы бар кісіге ғибадат парыз екен. Және де әрбір рас іс ақылдан қорықпаса керек. Жә, енді біз ақылды еркіне жібермесек, құдай тағаланың ақылы бар кісіге иман парыз дегені қайда қалады, “Мені таныған ақылменен таныр” дегені қайда қалады? Дініміздің бір жасырын тұрған жалғаны жоқ болса, ақылды, оны ойлама дегенімізге пенде бола ма? Ақыл тоқтамаған соң, діннің өзі неден болады? Әуелі иманды түзетпей жатып, қылған ғибадат не болады? Жоқ, сен жақсылық, жамандықты жаратқан — құдай, ләкин қылдырған құдай емес, ауруды жаратқан құдай, ауыртқан құдай емес, байлықты, кедейлікті жаратқан құдай, бай қылған, кедей қылған құдай емес деп, нанып, ұқсаң болар, әйтпесе — жоқ.

ЖИЫРМА ТОҒЫЗЫНШЫ

С Ө З

Қазақтың мақалдарының көбінің іске татырлығы да бар, іске татымақ түгіл, не құдайшылыққа, не адамшылыққа жарамайтұғыны да бар.

Әуелі “Жарлы болсаң, арлы болма” дейді. Ардан кеткен соң, тірі болып жүргені құрысын. Егер онысы жалға жүргенінде жаныңды қинап еңбекпенен мал тап деген сөз болса,— ол ар кететұғын іс емес. Тыныш жатып, көзін сатып, біреуден тіленбей, жанын қарманып, адал еңбекпен мал іздемек — ол арлы адамның ісі.

“Қалауын тапса қар жанады”, “Сұрауын тапса адам баласының бермесі жоқ” деген ең барып тұрған құдай ұрған сөз осы. Сұрауын табамын, қалауын табамын деп қорлықпенен өмір өткізгенше малды не жерден сұрау керек, не аққан терден сұрау керек қой.

“Атың шықпаса, жер өрте” дейді. Жер өртеп шығарған аттың несі мұрат? “Жүз күн атан болғанша, бір күн бура бол” дейді. Тәңірге жазып мінбей-түспей, арып, шөмендеп диуаналықпен бір күн болған буралық неге жарайды.

“Алтын көрсе, періште жолдан таяды” дейді. Періштеден садаға кеткір-ай! Періште алтынды не қылсын, өзінің көрсеқызар сұмдығын қостағалы айтқаны.

“Ата-анадан мал тәтті, алтын үйден жан тәтті” дейді. Ата-анасынан мал тәтті көрінетұғын антұрғанның тәтті дерлік не жаны бар? Ата-анасын

малға сатпақ ең арсыздың қылығы емес пе? Ата-ана шамасы келсе, михнаттанып мал жиса да, дүниелік жиса да, артымда балаларыма қалсын дейді. Ол ата-анасын сатқан соң, құдайға дүшпандық іс емес пе? Осындай білместікпенен айтылған сөздеріне бек сақ болу керек.

ОТЫЗЫНШЫ СӨЗ

Қыркын мінсе қыр артылмайтуғын осы бір “қырт мақтан” деген бір мақтан бар, сол неге керек, неге жарайды? Ол ар, есті білмейді, намысты білмейді, кең толғау, үлкен ой жоқ, не балуандығы жоқ, не батырлығы жоқ, не адамдығы жоқ, не ақылдығы, арлылығы жоқ.

Мойнын бұрып қойып: “Өй, тәңірі-ай, қойшы әрі, кімнен кім артық дейсің, кімнің басы кімнің қанжығасында жүр, ол менің қазаныма ас салып беріп жүр ме, мен онан сауын сауып отырмын ба”— деп бұлғақтап, немесе: “аяғаным жаным ба? Өй, енесін ұрайын, өліп кетпей неге керек! Азар болса атылып, я осы үшін айдалып кетсем де көнгенім-ақ! Әйтеуір бір өлім бар ма” деп қалшылдайтуғын кісі көп қой.

Өздерің көріп жүрсіндер, осы айтқан сөз бойына лайық қазақ көрдіңдер ме? Өлімге шыдайтуғын қазақ көргенім жоқ, өлімге шыдамаймын деген де қазақ көргенім жоқ, кеңірдегін ғана көрсетеді-ау “қиылып қала қалайын” деп.

Егер осы сөз бойына лайық кісі көрінсе, ақылы жоқ болса да, қайратыменен-ақ кісі айдындыратуғын адам болғаны ғой! Егер шын айғайды көргенде, кірер жерін таба алмайтуғын дарақы жұртты осы сөзімен айдындырамын, “мына кәпірден кісі шошитүғын екен” дегізіп айдындырайын деп айтып отырған құр домбытпасы болып, босқа қоқиып отырса, соны не дейміз?

Ай, құдай-ай! Жанға мырза қылатұғын, ердің жадағайда-ақ сертке тұрғыштығы, малға мырзалығы, дүниені бір тиын есеп көрмейтұғыны, жомарттығы — әр түрлі белгісі бойында тұрмас па еді?

“Ұялмас бетке талмас жақ береді” деп, көп былжыраған арсыз, ұятсыздың бірі-дағы.

ОТЫЗ БІРІНШІ

С Ә З

Естіген нәрсені ұмытпастыққа төрт түрлі себеп бар:

әуелі — көкірегі байлаулы берік болмақ керек;

екінші — сол нәрсені естігенде я көргенде ғибрәтлану¹ керек, көңілденіп, тұшынып, ынтамен үгу керек;

үшінші — сол нәрсені ішінен бірнеше уақыт қайтарып ойланып, көңілге бекіту керек;

төртінші — ой кеселді нәрселерден қашық болу керек. Егер кез болып қалса, салынбау керек.

Ой кеселдері: уайымсыз, салғыртық, ойыншы-күлкішілдік, я бір қайғыға салыну, я бір нәрсеге құмарлық пайда болу. Бұл төрт нәрсе — күллі ақыл мен ғылымды тоздыратұғын нәрселер.

¹ Үлгі.

ОТЫЗ ЕКІНШІ

С Ә З

Білім-ғылым үйренбекке талап қылушыларға әуел білмек керек. Талаптың өзінің біраз шарттары бар. Оларды білмек керек. Оларды білмей, іздегенмен табылмас.

Әуел — білім-ғылым табылса, дүниенің бір қызықты нәрсесіне де керек болар еді деп іздемеске керек. Аның үшін білім-ғылымның өзіне ғана құмар, ынтық болып, бір ғана білмектіктің өзін дәулет білсең һәм әр білмегеніңді білген уақытта көңілде бір рахат хұзур хасил¹ болады. Сол рахат білгеніңді берік ұстап, білмегеніңді тағы да сондай білсем екен деп үміттенген құмар, махаббат пайда болады. Сонда әрбір естігеніңді, көргеніңді көңлің жақсы ұғып, анық өз сурстімен ішке жайғастырып алады.

Егер дін көңілің өзге нәрседі болса, білім-ғылымды бірақ соған себеп қана қылмақ үшін үйренсең, ондай білімге көңіліңнің мейірімі, асырап алған шешеннің мейірімі секілді болады. Адам көңілі шын мейірленсе, білім-ғылымның өзі де мейірленеді, тезірек қолға түседі. Шала мейір шала байқайды.

Екінші — ғылымды үйренгенде, ақиқат мақсатпен білмек үшін үйренбек керек. Бахасқа бола үйренбе, азырақ бахас көңліңді пысықтандырмақ үшін залал да емес, көбірек бахас

¹ Тыныштық, рахатшылық.

адамды түземек түгіл, бұзады. Аның себебі әрбір бахасшыл адам хақты шығармақ үшін ғана бахас қылмайды, жеңбек үшін бахас қылады. Ондай бахас хасудшілікті² зорайтады, адамшылықты зорайтпайды. Бәлкім азайтады. Және мақсаты ғылымдағы мақсат болмайды, адамды шатастырып, жалған сөзге жеңдірмекші болады. Мұндай қиял өзі де бұзықтарда болады. Жүз тура жолдағыларды шатастырушы кісі бір қисық жолдағы кісіні түзеткен кісіден садаға кетсін! Бахас — өзі де ғылымның бір жолы, бірақ оған хирслану³ жарамайды. Егер хирсланса, өз сөзімшіл гурурлық⁴, мақтаншақтық, хүсідшілік бойын жеңсе, ондай кісі адам бойына қорлық келтіретұғын өтіріктен де, өсектен де, ұрсып-төбелесуден де қашық болмайды.

Үшінші — әр хақиқатқа тырысып иж-дихатыңмен көзің жетсе, соны түт, өлсең айрылма! Егерде ондай білгендігің өзінді жеңе алмаса, кімге пұл болады? Өзің құрметтемеген нәрсеге бөтеннен қайтіп құрмет күтесің?

Төртінші — білім-ғылымды көбсйтуге екі қару бар адамның ішінде: бірі — мұлахаза⁵ екінші — мұхафаза⁶. Бұл екі қуатты зорайту жаһатінде⁷ болмақ керек. Бұлар зораймай, ғылым зораймайды.

Бесінші — осы сөздің он тоғызыншы бабында жазылған ақыл кеселі деген төрт нәрсе бар. Содан қашық болу керек. Соның ішінде уайымсыз салғыртық деген бір нәрсе бар, зинһар⁸, жаным, соған бек сақ бол, әсіресе! Әуел құданың, екінші — ха-

² Күндеу, күндеушілікті.

³ Ашқарақтау, қомағайлану, сараң болу.

⁴ Менмендік, ірілік.

⁵ Ойласу, пікір алысу.

⁶ Сактау, қорғау.

⁷ Барлық күшті жұмсау, тырысу.

⁸ Қалайда, әйтеуір.

лықтың, үшінші — дәулеттің, төртінші — гибраттың бесінші — ақылдың, ардың бәрінің дұшпаны ол. Ар бар жерде бұлар болмайды.

Алтыншы — ғылымды, ақылды сақтайтұғын мінез деген сауыты бар. Сол мінез бұзылмасын! Көрсен қызарлықпен, жеңілдікпен, я біреудің орынсыз сөзіне, я бір кез келген қызыққа шайқалып қала берсең, мінездің беріктігі бұзылады. Онан соң оқып үйреніп те пайда жоқ. Қоярға орны жоқ болған соң, оларды қайда сақтайсың? Қылам дегенін қыларлық, тұрам дегенінде тұрарлық, мінезде азғырылмайтын ақылды, арды сақтарлық беріктігі, қайраты бар болсын? Бұл бір ақыл үшін, ар үшін болсын!

ОТЫЗ ҮШІНШІ

С Ә З

Егер де мал керек болса, қолөнер үйренбек керек. Мал жұтайды, өнер жұтамайды. Алдау қоспай адал еңбегін сатқан қолөнерлі — қазақтың әулиесі сол. Бірақ құдай тағала қолына аз-маз өнер берген қазақтың кеселдері болады.

Әуел — бұл ісімді ол ісімнен асырайын деп, артық ісмерлер іздеп жүріп көріп, біраз істес болып, өнер арттырайын деп, түзден өнер іздемейді, Қолындағы аз-мұзына мақтанып, осы да болады деп, баяғы қазақтың талапсыздығына тартып, жатып алады.

Екінші — ерінбей істей беру керек қой. Бір-екі қара табылса, малға бөге қалған кісімсіп, “маған мал жоқ па?” дегендей қылып, еріншек, салқау, салғырт, кербездікке салынады.

Үшінші — “дарқансың ғой, өнерлісің ғой, шырағым”, немесе “агеке, нең кетеді осы ғанамды істеп бер!” дегенде маған да біреу жалынарлыққа жеткен екенмін деп мақтанып кетіп, пайдасыз алдауға, қу тілге алданып, өзінің уақытын өткізеді. Және анаған дүниенің қызығы алдауды білген дегізіп, көңілін де мақтандырып кетеді.

Төртінші — тамыршылдау келеді. Бағанағы алдамшы шайтан тамыр болалық деп, бір болымсызын берген болып, артынан үйтемін-бүйтемін, қарық қыламын, тамырым, досым десе, мен де керектінің бірі болып қалыппын ғой деп және жасынан іс істеп үйден шықпағандық қылып, жоқ-барға

тырысып, алдағанды білмей, дереу оның жетпегенін жеткіземін деп, тіпті жетпесе өзінен қосып, қылып бер дегенінің бәрін қылып беріп, күні өтіп еңбек қылар уақытынан айрылып, “жоғары шыққа” қарық болып, тамақ, киім, борыш есінен шығып кетіп, енді олар қысқан күні біреудің малын бұлдап қарызға алады.

Оны қылып берейін, мұны қылып берейін деп сонымен табысы құралмай, борышы асып, дауға айналып, адамшылықтан айрылып, қор болып кетеді. Осы несі екен? Қазақтың баласының өзі алдағыш бола тұрып және өзі біреуге алдатқыш болатындығы қалай?

ОТЫЗ ТӨРТІНШІ

С Ә З

Жұрттың бәрі біледі өлетұғынын және өлім үнемі қартайтып келмейтұғынын, бір алғанды қайта жібермейтұғынын. Қазақ осыған да, амал жоқ, на-нады, анық өз ойына, ақылына тексертіп нанбайды.

Және һәмманы жаратқан құдай бар, ахиретте сұрау алады, жамандыққа жазғырады, жақсылыққа жарылғайды, жазғыруы да, жарылғауы да пенде ісіне ұқсамайды, бегірек есепсіз қинауы да бар, бегірек есепсіз жетістіруі де бар деп, бәріне — сендік дейді. Жоқ, онысына мен сенбеймін. Олар сендім десе де, анық ақиқат көзі жетіп, ден қойып, ұйып сенбейді. Ол екеуіне анық сенген кісі уайым ойлап не керек? Осы екеуіне лайықты жақсылықты өздері де іздеп таба береді. Егер де осы екеуіне бұлдыр сеніп отырса, енді неге сендіре аламыз. Оны қайтіп түзете аламыз? Оларды мұсылман деп, қалайша иманы бар ғой дейміз.

Кімде кім ахиретте де, дүниеден де қор болмаймын десе, білмек керек: еш адамның көңілінде екі қуаныш бірдей болмайды, екі ынтық құмарлық бірдей болмайды, екі қорқыныш, екі қайғы — олар да бірдей болмайды. Мұндай екі нәрсені бірдей болады деп айтуға мүмкін емес. Олай болғанда қай адамның көңілінде дүние қайғысы, дүние қуанышы ахирет қайғысынан, ахирет қуанышынан артық болса — мұсылман емес. Енді ойлап қарай бер, біздің қазақ та мұсылман екен.

Егер де екі нәрсе болса, бірі ахиретке керекті, бірі осы дүниеде керекті, бірін алса, бірі тимейтұғын болса, сонда біреу ахиретке керектіні алмай, екінші кез келгенде алармын деп, жоқ, егер кез болмайтұғын болса, кең құдай өзі кеңшілікпен кешіреді-дағы, мына кезі келіп тұрғанда мұны жіберіп болмас деп, дүниеге керектіні алса, енді ол кісі жанын берсе, ахиретті дүниеге сатқаным жоқ деп, нануга бола ма?

Адам баласына адам баласының бәрі — дос. Не үшін десең, дүниеде жүргенде — туысың, өсуің, тоюың, ашығуың, қайғың, қазан, дене бітімің, шыққан жерің, бармақ жерің — бәрі бірдей, ахиретке қарай — өлуің, көрге кіруің, шіруің, махшарда сұралуың — бәрі бірдей, екі дүниенің қайғысына, пәлесіне хаупің, екі дүниенің жақсылығына рахатың бәрі бірдей екен. Бес күндік өмірің бар ма, жоқ па? Біріңе-бірің қонақ екенсің, өзің дүниеге де қонақ екенсің, біреудің бағына, малына күндестік қылып, я көрсеқызарлық қылып көз алартыспақ лайық па?

Тілеуді құдайдан тілемей, пендеден тілеп, өз бетімен еңбегімді жандыр демей, пәленшенікін әпер демек ол құдайға айтарлық сөз бе? Құдай біреу үшін біреуге жәбір қылуына лайығы бар ма? Екі сөздің басын қосарлық не ақылы не ғылымы жоқ, тұра, өзімдікін жөн қыламын деп, күр “өй, тәңірай!” деп таласа бергеннің несі сөз? Оның несі адам?

ОТЫЗ БЕСІНШІ

С Ә З

Махшарға барғанда құдай тағала қажы, молда, сопы, жомарт, шейіттерді қатар қойып, сұрар дейді. Дүниеде ғиззат-хұрмет алмақ үшін, қажы болмақ үшін қажы болғанды, молда болғанды, сопы болғанды, жомарт болғанды, шейіт болғандарды бір бөлек қояр дейді. Ахиретке бола бір ғана құдай тағаланың разылығын таппақ үшін болғандарды бір бөлек қояр дейді.

Дүние үшін болғандарға айтар дейді: “Сендер дүниеде қажеке, молдеке, сопеке, мырзеке, батыреке аталмақ үшін өнер қылып едіңдер, ол дүниені мұнда жоқ. Сендердің ол қызықты дүниені харап болған сонымен бірге қылған өнерлерің де бітті. Енді мұнда құрмет алмақ түгіл, сұрау беріндер! Мал бердім, өмір бердім, не үшін сол малдарыңды, өмірлеріңді, бетіңе ахиретті ұстап, ден ниетің дүниеде тұрып, жұртты алдамақ үшін сарып қылыңдар?”— деп.

Әне шын ниетімнен орнын тауып, бір құдайдың разылығы үшін өнер қылғандарға айтар дейді: “Сендер бір ғана менің разылығымды іздеп малдарыңды, өмірлеріңді сарып қылып едіңдер, мен разы болдым. Сіздерге лайықты құрметті орным бар, дайын, кіріңдер! Һәм ол разылықтарыңнан басқа осы махшар ішінде, сендердің осы қылғаныңа өзі қылмаса да, іші еріп ынтық болған достарың табылса, шафағат қылыңдар!” деп айтар дейді.

ОТЫЗ АЛТЫНШЫ

С Ә З

Пайғамбарымыз салалаһу һалайһи уәселәмнің¹ хадис шарифінде² айтыпты: “Мен лә хаяһүн уә лә иманун ләһу” деп, яғни кімнің ұяты жоқ болса, оның иманы да жоқ, деген. Біздің қазақтың өзінің мақалы да бар: “Ұят кімде болса, иман сонда” деген. Енді бұл сөзден білінді, ұят, өзі иманның бір мүшесі екен. Олай болғанда, білмек керек, ұят өзі қандай нәрсе?

Бір ұят бар — надандықтың ұяты: Жас бала сөз айтудан ұялған секілді, жақсы адамның алдында жазықсыз-ақ әншейін барып жолығысудан ұялған секілді. Не шаригатқа теріс, не ақылға теріс жазығы жоқ болса да, надандықтан бойын керістендіріп, шешілмегендік қылып, ұялмас нәрседен ұялған ұялу — ақымақтық, жамандық.

Шын ұят сондай нәрсе: шаригатқа теріс я ақылға теріс, я абиұрлы бойға теріс бір іс себепті болады. Мұндай ұят екі түрлі болады. Бірсуі — ондай қылық өзіңнен шықпай-ақ, бір бөтен адамнан шыққанын көргенде, сен ұялып кетесің. Мұның себебі, сол ұят істі қылған адамды есіркегендіктен болады. “Япырмай, мына байғұсқа не болды, енді мұның өзі не болады дегендей, бірнәрсе іштен

¹ Арабша дұрысы: саллала Аллаһу һалайһи уә саллам — құдайдың рақыметі жауғыр.

² Пайғамбар туралы әңгімелер.

рақым секілді болып келіп, өзінді қысып, қызартып кетеді.

Біреуі сондай ұят, шаригатқа теріс, я ақылға, я абиұрлы бойға теріс, я адамшылыққа кесел қылық, қатеден, яки нәпсіге еріп ғапылдықтан өз бойынан шыққандығынан болады. Мұндай ұят қылық қылғандығынды бөтен кісі білмесе де, өз ақылың өз нысабың өзінді сөккен соң, іштен ұят келіп, өзіне жаза тарттырады. Кіруге жер таба алмай, кісі бетіне қарай алмай, бір түрлі қысымға түсесің. Мұндай ұяты күшті адамдар ұйқыдан, тамақтан қалатұғыны да бар, хатта өзін-өзі өлтіретұғын кісілер де болады. Ұят деген адамның өз бойындағы адамшылығы, иттігінді ішіңнен өз мойныға салып, сөгіп қылған қысымның аты. Ол уақытта тілге сөз де түспейді, көңілге ой да түспейді. Көзіңнің жасын, мұрныңның суын сүртіп алуға да қолың тимейді, бір ит боласың. Көзің кісі бетіне қарамақ түгіл, ешнәрсені көрмейді. Мұндай қылыққа жетіп ұялған адамға өкпесі бар кісі кешпесе, яки оның үстіне тағы аямай өртендіріп сөз айтқан кісінің өзінің де адамшылығы жоқ, десе болар.

Осы күнде менің көрген кісілерім ұялмақ түгіл, қызармайды да. “Ол істен мен ұятты болдым дедім ғой, енді нең бар?”— дейді. Я болмаса, “жә, жә, оған мен-ақ ұятты болайын, сен өзін де сүйтпеп пе едің”— дейді. Немесе “пәленше де, түгенше де тірі жүр ғой, пәлен қылған, түген қылған, менікі оның қасында несі сөз, пәлендей, түгендей мәнісі бар емес пе еді?”— деп, ұялтамын десең, жап-жай отырып дауын сабап отырады. Осыны ұялған кісі дейміз бе, ұялмаған кісі дейміз бе? Ұялған десек, хадис анау, жақсылардан қалған сөз анау. Осындай адамның иманы бар дейміз бе, жоқ дейміз бе?!

ОТЫЗ ЖЕТІНШІ

С Ө З

1. Адамның адамшылығы істі бастағандығынан білінеді, қалайша бітіргендігінен емес.

2. Көңілдегі көрікті ой ауыздан шыққанда өні қашады.

3. Хикмет сөздер өзімшіл наданға айтқанда, көңіл уанғаны да болады, өшкені де болады.

4. Кісіге біліміне қарай болыстық қыл: татымсызға қылған болыстық адамды бұзады.

5. Әкесінің баласы — адамның дұспаны. Адамның баласы — баурың.

6. Ер артық сұраса да азға разы болады. Ез аз сұрар, артылтып берсең де разы болмас.

7. Өзің үшін еңбек қылсаң өзі үшін оттаған хайуанның бірі боласың; адамшылықтың қарызы үшін еңбек қылсаң, алланың сүйген құлының бірі боласың.

8. Сократқа у ішкізген, Иоанна Аркті отқа өртеген, Ғайсаны дарға асқан, пайғамбарымызды түйенің жемтігіне көмген кім? Ол — көп, ендеше, көпте ақыл жоқ. Ебін тап та, жөнге сал.

9. Адам баласын замана өстіреді, кімде-кім жаман болса, замандасының бәрі виноват.

10. Мен егер закон қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім.

11. Дүниеде жалғыз қалған адам — адамның өлгені. Қапашылықтың бәрі соның басында. Дүниеде бар жаман да көпте, бірақ қызық та, ермек те

көпте. Бастапқыга кім шыдайды? Соңгыга кім азбайды?

12. Жамандықты кім көрмейді. Үмітін үзбек — қайратсыздық. Дүниеде еш нәрседе баян жоқ екені рас, жамандық та қайдан баяндап қалады дейсің! Қары қалың қатты қыстың артынан көгі қалың, көлі мол жақсы жаз келмеуші ме еді!

13. Ашулы адамның сөзі аз болса, ыза, қуаты артында болғаны. Егер де аузынан қара қан ағызса, домбыт мақтаншақ я қорқақ.

14. Қуанбақтық пен бақ — мастықтың үлкені, мыңнан бір кісі-ақ к...н ашпайтұғын, ақылы бойында қалады.

15. Егер ісім өнсін десең, ретін тап.

16. Биік мансап — биік жартас, ерінбей еңбектеп жылан да шығады, екпіндеп ұшып қыран да шығады. Жікшіл ел жетпей мақтайды, желөкпелер шын деп ойлайды.

17. Дүние — үлкен көл, заман — соққан жел, алдыңғы толқын — агалар, артқы толқын — інілер, кезекпенен өлінер, баяғыдай көрінер.

18. Бақпен асқан патшадан, мимен асқан қара артық; сақалын сатқан кәріден еңбегін сатқан бала артық.

19. Тоқ тіленші — адам сайтаны, харакетсіз сопы — монтаны.

20. Жаман дос — көлеңке, басынды күн шалса, қашып құтыла алмайсың; басынды бұлт шалса, іздеп таба алмайсың.

21. Досы жоқпен сырлас, досы көппен сыйлас. Қайғысыздан сақ бол, қайғылыға жақ бол.

22. Қайратсыз ашу — тұл, түрлаусыз ғашық — тұл, шәкіртсіз ғалым — тұл.

23. Бағың өскенше тілеуінді ел де тілейді, өзің де тілейсің, бағың өскен соң — өзің ғана тілсейсің.

ОТЫЗ СЕГІЗІНШІ

С Ө З

Ей, жүрегімнің қуаты, перзентлерім! Сіздерге адам ұғылының мінездері тұғралы біраз сөз жазып ядкар¹ қалдырайын. Ықылас бірлән оқып, ұғып алыңыздар, анын үшін махаббатың толады. Махаббат — әуел адамның адамдығы, ғақыл, ғылым деген нәрселербірлән. Мұның табылмақтығына себептер — әуелі һауас сәлим² һәм тән саулық, бұлар туысынан болады, қалмысы жақсы ата, жақсы ана, жақсы кұрбы, жақсы ұстаздан болады. Талап, ұғым махаббаттан шығады. Ғылым-білімге махаббаттан-дырмақ әлгі айтылған үшеуінен болады.

Ғылым-білімді әуелі бастан бала өзі ізденіп таппайды. Басында зорлықпен яки алдауменен үйір қылу керек, үйрене ксле өзі іздегендей болғанша. Қашан бір бала ғылым, білімді махаббатпенен көксерлік болса, сонда ғана оның аты адам болады. Сонан соң ғана алла тағаланы танымақтық өзің танымақтық, дүниені танымақтық, өз адамдығын бұзбай ғана жәліб мәнфагат³ дәфғы мүзарратларны⁴ айырмақлық секілді ғылым-білімді үйренсе, білсе деп үміт қылмаққа болады. Болмаса жоқ, ең болмаса шала. Аның үшін көбінесе балаларды жасында ата-аналары қиянатшылыққа салындырып алады,

¹ Ескерткіш, есте қалу.

² Жақсы сипат.

³ Табыс, кіріс; пайда, қайырымды іс, қызығушылық;

⁴ Зарарлыдан қашу.

соңынан моллага берген болады я ол балалары өздері барған болады — ешбір бәһра³ болмайды.

Ол қиянатшыл балалары талапқа да, ғылымға да, ұстазға да, хаттә⁴ иман игтиқатқа да қиянатбірлән болады. Бұл қиянатшылар жарым адам, жарым молла, жарым мүсылман. Олардың адамшылығының кәмелат⁵ таппагы — қиынның қиыны. Себебі, алла тағала өзі — хақиқат жолы. Хақиқатбірлән растық — қиянаттың дұшпаны, дұшпаны арқылы шақыртқанға дос келе ме? Көңілде өзге махаббат тұрғанда хақлықты таппайды. Адамның ғылымы, білімі хақиқатқа, растыққа құмар болып, әр нәрсенің түбін, хикметін білмекке ынтықбірлән табылады. Ол — алланың ғылымы емес, һәмманы білетұғын ғылымға ынтықтық, өзі де адамға өзіндік ғылым береді.

Аның үшін ол алланың өзіне ғашықтық. Ғылым — алланың бір сипаты, ол хақиқат, оған ғашықтық өзі де хақлық һәм адамдық дүр. Болмаса мал таппақ, мақтан таппақ, ғиззат-хұрмет⁶ таппақ секілді нәрселердің махаббатыбірлән ғылым-білімнің хақиқаты табылмайды.

Мал, мақтан, ғиззат-хұрмет адамды өзі іздеп тапса, адамдықты бүзбайды һәм көрік болады. Егер де адам өзі оларға табынып іздесе, тапса да, таппаса да адамдығы жоғалады. Енді хақиқат сүйіп, шынды білмек құмарың бар болса, адамдыққа

³ Табыс, кіріс; пайда, қайырымды іс, қызығушылық;

⁴ Зарарлыдан қашу.

⁵ Пайда, нәтиже.

⁶ Тіпті.

⁷ Сенім, наным.

⁸ Қадірлі, сыйлы.

лайықты ықыласты құлагынды кой. Әуел дін исламның жолындағы пәнделер, иманның хақиқатын білсін. Иман дегеніміз бір ғана инанмақ емес, сен алла тағаланың бірлігіне, уа құранның аның сөзі екендігіне, уа пайғамбарымыз Мұхаммед Мұстафа саллаллаһи ғалайһи уәсәлләм⁹ аның тарамынан елші екендігіне инандық. Жә, не бітті? Сен алла тағалаға алла тағала үшін иман келтіремісің я өзің үшін де иман келтіремісің? Сен иман келтірмесең де алла тағалаға келер ешбір кемшілік жоқ еді. Я өзің үшін иман келтірсең, жә инандың. Ол инанмақтықбірлән қалса, саған пайда бермейді. Аның үшін сен өзің инанмақтығыңнан пайда ала алмадың: пайдаланамын десең, пайда береді, кәміл иман болады. Пайданы қалайша алуды білмек керек.

Сіз Әменту биллаһи кәма һуә би исмайһи уа сифатиһи¹⁰ дедіңіз. Ол есім аллалар¹¹ һәмма ол алла тағаланың фиғыл ғазимләрінің¹² аттары, олардың мағынасын біл һәм сегіз сифат затиялары¹³ не деген сөз кәміл үйрен. Өзінді аның құлы біліп, өзінді мүслім¹⁴ ат қайып, тәслим¹⁵ болғаныңа раст боласын да. Өз пигылдарынды соған өз халіңше үксатуды шарт қыл. Алла тағала үқсай алам ба деп, надандықбірлән ол сөзден жиіркенбе, үқсамақ — дәл бірдейлік дағуасыбірлән емес, соның соңында болмақ. Аның үшін алла тағаланың сипат-

⁹ Мұхаммед пайғамбарға құдайдың шапағаты мен сәлемі жетсін деген сөз.

¹⁰ Құдайға оның есімдері мен сипаттарына иман келтіремін.

¹¹ Алланың аттары.

¹² Ұлы сипат.

¹³ Өзіне хас, өзіне лайық.

¹⁴ Мұсылман адам.

¹⁵ Берілу.

тары: Хаят¹⁶, Ғылым, Қүдірет¹⁷, Басар¹⁸, Сәміг¹⁹, Ирада²⁰, Кәлам²¹, Тәкин²².

Бұл сегізінен алла тағаладағыдай кәмәлат-газамат²³ бірлән болмаса да, пендесінде де әр бірінен өз халінше бар қылып жаратыпты.

Жә, біз өзіміздің бойымыздағы сегіз зәрра²⁴ атас сипатымызды ол алла тағаланың сегіз ұлыг сипатынан бас бүргызып, өзге жолга салмақбірлән біздің атымыз мүслим бола ала ма? Болмаса керек. Жә, ол сегіз сипатына сипатымызды һәм ол аттарыбірлән ағламланған²⁵ фиғыл құдаға²⁶ фиғлымызды ертпек не бірлән табылады, қалайша табылады, аны білмек керек. Ол — алла тағаланың заты, ешбір сипатқа мұқтаж емес, біздің ғақылымыз мұқтаж, жоғарғы жазылмыш сипаттарбірлән тағрифлап²⁷ танымаққа керек. Егер де ол сипаттар бірлән тағрифламасақ бізге мағрифатулла²⁸ қиып болады. Біз алла тағаланы өзінің білінгені қадар ғана білеміз, болмаса түгел білмекке мүмкін емес. Заты түгел, хикметіне ешбір хақим²⁹ ақыл ерістіре алмады. Алла тағала өлшеу-сіз, біздің ақылымыз — өлшеулі. Өлшеулі бірлән өлшеусізді білуге болмайды. Біз алла тағала “бір” дейміз, “бар”

¹⁶ Тіршілік тірі болу.

¹⁷ Күш.

¹⁸ Арабшасы: басара — көру, көруші.

¹⁹ Есту, естуші.

²⁰ Тілеу, қалау.

²¹ Сөздер

²² Болдыру.

²³ Жетісу, үлкен

²⁴ Кішкентай.

²⁵ Белгілі, анық.

²⁶ Тәңірдің ісі.

²⁷ Айыру, анықтау, білу.

²⁸ Алланы тану.

²⁹ Данышпан, дана адам.

демеклік те — ғақылымызға ұғымның бір тиянағы үшін айтылған сөз. Болмаса ол “бір” демеклік те алла тағалаға лайықты келмейді. Аның үшін мүмкін-аттың³⁰ ішінде не нәрсенің үжуді³¹ бар болса, ол бірліктен құтылмайды. Әрбір хадиске³² айтылатұғын бір кадимге тағриф³³ болмайды. Ол “бір” деген сөз ғаламның ішінде, ғалам алла тағаланың ішінде, құдай табарака уатағала кітаптарда сегіз субутия³⁴ сипаттары бірлән, уа тоқсан тоғыз Әсма-и хусналар³⁵ бірлән білдірген. Бұлардың һәммасы алла тағаланың затия³⁶ субутия уә фиглия³⁷ сипаттары дүр.

Мен мұнда сіздерге төртеуін білдіремін. Оның екеуі — ғылым, күдірет. Сегіз сипаттан қалған алтауы — бұларға шарх³⁸. Ол алтауының бірі — хаят, яғни тірлік.

Алланы бар дедік, бір дедік, ғылым күдіреті сипатыбірлән сипаттадық. Жә бұл бірлік, барлық ғылым, күдірет олуда³⁹ боларлық нәрселер ме? Әлбәттә, ғылым күдіреті бар болады: хаяты — мағлұм, бірі — ирада, яғни каламақ. Ғылым бар болса, каламақ та бар. Ол еш нәрсеге харакет бермейді. Һәммага харакет беретұғын өзі. Ол ирада — ғылымның бір сипаты кәлем, яғни сөйлеуші деген: сөз қаріпсіз, дауыссыз болушы ма еді? Алланың сөзі — қаріпсіз, дауыссыз. Енді олай болса, айтқандай

³⁰ Болуы мүмкін нәрселер.

³¹ Бар болу, болмыс.

³² Пайғамбар сөзі.

³³ Ескі, көне.

³⁴ Орнықты, тұрақты.

³⁵ Арабша: исман хусналар — жақсы есімдер.

³⁶ Өзіне лайық.

³⁷ Өзі істейгін.

³⁸ Түсіндіру, түсінік беру.

³⁹ Күш болуда.

қылып білдіретұғын күдіреті және басар, сәмиг, яғни көруші, естуші деген. Алла тағаланың көрмегі, естімегі біз секілді көзбенен, құлақпенен емес, көргендей естігендей білетұғын ғылымның бір сипаты.

Бірі тәкуин, яғни барлыққа келтіруші деген сөз. Егер барлыққа келтірмегі бір өз алдына сипат болса, алла тағаланың сипаты өзіндей қадім, һәм әзәли,⁴⁰ һәм әбди⁴¹ болады да, һәмишә⁴² барлыққа келтіруден босанбаса, бір сипаты бір сипатынан үлкен я кіші боларға жарамайды. Олай болғанда ғылым, күдірет сипаттары секілді босанбай, һәр уақыт жаратуда болса, бір ықтиярсыздық шығады. Ықтиярсыздық алла тағалаға лайықты емес. Оның барлыққа келтірмегі — күдіретіне ғана бір шарх. Бұл ғылым, күдірет екі сипат бірлән сегіз сипат бұзылмастан түгел болады. Ол ғылым күдіретте ішбір ниһаятсіз⁴³ ғылымында ғафлят⁴⁴, күдіретінде епсіздік я нашарлық жок. Саниғын сұнатына⁴⁵ қарап білесіз. Бұл көзге көрінген, көңілге сезілген ғаламды қандай хикмет бірлән жарастырып, қандай күдіретбірлән орнастырған, еш адам ұғылының ақылы жетпейді.

Бірақ пендесінде ақыл-хүкімші, қайрат, қуат қызмет қылушы еді. Соған қарап ойласаң: алла тағаланың сипатында солай болмаққа тиіс. Бірақ әуелде айтқанымыз: ғылым, күдірет — біздің ұғуымызға ғана екі хисап болмаса, бір-ақ ғылымды күдірет болуға тиіс. Олай болмаса, сипаттар өз ор-

⁴⁰ Арабша: һәм әуелде, әуелден.

⁴¹ Құлшылық ету.

⁴² Үнемі, әрқашан, әрдайым.

⁴³ Шексіз, шамасыз.

⁴⁴ Қалпы қалу, қапы болу.

⁴⁵ Істеушіні ісіне қарап.

таларында бірі тәбиг⁴⁶, бірі мәтбуг⁴⁷ болады ғой. Бұл болса, тағриф раббыге⁴⁸ жараспайды.

Сегіз сипат қылып және ол сипаттар “ла гаиру уә ләһу”⁴⁹ болып, былай айтуда, бұлардан бір өз алдына жамағат яки жамигат⁵⁰ шығып кетеді. Бұл болса келіспейді. Егерде сипаттарды әрбірін баска-басқа дегенде, көп нәрседен жиылып, иитти-факбірлән құдай болған болады. Бұлай деу бутыл⁵¹, бір ғана күдірет пендеде болған куат: күдірет, ғылым ақылдан басқа болатұғын еді, алла тағалада болған күдірет — ғылым һәм рақымет. Ол — рақымет сипаты, сегіз сипаттың ішінде жазылмаса да алла тағаланың Рахман⁵², Рахим⁵³, Ғафур⁵⁴, Уадуд⁵⁵, Хафиз⁵⁶, Сәттар⁵⁷, Разак⁵⁸, Нафиг⁵⁹, Уәкил⁶⁰, Латиф⁶¹ деген есімдеріне бинаһи⁶² бір ұлығ сипатынан хисаплауға жарайды. Бұл сөзіме нақлия⁶³ дәлелім — жоғарыдағы жазылмыш алла тағаланың есімдері. Ғаклия⁶⁴ дәлелім құдай тағала бұл ғаламды ақыл жетпейтін келісібірлән жаратқан

⁴⁶ Ертуші.

⁴⁷ Еруші.

⁴⁸ Құдайды тану.

⁴⁹ Басқа да емес, соның өзі де емес.

⁵⁰ Көп адам.

⁵¹ Теріс.

⁵² Жарылқаушы.

⁵³ Мейірімді.

⁵⁴ Кешіруші.

⁵⁵ Сүюші.

⁵⁶ Қорғаушы, сақтаушы.

⁵⁷ Айыпты жабушы.

⁵⁸ Рызық беруші.

⁵⁹ Пайдалы, пайда беруші.

⁶⁰ Өкіл.

⁶¹ Жақсы, кішіпейіл.

⁶² Сүйсініп, негіз етіп.

⁶³ Бұрыннан айтылып жүрген сөздермен.

⁶⁴ Оймен, ақылмен.

анан басқа бірінсн-бірі пайда алатұғын қылып жаратыпты. Жансыз жаратқандарынан пайда алатұғын жан иесі хайуандарды жаратып, жанды хайуандардан пайдаланатұғын ғақылды инсанды⁶⁵ жаратыпты.

Хайуандарды асырайтұғын жансыздарды еті ауырмайтын қылып, жан иесі хайуандарды ақыл иесі адам баласы асырайтын қылып, һәм олардан махшарда⁶⁶ сұрау бермейтұғын қылып бұлардың һәммасынан пайда аларлық ақыл иесі қылып жаратқан.

Адам баласынан махшарда сұрау беретұғын қылып, жаратқандығында һәм гадаләт, һәм махаббат бар. Адам баласын күрт, күс, өзге хайуандар сипатында жаратпай, бұл гузәл сипатты беріп, екі аяққа бастырып басын жоғары тұрғызып, дүниені көздерлік қылып өзге хайуандар секілді тамақты өз басымен алғызбай, ыңғайлы екі қолды басқа қызмет еттіріп, аузына қолы ас бергенде, не ішіп, не жегенін білмей қалмасын деп, исін алып ләззаттанғандай қылып ауыз үстіне мұрынды қайып, оның үстіне тазалығын байқарлық екі көз беріп, ол көздерге нәзіктен, зарардан қорғап тұрарлық қабақ беріп, ол қабақтарды ашып-жауып тұрғанда қажалмасын деп кірпік жасап, маңдай тері тура көзге ақпасын деп, қаға беруге қас беріп, оның жүзіне көрік қылып, бірінің қолынан келместей істі көптесіп бітірмекке, біреуі ойын біреуіне ұқтырарлық тіліне сөз беріп жаратпақтығы махаббат смес пе? Кім өзіңе махаббат қылса, сен де оған махаббат қылмағың қырыз емес пе?

Ғақыл көзімен қара: күн қыздырып, теңізден бұлт шығарады екен; ол бұлттардан жаңбыр жау-

⁶⁵ Адам, адам баласы.

⁶⁶ Діни ұғым байынша заман ақырда адам баласының күнәсі тексерілетін орын.

ып, жер жүзінде неше түрлі дәндерді өсіріп, жемістерді өндіріп, көзге көрік көңілге рахат гүл-бәйшешектерді, ағаш-жапырақтарды, қант қамыстарын өндіріп, неше түрлі нәбатәттәрді өстіріп, хайуандарды сақтатып, бұлақтар ағызып, өзен болып, өзендер ағып дария болып, хайуандарға құсқа, малға сусын, балықтарға орын болып жатыр екен. Жер мақтасын, кендірін, жемісін, кенін, гүлдер гүлін, құстар жүнін, етін, жұмыртқасын; хайуандар: етін, сүтін, күшін, көркін, терісін; сулар: балығын, балықтар икрасын, хатта ара балын, балаузын, құрт жібегін — һәммасы адам баласының пайдасына жасалып, ешбірінде, бұл менікі дерлік бір нәрсе жоқ, бәрі — адам баласына таусылмас азық.

Миллион хикметбірлән жасаған машина, фабрик адам баласының рақаты, пайдасы үшін жасалса, бұл жасалушы махаббат бірлән адам баласын сүйгендігі емес пе? Кім сені сүйсе, оны сүймектік қарыз емес пе?

Адам баласы қанағатсыздықбірлән бұл хайуандардың тұқымын құртып, алдыңғылар артқыларға жәбір қылмасын деп, малды адам баласының өзінің қызғанышына қорғалатып, өзге хайуандарды бірін үшқыр қанатына, бірін күшті қуатына, бірін жүйрік аяғына сүйентіп, бірін биік жартасқа, бірін терең түңгиыққа, қалың орманға қорғалатып, һәм әрбірін өсіп-өнбскке құмар қылып, жас күнінде кішкене уақытында шафхат сәхәрібірлән⁶⁷ бастарын байлап қамқор қылып қоймақтығы, адам баласына өсіп-өніп, теңдік алсын емес, бәлкі адам баласының үзілмес нәсіліне таусылмас азық болсын дегендік.

⁶⁷ Өсімдіктер.

⁶⁸ Ертенгі рақымет.

Бұл хикметтерінсн һәммасына һәм мархамат, һәм гадаләт заһир⁶⁹ түр екен.

Сіз өз ортамызда бұл мархамат⁷⁰ гадаләтті иманның шартынан хисап қылмаймыз, ал аның үшін мүсілим болганда, алла тағалаға тәслим болып, оның жолында болмақ едік, болғанымыз қайсы? Бұл екі ай мен күннен артық мағұлым тұрған жоқ па?

Бұл фиғылы құданың⁷¹ ешбірінде қарар қылмаймыз, өзгелерде болғанын жек көрмейміз, өзіміз тұтпаймыз, бұл қиянатшылық емес пе?

Қиянатшылыққа бір қарар тұрған адам я мүсылман емес, ең болмаса шала мүсылман.

Алла табарака уатагаланың пенделеріне салған жолы қайсы? Оны көбі білмейді. “Тафаккару фи’ал иллаһи”⁷² деген хадис шарифтің⁷³ “инна Аллаһу йухуббул мақситин”⁷⁴ деген аяттарға ешкімнің ықласы, көңілі менен ғылымы жетіп құптағанын көргеніміз жоқ. “Ата марру ан-Насаби-л — бирри уа ахсану. Инна Аллаһа йухиббу-л-мухсинин”⁷⁵. “уа аллазина амәну уә амилу с-салихати л-алаика с-хабул жаннатихум фиһа халидун”⁷⁶ деген аяттар құранның іші толған гамалус-салих⁷⁷ не екенін білмейміз. “Уа әллазинә амәну уә гамилу с-салихати фә йуәффиһим үжурәһүм уа аллаһу лә йүхббузалимин”⁷⁸ аятына

⁶⁹ Әділдіктің көрінуі.

⁷⁰ Жаксылық жәрдем.

⁷¹ Тәңірдің ісі.

⁷² Құдайдың бергеніне ой жібер.

⁷³ Пайғамбардың ізгі сөзі.

⁷⁴ Егер сен алланы сүйсең, о да сені сүйеді.

⁷⁵ Жұртқа жаксылық істе және өзін де қайырымды бол, өйткені Алла жаксылық істеушіні жаксы көреді.

⁷⁶ Сондай адамдар құдайға иман келтіреді, жаксы істер істейді, ондайлардың орны мәңгі жұмақта.

⁷⁷ Ізгі іс.

қарасаң, ғамалус-салих залымдықтан дидди⁷⁹ болар. Олай болғанда, гадаләт рафгат⁸⁰ болуга кімде-кімнің әділсті жоқ болса, оның хиясы⁸¹ жоқ, кімнің ұяты жоқ болса, оның иманы жоқ деген, пайгамбарымыз саллаллаһу ғалайһи уасәлламнің хадис шарифі “мәнлә хаяүн лаһу уә ла иманун лаһу”⁸² деген дәлелдүр. Енді белгілі, иман құры инанышбірлән болмайды, гадаләт уә рафгатбірлән болады. Ғамалус-салих гадалләтті мархамәтті болмақ күллі тәнбірлән қылған құлшылықтарын ешбірі гадаләтті мархаматты бермейді. Көзің күнде көреді намаз оқушы, руза тұтушылардың не халәттә ексндіктерін, оған дәлел керек емес.

Бәлки гадаләт барша езгуліктің анасы дүр. Ынсап, ұят бұл гадаләттән шығады. Аның үшін гадаләтті адамның көңіліне келеді: мен өз көңілімде қылық менімен, сондай-мұндай қылықтармен мұғамәла⁸³ қылса екен деп ойлап тұрып, өзім сол қылықтармен мұғамәла қылмағандығым жарамайды ғой деп, сол өзі әділст те һәм ынсап та емес пе? Ол һәмма жақсылықтың басы емес пе? Жә, олай хұлық⁸⁴ пенен сол ойды ойлаған киси халлақаны⁸⁵ шүкірді неге ойламайсың?

Шәкірліктен⁸⁶ гибадаттың бәрі туады. Енді зинһар⁸⁷ гадаләт, шапағаттан босанбандар. Егер бо-

⁷⁸ Бірақ сондай адамдар бар, құдайға иман келтіреді, жақсы істер істейді. Сөйтіп, міндетін атқарады, өйткені құдай залымдарды сүймейді.

⁷⁹ Қарсы, керісі.

⁸⁰ Әділдік, жоғарылату.

⁸¹ Ұят.

⁸² Кімнің ұяты жоқ болса, соның иманы жоқ.

⁸³ Араласу, қатынасу.

⁸⁴ Пейіл, мінез.

⁸⁵ Жаратушыны.

⁸⁶ Шүкір, ырзалық.

⁸⁷ Қалайда, әйтеуір.

сансаң, иман да, адамдық та, һәммасы босанады. Аллаяр софының бір фәрэдән жүз фәрэдә бижай⁸⁸ дегені басыңа кследі.

Енді біздің бастагы тағриф⁸⁹ бойынша құдай тағала ғылымды, рақымды, гадаләтті күдіретті еді. Сенде бұл ғылым, рақым, гадаләт үш сипатбірлән сипаттанбақ: ижтиһадің⁹⁰ шарт еттің, мүсылман болдың һәм толық инсаниятың⁹¹ бар болады. Белгілі жәуанмәртлік⁹² үш хаслат⁹³ бірлән болар деген сиддық⁹⁴, кәрәм⁹⁵, ғақыл⁹⁶ — бұл үшіндән сиддық, гадаләт болар. Кәрәм шафағат болар, ғақыл мағлұм дүр, ғылымның бір аты екендігі, бұлар әр адамның бойында алла табарака уатағала тәхмин⁹⁷ бар қылып жаратқан. Бірақ оған рауаж⁹⁸ беріп гүлдендірмек, бәлки адам өз халінше кәмәлатқа жеткізбек, жешәтінде болмақ.

Бұлар — өз ижтиһадіңбірлән, ниет халис⁹⁹ бірлән ізденсең ғана берілетін нәрсселер, болмаса жоқ. Бұл айтылмыш үш хасләттің ислерінің алды — пайғамбарлар, онан соң — әулиелер, онан соң — хақимдер, ең ақыры — кәміл мүсылмандар. Бұл үш түрлі фиғыл құданың соңында болмақ, өзін күл біліп, бұл фиғылдарға ғашық болып, тұтпақты пайғамбарлар үйретті, әулиелер оқыды, ғашық бол-

⁸⁸ Жайсыз, қолайсыз.

⁸⁹ Айыру, тану.

⁹⁰ Талап.

⁹¹ Адамгершілік.

⁹² Жақсы адам.

⁹³ Пайда, сипат.

⁹⁴ Шындық.

⁹⁵ Ізгілік.

⁹⁶ Даналық.

⁹⁷ Шама, шамамен.

⁹⁸ Реттеу, пайдаға асыру.

⁹⁹ Шын ниет.

ды. Бірақ, ұхрауи¹⁰⁰ пайдасын ғана күзетті. Ғашықтары сол халге жетті, дүниені, дүниедегі тиерлік пайдасын ұмытты. Бәлкі хисапқа алмадылар.

Хақимдер дүниеде тиетін пайдасын сөйлейді, гибрәт¹⁰¹ көзімен қарағанда, екісі де бірінен-бірі көп жырақ кетпейді. Аның үшін әрбірінің сөйлеуі, айтуы басқаша болса да, алла тағаланың сұңғатына қарап пікірлесемекті екісі де айтты. Пікірленбектің соңы гибратланбақ болса керек. Бұл ақыл, ғылым екісі де өзін зорға қисабламақты, залымдықты, адам өзіндей адамды алдамақты жек кереді. Һәм екісі де мархаматты, шапағатты болмақтықты айтып бұйырды, бұл рақым болса керек.

Бірақ менің ойыма келеді, бұл екі тайфа әр кісі өздеріне бір түрлі нәпсісін фида қылушылар деп.

Яғни пенделіктің кәмәлаты әулиелікбірлән болатұғын болса, күллі адам тәркі дүние болып һу деп тариқатқа¹⁰² кірсе, дүние ойран болса керек. Бұлай болғанда малды кім бағады, дұшпанды кім тоқтатады, киімді кім тоқиды, астықты кім егеді, дүниедегі алланың пенделері үшін жаратқан қазыналарын кім іздейді?

Хәрами,¹⁰³ макруһи¹⁰⁴ былай тұрсын, құдай тағаланың қуатыбірлән ижтиһад ақылыңбірлән тауып, рақатын көрмегіне бола жаратқан, берген нигмәттеріне, онан көрмек хұзурға¹⁰⁵ суық көзбірлән қарап, ескерусіз тастап кетпек ақылға, әдепке, ынсапқа дұрыс па?! Сахиб нигмәтке¹⁰⁶ шүкіршілігің жоқ болса, әдепсіздікбірлән күнәкер болмайсың ба?

¹⁰⁰ Ахиреттік.

¹⁰¹ Үлгі.

¹⁰² Дін жолы.

¹⁰³ Арам нәрсе.

¹⁰⁴ Жиіркенішті.

¹⁰⁵ Тыныштық, рахатшылық.

¹⁰⁶ Байлық иесі.

Екінші — бұл жолдағылар қор болып, дүниеде жоқ болып кету де хаупі бар. Уа кәпірлерге жем болып кетуде, қайсыбір сабырсызы жолынан тайып, сабырмен бір қарар тұрамын дегені болып кетселер де керск.

Егер де бұл жол жарым-жартыларына ғана айтылған болса, жарым-жарты раст дүниеде бола ма? Раст болса, һәммәга бірдей раст болсын, ала-лаған раст бола ма? Һәм гадаләт бола ма? Олай болғанда, ол жұртта ғұмыр жоқ болса керек. Ғұмыр өзі — хақиқат. Қай жерде ғұмыр жоқ болса, онда кәмәлат жоқ.

Бірақ әулиелердің де бәрі бірдей тәркі дүние¹⁰⁷ емес еді. Ғашерен — мүбәшәрәдан¹⁰⁸ қазірет Ғосман, Ғабдурахман бин Ғауф Уа Сагид бин Әбудқас үшеуі де үлкен байлар еді.

Бұл тәркі дүниелік: я дүние ләззатына алданып ижтиһадім шала қалады деп бойына сенбегендік: я хирс¹⁰⁹ дүниеліктен қауымның көңлін суытпақ үшін, ренжуге сабыр етіп өзін фида қылып мен жаныммен ұрыс қылғанда, халық ең болмаса нәпсісімен ұрыс қылып, һәуа һәуастан¹¹⁰ әрбір арзуи¹¹¹ нәпсіден суынып, гадаләт, уа мархамат махаббатына бір қарар болар ма скен деген үмітпенен болса керск. Олай болғанда о да жұртқа қылған артық махаббаттан хисап. Бірақ бұл жол — бек шетін, бек нәзік жол. Бұл жолда риясыз¹¹² жеңілдіксіз бір қарар тұрып іздеген ғана кісі істің кәмәлатына

¹⁰⁷ Дүниеден безген.

¹⁰⁸ Мұхаммедтің тірі күнінде жұмаққа кіреді деп сүйініш берілген он адам (дұрысы — аша мүбәширан).

¹⁰⁹ Дүние құмарлық.

¹¹⁰ Әуестену.

¹¹¹ Тілек, мақсат, арман.

¹¹² Босқа кету, зая кету.

жетпек. Бұл заманда надир¹¹³, бұған ғылымның да зоры, сиддық, қайраттың да зоры, махаббаттың халлақна да, уа халық ғаламға да бек зоры табылмақ керск. Бұлардың жиылмағы, қиынның қиыны, бәлки фитнә¹¹⁴ болар.

Басына һәм өзіне өзгешелік бермек — адам ұлын бір бұзатын іс. Әрбір наданның біз тариқатқа¹¹⁵ кірдік деп жүргені біз бұзылдык дегенімсенен бір болады. Хаким, ғылым — асылда бір сөз, бірақ гарафта¹¹⁶ басқалар дүр.

Дүниеде ғылым заһири¹¹⁷ бар, олар айтылмыштарды нақлия деп те айтады, бұл нақлияға жүйріктер ғалым атанады.

Құдай тағала ешбір нәрсені себепсіз жаратпаған, мұны ізсерлеп тәфаккару фи әла иллаһи деген аятына бинаән¹¹⁸ бұл сүнғати құдадан¹¹⁹ ізсерлеп, құмар болып гибратланушыларға тыу жоқ, бәлки сүнғатынан себепсін білмекке құмарлықтан санигна¹²⁰ ғашықтық шығар. Құдай тағаланың затына пендесінің ақылы жетпесе, дәл сондай ғашықпын демек те орынсыз. Ғашықмағашұқлыққа¹²¹ халик бірлән махлүк ортасы мунәсибәтсиз¹²² алла тағаланың пендесін махаббат уа мархаматбірлән жаратқанын біліп, махаббатына махаббатбірлән ғана елжірсемекті — құдаға ғашық болды дейміз.

¹¹³ Сирек, аз кездесетін.

¹¹⁴ Бұзықтық.

¹¹⁵ Сопылар жолы.

¹¹⁶ Білуде, тануда.

¹¹⁷ Сыртқы ғылым.

¹¹⁸ Негізделген.

¹¹⁹ Құдайдың шеберлігінен.

¹²⁰ Жасаушы, істеуші.

¹²¹ Сүйюші, сүйгені.

¹²² Байланыссыз.

Олай болғанда, хикімет құдаға, пенде өз ақылы жетерлік қадәрін ғана білсем деген әрбір істің себебін іздеушілерге хахим ат қойдылар.

Бұлар хақ бірлән батылды айырмаққа, себептерін білмекке тырысқандары һәммасы адам баласының пайдасы үшін, ойын-күлкі түгіл, дүниедегі бүкіл ләззат бұларға екінші мәртәбада қалып, бір ғана хақты таппақ, әрбір нәрсенің себебін таппақбірлән ләззаттапады.

Адаспай тура іздеген хахимдер болмаса дүние ойран болар еді. Фигыл пәнденің¹²³ қазығы — осы жақсы хахимдер әр нерсе дүниеде солардың истихражы¹²⁴ бірлән рауаж табады. Бұлардың ісінің көбі — дүние ісі, ләкин осы хахимдердің жасаған, таратқан уа айтқан істері әддүния мәзрәгәтул — ахирет¹²⁵ дегендей, ахиретке егіндік болатын дүние сол.

Әрбір ғалым — хахим емес, әрбір хахим — ғалым.

Ғалымдарының нақлиясыбірлән мүсылман иман тақлиди¹²⁶ кесіп қылады. Хахимдердің ғақлиятыбірлән жетсе, иман якини¹²⁷ болады.

Бұл хахимдерден мұрад — мүсылман хахимдері, болмаса ғайри діннің хахимдері,— әгәрше фатлүбни тәжидуни¹²⁸ делінсе де, дүниенің һәм адам ұғлы өмірінің сырына жетсе де, діннің хақ мағрифатына¹²⁹ жете алмағандар. Бұлардың көбі — иманның жеті шартынан, бір алланы танымақтан ғайри, яғни алтауына кімі күмәнді, кімі мүнкір¹³⁰

¹²³ Адамның ісі.

¹²⁴ Істеу, ойлау.

¹²⁵ Дүние ахиреттің егіні.

¹²⁶ Біреуге еріп келтірілген иман.

¹²⁷ Шын иман.

¹²⁸ Талап қылсаң табасың.

¹²⁹ Тану, білу.

¹³⁰ Сенбеу, қарсы келу.

болып, тахқиқлай алмағандар. Егер бұлар дін ұстазымыз емес болса да, дінде басшымыз құдайдың елшісі пайғамбарымыздың хадис шарифі, хайру н-нас мән йанфағу н-нас¹³¹ деген.

Бұл хахимдер ұйқы, тыныштық, әуес-қызықтың бәрін қойып, адам баласына пайдалы іс шығармақлығына яғни, электрді тауып аспаннан жайды бұрып алып, дүниенің бір шетінен қазір жауап алып тұрып, от пен суга қайласын тауып, мың адам қыла алмастай қызметтер істетіп қойып тұрғандығы, уа хусусан¹³² адам баласының ақыл-пікірін ұстартып, хақ бірлән батылдықты айырмақты үйреткендігі — баршасы нәфиглық¹³³ болған соң, біздің оларға міндеткерлерімізге дағуа жоқ.

Бұл заманның моллалары хахим атына дұшпан болады. Бұлары білімсіздік, бәлки бұзық фиғыл, әлинсан гәддү ләма жәһилгә¹³⁴ хисап. Олардың шәкірттерінің көбі біраз ғараб-парсыдан тіл үйренсе, бірліжарым болымсыз сөз бахас үйренсе, соған мәз болып, өзіне өзгешелік беремін деп әуре болып, жұртқа пайдасы тимек түгіл, түрлі-түрлі зарарлар хасил қылады. “Һай-һай!” менен, мақтанменен қауымды адастырып бітіреді. Бұлардың көбі әншейін жәһил¹³⁵ түгіл, жәһилләр кібік¹³⁶ талап болса, қайда хақ сөздер келсе, қазір инсапқа қайтсын һәм ғибраттанасың. Рас сөзге ор қазып, тор жасамақ не деген инсап, құры өзімшілдік һәм һәрбір өзімшілдік — әрбір адамды бұзатын фиғыл. Растың бір аты — хақ, хақтың бір аты — алла, бұған қарсы қаруласқанша, мұны ұғып гадаләтпен

¹³¹ Адамның жақсысы адамға пайда келтірген адам.

¹³² Әсіресе.

¹³³ Пайда беруші.

¹³⁴ Адамның көңілі жаманшылыққа ауып тұрады.

¹³⁵ Бұзық.

¹³⁶ Бұзық адамдар сияқты.

тәптештеуге керек. Мұндай фиғылдардан күпір¹³⁷ хаупі де бар. Және пайгамбарымыз саллала Алла-ху халайһи уа салламнің “ақыр заманда бір жыл-дык, бір күн болар” дегенде сахаба-и кәрәмлар¹³⁸ “бұл жылдық күнде намаз нешеу болар” деп сұрағанда: оның патуасын сол заманның ғалымдары білер деген сөзінен гибрат-ланып қарасаң, замана өзгеру бірлән кағидалар өзгерілмегін білдіргені мағлұм болады.

Бұл күндегі тәхсилгүлүм¹³⁹ ескі медреселер ғұрпында болып, бұл заманға пайдасы жоқ болады. Соған қарай Ғұсманияда¹⁴⁰ мектеп харбия¹⁴¹, мектеп рүшидиалар¹⁴² салынып, жаңа низамға айналған. Мұндағылар ұзақ жылдар өмір өткізіп, ғылымды пайдасыз ұзақ бахастар бірлән күнін өткізіп, мағишат¹⁴³ дүниеде надан бір ессіз адам болып шығады да, харакетке лайығы жоқ болған соң, адам аулауға, адам алдауға салынды. Көбінесе мұндай ессіздердің насихаты да тасирсіз болады.

Дүниенің мағмурлығы¹⁴⁴ бір түрлі ақылға пүр, беріп тұратұғын нәрсе. Жоқшылықтың адамды хайуандардырып жіберстіні де болады. Бәлки дүниенің ғылымын білмей қалмақтық — бір үлкен зарарлы надандық, ол құранда сөгілген: дүниеде кімде-кім өзіне өзгешсілік бермек қасты бірлән малға махаббатын аударғандар дүниеде болмаса, ихсанда¹⁴⁵ қолым қысқа болмасын деп Һәм біреуге тамғылы¹⁴⁶

¹³⁷ Діннен шығу.

¹³⁸ Ізгі сахабалар.

¹³⁹ Ғылым үйрену.

¹⁴⁰ Бұрынғы Түркия патшалығы.

¹⁴¹ Әскери мектеп.

¹⁴² Түрлі пәндер оқылатұғын мектеп.

¹⁴³ Тіршілік.

¹⁴⁴ Қызық, әдемі.

¹⁴⁵ Жәрдем, жақсылық.

болмайын деп, малға махаббатын аудармай, ез-гулікке бола халал кәсіпбірлән тапқан дүние емес.

Біз ғылымды сатып, мал іздемек емеспіз. Мал бірлән ғылым кәсіп қылмақпыз. Өнер — өзі де мал, өнерді үйренбек — өзі де ихсан. Бірақ ол өнер гадаләттан шықпасын, шаргыға¹⁴⁷ муафих¹⁴⁸ болсын. Адамға халінше ихсанды болмақ — қа-рыз іс. Бірақ өзгелердің ихсанына сүйенбек дұрыс емес.

Моллалар тұра тұрсын, хұсусан¹⁴⁹ бұл замана-ның ишандарына бек сақ болындар. Олар — фитнә¹⁵⁰ ғалым, бұлардан залалдан басқа еш нәрсе шықпайды. Өздері хукім шаригатты¹⁵¹ таза білмейді, көбі надан болады. Онан асып өзін өзі әһіл тариқат¹⁵² біліп және біреуді жеткізбек дағуасын қылады. Бұл іс олардың сыбағасы емес, бұлардың жеткізбегі мұхал¹⁵³, бұлар адам аздырушылар, хатә дінге де зарарлы дүр. Бұлардың сүйенгені — надандар, сөйлегені — жалған, дәлел-дері тасбығы менен шалмалары, онан басқа ешнәрсе жоқ.

Енді біліңіздер, перзенттер! Құдай тағаланың жолы деген жол ниһаятсыз¹⁵⁴ болады. Оның ниһаятына ешкім жетпейді. Бірақ сол жолға жүруді өзіне шарт қылып кім қадам басты, ол таза мұсылман, толық адам делінеді. Дүниеде түпкі максатың өз пайдана болса, өзің ниһаятлысын, ол жол құдайдың жолы емес. Ғаламнан жиылсын, маған кұйылсын, отырған орныма ағып келе берсін деген ол не деген ынсап? Не түрлі болса да, я

¹⁴⁶ Тілеу, сұрау, алғысы келу.

¹⁴⁷ Діни заңға.

¹⁴⁸ Үйлесімді, сәйкес.

¹⁴⁹ Әсіресе.

¹⁵⁰ Бүліншілік, бұзықтық.

¹⁵¹ Шаригат жолы.

¹⁵² Сопылық жолындағы адамдар.

¹⁵³ Мүмкін емес, екі талай.

¹⁵⁴ Шек, шама. Бұл жерде өлшеусіз, артық деген мағыпада.

дүниеннен, я ақылыңнан, я малыңнан гадаләт, шапагат секілді біреулерге жақсылық тигізбек мақсатың болса, ол жол — құданың жолы. Ол — ниһаятсыз жол, сол ниһаятсыз жолға аяғыңды берік бастың ниһаятсыз құдаға тақырып хасил¹⁵⁵ болып хас¹⁵⁶ езгу құлдарынан болмақ үміті бар, өзге жолда не үміт бар?

Кейбіреулердің бар өнері, мақсаты киімін түзетпек, жүріс-тұрысын түзетпек болады да, мұнысын өзінше бір дәулет біледі. Бұл істердің бәрі өзін көрсетпек, өзін өзі базарға салып, бір ақылы көзіндегі ақымақтарға “бәрекелді” дегізбек. “Осындай болар ма едік” деп біреулер талаптанар, біреулер “осындай бола алмадық” деп күйінер, мұнан не пайда шықты? Мұнша әуреленіп, сыртыңды бір сүйген қауымыңа ұқсатарсың? Сыртқа қасиет бітпейді, алла тағала қарайтұғын қалыбыңа, боямасыз ықласыңа қасиет бітеді. Бұл айнаға табынгандардың ақылы қаншалық өсер дейсің? Ақыл өссе, ол түпсіз терең жақсылық сүйемектікбірлән өсер.

Құдай тағала дүниені кәмәлатты шеберлікпен жаратқан һәм адам баласын өссін-өнсін деп жаратқан. Сол өсіп-өну жолындағы адамның талап қылып ізденер қарызды ісінің алды — әуелі дос көбейтпек. Ол досын көбейтпектің табылмағы өзінің өзгелерге қолыңнан келгенінше достық мақамында¹⁵⁷ болмақ. Кімге достығың болса, достық достық шақырады, ең аяғы ешкімге қас сағынбастық һәм өзіне өзгешелік беремін деп, өзін тілмен я қылықпен өзін өзі артық көрсетпек мақсатынан аулақ болмақ.

Бұл өзін өзі артық көрсетпек екі түрлі!

¹⁵⁵ Жақындық табу.

¹⁵⁶ Нағыз.

¹⁵⁷ Көңіл, жүрек.

Әуелгісі — әрбір жаманшылықтың жағасында тұрып адамның адамдығын бұзатын жаманшылықтан бойын жимақтық, бұл адамға нұр болады.

Екінші — өзін-өзі өзгешелікпен артық көрсетпек адамдықтың нұрын, гүлін бұзады.

Үшіншісі — қастық қылмақ, қор тұтпақ, кемітпек. Олар дұшпандық шақырады.

Нәм өзі өзгеше боламын демектің түбі — мақтан. Әрбір мақтан біреуден асамын деген күншілікті бітіреді де, күншілік күншілікті қозғайды. Бұл үш түрлі істің жоқтығы, адамның көңіліне тыныштық береді. Әрбір көңіл тыныштығы көңілге талап салады.

Күллі адам баласын қор қылатын үш нәрсе бар. Сонан қашпақ керек: Әуелі — надандық, екінші — еріншектік, үшінші — залымдық деп білесің.

Надандық — білім-ғылымның жоқтығы, дүниеден еш нәрсені оларсыз біліп болмайды.

Білімсіздік хайуандық болады.

Еріншектік — күллі дүниедегі өнердің дұшпаны. Талапсыздық, жігерсіздік, ұятсыздық, кедейлік — бәрі осыдан шығады.

Залымдық — адам баласының дұшпаны. Адам баласына дұшпан болса, адамнан бөлінеді, бір жыртқыш хайуан хисабына қосылады.

Бұлардың емі, халлақына махаббат, халық ғаламға шапқат, қайратты тұрлаулы, гадаләт ісінің алды-артын байқарлық білімі, ғылымы болсын. Ол білім, ғылымды құдаға мұқтәді¹⁵⁸ болсын, яғни құдай тағала бұл ғаламды жаратты, ерінбеді, келісімменен, хикметпенен кәмәлатті бір жолға салып жасады, сіздердің ісіңіз де бір жақсылықты бина¹⁵⁹ қылып, арқа сүйерлік шеберлікпенен бол-

¹⁵⁸ Еру, жолға түсу.

сын. Және құдай тағала әрне жаратты, бір түрлі пайдалы хикметі бар. Сенің де ісіңнен бір зарарлар шығып кеткендей болмай, көпке пайда боларлық бір үміт бар іс болсын. Бұларсыз іс іс емес. Бәлкі бұларсыз тағад¹⁶⁰ — тағат та емес.

Белгілі, құдай тағала ешбір нәрсені хикметсіз жаратпады, ешбір нәрсеге хикметсіз тәклиф¹⁶¹ қылмады. Бәрінің хикметі бар, бәрінің себебі бар, біздің ғауам¹⁶² былай тұрсын, ғылымға махаббаты барларға себеп, парыздарды білмекке ижтиһат ләзім¹⁶³, сіздер әрбір ғамал қылсаңыз езгулік деп қыласыз, езгулікке бола қасд¹⁶⁴ етіп ниет етесіз. Ниет оның парызынан хисап, пайғамбарымыз салла Аллаһу Һалайһи уәсәлламнің хадис шарифі: “Инна йағмала — Ағмал бин нийат”¹⁶⁵ деген.

Енді ниет еттіңіз таһарат¹⁶⁶ алмаққа, намаз оқымаққа, руза тұрмаққа, бұл тағаттарды ниетіңіз заһирынан¹⁶⁷ қалып сыр, ғибадатқа жетпегендігі кемшілік емес пе? Сіздің батиныңсыз¹⁶⁸ таза болмағы ол иман болып, бұл заһир ғибадатыңыз иманды болған соң ғана, парыз болған, сіздің заһирыңыздағы ғибадат — батиныңыздағы иманның көлеңкесі, Һәм сол иманның нұрланып тұрмағына көрік үшін бұйырылған. Оның үшін ғұламалар иман екеу емес біреу, бір-ақ езгу тағатбірлән нұрланады, тағат жоқ болса күңгірттенеді, бәлкі сөну қаупі де бар деген. Егер надандар ол

¹⁵⁹ Негіз, тірек.

¹⁶⁰ Құлшылық ету, жалбарыну.

¹⁶¹ Бұйыру, істе деу.

¹⁶² Көпшілік.

¹⁶³ Талап қылу, міндет.

¹⁶⁴ Ниет, арнау.

¹⁶⁵ Іс істеу үшін ниет, талап керек.

¹⁶⁶ Намаз оқыр алдындағы жуыну.

¹⁶⁷ Сырт, сыртқы жақ.

¹⁶⁸ Іш, ішкі жақ.

гибадаттың ішкі сырын ескермей қалса, соны қылып жүріп, иманы сөнер деген.

Менің қаупім бар, олар хас¹⁶⁹ осы гибадат екен, құданың бізге бұйырганы, біз осыны қылсақ, мұсылмандық кәміл болады деп ойлайды. Ол гибадат күзетшісі еді. Жә, күзетші күзеткен нәрсенің амандығын ойламай, бір ғана ояту тұрмағын, қасл қылса, ол не күзет? Күзеткен нәрсесі қайда кетеді? Мақсат күзетілген нәрсенің амандығы, тазалығы емес пе?

Ей, ишараттан¹⁷⁰ хабарсыздар, қара! Бұл гибадаттан бір үлкені — намаз, ол намаздан әуелі таһарат алмақ, онан соң намазға шүруг¹⁷¹ қылмақ, ол таһараттың алды истинжа¹⁷² еді. Мұны берік ойлап тұр. Аяғы екі аяққа мәсіх¹⁷³ бірлән бітуші еді, бұлар һәммасы болмаса көбі ишарат еді.

Истинжада к... інізді жаусыз, сіздің к... ініздің сшкімге керсегі жоқ еді. Онымен сезімді тазалыққа кіргендігінді, кәміл ыхласынды көрсетіп, ішімнің сафлығының¹⁷⁴ соңында халық көрер, сыртымды да пак етемін һәм көзге көрінбейтін ағзаларымды¹⁷⁵ да пак етемін, бұл пактіктің үстінде аллага дұға айтамын деп әзірленсесіз.

Енді намаздың аты — салауат¹⁷⁶, салауат дұға мағынасында деген.

Аяқта, мойнында болған мәсхлар — ол жумақ емес, өздері де жуулы деп көрсеткен ишараты.

¹⁶⁹ Нағыз.

¹⁷⁰ Білдіру, көрсету.

¹⁷¹ Кірісу.

¹⁷² Дүзге отырғаннан кейін тазалану.

¹⁷³ Дәрет алғаннан кейін мәсінің үстін сулы қолмен тарту.

¹⁷⁴ Таза.

¹⁷⁵ Мүшелерімді.

¹⁷⁶ Дұға.

Намаздан әуелі құлақ қақтыңыз — кіршә алла тагаланы жоғарыда деп, мәкан испат¹⁷⁷ етпесең де, бсгірек созу әдепсіз болып, күнә дариясына гарық болдым, яғни дүние әуесіне гарық қылмай қолымнан тарт, яғни құтыларлық жәрдемдерінің ишараты.

Онан соң қиамда¹⁷⁸ тұрып қол багламақ — құл қожа алдында тұрмақ, бұқара патша алдында тұрғаннан артық алланың қадірлілігіне¹⁷⁹ өзінің ғажиздығына¹⁸⁰ ықрарының¹⁸¹ беріктігін көрсеткен ишараты.

Қыблага қарамақ — кіршә, құдай тағалаға ешбір орын мүмкін емес болса да зиаратын¹⁸² парыз еткен орынға жүзін қаратып, сондағы дұғадай қабылдыққа жақын болар ма екен деген ишараты.

Онан соң қира'әт¹⁸³ яғни сурәһи фатиха оқисың, мұнда бірақ сөз ұзарады. Ол фатиха сүресінің мағыналарында көп сыр бар.

Рүкуғ¹⁸⁴ бас ұрмақ — алдында құда хазірге үксас, ол да — ишарат.

Сәжделер¹⁸⁵ әуелі жерден жаралғанына ықрары, екіншісі және жерге қайтпағына ықрары, бас көтермек және тіріліп, сұрау бермегіне ықрарының ишараты.

Қадағату л-ахир¹⁸⁶ — дұғаның ақырында аллаға тахайат¹⁸⁷, одан тәшәһһуд¹⁸⁸ одан салуат, пайгамбарымыз сәллаллаһу ғалайһи уәсәлләмгә айтпақ

¹⁷⁷ Орын бар деу.

¹⁷⁸ Намаз оқығанда түрегеп тұру.

¹⁷⁹ Күшті.

¹⁸⁰ Әлсіздігіне.

¹⁸¹ Мойындауының.

¹⁸² Зиграт.

¹⁸³ Оқу.

¹⁸⁴ Намаз оқығанда тізеге қол қойып еңкею.

¹⁸⁵ Намаз оқығанда жерге тигізу.

¹⁸⁶ Намазда кейінгі, соңғы отыру.

¹⁸⁷ Сәлем.

¹⁸⁸ Куәлік беру.

үшін ең ақырғы сәлембірлән тауысасыз, яғни алла тағаладан не тілеп дұға қылдыңыз. Ол дұға қазинасы күллі мұсылмандарды ортақтастырып, оларға да сәләмәтшілік тілеп һәм рақымет тілеп бітірссіз.

Жә, бұл сөзден не гибрәтлсндік?!

ОТЫЗ ТОҒЫЗЫНШЫ

С Ә З

Рас, бұрынғы біздің ата-бабаларымыздың бұл замандағылардан білімі, күтімі, сыпайылығы, тағалығы төмен болған, бірақ бұл замандағылардың артық екі мінсіз бар екен. Ендігі жұрт ата-бабаларымыздың мінді ісін бір-бірлеп тастап келеміз, әлгі екі мінсін біржола жоғалтып алдық. Осы күнгілер өзге мінезге осы өрмелеп ілгері бара жатқанына қарай, сол аталарымыздың екі ғана тәуір мінезін жоғалтпай тұрсақ, біз де ел қатарына кірер едік, мінез жоқ болған соң, әлгі үйренген өнеріміздің бәрі де адамшылыққа ұқсамайды, сайтандыққа тартып барады. Жұрттықтан кетіп бара жатқанымыздың бір үлкен себебі сол көрінеді.

Ол екі мінезі қайсы десең — әуелі — ол заманда ел басы, топ басы деген кісілер болады екен. Көші-қонды болса, дау-жанжалды болса, билік соларда болады екен. Өзге кара жұрт жақсы-жаман өздерінің шаруасымен жүре береді екен. Ол ел басы, топ басылары қалай қылса, қалай бітірсе, халықта оны сынамақ, бірден-бірге жүгірмек болмайды екен. “Қой асығын қолыңа ал, қолайына жақса, сақа қой”, “Бас-басыңа би болсаң, манар тауга сыймассың, басалқаңыз бар болса, жанған отқа күймессің” деп, мал айтып тілеу қылып, екі тізгін, бір шылбырды бердік саған, берген соң, қайтып бұзылмақ түгіл, жетпегенінді жетілтемін деп, жамандығын жасырып, жақсылығын асырамын деп тырысады екен. Оны зор тұтып, әулие тұтып,

онан соң жақсылары да көп азбайды екен. Бәрі өз бауры, бәрі өз малы болған соң, шыныменен жетесінде жоқ болмаса, солардың қамын жемей қайтеді?

Екіншісі — намысқор келеді екен. Ат аталып, аруақ шақырылған жерде ағайынға, өкпе, араздыққа қарамайды екен, жанын салысады екен. “Өзіне ар тұтқан жаттан зар тұтады” деп, “Аз араздықты қуған көп пайдасын кетіреді” деп, “Ағайынның азары болса да, безері болмайды” деп, “Алтау ала болса ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді” десіп, “Жол қуған қазынаға жолығар, дау қуған бәлеге жолығар” десіп.

Кәніки, енді осы екі мінез қайда? Бұлар да арлылық, намыстылық, табандылықтан келеді. Бұлардан айрылды.

Ендігілердің достығы — бейіл емес, алдау, дұшпандығы — кейіс емес, не күнестік, не тыныш отыра алмағандық.

ҚЫРҚЫНШЫ СӨЗ

Зинһар, сендерден бір сұрайын деп жүрген ісім бар.

Осы, біздің қазақтың өлген кісінде жаманы жоқ, тірі кісінің жамандаудан аمانы жоқ болатұғыны қалай?

Қайраты қайтқан шал мен жастың бәрі бітім қылады, шалдар өзді-өзі құрбыдан айрылып азайып отырса да, біріменен-бірінің бітім қылмайтұғыны қалай?

Бір елдің ішінде жамағайынды кісі бірге тугандай көріп, іші елжіреп жақсы көріп тұрып, елге келсе, әрберден соң қайта қашқандай қылатұғыны қалай?

Жаттың бір тәуір кісісін көрсе, “жарықтық” деп жалбырап қалып, мақтай қалып, өз елінде сонан артық адам болса да, танымайтұғыны қалай?

Бір жолаушы алыс жерге барған еліне өз елін мақтаймын деп өтірікті сыбап-сыбап, қайтып келген соң, сол барған, көрген елін, жерін мақтап өтірікті сыбайтұғыны қалай?

Қай қазақты көрсем де, қай баласы жасырақ болса, оның басынан пәрмене болып жүріп, ержеткен соң суық тартатұғыны қалай?

Біреудің ағайыны торқалы той, топырақты өлімде, адалдық, берекеде алысуга табылмай барымта алалық, ұрлалық десе, табыла қоятыны қалай?

Бәйгеге ат қоссан, атыңды тартыспайтұғын ағайын, атың келсе, бәйгесіне өкпелейтұғыны қалай?

Баяғыда біреу біреуді пәлен жасымда жарықтық атым арып келе жатқанда пәлен жерге жеткізіп салып еді деп, өлгенше айта жүруші еді. Осы күнде бұл жылғы берген ендігі жылға жарамайтұғыны қалай?

Байдың баласы кедей болса, ұрлық қылуға арланбайды, байға кірісуге арланатұғыны қалай?

Екі жақсы бір елде сүйіскен достығында тұра алыспайды. Кейбір антүргандардың тым-ақ тату бола қалатыны қалай?

Біреуді досым деп ат беріп жүрсең, оған сенің бір дұшпаның келіп бір тай берсе, бұзыла қалатыны қалай?

Күнде тілін алатұғын достан кейде бір тіл ала қойған дұшпанға кісінің өле жаздайтұғыны қалай?

Көп кісі досым жетілсе екен демейді, егерде бір жетілсе, бағанағы досына бітімі жоқ дұшпан сол болатұғыны қалай?

Кей жұрт ақыл айтарлық кісіні іздеп таба алмайды. Қылығының қылшығын танитұғын кісіден қашық жүретұғыны қалай?

Біреу біреудікіне келгенде үйіндегі малының бәрін де айдап келіп, өз үйіне кісі барғанда бар малын далаға айдап жіберетұғыны қалай?

Тыныштық іздеп таба алмай жүрген жұрт тыныштық көрсе, сәтке тұрмай, тыныштықтан жалыға қалатұғыны қалай?

Елді пысық билегені несі? Пысықтың бәрі кедей келетұғыны несі?

Тоқал қатын өр келетұғыны несі? Кеселді кісі ер келетұғыны несі? Кедей кісінің кер келетұғыны несі?

Нәпсісін тыйып, бойын тоқтатқан кісінің жаман атанып, нәпсісі билеп, мақтанға еріп пәле шыгарған кісі мықты атанатұғыны несі?

Қазақтың шын сөзге нанбай, құлақ та қоймай, тыңдауға қолы да тимей, пәлелі сөзге, өтірікке сүттей ұйып, бар шаруасы судай ақса да, соны әбден естіп ұқпай кетпейтұғыны қалай?

ҚЫРЫК

БІРІНШІ

СӨЗ

Қазаққа ақыл берем, түзеймін деп қам жеген адамға екі түрлі нәрсе керек.

Әуел — бек зор өкімет, жарлық қолында бар кісі керек. Үлкендерін қорқытып, жас балаларын еріксіз қолдарынан алып, медреселерге беріп, бірін ол жол, бірін бұл жолға салып, дүниеде есепсіз ғылымның жолдары бар, сол әрбір жолда бір медресе бар, соларға тоздырып, бірін сен бұл жолды үйрен, сен ол жолды үйрен деп жолға салып, мұндағы халыққа шығынын төлетіп жіберсе, хатта қыздарды да ең болмаса мұсылман ғылымына жіберіп, жақсы дін танырлық қылып үйретсе, сонда сол жастар жетіп, бұл аталары қартайып сөзден қалғанда түзелсе болар еді.

Екінші — ол адам есепсіз бай боларға керек. Аталарын пәралап, балаларын алып, бастапқы айтқандай жолға салып, тағлым берсе, сонда түзелер еді.

Енді мұндай халықты еріксіз қорқытып көндірерлік күш-қуат ешкімге бітпейді. Ол баланы қазақтың бәрін паралап көндірерлік дәулет бір кісіге бітуге мүмкін де емес.

Қазақты я қорқытпай, я параламай, ақылменен, не жерлеп, не сырлап айтқанменен еш нәрсеге көндіру мүмкін де емес. Етінен өткен, сүйегіне жеткен, атадан мирас алған, ананың сүтіменен біткен надандық әлдесқашан адамшылықтан кетірген. Өздерінің ырбаңы бар ма, пыш-пышы бар ма,

гуілдегі бар ма, дүрілдегі бар ма — сонысынан дүниеде ешбір қызықты нәрсе бар деп ойламайды, ойласа да бұрыла алмайды, сөз айтсаң, түгел тыңдап тұра алмайды, не көңілі, не көзі алаңдап тұрады.

Енді не қылдық, не болдық!

ҚЫРЫҚ ЕКІНШІ

С Ә З

Қазақтың жаманшылыққа үйір бола беретұғынының бір себебі — жұмасының жоқтығы. Егер егін салса, я саудаға салынса, қолы тиер ме еді? Ол ауылдан бұл ауылға, біреуден бір жылқының майын мініп, тамақ асырап, болмаса сөз аңдып, қулық, сұмдықпенен адам аздырмақ үшін, яки азғырушылардың кеңесіне кірмек үшін, пайдасыз, жұмыссыз қаңғырып жүруге құмар. Дүниелік керек болса, адал еңбекке салынып алған кісі ондай жүрісті иттей қорлық көрмей ме? Өзінің кәсібін тастап, кезегендікке салына ма?

Малдылар малын өңкей малшыларға, балашағаға тапсырып, қолдағы құдай берген азды-көпті дәулеті қызықсыз көрініп, оның ұры-бөріге жем болып, қарға-жарға ұшырауына шыдайды. “Пыш-пыш” кеңестен қалып, бір ауылдан бір ауылға барып қулық, сұмдық жасап жүріп, тегін тамақ жеп, ыржындасуды қысыратуға шыдамайды. Не үшін десең, халыққа әдет сол болған соң, шаруаға пысық, мал бағуға, мал табуға пысық ол өнерлі кісіге қосылмайды, я өзі пәле шығаруға пысық, я сондайлардың сөзін “естігенім, білгенім” деп елге жайып жүріп, ырбандауға пысық өнерлілерге қосылғандай көрінеді.

Сол үшін осы қазақтың іске жараймын дегені өзінің азды-көптісін біреуге қоса салып, “көре жүр, көздей жүр” деп басын босатып алып, сөз аңдып, тамақ аңдып, ел кезуге салынады.

Бұл күндегіге байлық та мақтан емес, ақыл, абырой да мақтан емес, арыз бсре білу, алдай білу — мақтан. Бұл ексеуі қолынан келген кісі салт атты, сабау қамшылы кедей де болса, аз да болса орны төрде, майлы атқа, майлы етке қолы жетеді. Желөкпелеу, мақтаншақ байларды: “сіз айтсаңыз, отқа түсуге бармын” деп желдендіріп алып, шаруасын қылмай-ақ, малын бакпай-ақ содан алып киімін бүтейтіп киіп, тәуір атын мініп алып, қатарлы бір құрметке жетіп жүре береді.

Ол бай өз тыныштығын да білмейді. Бос шығынданғанын да ескермейді. Бір кісімен сөйлессе, мұны қайтеміз деп бағанағы антүрғанмен ақылдасады. Ол сиырдың жоргасы секілденіп, қарайғанда жалғыз өзім болсам екен дейтұғын ниетімен және де ақылдасар досы көбейсе, қадірім кетіп қалады деп “Ой, тәңір-ай, соны білмей тұрсыз ба? Ол ана қулық қой, бұл мына қулық қой деп, оған бүйдей салсаң болмай ма!” деп бар оңбаған жауапты үйретіп, амалшылықтың жолын үйрестем деп, ол байдың өзін кісіге сенбейтұғын қылады. Және байдың өзіне де адам сенбейтұғын болады. Байдың өз жауабы, өз мінезі оңбай тұрған соң, бағанағы кісі бұзылса, әлгі антүрған байға, “мен айтпап па едім, онікі қулық сөз деп, міне көрдің бе?” деп, екіншіде тырп етпейтұғын қылып алады. Ендігі жұрттың ақылы да, тілеуі де, харекеті де — осы.

ҚЫРЫҚ ҮШІНШІ

С Ө З

Адам ұғылы екі нәрссбірлән: бірі — тән, бірі — жан. Ол екеуінің орталарында болған нәрселердің қайсысы жибили¹ қайсысы кәсиби² оны білмек керек.

Ішсем, жесем демектің басы — жибили, ұйықтамақ та соған ұқсайды. Аз ба, көп пе, білсем екен, көрсем екен деген арзу³, бұлардың да басы — жибили. Ақыл, ғылым — бұлар — кәсиби. Көзбенен көріп құлақпен естіп, қолмен ұстап, тілмен татып, мұрынмен иіскеп тыстағы дүниеден хабар алады.

Ол хабарлардың ұнамдысы ұнамды қалпыменен, ұнамсызы ұнамсыз қалпыменен, әрнешік өз суретіменен көңілге түседі. Ол көңілге түсіруші бағанағы бес нәрседен өткен соң, оларды жайғастырып көңілде суреттемек.

Ол — жанның жибили қуаты дүр, бірі ұмытпастық жақсы нәрседен көңілге жақсы әсер хасил⁴ болып, жаман нәрседен көңілге жаман әсер хасил болу секілді нәрселер. Бұл қуаттар әуелден кішкене ғана болады. Ескеріп баққан адам үлкейтіп, ұлғайтып, ол қуаттардың қуатын зорайтады. Ескерусіз қалса, ол қуаттың қайсысы болса да жоғалады,

¹ Еріксіз болатын тілск.

² Еңбекпен табылған нәрсе.

³ Тілек, мақсат, армап.

⁴ Пайда.

тіпті жоғалмаса да, аз-маз нәрсе болмаса, үлкен еш нәрсеге жарамайтын болады.

Кімде-кім сырттан естіп білу, көріп білу секілді нәрселерді көбейтіп алса, ол — көп жиганы бар адам: сынап, орындысын, орынсызын — бәрін де бағанағы жиган нәрселерінен есеп қылып, қарап табады. Бұлай етіп бұл حرکتке түсінген адамды ақылды дейміз.

“Құдай тағала өзі ақыл бермеген соң қайтейік?” демек, “құдай тағала сені менен мені бірдей жаратып па?” демек — құдай тағалаға жала жауып, өзін құтқармақ болғандығы. Бұл — ойсыз, өнерсіз надан адамның ісі.

Оған құдай тағала көрме, есітпе, естіген, көргенінді ескерме, есіңе сақтама деп пе? Ойын күлкімен, ішпек-жемек, ұйықтамақпен, мақтанмен әуре бол да, ішіндегі қазынанды жоғалтып алып, хайуан бол деген жоқ.

Кейбіреулер айтады: “Ақыл жибили болмаса да, талап — жибили. Талап берген адам ақылды тапты. Талабы жоқ кісі таба алмады” — дейді. О да бекер.

Талап балада да бар, оған талас қылуға болмайды. Бағана айттық қой, жан қуаты басында кішкене болады, ескермесе жоғалып та кетеді, ескерсе, күтіп айналдырса зораяды деп. Жан қуатыменен адам хасил қылған өнерлері де күнде тексерсең, күнде асады. Көп заман тексермесең, тауып алған өнеріңнің жоғалғандығын және өзіңнің ол мезгілдегіден бір басқа адам болып кеткенінді білмей қаласың. Қай жоғалған өнер ал, мен жоғалдым деп, хабар беріп жоғалады. Енді қусаң, бағанағы әуелгі табуыңнан қиынырақ тиеді.

Жан қуаты дейтұғын қуат — бек көп нәрсе, бәрін мұнда жазарға уақыт сыйғызбайды. Бірақ әрбір өнердің тыстан тауып алып ішке салғанын,

соның тамырын берік ұстап тұруға жараушы еді. Көп заман ескермеген адамнан ол бағанағы өнердің өзінің ең қызықты, қымбатты жерлері жоғала бастайды. Онан соң көп заман өтсе, сол өнерді сақтайтұғын қуаттың өзі де жоғалады. Онан соң қайта кәсіп қылуға болмайды.

Бұл қуаттың ішінде үш артық қуат бар, зинһар соны жоғалтып алу жарамас, ол жоғалса, адам ұғылы хайуан болды, адамшылықтан шықты.

Біреуі орысша “подвижной элемент”— деп аталур. Ол не нәрсе? Не көрдің, не есіттің, әрнешік білдің, соны тездікпенен ұғып, ұққандықпенен түрмай, арты қайдан шығады, алды қайда барады, сол екі жағына да ақылды жіберіп қарамаққа тез қозған жібереді. Егер бұл болмаса, көп білуге көп оқу онды пайда да бермейді. Керекті уақытында ойламай, керекті уақытында қылмай, керекті уақытында айтпай, дәйім уақытынан кеш қалып, “Әй, әттеген-ай! Үйтуім екен, бүйтуім екен” деп, өмір бойы ғафил болып-ақ отырғаның.

Біреуін орысша “сила притягательная однородного”— дейді. Ол — бір нәрсені естіп, көріп білдің, хош келді, кәзір соған ұқсағандарды тексерсің. Түгел ұқсаған ба? Яки бір ғана жерден ұқсағандығы бар ма? Әрнешік сол іске бір келіскен жері бар нәрселердің бәрін ойлап, білгенін тексеріп, білмегенін сұрап, оқып, бөтеннен хабарланып білмей, тыншытпайды.

Үшіншісі, орысша “впечатлительность сердца”— дейді, яғни жүректі мақтаншақтық, пайдакүнемдік, жеңілдік, салғырттық — бұл төрт нәрсебірлән кірлетпей таза сақтаса, сонда сырттан ішке барған әр нәрсенің суреті жүректің айнасына анық рәушан болып түседі. Ондай нәрсе тұла бойыңа жайылады, тез ұмыттырмайды. Егер де бағанағы төрт нәрсемен жүректі кірлетіп алсаң, жүректің айнасы

бұзылады, я қисық, я күңгірт көрсетеді. Енді ондай нәрседен онды ұғым болмайды.

Әрнәсік тән қуатыменен сырттан тауып, сыртта сақтайсыз, оның аты дәулет еді. Оның да неше түрлі кеселі, кесепаты бар нәрселерін білмесең, сақтай алмаушы едің ғой. Соған ұқсаған іштегі жан қуатыменен жиган нәрсенің аты ақыл, ғылым еді ғой. Оның да неше түрлі кеселі, кесепаты тиер нәрселері бар. Оны білмесең, бақпасаң — айрыласың. Және әрбір жақсы нәрсенің өлшеуі бар, өлшеуінен асса — жарамайды. Өлшеуін білмек — бір үлкен керек іс. Ойланбақ жақсы, іске тіпті салынып кеткен кісі ойын байлай алмай, қияли болып та кеткені болады.

Ішпек, жемек, кимек, күлмек, көңіл көтермек, құшпақ, сүймек, мал жимақ, мансап іздемек, айлалы болмақ, алданбастық — бұл нәрселердің де өлшеуі бар. Өлшеуінен асырса, боғы шығады.

“Нәнің қызығын көп іздесең, соның күйігін бір тартасың” деген бұрынғы ғалымдар. Баз махфи олмая⁵ ол, мен айтқан үш қуаттың ішінде екеуі, яғни “сила притягательная однородного” бірлән “подвижной элемент” — бұл екеуі қосылып тұра тұрған нәрсе, күллі пайда да бұлардан шығады, уа күллі зарар да бұлардан шығады. Мансап сүйгіштік, мақтаншақтық, ашуланшақтық, өтірікшілік, осыған ұқсаған әрбір маскүнемдікке тартып, құмар қылып, ақылдан шығарып жіберетұғын нәрселер осы екеуінен болады. Бұларды түбегейлеткенде жақсы нәрселерді түбегейлетіп, жаман нәрселерден, яғни жоғары айтылмыш секілді адамшылықтан шығарып, құмарпаздыққа салып жіберетұғын нәрседен бойды ерте тыйып алуға керек.

⁵ Айтылмай жасырын қалмасын.

Пайда, залалды айыратұғын қуаттың аты ақыл еді гой. Бір ақыл қуатыбірлән мұны тоқтатып болмайды. Һәм ақыл, Һәм қайрат — екі мықты қуат қосылып тоқтатады. Ол екеуі кімде бар болса, бағанағы екі қуат мұнан салсаң онан шығатын бір жорға атпенен тең.

Егерде бұл екі қуаттың екеуі де аз болса, яки бірі бар, бірі жоқ болса, бағанағы екі қуаттар — бір басы қатты асау ат, жүгенсіз тауга ұра ма, тасқа ұра ма, суга ұра ма, жарға ұра ма — құдай білсін, әйтеуір жолда көрген есті, ақылы дұрыс адамдар әлі де сұрамай да қалады. Сенде ерік жоқ. Екі етек жайылып, екі көзің аспанда, маскара болып кеткенің өлгеніңше.

ҚЫРЫҚ ТӨРТІНШІ

С Ә З

Адам баласының ең жаманы — талапсыз. Талап қылушылар да неше түрлі болады. Һәм талаптың өзі де түрлі-түрлі. Һәм сол талаптардың қайсысының соңына түссе де, бірінен-бірі өнерлі, тұрлаулырақ келеді. Уа, ләкин адам баласы я талапты, я талапсыз болсын, әйтеуір “бәрекелдіні” керек қылмайтұғыны болмайды. Әрнәсік, орынсыз ба, орынды ма, “бәрекелді” деушіні көңіл іздеп тұрады.

Адам баласы өзі қай жолда, қай, майданда жүрсе, сол майдандағы кісімен сырлас болады. Аның үшін өзге жолдағылардан “бәрекелдіні” онды күтпейді. Маған “бәрекелді” десе, осы өзімменен серіктес, сырлас осылар “бәрекелді” дер дейді.

Талаптың ішінде адам баласы көбінесе басына кәдір іздеп, сол талапта болады. Біреуі мал қуып жатыр. Сарандықпен, арамдықпен, әйтеуір мал тапсам, “Мал тапқан ердің жазығы жоқ” дейтұғын, “Малдының беті жарық” дейтұғын мақалға сеніп, халықтың түріне қарай, ит те болса, малдыны сөге алмайды деп, бұл мал Һәм пайда, Һәм қасиет болады бойыма дейді. Мұнысы рас, қазақтың өз құлқына қарағанда, бірақ адамдыққа, ақылға қарағанда, қазақ түгіл, көңіл жиіркендіретұғын іс.

Осыған орай біреу қажеке атанамын, біреу ба-тыреке атанамын, біреулер білгіш, қу, сұм атанамын деп сол харакетте жүр. Әрқайсысы қазаққа

бұлдамақ та болып, басына “осыным бірсыпыра елеу азық болар” деген талаппен қылып жүр.

Мұнысы қазақтың тамырын ұстап-ұстап қарайды-дағы, “мынаны алып келіп берсе, қымбат алғандай екен, осы күнде мына бір істің біраз пұлы бар екен” деп, қазақтың бетінен оқып, ізденген талап болмаса, кітап бетінен оқып іздеген талап емес.

Аның үшін кітап сөзіменен ізденген талап болса, әуелі көкіректе тазалау керек дейді, онан соң гибадат қыл дейді.

Қазақтың бетіне қарап, содан оқыған болса, ол талабыңды қыла бер, көкіректе дым тазалаймын деме, оны кім көріп жатыр, ішінде қатпар көп болмаса, құт-берекеге жағымды болмайды дейді. Енді осыған қарап қайдан оқып, ұмтылған талап екенін білерсің.

ҚЫРЫҚ БЕСІНШІ

С Ә З

Құдай табарака уатагаланың барлығының үлкен дәлелі — неше мың жылдан бері әркім әр түрлі сөйлесе де, бәрі де бір үлкен құдай бар деп келгендігі, уа һәм неше мың түрлі діннің бәрі де гаделет, махаббат құдайға лайықты дегендігі.

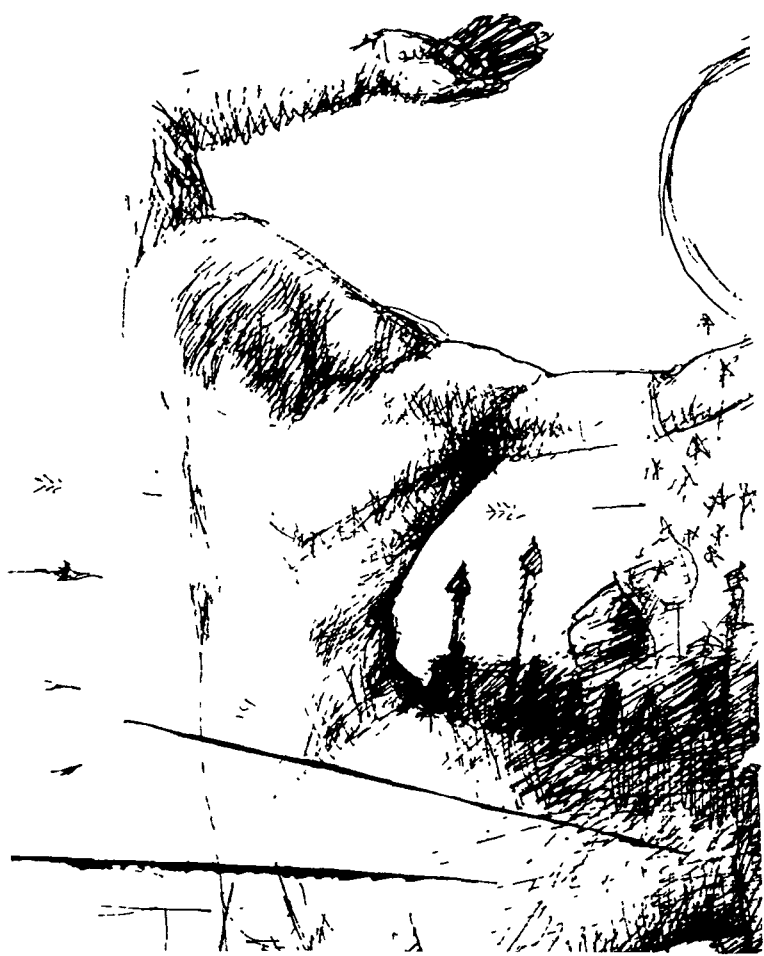
Біз жаратушы емес, жаратқан көлеңкесіне қарай білетұғын пәндеміз. Сол махаббат пен гаделетке қарай тартпақпыз. Сол алланың хикметін біреуден біреу анығырақ сезбекпен артылады.

Инандым, сендім демек инандырамын, сендіремін деген емес.

Адамшылықтың алды — махаббат, гаделет сезім. Бұлардың керек емес жері жоқ, кіріспейтұғын да жері жоқ. Ол — жаратқан тәңірінің ісі. Айғыр биеге ие болмақта да махаббат сезім бар.

Бұл гаделет, махаббат сезім кімде көбірек болса, ол кісі — галым, сол — гақил. Біз жанымыздан ғылым шығара алмаймыз, жаралып, жасалып қойған нәрселерді сезбекпіз, көзбен көріп, ақылмен біліп.

книга слов

СЛОВО ОБ АБАЕ

Ибрахим мырза жил в казахской степи, потому и не получил должного признания в мире. А был он гениальным поэтом, просветителем, философом. Он родился в ничтожной среде и прожил унижительную жизнь.

ШАКАРИМ

Первый поэт казахов Абай Кунанбаев. Ни в раннем, ни в позднем периоде истории казахов не известно имя поэта, превосходящего его по величю духа.

АХМЕТ

Насколько мы будем удалены от дня смерти Абая, настолько будем сближаться с ним духовно, в этом не может быть и крупницы сомнения. Положение народа не может оставаться неизменным, со временем народ просветится, напитается плодами знаний и искусства, слава Абая будет расти изо дня в день. Потянутся люди к праху Абая, называя его первым своим поэтом, и тогда светом любви продлятся и укрепятся узы между народом и Абаем. Нам не суждено стать свидетелями тех дней, но дух наш услышит их и возрадуется.

МИРЖАКУП

Природа Абая, голос Абая, дыхание Абая — это дыхание времени, голос самого народа. Сегодня голос поэта сливается с нашими голосами, крепнет и набирает новую мощь.

МУХТАР

СЛОВО ПЕРВОЕ

Хорошо я жил или плохо, а пройдено немало: в борьбе и ссорах, судах и спорах, страданиях и тревогах дошел до преклонных лет, выбившись из сил, пресытившись всем, обнаружил бренность и бесплодность своих деяний, убедился в униженности своего бытия. Чем теперь заняться, как прожить оставшуюся жизнь? Озадачивает то, что не нахожу ответа на свой вопрос.

Править народом? Нет, народ неуправляем. Пусть этот груз взвалит на себя тот, кто пожелает обрести неисцелимый недуг, или пылкий юноша с неостывшим сердцем. А меня сохрани Аллах от непосильного бремени.

Умножать ли стада? Нет, не стоит заниматься этим. Пусть дети растят скот, коль им надобно. Не стану омрачать остатки дней своих, ухаживая за скотом на радость проходимцам, ворах и попрошайкам.

Заняться наукой? Как постичь науку, когда не с кем словом умным перемолвиться? Кому передать накопленные знания, у кого спросить то, чего не знаешь? Какая польза от того, что будешь сидеть в безлюдной степи, разложив холсты, с аршином в руке? Знания оборачиваются горечью, приносящей преждевременную старость, когда нет рядом человека, с кем можно поделиться радостью и печалью.

А может, посвятить себя богослужению? Боюсь, не получится. Это занятие требует полного покоя

и умиротворения. Ни в душе, ни в жизни не ведаю покоя, уж какое благочестие среди этих людей, в этом краю!

Воспитывать детей? И это мне не под силу. Воспитывал бы, да не ведаю как и чему учить? Какому делу, с какой целью учить, для какого народа воспитывать их? Как наставить, куда направить, когда сам не вижу, где бы дети могли приложить свои знания? И здесь не нашел я себе применения.

Наконец решил: бумага и чернила станут отныне моим утешением, буду записывать свои мысли. Если кто найдет в них нужное для себя слово, пусть перепишет или запомнит. Окажутся не нужными мои слова людям — останутся при мне.

И нет у меня теперь иных забот.

СЛОВО ВТОРОЕ

В детстве мне приходилось слышать, как казахи смеялись над узбеками: “Ах вы, сарты широкополые, камыш издалека носите, чтобы крыши покрыть, при встрече лебезите, а за спиной друг друга браните, каждого куста пугаетесь, трещите без умолку, за что и прозвали-то вас сарт-сурт”¹.

При встрече с ногаями² тоже смеялись и ругали их: “Ногай верблюда боится, верхом на коне устает, пешком идет — отдыхает, и беглые, и солдаты, и торговцы из ногаев. Не ногаем, а нокаем³ бы следовало вас называть”.

“Рыжеголовый урус, этому стоит завидеть аул, как скачет к нему сломя голову, позволяет себе все, что на ум взбредет, требует “узун-кулака”⁴ показать, верит всему, что ни скажут”, — говорили они о русских.

“Бог мой! — думал я тогда с гордостью. — Окаывается, не найти на свете народа достойнее и благороднее казаха!” Радовали и веселили меня эти разговоры.

Теперь вижу — нет такого растения, которое бы не вырастил сарт, нет такого края, где бы не побывал торговец-сарт, нет такой вещи, которую

¹ С а р т-с у р т — треск, трещотка

² Ногаями казахи называли татар

³ Н о к а й — бестолковый, тупой

⁴ У з у н-к у л а к — длинное ухо, т. е. быстрое распространение слухов

бы он не смастерил. Живут миряне в ладу, вражды не ищут. Пока не было русских купцов, сарты доставляли казахам одежду для живых и саван для умерших, скупали гуртами скот, который отец с сыном между собой поделить не могли. Теперь, при русских, сарты раньше других переняли новшества. И знатные баи, и грамотные муллы, и мастерство, и роскошь, и учтивость — все есть у сартов.

Смотрю на ногасев, они могут быть хорошими солдатами, стойко переносят нужду, смиренно встречают смерть, берегут школы, чтут религию, умеют трудиться и наживать богатства, наряжаться и вселиться.

Мы же, казахи, батрачим на их баев за жалкое пропитание. Нашего бая они гонят из своего дома: “Эй, казах, не для того настлан пол, чтобы ты его грязными сапогами топтал”.

Сила их в том, что неустанно учатся они ремеслу, трудятся, а не проводят время в унижительных раздорах между собой.

О просвещенных и знатных русских и речи нет. Нам не сравняться с их прислугой.

Куда сгнули наши бывшие восторги?

Где наш радостный смех?

СЛОВО ТРЕТЬЕ

В чем кроется причина разрозненности казал их неприязни и недоброжелательности друг к другу? Отчего слова их неискренни, а сами они ленивы и одержимы властолюбием?

Мудрые мира давно заметили: человек ленивый бывает, как правило, труслив и безволен, безвольный — труслив и хвастлив; хвастливый — труслив, глуп и невежествен; глупый невежествен и не имеет понятия о чести, а бесчестный побирается у лснтяя, ненасытен, необуздан, бездарен, не желает добра окружающим.

Пороки эти оттого, что люди озабочены только одним — как можно больше завести скота и стяжать тем самым почет у окружающих. Когда б они занялись земледелием, торговлей, стремились к науке и искусству, не произошло бы этого.

Родители, умножив свои стада, хлопочут о том, как бы стада у их детей стали еще тучнее, чтобы передать заботу о стадах пастухам, а самим вести праздную жизнь — досыта есть мясо, пить кумыс, наслаждаться красавицами да любоваться скакунами.

В конце концов их зимовья и пастбища становятся тесными, тогда они, употребив силу своего влияния или занимаемого положения, всеми доступными для них средствами выкупают, выманивают или отнимают уголья соседа. Этот, обобранный, притесняет другого соседа или вынужденно покидает родные места.

Могут ли эти люди желать друг другу добра? Чем больше бедноты, тем дешевле их труд. Чем больше обездоленных, тем больше свободных зимовий. Он ждет моего разорения, я жду, когда он обнищает. Постепенно наша скрытая неприязнь друг к другу перерастает в открытую, непримиримую вражду, мы злобствуем, судимся, делимся на партии, подкупаем влиятельных сторонников, чтобы иметь преимущество перед противниками, деремся за чины.

Потерпевший не будет трудиться, добиваясь достатка иным способом, ни торговля, ни земледелие не интересуют его, он будет примыкать то к одной, то к другой партии, продавая себя, прозябая в нищете и бесчестии.

Воровство в степи не прекращается. Будь в народе единство, не стали бы люди мирволить вору, который, ловко пользуясь поддержкой той или иной группировки, только усиливает свой разбой.

Над честными сынами степи чинятся уголовные дела пол ложным доносам, проводятся унижительные дознания, загодя находятся свидетели, готовые подтвердить то, чего не видели и не слышали. И все ради того, чтобы опорочить честного человека, не допустить его к выборам на высокие должности. Если гонимому ради своего спасения приходится обращаться за помощью к тем же негодяям, он поступается своей честью, если не идет к ним на поклон — значит быть ему несправедливо судимому, терпеть лишения и невзгоды, не находя в жизни достойного места и дела.

Достигнув власти хитростью и обманом, волостные не замечают тихих и скромных, а стараются наладить отношения с людьми, подобными себе — увертливыми и ухватистыми, рассчитывая на их поддержку а пуще всего опасаясь их вражды.

Сейчас в обиходе новая пословица: “Не суть дела, суть личности важна”. Значит, добиться намеченного можно не правотою предпринятого дела, а ловкостью и хитроумием исполнителя его.

Волостные избираются сроком на три года. Первый год их правления проходит в выслушивании обид и упреков: “Не мы ли тебя выдвигали?” Второй год уходит на борьбу с будущими соперниками. И третий — в предвыборных хлопотах, чтобы снова быть избранным. Что остается?

Наблюдая, как народ чем дальше, тем больше погрязает в распрях, я пришел к выводу: в волостные нужно избирать людей, которые получили пусть небольшое, но русское образование. Если таковых нет или есть, но их не хотят выдвигать, пусть волостные назначаются уездным начальством и военным губернатором. Это было бы полезно во многих отношениях. Во-первых, тщеславные казахи стали бы отдавать детей на обучение; во-вторых, волостные не зависели бы от прихоти местной знати, а подчинялись бы только высшему начальству. Дабы не плодить неизбежные доносы и кляузы и не давать им ходу, следовало бы оградить назначаемого от всяческих проверок и испытаний.

Мы имели возможность убедиться в бесполезности выборов биев-судей в каждой волости. Не всякому под силу вершить правосудие. Чтобы держать совет, как говорится, на “вершине Культобе”, необходимо знать своды законов, доставшихся нам от предков,—“светлый путь” Касым-хана, “ветхий путь” Есим-хана, “семь канонов” Аз Тауке-хана. Но и они устарели со временем, требуют изменений и непогрешимых вершителей, коих в народе мало, а то и вовсе нет.

Люди, хорошо знающие казахов, говорили: “Если биев двое, то споров четыре”. Отсутствие вер-

ховного судьи и четное число биев только усложняет решение споров. Зачем наращивать количество биев? Не лучше ли выбрать из каждой волости по три образованных и толковых человека, не определяя срока их пребывания на посту, и смещать только тех, кто обнаружит себя в неблагоприятных делах.

Пусть бы споры решались двумя судьями и посредником, выбранным истцами. И только не сыскав истины у этих людей, не придя к мировой, спорящие обращались бы к одному из трех постоянных судей. Тогда бы суды не затягивались.

СЛОВО ЧЕТВЕРТОЕ

Люди внимательные давно заметили — глупый смех равносителен опьянению. Опьянение ведет к проступкам, разговор с хмельным причиняет головную боль. Предаваясь пустому смеху, человек теряет совесть, отстраняется от дел, совершает непростительные ошибки, за что ожидает его возмездие, если не на этом, так на том свете.

Человек, склонный к размышлениям, всегда вдумчив, собран, будь то в делах мирских или перед судом смерти. Собранность в делах и мыслях — основа благополучия. Значит ли это, что мы должны постоянно предаваться унынию? Разве может душа лишь печалиться, не зная веселья и смеха? Нет, я вовсе не за то, чтобы мы только и знали что горевать беспричинно. Но стоит задуматься о своей беспечности, опечалиться этим и постараться избавиться от беспечности, заняв себя полезным делом. Не пустое веселье, а полезный и разумный труд исцелит душу.

Только слабые духом могут затвориться в себе, предаваясь горьким раздумьям, не находя утешения.

Если смесшься над глупостью человека дурного, смейся, не радуясь чужой глупости, а гневно. Такому смеху не будешь предаваться часто. Смех с досады — горький смех.

Смейся восторженно, искренне радуясь, когда видишь человека, обретшего благо, свершившего дела добрые, достойные подражания. Хороший при-

мер учит сдержанности, вовремя остановит, не допустит опьянения.

Не всякий смех заслуживает одобрения. Существует же среди прочего смеха такой, что не идет из груди — Богом данным путем, а рядится да пустым звоном рассыпается, единственно ради того, чтобы прожурчать красиво.

Человек рождается на свет с плачем и уходит скорбя. В промежутке между этими двумя событиями, так и не изведав истинного счастья, не распознав до конца ценности и неповторимости дарованной ему жизни, он бездумно прожигает ее в унижительных ссорах и недостойных спорах. Спыхватывается, когда жизнь уже на исходе. И только тогда начинает понимать, что ни за какие сокровища мира невозможно продлить ее хотя бы на один день.

Жить хитростью, обманом, попрошайничеством — удел бездарных проходимцев. Веруй в Бога, надейся на свое умение и силы. На честный и самоотверженный труд даже твердь земная ответит всходами.

СЛОВО ПЯТОЕ

Печаль омрачает нам душу, леденит тело, сковывает волю и, наконец, изливается словами из уст или слезами из глаз. Я видел, как люди молились: “О, Аллах, сделай нас беспечными, как младенцев”. Мнят себя страдальцами, обремененными тяжкими заботами и несчастьями, будто они разумнее детей. О заботах же их можно судить по пословицам: “Если жить осталось до полудня, делай запасы на день”, “Нищему и отец становится чужим”, “Скот для казаха — плоть от плоти его”, “У богатого лик светел, а у бедного — все равно, что точило”, “Джигит и волк добудут пищу в пути”, “Стада почитасмых мужей находятся в людях, заботятся они о своем добре от безделия”, “Рука, умеющая брать, умеет и давать”, “Кто сумел нажиться, тот и прав”, “Приносящий дары срывает завесу отчуждения”, “Если на бая надежда плоха, то и на Бога не надейся”, “Если голоден, скачи к дому, где поминки”, “Берегись озера с глубокими берегами, да народа немилосердного”. Подобных пословиц множество.

О чем они говорят? Не о науке и знаниях, не о мире и справедливости радеет казах, ему бы разбогатеть, да не знает — как? Вот и ловчит, хитрит, чтоб хоть лестью выманить богатство у других, не удастся — будет люто враждовать со всем светом. Отца родного не прочь обобрать и не сочтет это позором для себя. Не принято у людей осуждать тех, кто добывает себе скот обманом,

подлостью, попрошайничеством, разбоем или другими ухищрениями...

Чем же отличается их ум от детского? Дети боятся раскаленного очага, взрослых не устрашить и адовым огнем. Дети, стыдясь, готовы сквозь землю провалиться, а взрослые не ведают стыда. В этом их превосходство над детьми? Не раздай мы им того, что имеем, не позволь мы им разорить себя, не опустишь мы до их уровня, они готовы отвернуться от нас.

И это народ, к которому мы тянемся душой?

СЛОВО ШЕСТОЕ

Одна из казахских пословиц гласит: “Начало успеха — единство, основа достатка — жизнь”.

Но у каких людей бывает единство, и как они добиваются согласия между собой — казахи не знают. Полагают, что это — общность скота, имущества, еды. Если так, то какой прок от богатства и какой вред от нищеты? Стоит ли трудиться ради богатства, не избавившись прежде от родственников? Нет, единство должно быть в умах, а не в общности добра. Объединить можно людей различных по происхождению, религии и духу, щедро раздаривая им скот. Добиваться единства ценой скота — вот начало нравственного падения. Братья должны жить в согласии не потому, что находятся в зависимости один от другого, а надеясь на свои умения и силу, уповая каждый на собственную судьбу. Иначе они и Бога забудут, и делом не займутся, а станут искать напасти друг на друга. Погрязнут во взаимных обидах, будут клеветать, хитрить и обманывать друг друга. Как тут добиться единства?

“Жизнь — основа достатка”. О какой жизни идет речь? О бытии ради того, чтобы душа тела не покинула? Но такое существование и собаке дано. Тот, кто дорожит такой жизнью, трепещет перед страхом смерти, становится врагом жизни небесной. Спасаясь, бежит от врага и слывет трусом, уклоняется от работы и слывет лодырем, превращается в противника истинного благополучия.

Нет, речь тут о другой жизни. О той, когда
жива душа и ясен ум. Если ты жив, но душа
твоя мертва, слова разума не достигнут твоего со-
знания, ты не сумешь зарабатывать на жизнь чес-
тным трудом.

Бездельник, лживый зубоскал,
Нахлебник и нахал.
в душе холуй, на вид удал
Не ведает стыда.

Будучи таким, не сочти себя за живого. Пра-
ведная смерть предпочтительнее такой жизни.

СЛОВО СЕДЬМОЕ

Ребенок рождается на свет, наследуя два начала. Первое из них требует еды, питья и сна. Это — потребность плоти, без этого тело не может служить пристанищем для души, не будет расти и крепнуть. Другое — тяга к познаниям. Младенец тянется к ярким вещам, берет их в рот, пробует на вкус, прикладывает к щеке. Встрепенется, услышав звуки дудки или свирели. Подрощи, бежит на лай собаки, на голоса животных, на смех и плач людей, теряет покой, спрашивая обо всем, что видят глаза и слышат уши: “Что это? Зачем это? Почему он так делает?” — это уже потребность души, желание все видеть, все слышать, всему учиться.

Не раскрыв для себя видимых и невидимых тайн вселенной, Не объяснив всего себе, человеку не стать человеком. И бытие души такого человека тогда ничем не разнится от бытия иной твари.

Изначально Бог отличил человека от животного тем, что наделил его душой. Почему мы, повзрослев и поумнев, не ищем и не находим удовлетворения тому любопытству, что в детстве заставляло нас забывать о еде и сне? Почему мы не избираем путь тех, кто ищет знаний?

Нам бы неустанно ширить круг своих интересов, множить знания, которые питают наши души. Нам бы понять, что блага души несравненно выше телесных, и подчинить плотские потребности веле-

нию души. Но нет, не стали мы делать этого. Кликушествуя и каркая, не продвинулись мы дальше навозной кучи у аула. Душа правила нами только в детстве. Повзрослев и окрепнув, мы не позволили ей повелевать собой, подчинили душу телу, на все окружающее смотрим глазами, но не разумом, не доверяемся порывам души. Довольствуясь внешним видом того, что охватывает взор, не пытаемся вникнуть во внутренние тайны, полагая, что ничего не теряем от этого незнания. На замечания и совсты людей умных отвечаем: "Ты живи своим умом, а я своим проживу", "Чем быть богатым чужим умом, лучше быть бедным, да по-своему". Мы не способны оценить их превосходства над нами, не понимаем смысла сказанного ими.

Нет ни искры в груди, ни веры в душе. Чем отличаемся мы от животного, если видим только глазами? В детстве мы были лучше. Тогда мы были человеческими детьми — стремились узнать как можно больше. Сейчас мы хуже скота. Животное не знает ничего, но и не стремится ни к чему. Мы не знаем ничего, но готовы спорить до хрипоты: отстаивая свою темноту, стремимся свое невежество выдать за знания.

СЛОВО ВОСЬМОЕ

Станет ли кто прислушиваться к нашим советам или внимать наставлениям? Кто-то волостной, а кто-то бий. Имея намерения учиться уму-разуму, разве стали бы они избираться на такие должности? Эти люди считают себя достаточно умными и стремятся к власти, чтобы учить и воспитывать других, будто бы достигли полного совершенства, и единственное, что им осталось — это других наставлять. Им ли слушать нас, да и захоти они слушать, найдется ли у них на это время? Головы их заняты заботами: как бы ненароком не провиниться перед начальством, не обозлить вора, не смутить народ, не остаться внакладе, а найти выгоду. Кому-то надо пособить, кого-то вызволить. Все недосуг...

Богачи? Те ни в чем нужды не знают. Пусть на день, но им дано богатство, им кажется, что они владеют сокровищами чуть ли не половины мира, а чего им не хватает, то купят за скот. Взоры их высоко, а помыслы еще выше. Честь, совесть, искренность для них не дороже скота. Был бы скот, уверены, можно подкупить самого Бога. Скот заменяет им все — родину, народ, религию, родных, знания. Где им прислушиваться к чужим советам? Прислушался бы да времени нет. Надо скотину напоить-накормить, выгодно продать, от вора и волка уберечь, от холода укрыть да найти человека, который бы занялся всем этим. Пока все

уладит-утрясет, до похвальбы доведет. Недосуг и ему!

А вор-злодей да мошенник лукавый так или иначе никого слушать не станут.

Бедняки, что смиреннее овцы, озабочены своим пропитанием. Что им советы, знания, учения, когда все это не нужно богатым? “Не трогайте нас, беседуйте с теми, кто больше нашего понимает”, — говорят они, будто, если беден, так и знания не нужны. Им ни до кого нет дела. Имея то, что имеют другие, они и горя бы никакого не знали.

СЛОВО ДЕВЯТОЕ

Я сам казах. Люблю я казахов или не люблю? Когда б любил, одобрил бы их нравы, нашел бы в их поведении какую-нибудь малость, что принесла бы мне радость или утешение, позволила бы довольствоваться не теми, как иными их качествами, и не померкла бы надежда моя. Но нет этого. Когда б не любил, не стал бы говорить с ними, делиться сокровенными мыслями, советоваться, входить в их круг, интересоваться их делами, спрашивая "что там делают, что происходит?", полеживал бы себе спокойно, нет, — так вовсе откочевал бы от них. Надежды такой, что они изменятся или я образумлю, исправлю их, тоже не питаю. Не испытываю ни одного из этих чувств. Как же так? Должен бы склониться к чему-то одному.

Я хоть и живу, живым себя не считаю. Не знаю, от досады ли на людей, от недовольства ли собой, а может, и по какой иной причине. Внешне жив, внутри все мертво. Сержусь, но не испытываю гнева. Смеюсь, но не могу радоваться. Слова, произносимые мной, и смех кажутся мне не моими. Все чужое.

В молодые годы и не помышлял о том, что можно оставить свой народ, любил казахов всей душой, верил в них. когда же довелось узнать людей, когда постепенно угасла моя надежда, обнаружил: нет уже той силы, которая позволила бы покинуть родные края, породниться с чужими. поэ-

тому в груди у меня сейчас — пустота. а вообще думаю: может, оно и к лучшему? Умирая, не буду страдать: “Увы, не привелось изведать еще такой-то радости!..” Не терзаясь сожалениями о земном, утешусь надеждой на предстоящее.

СЛОВО ДЕСЯТОЕ

Люди молят Бога о ребенке. Зачем человеку ребенок? Говорят, надо наследника оставить, чтобы сын кормил родителей на старости лет, молился за них после их смерти. Только и всего?..

Что значит оставить наследника? Боишься, после смерти твое имущество окажется без хозяйина? Тебе ли печалиться о вещах, которые останутся после тебя? Или тебе жаль оставить их людям? Какие сокровища ты нажил, чтобы жалеть о них?

Хороший ребенок — в радость, плохой — в тягость. Как знать, какого ребенка даст тебе Бог? Или тебе недостаточно унижений, которые ты вынес за свою жизнь? Или мало гнусностей сотворил ты своими руками? Почему тебе хочется еще породить ребенка, вырастить его таким же негодяем, обречь его на те же унижения?

Хочешь, чтобы сын молился за тебя после твоей смерти? Если в жизни ты делал людям добро, кто не помолится за упокой твоей души? Но если ты чинил только зло, что тебе молитвы сына? Разве он сделает за тебя те благодеяния, которых ты сам не совершил?

Если просишь ребенка для радостей потусторонней жизни, значит заведомо желаешь ему ранней смерти. Если просишь для радостей этой жизни, разве родится у казаха такой сын, который бы, возмужав, окружил родителей заботой, ограждал

их от мук? Твоему ли народу, такому ли отцу, как ты, воспитать подобного сына?

Ты хочешь, чтобы он кормил тебя, когда ты одряхлешь? И это пустое. Во-первых, доживешь ли ты до немощной старости? Во-вторых, вырастет ли твой сын настолько милосердным, чтобы заботиться о твоей старости? Кто не возьмет на себя заботы о тебе, если у тебя есть скот? Не будет скота, еще неизвестно, кто и как будет кормить тебя. Также неизвестно, будет твой сын множить добро или примется транжирить нажитое тобой.

Хорошо. Скажем, Бог услышал твои молитвы, дал тебе сына. Сумеешь ты дать ему хорошее воспитание? Нет. Не сумеешь. Мало тебе своих грехов, погрязнешь еще и в грехах сына.

С самого начала жизни будешь обманывать ребенка, суля ему то одно, то другое. И будешь радоваться, что удалось обмануть. Кого будешь винить, когда он вырастет лгуном? Учишь его сквернословить, поносить других, чуть что защищаешь: "Не троньте этого упряма", потакаешь его озорству. Отдавая в учение, выбираешь муллу за малую плату, лишь бы научить ребенка читать и писать, учишь хитрости и подлости, вселяешь в его душу недоверие к сверстникам, прививаешь дурные наклонности. Это и есть твое воспитание? И от этого ребенка ты ждешь милосердия?

Люди так же молят Бога и о богатстве. Зачем человеку богатство? Ты молил Бога? Молил. Бог тебе дает, а ты не берешь! Дал он тебе силы, чтобы ты мог трудиться и наживаться. Разве ты тратишь эту силу на праведный труд? Нет. Бог дал тебе силы, чтобы ты мог учиться, дал разум, способный усвоить науки, но неизвестно, на что ты

потратил их. Кто не сумеет разбогатеть, если будет трудиться без лени, добиваться без усталости, творить с умом? Но тебе ведь не это нужно, тебе хочется получить богатство, запугивая, выпрашивая, обманывая других. Разве это мольба? Это попрошайничество, разбой, чинимый утратившим совесть и честь.

Ну скажем, выбрал ты этот путь, добыл себе скот. Так используй его на то, чтобы получить образование. Не для себя, так для сына. Без просвещения нет ни веры, ни блага. Без знаний ни намаз, ни посты, ни паломничества не достигнут цели. Я еще не встречал человека, который бы, добыв богатство разбойным путем, использовал его на благое дело. То, что добыто собачьим путем и тратится по-собачьи. И не остается от такого богатства ничего, кроме горечи разочарования, злобы, душевных мук.

Пока богатство в его руках, он кичится им. Растратив, хвалится тем, что он "и он когда-то был богат". Обсднел, опускается до попрошайничества.

СЛОВО

ОДИННАДЦАТОЕ

Чем промышляет, как живет народ? Есть два средства. Одно из них — воровство. Вор надеется разжиться краденым, бай думает умножить свои стада, вернув похищенное с лихвой, власть имущий, общая баю сыскать и возвратить пропажу, а вору — избежать правосудия, обирает обоих. Обыватель плутует, донося на вора властям, в то же время оказывая ему мелкие услуги и скупая у него ворованное по дешевке. И другое — мошенники недоумливают людей на хитрости, о которых они и не помышляют, подстрекают: сделай так, и станешь знатным, сделай эдак — добудешь несметные богатства, обретишь славу неуязвимого, устроишь недругов. Разжигая нездоровые страсти, натравливая людей друг на друга, надеется сгодиться кому-нибудь из них, на том и греет руки.

Так и живут: вельможный — помогая баю и пособляя вору, бедняк — подыгрывая власть имущим, поддерживая их в спорах, примыкая то к одной, то к другой партии, за здорово живешь поступаясь собственной честью, продавая жену, детей, сородичей.

Не будь вора и мошенника, задумался бы народ. Он бы и рад трудиться честно, тянуться к добру и знаниям, когда бы бай довольствовался тем, что имеет, а бедняк, не теряя надежды и веры, добивался бы того, чего ему не хватает.

Простой люд невольно посредничает в грязных делах. Кому под силу искоренить сие зло? Неужели канут в забвение понятия чести и клятвы, верности и совести?

Нашлась бы сила, способная укротить вора, но кто и каким путем образумит бая, из алчности потакающего лукавым наущениям мошенника?

СЛОВО

ДВЕНАДЦАТОЕ

Когда кто-то учит других слову божьему, хорошо ли, плохо ли делает он свое дело, у нас язык не повернется запретить ему проповедь, ибо нет ничего предосудительного в делах благонамеренных. Пусть наставляет, если даже сам недостаточно просвещен. Но ему следует помнить два непреложных условия.

Прежде всего, он должен утвердиться в своей вере, во-вторых, пусть слишком не довольствуется тем, что знает, а постоянно совершенствуется. Если кто, не завершив учбу, оставляет ее, тот лишает себя божьего благословения, от его наставлений прока не жди. Что толку, если, обернув голову чалмой, строго соблюдая посты, совершая моления, он напускает на себя благообразие, но не знает, в каких местах трсбует повторения или в каком месте может прерваться тот или иной намаз?

Кто небрежен, не соблюдает себя в строгости, не умеет сострадать, того нельзя считать верующим — без бережливости и внимания не удержать в душе иман — всру.

СЛОВО

ТРИНАДЦАТОЕ

Иман — есть незыблемая вера в единого и всемогущего создателя, о бытии и существовании которого дано нам знать из посланий через его пророка, да благословит Аллах его имя.

Существует двоякий путь верования.

Одни принимают веру, убедившись в ее необходимости и справедливости, укрепляют ее в себе разумными доводами. Эту веру мы называем “якини иман”¹.

Другие веруют, черпая познания из книг и слов муллы. Этим людям требуется особая приверженность к предмету своей веры, твердость духа, дабы выстоять перед соблазнами тысячи искусителей и не дрогнуть даже перед лицом смерти. Это есть “таклиди иман”².

Чтобы сохранить в себе иман, необходимо иметь отважное сердце, твердую волю, уверенность в своих силах. Но как нам быть с тем, кто не имеет знаний, позволяющих отнести его к приверженцам “якини имана”, или не имеет твердых убеждений, легко поддастся соблазнам и уговорам, из корысти называет черное — белым, белое — черным, клянется, выдавая ложь за правду, чтобы назвать его сторонником “таклиди имана”? Сохрани нас Аллах от таких людей. Каждый должен помнить, не существует имана помимо упомянутых.

¹ Якини — истинная вера (арабск.)

² Таклиди — традиционная вера (арабск.)

И пусть вероотступники не рассчитывают на беспредельность божьей милости, они не заслуживают ни прощения Аллаха, ни защиты пророка. Будет проклят тот, кто принимает за истину ложные пословицы: "Острие меча сильнее клятвы", "Нет греха, которого не простил бы Аллах".

СЛОВО

ЧЕТЫРНАДЦАТОЕ

Есть ли у человека что-либо драгоценнее его сердца? Называя кого-то человеком с сердцем, люди почитают его за батыра. Другие качества сердца они себе ясно не представляют. Милосердие, доброта, умение принять чужого за родного брата, желая ему благ, которые бы пожелал себе — все это веление сердца. И любовь — желание сердца. Язык, повинаясь сердцу, не солжет. Только лицемеры о сердце забывают. Те же, кого молва кличет “человеком с сердцем”, часто оказываются людьми не стоящими похвалы. Если у них не в чести учтивость, верность данному обету, отвращение от зла, способность вести за собой заблудших, а не плестись за толпой жалким псом, умение смело постоять за правое дело, когда это трудно, не отступить от истины, когда это сделать легче легкого, то в груди тех, кого люди почитают за батыров, бьется не обыкновенное, а волчье сердце.

Казах ведь тоже дитя человеческое. Многие из них сходят с пути истины не от недостатка разума, а от того, что не имеют в сердце мужества и стойкости, чтобы принять советы умного и следовать им. Многим из тех, кто уверяет, будто совершил зло по незнанию, я не верю. Есть у них знания, но постыдное безволие и лень заставляют их пренебрегать этими знаниями. Отступившись раз, редко кто находит в себе силы для исправления.

Те, кого люди называют крепкими джигитами, храбрыми джигитами, ловкими джигитами, чаще всего подбивают друг друга на темные, скверные дела. Их слепое подражание друг другу, бездумная удаль приводят к несчастьям.

Если человек, предавшись дурным поступкам, безудержному бахвальству, не в силах остановиться и взыскать с себя, не пытается очиститься перед Богом или собственной совестью, как назвать такого джигитом?

Впору задаться вопросом — человек ли он?

СЛОВО

ПЯТНАДЦАТОЕ

Между умными и глупыми людьми, по-моему, есть существенная разница.

Родившись на свет, человек не может жить, не увлекаясь интересными вещами. Дни увлечений и поисков остаются в памяти самыми светлыми днями его жизни.

Разумный человека интересуется достойными серьезными делами, упорно добивается своей цели, и даже воспоминания о перенесенных невзгодах на пути к ней ласкают слух и радуют сердце его слушателей. В ней не найдешь и тени сожаления о прожитых годах.

Легкомысленный человек тратит время на ничего не стоящие, пустые, бессмысленные затеи. Хватившись, обнаруживает, что лучшие годы пролетели напрасно и позднее раскаяние не приносит ему утешения. В молодые годы он ведет себя так, будто молодость бесконечна, не сомневается, что впредь его ждут еще более заманчивые утехи и радости. Но очень скоро, утратив былую силу и гибкость, он оказывается не годным ни на что.

И еще одно искушение подстерегает людей, страстно увлекающихся — достижение успеха или приближение к нему, дурманит им головы, пьянит. Хмель застилает разум, заставляет совершать оплошности, человек невольно привлекает к себе внимание окружающих, становится объектом людских пересудов и насмешек.

Разумные в такие критические моменты не теряют рассудка, сдержанны и не выставляют своих чувств на всеобщее обозрение.

Глупый же скачет на неоседланном коне, воздев глаза к небу, словно обезумев, потеряв в пылу шапку и не обращая внимания на то, что полы его чапана покрывают зад лошади...

Вот что я видел.

Желаешь быть в числе умных людей, спрашивай себя раз в день, раз в неделю, или хотя бы раз в месяц: как ты живешь? Сделал ли ты что-нибудь полезное для своего образования, для земной или потусторонней жизни, не придется ли тебе потом испытать горечь сожаления?

Или же ты и сам не заметил, не помнишь, как и чем жил?

СЛОВО

ШЕСТНАДЦАТОЕ

Казах не беспокоится о том, угодны ли Богу его моления. Он делает только то, что делают другие — встает и падает, молясь. С Богом обходится примерно как с купцом, явившимся за долгом: “Это все, что имею, хочешь — бери, не хочешь — не из-под земли же я достану тебе скот”. Не будет утруждать себя, думая, ломая язык, обучаясь, заботясь об очищении веры. “Это все, что знаю, не братья же за учебу на старости лет. Главное — не попрекнули бы, что не молюсь, а что язык коряв — не беда.”

Разве у него язык устроен не так, как у других?

СЛОВО

СЕМНАДЦАТОЕ

Воля, Разум и Сердце обратились однажды к Науке, чтоб разрешить спор: кто из них важнее.

Воля сказала: "Эй, Наука, ты ведь знаешь, без меня ничто не достигает совершенства: чтобы познать себя, надо упорно учиться, а без меня этого не сделать; служить Всевышнему, поклоняясь ему, не ведая покоя, можно только с моей помощью нельзя, если меня нет, добиться в жизни богатства, мастерства, уважения, карьеры. Разве не я оберегаю людей от мелких страстей и держу их в узде, не я ли предостерегаю их от греха, зависти, соблазнов, не я ли помогаю им собраться и в последнюю минуту удержаться на грани пропасти? Как могут спорить со мной эти двое?"

Разум сказал: "Только я способен распознать, какое из твоих слов полезно и какое пагубно, будь то в земной или загробной жизни. Только мне дано постигнуть твой язык. Без меня не избежать зла, не найти выгоды, не постичь знаний. Почему эти двое спорят со мной? На что они годятся без меня?"

Сердце сказал: "Я — владыка человеческого тела. Кровь идет из меня, душа обитает во мне, без меня жизнь немыслима. Я лишаю сна, заставляю ворочаться тех, кто лежит в мягкой постели, вынуждаю их думать о бедных, не имеющих крова, мерзнущих и голодающих. По моей

воле младшие почитают взрослых и снисходительны к меньшим. Но люди не стараются сберечь меня в чистоте и от этого страдают сами. Будь я чистым, не стал бы я делать различия между людьми. Я восторгаюсь добродетелью, я восстаю против зла и насилия. Самолюбие, совесть, милосердие, доброта — все исходит от меня. На что годятся эти двое без меня? Как они смеют спорить со мной?

Выслушав их, Наука ответила:

— Воля, ты все верно сказала. В тебе еще много достоинств, о которых ты не упомянула. Ничего нельзя достигнуть без твоего участия. Но ведь в тебе таится и жестокость, равная твоей силе. Ты тверда в служении добру, но не меньшую твердость проявляешь и в служении злу. Вот что плохо в тебе.

Разум! И ты прав. Без тебя невозможно добиться в жизни чего-либо. Благодаря тебе мы узнаем о создателе, посвящены в тайны двух миров. Но это не предел твоих возможностей. Лукавство и коварство тоже творения твоих рук. И добрый, и злой опираются на тебя, ты верно служишь и тому, и другому. Вот в чем твой изъян.

Моя задача — помирить вас. Хорошо бы повелителем и вершителем в этом споре явилось Сердце.

Разум! У тебя множество путей-тропинок. Сердце не может следовать по каждой из них. Оно не только радуется твоим добрым замыслам, но и сопутствует тебе в них с охотою. Но оно не последует за тобой, если ты замыслил недоброе, и даже отстранится от тебя с брезгливостью.

Воля! В тебе много силы и мужества, но и тебя Сердце способно удержать. Оно не станет пре-

пятствовать в деле благоразумном, но в деле ненужном повяжет тебя по рукам.

Вам следует объединиться и во всем повиноваться Сердцу. Если вы все трое мирно уживетесь в одном человеке, то прахом с его ног можно будет исцелять незрячих. Не найдете согласия, я отдам предпочтение Сердцу. Береги в себе человечность. Всевышний судит о нас по этому признаку. Так сказано и в писаниях,— сказала Наука.

СЛОВО

ВОСЕМНАДЦАТОЕ

Человек должен одеваться скромно, содержать одежду в чистоте, быть опрятным. Тратить на одежду больше, чем позволяют средства, обременять себя излишней заботой о внешности, могут только щеголи.

Щеголи проявляют себя по-разному: один холит лицо, лелеет усы и бороду, нежит тело, ступает с важностью — то брови вскинет томно, то пальцами стучит, то локоть в сторону отставит; другой же подчеркнуто небрежен в своем щегольстве и, стараясь прослыть к тому же простецким парнем, как будто нечаянно обронит вскользь про лучшего скакуна и свои богатые наряды — мол, ничего особенного; усердствует, привлекая к себе внимание тех, кто стоит выше него, вызывает зависть в равных себе, а среди низших слывет примером недостижимой изысканности и роскоши. О нем говорят: “О чем можно тужить, имея такого коня и одеваясь как он?”

Все это и нелепо и стыдно.

Пусть никто не увлечется этой блажью, иначе трудно будет ему вернуть истинно человеческий облик.

В слове “кербез”¹ вижу родство со словами “кер”², “керден”³, предостерегающее людей от этих пороков.

Человек должен отличаться от других умом, знаниями, волей, совестливостью, хорошим нравом. Думать, что можно возвыситься иначе, может только глупец.

¹ Кербез — франт, щеголь

² Кер — чванливый

³ Керден — спесивый

СЛОВО

ДЕВЯТНАДЦАТОЕ

Дитя человеческое не рождается на свет разумным. Только слушая, созерцая, пробуя все на ощупь и на вкус, оно начинает познавать разницу между хорошим и плохим. Чем больше видит и слышит дитя, тем больше узнает. Много можно усвоить, внимая словам разумных людей. Недостаточно обладать разумом — только слушая и запоминая наставления знающих, избегая пороков, можно стать полноценным человеком.

Но если человек постигает мудрые речи, неуместно восторгаясь или наоборот вяло, рассеянно, не переспрашивая непонятного, не стараясь вникнуть в суть сказанного или же не делает для себя никаких выводов, хотя чувствует их справедливость и пользу, что толку он того, слушает он или не слушает?

О чем говорить с человеком, который не знает цену слову?

Как сказал один мудрец, лучше пасти свинью, которая признает тебя...

СЛОВО ДЕСЯТОЕ

Все мы знаем — ничто не властно над судьбой. Человеку свойственно чувство пресыщения, оно не возникает по желанию, а определяется судьбой. Изведав однажды пресыщение, уже не освободиться от него. Если даже собравшись с силами отбросишь его, оно будет наступать и одолевать тебя.

Чем только человек не пресыщается! Надоедает ему, в большей или меньшей мере, все — еда, развлечения, щегольство, пиры, компании, стремление превзойти других, женщины. Рано или поздно обнаружив порочность, бессмысленность всего, он разочаровывается и охладевает.

Жизнь человека, его судьба, так же, как и все, что существует на свете, переменчивы. Ничему живому на земле не дано состояние покоя. Откуда же взяться постоянству чувств?

Испытать пресыщение дано людям умным, которые в жизни стремятся к совершенству, многому знают цену, разборчивы, способны постичь никчемность и суетность земного бытия. Постигшим скоротечность и тленность земной радости сама жизнь кажется постылой.

Я подумал: блажен тот, кто глуп и беспечен.

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ПЕРВОЕ

Трудно удержаться от самодовольства, будь оно в большей или меньшей степени. Я отметил два вида его: это гордыня и бахвальство.

Горделивый человек сам себе дает высокую оценку. Прилагает все усилия, чтоб не прослыть в народе невеждой, легкомысленным не сдерживающим своих обещаний, невоспитанным, чванливым, бессовестным лгуном, злопыхателем, мошенником. Понимает всю унижительность этих пороков, стремится быть выше их. Это свойство человека разумного, совестливого, возвышенного. Он согласен с тем, чтоб о нем не говорили ничего хвалебного, и сделает все возможное, чтоб его имя не поносили.

Другой же, бахвал, усердствует, чтоб о нем говорили как можно больше. Пусть все знают, что он — батыр, богат, родовит... Он упускает из виду, что люди непременно скажут и то, чего человеку не очень хотелось бы слышать о себе. Не то чтобы он забыл об этой стороне известности, просто даже не обращает внимания на эту неперемennую изнанку славы. Такие хвастуны обычно бывают трех видов.

Первый из них одержим желанием прославиться в чужих краях, среди незнакомых ему людей. Он невежда, но в нем еще теплятся некоторые человеческие качества.

Другой хочет стать известным и быть хваленым в своем роду. Невежество этого, полное, человечности явно недостает.

Третий ищет, чем бы похвастаться перед своими домочадцами или в своем ауле, ни один человек со стороны не одобрил бы его похвальбы. Вот этот — невежда из невежд, и он уже не человек.

Тот, кто желает заслужить похвалу среди чужих, будет стараться отличиться в своем роду. Тот, кто желает быть хваленым в своем роду, будет добиваться похвалы у своих близких. Тот, кто ищет похвалы у близких, уверен, добьется ее, расхваливая и вознося до небес самого себя.

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ВТОРОЕ

Думаю, кого среди казахов сегодня я бы мог любить или уважать?

Уважал бы баю, да нет нынче такого; если и, есть, он не хозяин, своей воли и своего богатства. Враждуя с одними, из осторожности раздает скот другим, оказываясь в итоге обязанным доброй сотне людей. Думает, оказал милость, откликнувшись на их покорные просьбы. По глупости своей так думает. Он сам находится в зависимости от них. Ни щедрым, ни милосердным его не назвать. На родной земле со своим народом бьется, добром сорит, распинаясь перед недостойными. Там, где баи не находят между собой согласия, плодятся всякого рода проходимцы, стращают их и живут за их счет.

Стал бы уважать мырзу. Но не встретить в наши дни истинно щедрых, а тех, кто бестолку раздает скот направо и налево, больше, чем собак. Одни раздают скот добровольно, желая сыскать выгоду, другие — поневоле, иной так суетится, стараясь мырзой прослыть, будто приложили ему в одно место просоленную кошму, да только чаще всего тоже оказывается жертвою лиходеев.

Уважал бы волостного и бия. Однако нет в степи божеской управы и суда. Власть, заслуженная низкопоклонством или купленная за деньги, не много стоит.

Хотел бы уважать сильного, но вижу — все у нас крепки на худое дело, готовых на добрые дела не сыскать.

Найти бы человека умного и ему оказать почести. Но нет человека, чей бы ум был скор в служении делу совести и справедливости, а на хитрость и всроломство всяк горазд.

Уважал бы убогого и нищего, но ведь и его не сочтешь безгрешным. Не смотри, что на лежащего верблюда не может сесть. Будь у него сила, найдется и сноровка прихватить для себя что-нибудь тишком.

Остался кто? Хитрец да хват. Этих нам не унять! Пока они других не разорят и по миру не пустят...

И что же, кого нам любить, за кого молиться? Смердящие волостные и бии не в счет. Остается тот тихий бай, живущий по причине своей кротости согласно пословице “Коль ищешь достатка, избегай раздоров”. Этот у всех в немилости, хотя и раздает одну половину своего богатства, а другую половину тщится уберечь от вора и насильника.

Делать нечего,— его нам жалеть, за него молиться.

Никого другого я не нашел.

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ТРЕТЬЕ

Есть одна радость и одно утешение, которые проклятием висят над казахом.

Радуетя он, встречая скверного человека или видя чей-то дурной поступок, которого он сам не совершил, радуется и говорит: "Сохрани нас Аллах от какого-то! Ведь и он считает себя, человеком, рядом с ним мы — люди совсем чистые, совсем светлые". Разве Аллах сказал, что ему достаточно быть лучше такого-то? Или может, умные люди пообещали, что он не будет зачислен в плохие, коли разыщет человека, превосходящего его в невежестве и порочности? Разве станешь лучше, равняясь на мерзавца? Добру учатся у добрых людей. Можно понять того, кто на скачках приходит первым или интересуется, сколько еще лошадей впереди него. Но какой смысл спрашивать, сколько скакунов осталось позади? Какая радость знать проигравшему, пять или десять скакунов он обогнал?

В чем казах находит утешение? Он говорит: "Не мы одни такие, все так поступают, не следует выделяться, лучше быть с большинством. Той¹, который празднуешь со всеми, самый большой той". Разве Аллах велел ему существовать только в толпе? Или Аллах уже не властен над толпой? Или у Всевышнего не хватит оков на тол-

¹ Той — праздник, пиршество

пу? Разве высокой наукой овладевает любой человек? Или она под силу лишь единицам? Может, люди все до единого одарены гением? Или гениальность осеняет, только одного из тысячи? Разве толпу нельзя унижить? Разве будет легче от того, что половину людей поразит недуг, а другая половина останется здоровой? Разве не нужен один человек, хорошо знающий местность, когда тысячи блуждают, не зная ее? Что лучше для путников, если разом оголодают все лошади или будет сытой хотя бы половина их? Что лучше, когда пострадает от джута весь народ или уцелеет хотя бы половина его? В чем утешение одному дураку от того, что рядом находятся тысячи других безмозглых? Покорит ли невесту негодный жених, заявив, что у всего его рода дурно пахнет изо рта? Утешится ли невеста, узнав, что не только ее суженый обладает этим изъяном?

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ЧЕТВЕРТОЕ

Говорят, нынче на земле живет более двух миллиардов человек. Из них нас, казахов, более двух миллионов¹.

Казахи, не сходны ни с одним другим народом в своем стремлении к богатству, в поисках знаний, постижении искусства, в проявлении чувства доброжелательности, силы, хвастовства или враждебности.

Мы враждуем, разоряем друг друга, следим друг за другом, не давая ближнему своему и глазом моргнуть.

Есть на свете города с численностью жителей более трех миллионов. Есть на свете люди, которые трижды обошли шар земной.

Нсужели нам так и жить, подстерегая друг друга, оставаясь ничтожнейшими из всех народов на земле? Или все-таки наступят светлые дни, когда люди забудут воровство, обман, злословие, вражду и устремятся к знаниям, обучатся ремеслу, начнут добывать богатства честным, достойным путем.

Вряд ли наступят такие дни. Сейчас на каждые сто голов скота зарятся двести человек. Разве они утихомируются, пока не уничтожат друг друга?

¹ Абай приводит здесь неточные цифры. по итогам переписи населения 1897 года казахов, проживающих в областях, сопредельных с Российской империей, насчитывалось 4 млн. 84 тыс. (Я. Е. Володарский. Население России за 400 лет. XVI—XX вв. м., 1973, с.III)

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ПЯТОЕ

Хорошо бы дать казахским детям образование и вполне было бы достаточно научить их сначала хоть тюркской грамоте. Но наша земля Дар-аль-Харб¹, к тому же чтобы отдать детей учиться, надобно скопить богатство, необходимо знать персидский и арабский языки. Голодному ли сохранить ясность ума, радеть о чести, питать прилежание к учителю? Скудость достатков, межродовые раздоры способствуют развитию в людях таких дурных наклонностей, как воровство, насилие, стяжательство. Будет скот, значит брюхо будет сыто. А там появится и тяга к знаниям, ремеслу. Начнут люди подумывать как бы получить образование или хотя бы детей чему-нибудь научить.

Нужно учиться русской грамоте. Духовные богатства, знания, искусство и другие несметные тайны хранит в себе русский язык. Чтобы избежать пороков русских, перенять их достижения, надо изучить их язык, постичь их науку. Потому что русские, узнав иные языки, приобщаясь к мировой культуре стали такими, какие они есть. Русский язык откроет нам глаза на мир. Изучив язык и культуру других народов, человек становится равным среди них, не унижается никчемными просьбами. Просвещение полезно и для религии.

¹ Дар-аль-Харб (араб.) — территория, где не господствует мусульманский религиозный закон.

Тот, кто живет раболепствуя, готов продать мать с отцом, родных и близких, веру и совесть ради милостивого похлопывания по плечу. Иной не смотрит на то, что зад оголился, ему лишь бы заслужить одобрительную улыбку чиновника.

Русская наука, культура — ключ к мировым сокровищам. Владеющему этим ключом все другое достанется без особых усилий.

Казахи, обучающие детей в русских школах, пытаются использовать их грамотность как знак превосходства в распрах с сородичами. Избегай этих намерений. Стремись научить детей честным и разумным трудом добывать свой хлеб, пусть другие последуют доброму примеру, тогда мы не будем терпеть произвол вельможничающих русских, коль у них нет единого для всех закона. Нужно учиться, чтобы узнать то, что знают другие народы, чтобы стать равными среди них, чтобы стать защитой и опорой для своего народа. Пока из той молодежи, что получила русское образование, не вышло выдающихся личностей. Потому что родители и родственники портят их, сбивают с праведного пути. и тем не менее они намного лучше тех, кто не получил никакого образования. Жаль только, что всей их образованности хватает лишь на то, чтобы растолковывать чужие слова. Состоятельные люди редко отдают своих детей в учение, они скорее всего отдадут детей бедняков на поругание и унижение русским учителям. Чему они могут научиться, эти несчастные?

Ссорясь с родственниками, некоторые восклицают: "Чем терпеть ваши обиды, отдам сына в солдаты, а сам отращу волосы и бороду!" Не боятся такие люди ни божьей кары, ни людского позора. Чего может достичь отпрыск такого человека, если даже и получит образование? Да и многое ли даст

ему это образование? Далско ли уйдет он от других? Учатся абы как: пришел, посидел, ушел. Никакого стремления, никакого усердия. Отец с трудом соглашается отдать ребенка в учение, когда кто-то другой берет на себя все расходы. Разве он согласится расстаться с добром ради обучения ребенка?

Мой тебе совет, можешь не женить сына, не оставлять ему богатых сокровищ, но обязательно дай ему русское образование, если даже придется расстаться тебе со всем нажитым добром. Этот путь стоит любых жертв.

Бога почитай, людей стыдись! Если хочешь, чтобы сын твой стал человеком, отдай его в учение! Не жалея добра!

Останется он необразованным негодяем, кому от этого польза? Станет ли он утешением для тебя? Будет ли счастлив сам? Облагодествует ли свой народ?

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ШЕСТОЕ

Казах бывает рад до безумия, когда его скакун на состязаниях приходит первым, борец, выставленный им, побеждает в поединке, борзая или ловчий сокол отличается на охоте. Не знаю, бывает ли в его жизни большая радость? Пожалуй, нет!

Но что за удовольствие находит он в том, что одно животное превосходит другое в ловкости и скорости или в том, как один человек повергает наземь другого? Ведь не он опередил и даже не сын его поборол кого-то? А оттого все, что у казаха нет большего врага, чем другой казах. Бурно восторгаясь по ничтожнейшему поводу, один старается своей радостью досадить другому, породить в нем зависть.

Известно, вызывать в людях зависть намеренно — значит нарушить шариат, повредить своим делам, противиться здравому рассудку. Что за удовольствие приносит им чужая злоба. Почему это доставляет им удовольствие? И почему те, другие, огорчаются их успехам, чувствуют себя чуть ли не униженными?

Кровных скакунов заводят то в одном, то в другом ауле, ловчая птица, хорошая собака оказываются в руках то одного, то другого. И силачи не все родом из одного аула. Все эти достижения не являются плодом творения человеческих рук. Однажды опередивший, однажды осиливший не ос-

таются быстрейшими и сильнейшими навсегда. Так почему люди, зная об этом, досадуют так, как если бы обнаружили их собственные черные замыслы или постыдные дела? Огорчаются, словно их с землей сровняли?

Нетрудно догадаться: народ-невежда радуется всякому пустяку, не стоящему внимания. Радуюсь, он теряет рассудок, хмелеет, не помнит, что говорит и творит. Стыдится не того, чего надобно стыдиться, и, совершив дело неприглядное, не покраснеет.

Вот они, признаки невежества и безрассудства. Скажи ему об этом, будет слушать и поддакивать: "Да-да, все верно". Но не вздумай поверить его словам, он — один из тех, многих. Видя глазами, понимая умом, он, словно безвольное животное, не в силах отказаться от порочного. И никому не под силу обуздать, переубедить, образумить его. Взяв за правило дурные проступки, уже никогда не отречется он от них. Только великий страх или смерть способны разлучить его с вредной привычкой.

Не встретить человека, который, признав свою неправоту, пытался бы обуздать себя.

СЛОВО ДВАДЦАТЬ СЕДЬМОЕ

Это слова Сократа, сказанные им ученому, одному из своих учеников Аристодему о служении всемогущему Создателю. Аристодем часто подсмеивался над верующими.

— Эй, Аристодем, как ты думаешь, есть на свете люди, творения которых были бы достойны восхищения?

— Их множество, учитель,— ответил тот.

— Назови хотя бы одного из них.

— Меня восхищают поэзия Гомера, трагедии Софокла, умение иных перевоплощаться в чужие образы, так же я восхищаюсь живописью Зевксиса,— Аристодем назвал еще несколько известных имен.

— Кто по-твоему достоин большего восхищения, тот, кто создаст безжизненное изображение человека или Всевышний, сотворивший человека с его разумом и живой душой?

— Достоин последний. Но только в том случае, если его творения созданы силой разума, а не волей случая.

— В мире много полезных вещей. Польза одних очевидна, о назначении других нельзя судить по внешнему виду. Как ты думаешь, какие из них сотворены силой разума, какие случайно?

— Разумеется, вещи, польза которых очевидна — творения разума.

— Хорошо. Всевышний, создавая человека, наделил его пятью органами чувств, зная об их необходимости человеку. Он дал глаза, чтоб видеть, без них мы не могли бы наслаждаться красотами мира. Чтоб можно было открывать и закрывать глаза, даны веки, чтоб уберечь их от ветра и солнца, даны ресницы, чтоб отвести от глаз пот, стекающий со лба, даны брови.

Не будь у нас ушей, мы не могли бы слышать ни грохота, ни нежных звуков, не смогли бы наслаждаться пением и музыкой. Не имей мы носа, не могли бы различить запахов, нас не тянуло бы к ароматам, не отвращало бы от зловоний. Не имей языка и неба, не отличали бы сладкое от горького, мягкое от жесткого.

Разве все это не на пользу сотворено?

Наши глаза и нос расположены близко ко рту, чтобы мы могли видеть и обонять запах того, что едим. Другие необходимые нам, но вызывающие брезгливость, отверстия находятся далеко от благородных органов, расположенных на голове.

Разве это не свидетельствует о том, что Бог создавал нас обдуманно?

Подумав, Аристодем признал, что Создатель поистине всесилен, и создавал свои творения с огромной любовью.

— Тогда скажи мне, все живое, что создано, питает нежную любовь к своему детенышу, все живое ненавидит смерть, старается прожить как можно дольше, заботится о продлении рода. Все создано для жизни и продолжения ее. Разве не из любви Бог создал их любящими, создающими жизнь?

— Эй, Аристодем,— продолжал Сократ,— как ты можешь думать, что кроме тебя, человека, никто не обладает разумом? Разве не напоминает че-

ловеческое тело крупицу земли, по которой он ходит? Разве влага твоего тела не капля всей земной влаги? Откуда у тебя разум? Откуда бы он ни был, только благодаря душе, данной тебе, ты стал вместилищем столь высокого разума. Ты только видишь совершенство, цельность и гармонию закона, по которому создана природа, видишь, поражаешься, но не охватить тебе сознанием того, что видишь.

Как ты думаешь после этого, природа — бесцельное порождение случая или создание творца — обладателя неизмеримого разума? Если не волей разума, то силой нерушимой закономерности, соизмерившей благоразумие и назначение всего созданного, объясняется тайна, которая не подвластна человеческому сознанию.

— Верно все, что ты говорил, — ответил ученик, — ясно, что Создатель обладает поистине великим разумом. Я не оспариваю его всемогущества. Но не перестая удивляться тому, что всемогущий Создатель нуждается в моих молитвах.

— Аристодем! Ты ошибаешься. Если существует кто-то, кто печется о твоём благополучии — ты в долгу перед ним. Неужели ты нуждаешься в объяснении такой простой истины?

— Откуда мне знать, заботится он обо мне или нет?

— Тогда посмотри на всех животных и посмотри на себя. Разве мы одинаково воспринимаем действительность? Человек способен думать о своём прошлом, настоящем и будущем. Животное же смутно помнит своё прошлое и настоящее, а о будущем и не помышляет. Сравни внешний облик человека и животного. Человек стоит прямо, на двух ногах, чтобы зреть окружающее. Он способен подчинить своей воле любое животное. Животные

же надеются только на свои ноги, на свои крылья, не умеют подчинить себе своих собратьев. Создай Бог человека таким же беспомощным, как животные, тот бы ни на что не годился. Человек сотворен владыкой всего живого на земле. Будь у животных человеческий разум, вряд ли их внешний облик соответствовал бы способности трудиться, учить других красноречию и добродетели. Подумай, разве бык способен построить город, изготовить инструменты, оказаться искусным мастером? То, что Бог наделил человека высоким разумом и поместил этот разум в столь совершенное, гармонически сочетающее в себе духовную мощь и нравственную красоту тело, доказательство того, что Бог создал человека, заботясь о нем. Разве после этого человечество не обязано поклоняться Богу?

Так закончил учитель беседу.

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ВОСЬМОЕ

Мусульмане! Существуют на свете богатые и бедные, здоровые и хворые, разумные и глупые, добрые и злые. Если кто спросит, отчего это так, вы ответите — такова воля Аллаха.

Но случается, Аллах вознаграждает богатством всеми презираемого лодыря, а другой, поклоняясь Богу, честно трудится, и все-таки живет в нужде, кое-как питает жену и детей. Безобидный тихий человек часто болен и немощен, а какой-нибудь мошенник и вор наделен дюжим здоровьем. У одних и тех же родителей один из детей рождается умным, другой глупым. Аллах призывает всех быть добродетельными, жить честно. Готовя праведным место в раю, грешникам муки ада, одних он направляет по верному пути, других по ложному. Разве это не противоречит божьему милосердию, его справедливости? И люди, и все их имущество, принадлежат Аллаху. Он обращается со своей собственностью так, как ему заблагорассудится.

Как нам понять его деяния?

Твердить, что Создатель безгрешен, значит, признав его несовершенства и погрешности, продолжать молчать об этом из страха? В таком случае чего может добиться смертный своими стараниями и усилиями? Все творится по воле Создателя. Людям не в чем винить друг друга. Разве творя добро и зло, они не исполняют волю Господа?

Разумный человек должен знать, долг верующего — творить добро. правое дело не может бояться испытания разумом. Если не дать свободу разуму, то как быть с истиной: “Да познает меня обладающий разумом”? Если существует в нашей религии изъян, то как запретить разумному думать о нем? На чем бы основывалась религия, не будь разума? Чего стоит добро, творимое без веры? Нет, ты должен понять и поверить в то, что добро и зло созданы Богом, но не он творит их; Бог создал богатство и бедность, но не он сделал людей богатыми и бедными; Бог создал болезни, но не он заставляет людей страдать от них. Иначе, все — тлен.

СЛОВО ДВАДЦАТЬ ДЕВЯТОЕ

Есть среди казахских пословиц заслужившие внимания, но есть и такие, которые не несут в себе ничего божеского либо человеческого.

Говорят: “Если живешь в нужде, забудь о стыде”. Да будет проклята жизнь, не ведающая стыда! Если же это добрый совет не брезговать любой тяжелой работой, будучи в услужении, то в таком труде нет ничего постыдного. Заработать свой хлеб честно, вместо того чтобы перебиваться милостыней или прозябать в безделии — удел совестливого человека.

“Ловкий может и снег зажечь”, “Умелой просьбой можно все выпросить” — вот они, Богом проклятые слова! Чем жить, уповая на ловкость и вымаливая крохи с чужого стола, не лучше ли брать богатства у земли, трудясь в поте лица?

“Если безвестно имя твое, подожди поле”. Какая необходимость в дурной славе?

“Лучше один день быть бурой¹, чем сто — выхолощенным всрблюдом”. На что нужна жизнь одного дня, проведенная в безумствах, приносящих только опустошение?

“При виде золота и ангел сходит с праведного пути”. Да быть им жертвой на пути ангела! Зачем ангелу золото? Сказав это, люди оправдывают свою же алчность.

¹ Верблюд-производитель.

“Богатая казна милее отца с матерью, Собственная жизнь дороже золотого дворца”. Какую цену можно дать за жизнь того негодяя, которому казна кажется милее отца с матерью? Только человек лишенный ума и чести, может променять отца с матерью на золото. Родители наживают добро, заботясь о благе детей, и тот, кто равняет родителей с казней, совершает богопротивное дело.

Нужно быть осторожными, повторяя пословицы, порожденные ханжеством и недомыслием.

СЛОВО

ТРИДЦАТОЕ

Бытует у нас так называемое “болтливые хвастуны”, на сорока из них не уедешь дальше аула. На что они годятся? Кому какая польза от них? Нет у них ни здравого ума, ни самолюбия, ни широты взглядов, ни глубокого мышления, не отличаются они ни силой, ни доблестью, ни человечностью, ни совестью.

Бросил иной из них небрежно через плечо: “Ах, оставьте! Кто кого лучше? Чья голова, думаете, приторочена к чужому седлу? Разве он кладет мясо в мой котел или дает мне дойный скот?”

Или вскинется с отчаянной решимостью: “Мне ли жизнь свою щадить? Да чего она стоит? Ради благородного дела готов хоть под пули, хоть в ссылку. Все одно смерти не миновать!”

Встречался вам когда-нибудь казах, действующий в соответствии с подобными словами? Я не видел среди них смилившихся перед властью смерти, но ведь они никогда не выкажут и страха перед ней. При случае любой из них с жертвенной готовностью расщепит себе горло ладонью: “Да быть мне зарезанным на месте!”

Когда б эти слова были искренни, их хозяин мог бы сразить нас если не умом, так неслыханной храбростью. Но как нам назвать того, чья угроза рассчитана на трусов, от страха готовых забраться в любую щель при серьезных стычках? Если это всего-навсего напускная отвага, с по-

мощью которой он добивается признания малодушных: "Уж больно страшен гнев этого кафира!"?

Бог мой! Будь он прекрасен душой, щедр и бескорыстен, смел и верен слову, разве не угадывались бы эти достоинства по одному его виду?!

А этот один из тех нечестивцев, о которых говорят: "Бесстыжему лицу и челюсти неумные даны".

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ПЕРВОЕ

Существует четыре причины, способствующие восприятию и запоминанию услышанного:

во-первых, нужно утвердиться духовно и быть непреклонным;

во-вторых, слушать советы умных людей со вниманием и открытым сердцем, с готовностью и желанием уяснить смысл сказанного;

в-третьих, вдумчиво, неоднократно повторять про себя эти слова, и закреплять их в памяти;

в-четвертых, следует избегать вредных свойств ума, если даже придется подвергнуться искушениям этими силами, не поддаваться им.

Вредные свойства ума: беспечность, равнодушие, склонность к беспричинному веселью, тяга к мрачным раздумьям и губительным страстям. Вот эти четыре порока способны разрушить и ум, и талант.

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ВТОРОЕ

Тем, кто стремится усвоить науку, необходимо знать условия, без которых невозможно достичь цели.

Во-первых, обретая знания, не ставь себе задачи получить через них какую-нибудь выгоду. Чтобы заняться наукой, прежде всего нужно полюбить ее, иметь стремление к ней. Если ты ценишь знания как высшее благо, каждое открытие новых истин принесет твоей душе покой и удовлетворение. Крепко запоминай то, что ново для тебя, тогда появится стремление к поискам, любовь к науке, память хорошо усвоит и запечатлест в себе то, что ты видел и слышал.

Если же мысли твои заняты другим, а науку ты ищешь из жажды накопительства, твое отношение к знаниям будет таким же, как отношение мачехи к пасынку. Когда душа и мысли поистине благосклонны к науке, она и сама становится благосклонной — легко дается. С половинчатой благосклонностью она и воспринимается половинчато.

Во-вторых, изучая науки, ставь перед собой ясные и благородные цели, не стремись приобрести знания для того, чтобы иметь возможность спорить с другими. В разумных пределах споры помогают обрести твердость в убеждениях, но чрезмерное увлечение ими только портит человека. Потому что охотники до словесной перебранки чаще всего закупают споры не для выяснения истины, а чтоб

блеснуть своими знаниями, одержать верх над другими. Такие споры рождают зависть, они не прибавляют человечности, не служат науке, напротив — сбивают людей с толку. Это — занятие смутьянов. Тот, кто сбивает с праведного пути сотни людей, не стоит мизинца того, кто возвратил на путь истины хотя бы одного человека!

Да, споры — один из путей науки, но тот, кто втягивается в них, рискует стать самодовольным спесивцем, завистливым сплетником. Такому человеку в спорах не чужды и ложь, и злословие, и брань, унижающие человеческое достоинство.

В-третьих, если ты добился истины, не отступай от нее даже под страхом смерти. Если твои знания не способны убедить тебя, не думай, что кто-то другой оценит их. Если ты сам не ценишь своих знаний, как ждать признания других?

В-четвертых, существуют два орудия, способствующие приумножению знаний. Одно из них — мулахаза¹, и другое — мухафаза². Эти способности должны находиться в непрестанном совершенствовании. Не усилив их в себе, не умножить знаний.

В-пятых, в девятнадцатом Слове сказано о четырех губительных недостатках ума, среди них тот, что называется беспечностью, праздностью ума. Душа моя, заклинаю, остерегайся этого зла! Оно губительно и для Бога, и для человека, и для разума, и для чести. Оно — враг всему! Но там, где жива совесть, этому недостатку нет места.

В-шестых, сосуд, хранящий ум и знания — характер человека. Воспитывай свой характер! Пред-

¹ Мулахаза (араб.) — тонкое искусство ведения полемики.

² Мухафаза (араб.) — твердость в отстаивании своих позиций.

авшись зависти, легкодумию, то и дело попадая под влияние чужих речей и сиюминутных увлечений, можешь утратить твердость характера. Не будет пользы от учения, если нет надежного хранилища для знаний.

Для того, чтобы достигнуть намеченной цели и быть верным своему долгу, в характере человека должны быть постоянство, решимость, сильная воля, способные сберечь трезвость рассудка и чистоту совести.

Все должно служить делу разума и чести.

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ТРЕТЬЕ

Хочешь быть богатым — учись ремеслу. Богатство со временем иссякает, а умение — нет. Тот, кто продает плоды своего ремесла без обмана, в народе считается святым. Но тех, кому Бог даровал хоть какое-нибудь ремесло, не минуют и пороки.

Во-первых, они не ищут на стороне лучших мастеров, чтобы перенять их опыт и не стремятся достичь большего мастерства. Довольствуясь тем малым, что имеют, считают, что этого вполне достаточно и предаются лени.

Во-вторых, нужно трудиться неустанно. А им стоит приобрести два-три поголовья скота, как они начинают воображать себя утопающими в благополучии, начинают бездельничать, чваниться, дело свое делают спустя рукава.

В-третьих, стоит кому-нибудь обратиться к ним с просьбой: “ты мастер, братец, ты щедр” или “что тебе стоит сделать для меня то-то и то-то”, как они начинают думать с самодовольством, что дожили до дней, когда люди начали обращаться к ним с просьбами. Возгордясь, поддавшись лести они теряют свое драгоценное время, дают повод торжеству лукавого льстеца.

В-четвертых, такие люди домогаются приятельских отношений, с кем бы то ни было. Достаточно пройдохе подарить им какую-нибудь мелочь, пообещать помочь, назвать другом, они и рады, что

оказались нужны кому-то, что годятся в друзья. Тут-то и сказываются их наивность, незнание жизни. Доверившись лживому языку, безумно радуясь приветствию мнимого друга, они стараются сделать для него все, если ему чего-то не хватает, делятся с ним собственным добром, забывают о еде, одежде, о своих заботах и обязанностях, когда поджигает нужда, бегают, выпрашивая займы. Угождая другим, тратят без пользы время, остаются без доходов, втягиваются в раздоры из-за долгов, теряют свой человеческий облик, живут в нищете и беславии.

Почему так происходит? Порой люди, способные провести кого угодно, сами легко оказываются обманутыми.

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ЧЕТВЕРТОЕ

Все знают, что люди смертны, что смерть приходит не только за старыми, и взяв кого-то, она никогда не возвращает его. Казах верит в это поневоле, а не потому что доходит до этой истины путем глубокого размышления.

Казахи твердят, что верят тому, что есть Бог, который спросит после смерти за все, за добро оплатит добром и накажет за зло, что наказание и награда его отличаются от мирских, воздаяния его бесконечно щедры, а кара неисмеримо жестока. А мне не верится в их слова. Потому что они не веруют искренне и осознанно. Поверь они в это, творили бы добро соответственно своей вере и не знали бы печали. Разве возможно убедить их в чем-то другом, когда даже в эти истины они веруют смутно? Каким путем исправить их? Можно ли назвать их истинными мусульманами?

Тот, кто хочет избежать мучений на этом и на том свете, должен помнить: не бывает в душе одновременно двух радостей, двух страстей, двух противоречий и двух горестей. Это невозможно. Тот, для кого земные радости и земные печали выше забот и радостей потустороннего мира, не мусульманин.

Насколько казах мусульманин судите теперь сами. Если бы встретились ему две вещи, одна из которых предназначена для потусторонней жизни, вторая — для земной, и предстояло бы ему вы-

брать что-то одно, казах не упустил бы случая выбрать вторую, полагая, что приобретет первую в другой раз, а если не будет случая, Аллах великодушно простит его за выбор. Перед судом смерти этот человек будет клясться, что не променял благо потустороннего мира на земные радости. Как ему верить после этого?

Человек человеку друг. Потому что все в жизни — рождение, воспитание, чувство сытости, голода, печали, горя, форма человеческого тела, путь которым являешься на свет и которым уходишь из него — все у всех одинаково; и в другом мире — смерть, погребение, тление, допрос на Страшном суде — все общее. Как знать, проживешь ты еще пять дней или нет? Все люди гостят друг у друга, сам человек — гость в этой жизни, так стоит ли злословить, враждовать из-за богатства, завидовать чужому счастью, коситься друг на друга из-за пустяков?

Преклоняться не перед Богом, а перед человеком, молить не о благословении своего труда, а о том, чтобы добро для тебя было отнято у других, разве с подобной просьбой следует обращаться к Аллаху? Разве создатель может ради одного унижать и обездоливать другого?

Не имея ни здравого ума, ни образования, не умея связать двух слов, упрямо настаивать на своем, тягаться с мудрыми, — разве это достойно звания человека?

И что это за человек?..

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ПЯТОЕ

Призвав к Суду ходжей, суфи, мулл, жомартов¹ и сеидов, Всевышний строго спросит с них. Поставит отдельно тех, кто был ходжой, суфием, муллой, жомартом и сеидом, но служил и был благотворителем при жизни лишь ради того, чтобы жить в почете и пользоваться всеми благами. И поставит отдельно тех, кто служили ради служения Аллаху, старался быть угодным ему.

И скажет тем, кто возносил ему хвалу из корысти: “Вы при жизни служили ради того, чтобы к вам обращались уважительно — софеке, ходжеке, молдеке, мыркеке. Здесь этого не будет. Ваша счастливая жизнь кончилась, кончилась ваша власть над людьми. Здесь вы не то что почитаемы будете, а наоборот, спросится с вас за все. За все придется отвечать! Я дал вам жизнь, наделил богатством. Вы же использовали это для наживы, обманывали людей, прикрываясь заботой о потустороннем мире”.

Тем же, кто старался честно служить, он скажет: “Вы жизнью своей и всеми делами старались угодить мне. Я доволен вами. Для вас мной уготовано место почетное, проходите же! Возможно, здесь вы встретите друзей и тех, кому делали добро, или тех, кто содействовал вашим добрым намерениям. Радуйтесь же!”

¹ Жомарт — щедрый, занимающийся благотворительностью.

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ШЕСТОЕ

В хадисе¹ нашим пророком, да благословит Аллах его имя, сказано: “У кого нет стыда, у того нет и веры”. В народной пословице говорится то же самое: “У кого есть стыд, у того есть иман”. Становится очевидным: стыд — есть неотъемлемая часть имана. Но что такое стыд?

Существует стыд, порожденный невежеством. Это схоже с застенчивостью ребенка, который стыдится вымолвить слово или подойти к незнакомому человеку, хотя никакой вины его ни перед кем нет. Не имея вины перед шариатом, перед собственной совестью, стыдиться того, чего не следует стыдиться — верный признак глупости и низкородности.

Истинный стыд тот, который испытывают, совершив поступок, противный законам шариата, совести, человеческому достоинству. Такой стыд бывает двух видов.

Один из них — когда стыдишься не за себя, а за провинность другого. Стыдишься, потому что сострадаешь человеку, и думаешь: “Япырай, что стало с этим человеком? Почему он вдруг поступил так недостойно?” — краснеешь за него.

Другой стыд вызван своей совестью, собственной провинностью перед шариатом, перед своей совестью и человечностью, допущенной по ошибке

¹ Хадис — предания

или случайному инстинкту. Может, никто кроме тебя и не знает о твоей провинности, но твой разум и естество терзаются, наказывают себя. Ты не находишь себе места, не можешь смотреть людям в глаза, мучаешься.

Люди, способные переживать такой стыд, отказываются от еды, теряют сон, случается, что в отчаянии они кончают жизнь самоубийством. Стыд — это человеческое достоинство, заставляющее изнутри признать свою вину и вынести себе наказание. В такие часы и мысли в голову не идут, и слова как будто теряются. Некогда утереть слезы из глаз и влагу из носа. Человек уподобляется жалкому псу. Он не только не может смотреть людям в глаза, но и вообще ничего не видит. Тот, кто знает о таких терзаниях, но вместо того, чтобы великодушно простить виновного, усиливает его страдания, лишен человечности и милосердия.

Люди, которых я вижу сейчас, не стыдятся ничего и не умеют краснеть. “Я же признал свою вину, чего еще?” — говорят они. Или оправдываются: “Ладно, я опозорился, но ведь и ты так поступаешь?” Или говорят: “Вот такой-то и такой-то сделали то-то и то-то, но ходят по земле, как ни в чем не бывало. Я же, по сравнению с ними можно сказать, ничего плохого не совершил. К тому же у меня была причина так поступить”. Вместо того чтобы устыдиться содеянного, они обеляют себя.

Как нам назвать такого, человеком стыдливым или не ведающим стыда? Назвать стыдливым не позволяют хадис и слова, сказанные мудрыми...

Как нам понять, есть у этих людей иман или нет его?!

СЛОВО ТРИДЦАТЬ СЕДЬМОЕ

1. О достоинствах человека суди по тому, как он начал дело, а не по тому, как ему удалось завершить сго.

2. Как ни прекрасна мысль, пройдя через человеческие уста, она тускнеет.

3. Сказав мудрые слова самонадеянному невежде, порой обретаешь утешение, но чаще всего от них не остается и следа.

4. Твори благо разумному, глупого оно только портит.

5. Сын своего отца для других — враг. Сын человеческий — твой брат.

6. Достойный, попросив многого, довольствуется малым, ничтожный просит много, но останется не довольным, если дашь больше, чем он просит.

7. Тот, кто трудится для своего блага, уподобляется животному, которое пасется только для себя; того, кто трудится, выполняя человеческий долг, всевышний метит своєю любовью.

8. Кто отравил Сократа, кто спалил Жанну д'Арк, кто казнил Гайсу, кто закопал нашего пророка в останках верблюда?— Толпа. Толпа безрас судна. Сумей направить ее на путь истины.

9. Человск — дитя своего времени. Если он плох, в том виноваты и его современники.

10. Будь в моих руках власть, я бы отрезал язык тому, кто твердит, будто человек неисправим.

11. Остаться одиноким — все равно что умереть. Все беды падут на голову одинокого. В миру много порочного, но и утешение, и веселье существует в нем же. Кто с достоинством выдержит первое? Кто устоит во втором?

12. Кому из нас не приходилось бывать в беде? Теряет надежду только слабый. Верно, что в мире нет ничего неизменного, но ведь и зло не вечно. Разве после суровой зимы, не приходит полноводная цветущая весна?

13. Если некто молчит в гневе, значит всю силу гнева он затаил в себе. Извергающий черную брань — обычно хвастун или трус.

14. Успех и счастье опьяняют человека. И только один из тысячи умест сохранить хладнокровие и разум.

15. Если хочешь, чтоб дела твои ладились, берись за них разумно.

16. Высокая должность — все равно что высокая скала. На нее и нсторопливая змея вползет и быстрокрылый сокол взмост. Недоброжелатели начинают хвалить тех, кто еще не достиг вершины, а эти, легковверные, радуются их словам.

17. Мир — океан, время — веяние ветра, ранние волны — старшие братья, поздние волны — младшие братья. Поколения сменяются чредой, а кажется — нзыблем их покой.

18. Простолудин, прославившийся умом — выше царя, вознесенного удачливой судьбой. Юноша, продающий свой труд, достойнее старца, торгующего своей бородой.

19. Сытый попрошайка — дьявол во плоти, ленивый суфи — лицемер.

20. Плохой друг — все равно что тень, когда солнце над головой, от нее не избавиться когда тучи сгушаются, ее не сыщешь.

21. Будь откровенен с тем, кто одинок, поддерживай хорошие отношения с теми, у кого много друзей. Будь осторожен с беспечным, и стань опорой обездоленному.

22. Бесполезны и бесплодны: бессильный гнев, любовь без верности, учитель без ученика.

23. Пока ты добиваешься счастья, добра тебе желают все, но как только ты достигаешь цели, твой доброжелатель — лишь ты сам.

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ВОСЬМОЕ

Дети мои, утешение сердца моего! Вот написал несколько слов о человеческих деяниях и завещаю написанное вам, как память. Прочтите со вниманием, вникните в суть этих слов, и ваши сердца преисполнятся любовью. Любовь человека неотделима от его разума, человечности, знаний. Исходной, изначальной причиной этих свойств являются те совершенства, которые даются человеку от рождения — крепкое здоровье, прекрасная внешность, все остальное зависит от благородства отца и матери, от мудрых наставников и добрых друзей. Устремленность и понятливость порождаются любовью. А разум, человечность и знания будят в человеке интерес к науке.

Ребенок по доброй воле не тянется с ранних лет к учебе. Приходится его принуждать или привлекать до тех пор, пока у него не возникнет жажда знаний. Ребенка, имеющего стремление к знаниям, можно считать человеком, можно питать надежду на то, что он будет стремиться познать Бога, понять себя и окружающий мир, что он научится приобретать добро, не поступаясь честью, и будет избегать зла. Иначе ему суждено пребывать в невежестве, в лучшем случае получит он весьма поверхностные знания. Скверно, что многие родители, дурно воспитавшие своих детей, затем отдают их на попечение мулл, ибо пользы от этой учебы нет. Развращенные сызмальства дети не могут

иметь интереса к знаниям, религии, почтения к своим наставникам. Не получится из них полноценных людей, добросовестных мулл, истинных мусульман. Самое сложное — воспитать в них человечность. Потому что Аллах — это путь истины, а искренность и правдивость — враги зла. Разве друг явится на приглашение, посланное через врага? Не добиться истины, если в душе нет любви к ней. Человеческие знания добываются любовью к истине, жаждой открытия для себя природы и сути вещей. Это не божие всезнание, любознательность и стремление к наукам дают человеку знания лишь соразмерные его рассудку.

Но прежде всего надобно возлюбить Аллаха. Известно, что Наука — один из ликов Всевышнего, потому и любовь к Науке — признак человечности и искренности. Не достигнуть вершин Науки, занимаясь ею для стяжательства, достижения корыстных, низменных целей. Пусть богатство, всеобщее уважение и слава сами найдут человека, только тогда они смогут стать достойным украшением его. А преклонение перед ними принижает человека, независимо от того, добьется он успеха или нет.

Если ты обрел любовь к истине, желание учиться — найди в себе внимательный слух и искреннее прилежание. Исповедующие ислам прежде всего должны знать, в чем заключается истина имана, ибо иман — это не слепое поклонение. Скажем, поверили мы в Бога, в то, что слова Корана — изъяснение его воли, что Мухаммед Мустафа, да будет благословенно его имя, является посланником его. Что нам дает такая вера? Ты веруешь в Бога ради него или ради своего спасения? Аллах велик и он не пострадает от твоего неверия. Если ты ут-

верждаешь, что вера твоя необходима тебе самому, хорошо, значит, ты веруешь. Но если это — вера ради веры, пользы от нее тебе не будет. Твоя вера окажется поистине праведной, принесет пользу, когда ты сам этого жаждешь. Нужно знать, какими усилиями достигается осознанная, разумная вера...

Ты сказал, что веришь в Бога, в его лики и имена. Тогда ты должен знать его имена, понять величие сущности каждого из восьми его ликов, назвавшись мусульманином, почитать себя рабом Всевышнего и стараться подчинить свои помыслы его воле. Не тверди невежественно, что невозможно уподобиться Богу. Действительно, нельзя в точности воспроизвести творения Всевышнего. Но подражай во всем делам его, следуй указанным им путем. Вот светлейшие лики Аллаха: Жизнь, Наука, Могущество, Зоркость, Чуткость, Желание, Слово, Созидание.

Создатель наделил человека этими восемью ликами, но не в таком абсолютном совершенстве, каковым он сам ими обладает.

Можем ли мы называться мусульманами, направляя данные нам, пускай мизерные, но все же способности не по назначению, не употребляя их в угоду Всевышнему? Нужно знать, каким образом уподобить свои действия восьми величайшим качествам Аллаха, ибо природа Аллаха такова, что не нуждается в нашем описании, этого требует наш разум, нуждающийся в ясности представления Бога в восьми упомянутых ликах. Не зная их, нам не составить представления о Всевышнем. Поскольку мы знаем Аллаха по мере его проявлений, познать его окончательно не дано никому. Даже мудрейшим из мудрых не разобраться в его деяниях, не то чтобы постичь внутреннюю сущность его приро-

ды. Аллах всемогущ, наши возможности ограничены. Измерить конечным бесконечное — невозможно. Стараясь закрепить в сознании понятия о нем, мы твердим: Аллах, есть, Аллах един. Но самое понятие “есть”, “един” не соответствует непостижимой сущности Аллаха, ибо любое возможное в действительности явление не минует измерения “един”. Применимо оно ко всему мирозданию, которое находится во владении Аллаха, о чем поведано нам в писаниях, где также упоминается восемь неизменных ликов и девяносто девять благостных имен Аллаха, выражающих неповторимый образ и действия его.

Я же хочу повести речь о четырех ликах — первые из них — Наука и Могущество, остальные являются неотъемлемой составной частью, дополняющей и объясняющей сущность этих двух. Отмечу еще одно из шести ликов — Жизнь.

Мы говорим: Аллах есть, Аллах един, характеризуем и воспринимаем его, как Могущество Науки. Задумаемся, имеют ли реальную силу понятия “есть”, “един”, “могущество”, “наука”? Не приходится сомневаться в том, что могущество науки — реальная сила: где Жизнь там и Желание. А там, где Наука, Желание тоже неизбежно. Наука сама по себе ничего не дает. Все на свете приводится в движение могуществом Всесильного. Одним из свойств, присущих Желанию, является Слово, то есть речь. Разве Слово может обойтись без буквенных знаков и голоса? Только слово Аллаха беззнаково и безголосно. Но коли есть потребность говорить, значит есть способность слышать сказанное и видеть зримое, не так ли? Аллах слышит и видит не так, как мы — ушами и глазами, что является господствующим преимуществом, то есть Могуществом Науки.

Следующий из его образов — Созидание, то есть претворение в жизнь. Если считать, что Созидание — одно из ликов Аллаха — пребывает в непрерывном претворении, не освобождаясь от этого, не обособляясь, как Наука и Могущество, а находясь в подчинении и принуждении, это указывало бы на его бессилие и зависимость. А зависимость — не к лицу Аллаху. Созидание — утверждает Могущество. Отсюда следует — благодаря Науке и Могуществу находят единение все восемь ликов Аллаха. Наука безмерна и совершенна. Могущество — всеильно и безупречно. О мастере судят по его делам. Ни одному смертному не дано объять разумом — каким колоссальным трудом сотворено и какой могущественной силой собрано в единое целое все, что видим и ощущаем.

Если у земного существа разум является его властителем, а сила служит ему во всех его деяниях, напрашивается вывод: не те ли свойства служат и Аллаху? Понятия Наука и Могущество должны восприниматься совместно — "Всезнающее Могущество", иначе — одно из них окажется ведущим, другое ведомым. Что тоже противоречит учению Аллаха.

В таком случае может оказаться, что восемь ликов Аллаха, не сливаясь в единый образ, превратятся в разные и самостоятельные лики? Все эти свойства исходят от одного Создателя, все вместе они олицетворяют единый и неповторимый образ Аллаха. Усматривать преднамеренность их соединения — для создания могущественного образа — было бы ошибкой.

Сила человека заключается в его разуме и знаниях. Могущество Всевышнего выражено в Науке и Милосердии. Хотя Милосердие не упоминает-

ся в числе восьми его ликов, оно поясняется смыслом следующих его имен: Всемилостивый, Милосердный, Сострадательный, Всепрощающий, Любящий, Защищающий, Покровительствующий, Благодетельный, Дарующий, Учтивый. Эти имена Аллаха подтверждают мои доводы. Логику моих изложений также подтверждает удивительная гармония сотворенного мироздания. Ведь все на свете создано так, что одно служит интересам другого. Неживые тела не чувствуют боли и служат пищей одушевленной твари; животные поддерживают жизнь разумных существ — людей; животные освобождены от ответа перед Страшным судом, а человек наделен разумом и властвует над всем. В том, что Бог создал человека способным держать ответ на Страшном суде, проявились его справедливость и любовь к человеку. Он создал образ человеческий отличным от форм червей, птиц, прочей живности, наделил человека лучшим сложением, поставил на две ноги, высоко расположил голову, чтобы он мог обозревать окружающий мир, чтобы он не пригибался и не брал пищу, как животное, дал ему две руки, которые служат голове; чтобы он мог наслаждаться ароматами, дал ему нос; чтобы он мог видеть употребляемую пищу дал ему глаза; чтобы защитить их от опасностей, дал веки; ресницы даны, чтобы уберечь веки от трения; брови — чтобы отвести от глаз стекающий со лба пот; язык дан для того, чтобы люди могли общаться, понимать друг друга и трудиться сообща. Разве это не свидетельство любви к человеку? Если кто-то любит тебя, разве ты не обязан отвечать ему тем же?

Вдумайся: солнце испаряет влагу, превращает ее в тучи, которые, проливаясь на землю животворным дождем, дают жизнь семенам, травам и

цветам, радующим человеческий глаз и сердце; созревают всевозможные плоды, сахарные тростники, поддерживающие жизнь на земле; реки стекаются в моря и озера, утоляют жажду животных и птиц, служат обиталищем для рыб. Земля одаривает человека хлебом, хлопком, коноплей, плодами и ягодами, хранит в себе ископаемые богатства; птицы дают человеку пух, мясо, яйца; животные — молоко и шкуру; вода — рыб, рыбы — икру, пчелы — мед и воск, черви — свой шелк. Производя эти богатства, никто и ничто на свете не скажет: "Это мое!" Все предназначено для блага человека. Фабрики и машины, созданные невероятным трудом, служат на радость и пользу человеку.

Разве это не проявление любви Всевышнего к человеку? Разве не долг человека отвечать любовью на любовь?

Чтобы человечество из-за своей ненасытности не истребило виды животных и не причинило ущерба последующим поколениям, Аллах заставил ту же человеческую жадность оберегать животных; звери и птицы надеются на свою силу, крепкие ноги быстрые крылья; находят убежище в глубине вод, обитают в высоких скалах, хоронятся в лесах; все живое стремится к размножению и надсено инстинктом самосохранения и заботы о потомстве. Все создано не в расчете на то, чтобы животное, развиваясь, совершенствовалось до уровня человека, а с целью обеспечить человека неиссякаемым источником питания. Во всем мы находим проявление доброты и справедливости.

Мы не задумываемся над тем, что доброта и справедливость — есть условия шариата, считаясь мусульманами, мы должны были быть верными по-

следователями Аллаха, но разве мы следуем ему неукоснительно? Разве для нас недостаточно этих ярких, подобных небесным светилам доказательств заботы Аллаха о человеке?

Нам нравится видеть благодеяния других. Но себя мы не обременяем лишней заботой о ближних. Разве это не грешно?

Кто допускает зло, не препятствуя ему, тот не может считаться истинным мусульманином. Или же он мусульманин наполовину.

Где тот праведный путь, указанный Всевышним? Этого многие не знают. Я не встречал мусульманина, который бы внял словам пророка:

“Задумайся о деяниях Аллаха” или следовал бы молитве:

“Люби Аллаха, и он возлюбит тебя”.

“Твори людям добро, ибо Аллах любит творящих добро”.

“Верующие в Бога творят благие дела, им уготовано место в раю”.

Коран изобилует подобными аятами, но никто из нас не попытается вникнуть в их суть, нет у нас ни желания, ни достаточных знаний для постижения этих истин.

“Есть люди, которые веруют в Аллаха, считают своим святым долгом творить людям добро, ибо знают, Аллах не любит злонамеренных”. Об этом свидетельствуют следующие слова пророка, да благословит его Аллах:

“Кто несправедлив, тот не имеет совести. Не имеющий совести, не имеет веры”.

Отсюда мы уясняем, что вера не может возникнуть сама по себе, она рождается справедливостью и благонравием. Но справедливости и добродетели не добиться одними молитвами и слепым поклонением. Доказательства тут не требуют-

ся. Ты видишь мусульман, усердно молящихся и соблюдающих строгий пост, однако этого недостаточно.

Справедливость — мать всех благодеяний. Понятия совесть и честь исходят от справедливости. Справедливый человек непременно задумается и спросит себя: “Почему я одобряю добрые дела других, а сам не спешу принять в них участие”; Разве это не свидетельство его справедливости и честности? Разве это не начало благих дел? Но почему, заботясь о людях, он не проявляет такой же заботы о Создателе?

Стремление к благотворительности порождается умением довольствоваться малым. Не теряйте чувства справедливости, не уставайте творить добро. Без справедливости нет ни веры, ни человечности. Как учит Аллаяр суфи, один порок рождает сто других.

Понятия о Всевышнем сложились в нашем сознании как о Знающем, Милосердном, Справедливом. Если признаки Науки, Милосердия, Справедливости присутствуют в тебе, это означает, что ты имсешь стремление к знаниям, ты — истинный мусульманин и обладаешь высокой человечностью. Известно, что жауанмарт¹ воплощает в себе три таких качества, как правдивость, благонамеренность, разум. Правдивость олицетворяет — Справедливость, благонамеренность — Милосердие, а Разум, как мы знаем — одно из имен Науки. Этими свойствами, но в малой мере, наделен человек; долг его — довести их до совершенства, использовать на благо, помнить о них, беречь их в себе. Достичь этого можно, имея искренние желания и неустанно трудясь. Этими тремя качествами обладает пророк, за ним — святые, ученые и ис-

¹ Жауанмарт — благородство

тинные мусульмане; эти качества направлены на служение Всевышнему, проповедуются пророком, и приняты святыми с любовью. Но их любви хватило только на то, чтобы проявить заботу о загробной жизни. О мирских радостях они забыли или не брали их во внимание.

Учсные же думают и заботятся о земной жизни. Суждения святых и ученых — противоречивы, хотя они недалеко ушли друг от друга в своих убеждениях, хотя обе стороны рассуждают в пользу учения Аллаха. Но ведь любой спор должен закончиться удовлетворением?

Наука и Разум, как и человеческая природа, не терпят насилия над собой, им противны неискренность, они учат нас быть добрыми, искренними, благодетельными, что и есть М и л о с е р д и е.

Но я думаю, что и святые, и ученые ищут удовлетворения в спорах ради своего тщеславия.

Если бы человечество для своего усовершенствования избрало тарикат¹, путь, указанный святыми, мир бы пришел в запустение. Кто бы тогда пас скот, кто бы остановил врага, кто бы шил одежду, кто бы сеял хлеб, добывал богатства земных недр?

Разве отказавшись от благ, дарованных Всевышним, мы не рискуем оказаться неучтивыми, неблагодарными и неблагодарными, впадая тем самым в тяжкий грех?!

Избравшим этот путь грозит полное исчезновение или они окажутся жертвами кафи́ров, самые невыдержанные из них бесславно сойдут с избранного ими пути.

¹ Т а р и к а т — здесь направление в религии, исповедующее духовное самосовершенствование путем строгой воздержанности и полного смирения.

Если этот путь предначертан лишь для половины мусульман, то напрашивается вопрос: разве существует половинчатая истина? Истина должна быть единой для всех. Разве может быть выборочная истина? Выборочная справедливость? В таком случае у народа не может быть и самой жизни. Ибо жизнь есть высшая истина. Без жизни не может быть совершенства.

Не все святые презрели земные блага. Известно, что трое приближенных пророка — хазрет Гусман, Габдурахман ибн Гауф, Сагид ибн Абдукас славились своими богатствами.

Строгую воздержанность святых можно объяснить их неуверенностью в своей силе, опасением соблазниться мирскими радостями, что несомненно ослабило бы их веру. Или же это вызвано желанием отвлечь внимание людей от накопительства примером своей воздержанности, в расчете на то, что люди, видя их смирение, откажутся от пагубных увлечений, корыстных целей и изберут путь любви к благотворительности. Если это предпринято из самоотверженной любви к людям, то их жертвы неоправданны, путь их опасен и неверен. Добиться истины подобным путем могут только люди преданные своей вере, достигшие вершин науки, обладающие могуществом власти, редким мужеством, духовной непреклонностью. Собрать в одном человеке эти качества почти невозможно, или же их обладатель может оказаться непревзойденным мошенником.

Стремление отличиться, возвыситься над другими портит человеческую натуру. Невежда, объявивший о своем вступлении на путь тариката, тем самым признается в безнравственности.

Мыслитель и ученый — суть одно, но в познании обнаруживается их отличие. Признанная в миру внешняя наука преподносится нам в виде наставлений. Наставники, достигшие наибольшего успеха в своих наставлениях, называются учеными.

Ничто не создано без причины, возможно, служители подобного учения одержимы жаждой постижения тайн могущества Аллаха, что никому не возбраняется, или они занялись наукой, такого склада из безграничной любви ко Всевышнему? Но уместно ли говорить именно о такой любви, коль человеку не дано познать самого Аллаха?

Только любовь, порожденную ясным пониманием, безмерной верой, чувством благодарности и признательности ко Всевышнему за тех существ, что сотворены им с любовью, сами наделены способностью любить и сострадать, можно назвать любовью ко Всевышнему.

И только те достойны звания ученого, кто стремится постичь Аллаха соразмерно своему раску, кто ищет первопричину всех явлений и предметов. Они добиваются истины, справедливости, блага в интересах человечества, для них не существует в жизни радости и удовольствия, помимо их труда. Не будь этих мыслителей, идущих верным путем, наступило бы всеземное крушение. Эти истинные ученые являются костью всех человеческих творений, их умами приводится в порядок все, что есть на земле. Их деятельность направлена на земное благоденствие, как говорится: земная жизнь — есть возделанная нива для жизни загробной.

Не всякий ученый — мудрец, но всякий мудрец — ученый.

Традиционная вера приобретаетсЯ с помощью наставления ученых, но благодаря просвещению мудрых, она персрождается в истинную веру. Добиваются этого мудрецы, постигшие высший смысл мусульманства. Ученые же мирских наук не знают основ религии, хотя они добиваются истины и сумели раскрыть для себя тайны вселенной и человеческого бытия. Из семи условий шариата они способны признать лишь Аллаха, не могут отличить сторонников Аллаха от его противников. Пусть они не являются нашими духовными пастырями, но они заслуживают нашу признательность, ибо, как сказано пророком в Хадисе, лучшими из людей считаются те, кто приносит пользу окружающим.

Эти люди не знают ни сна, ни покоя, ни развлечений, они находятся в неустанном поиске полезных для человечества открытий, они добыли электричество, подчинив человеку энергию молнии, научились держать связь друг с другом на огромных расстояниях, заставили огонь и воду выполнять колоссальную работу, непосильную тысячам людей, они совершенствуют человеческий разум, учат нас отличать добро от зла, несомненно, мы во многом обязаны им.

Теперешние муллы — противники ученых. Что свидетельствует о невежестве священнослужителей или о превратности их помыслов, ибо сказано: по природе своей человек тяготеет ко злу. Многие из их учеников, заучив несколько молитв на арабском или персидском языках, считают, что могут участвовать в спорах, гордятся этим, и вместо пользы, причиняют людям вред, сбивая их с пути громкими призывами и пустым бахвальством. Иные из них вредят не из злого умысла, а подчиняясь природному инстинкту. Отрадно видеть, когда кто-то

из них вняв правдивому слову, возвращается к совести. Разве назовешь совестливым того, кто препятствует правде? Самодовольство, тем более необоснованное самодовольство портит человека. Если правда именуется еще истиной, а истина — есть Аллах, нужно не противиться ей, а постараться понять и рассудить справедливо. Подобное заблуждение чревато опасностью отчуждения от религии.

Когда великий пророк, да благословенно будет его имя, сказал, что “грядет день равный по своей продолжительности году”, богословы спросили его: “сколько же будет молитв в тот день?” И получили ответ: “Об этом будут знать ученые того времени”. Не хотел ли пророк этими словами дать понять, что вместе со временем будут меняться, обновляться и каноны религии?

В наши дни методы обучения в медресе безнадежно устарели, оказались не только бесполезными, но и вредными. В соответствии с этим в Турции уже открылись новые учебные заведения, где помимо богословия преподаются военная дисциплина и другие науки. Наша молодежь многие годы отдаст пустой зубрежке в медресе, и оттуда выходят несвежественные, неразумные, не приспособленные к труду люди, которые и в дальнейшем живут обманом да ложью. Учение мулл не приносит ничего, кроме вреда.

Красота мироздания облагораживает человеческий разум. Случается, что из-за нужды и нехватки человек теряет свой человеческий облик, звереет. Не иметь стремления и постижению мировой науки — признак несвежества, что осуждается и Кораном.

Между богатством, накопленным для того, чтобы возвыситься, и богатством, которое копят для того, чтобы иметь возможность помочь стражду-

щим и не быть в зависимости от других, есть большая разница.

Мы не стремимся овладеть знаниями в целях наживы. Напротив, используем богатства на пути к овладению знаниями. Искусство — вот подлинное, неиссякаемое богатство, учиться ему — самое благородное дело. Знания должны служить справедливости и отвечать требованиям закона Божьего. Человек обязан быть благодетельным и не только восхищаться благотворительностью других, но и самому неустанно творить добро.

Говоря о муллах, хочется особенно предостеречь вас от ишанов. Их учения ложны, пагубны. Многие из них невежды, не знают подлинных законов шарията, а избирают путь богослужения, пытаются учить других при всей убогости собственных знаний, учения этих искусителей человечества вредны даже для псевдорелигий. Они находят себе опору среди глупцов, слова их — ложь, свидетельство их учности — четки, чалма и больше ничего!

Так знайте же, дети мои! Путь Всевышнего беспределен. И никому не дано преодолеть его. Тот, кто решился пойти по этому пути, считается истинным мусульманином. Если конечная твоя цель — обогащение, это уже не божий путь, это свидетельство твоей ограниченности. Что за непостижимая уму алчность, алкать богатства всего мира?! Если ты намерен делиться с другими своими деньгами, скотом, знаниями, другими благами — это и есть путь Всевышнего, единственный путь, не знающий предела. Избравшие его считаются истинными рабами его, они могут питать надежду приблизиться к Богу. Какая надежда может быть у иного пути?

Способности и намерения некоторых людей направлены на улучшение внешнего вида, они заботятся о своей одежде, следят за походкой, считая сие занятие высоким достижением. Стараются выставить себя напоказ, как на торгах, вызывают зависть у глупцов, чей ум только в глазах. Глядя на них, одни изводятся, снедаемые завистью, другие выбиваются из сил, подражая им. Кому какая выгода от этого? Сколько усилий потрачено только на то, чтобы понравиться окружающим своей внешностью! Достоинства человека содержатся не в наружности, а в чистоте его помыслов, неприукрашенной внутренней сущности, по которым и распознает нас Аллах. Разве прибавится ума у этих поклонников зеркал? Разум человека совершенствуется безграничной, неиссякаемой любовью к добру.

Совершенным мастерством своим Аллах создал мироздание и человека, чтобы тот мог расти и продолжать род людской. Святой долг каждого из нас — множить число своих друзей. Это зависит от сердечности, благорасположенности к окружающим, что вызовет ответное чувство, или хотя бы не желайте зла другим, не пытайтесь возвыситься над другими словами или делами.

Возвыситься духовно можно иными путями.

Во-первых, умение сохранить человеческие достоинства даже во время великих испытаний, облагораживает человека.

Во-вторых, самовосхваление, выпячивание собственных достоинств могут только навредить тебе.

В-третьих, злонамеренность, принижение, оскорбление самолюбия других, порождает ответную враждебность.

Причина желания отличиться перед другими — хвастовство, оно порождает зависть, одна зависть влечет за собой другую.

Отсутствие же этих пороков приносит человеку умиротворение, а в умиротворенной душе рождается стремление.

Существуют три вещи, способные унижить весь человеческий род, которых следует избегать, это: невежество, леность, злодеяние.

Невежество — то есть отсутствие знаний, без которых ничего нельзя добиться; отсутствие знаний равняет человека со скотом.

Леность — злейший враг искусства; бесталанность, безволие, бесстыдство, бедность — порождение лени.

Злодеяние — враг человечества; причиняя зло другим, человек отдаляется от людей, уподобляясь дикому зверю.

Противоядие от этих пороков — человеколюбие, желание всеобщего благоденствия, твердость духа, справедливость, глубокие всесторонние знания. Направь свои знания на путь, указанный Аллахом, ибо Аллах не ленился, огромными усилиями и старанием создал гармоничный совершенный мир. Твое дело тоже должно быть сделано с усердием и добрыми намерениями. Все, что создано Аллахом имеет свое назначение, плоды твоего труда тоже должны быть обращены на пользу людям. Иначе — любой труд бесполезен. И вера твоя — тщетна.

Известно, творения Аллаха не создавались без трудностей и ни один предмет не создан без назначения. Все имеет свою цель, свою причину. Человек, имеющий тягу к знаниям, обязан помнить — любое дело должно вершиться целенаправленно.

Пророк, да благословит Аллах его имя, оставил нам такие слова: “Прежде чем взяться за дело, надобно иметь цель и стремление”.

Но вот вы рсшили совершать отныне омовения, читать молитвы, соблюдать посты. Но не грешно ли заботиться только о внешнем соблюдении обрядов? Если ваша душа чиста, соблюдение обрядов богослужения отражает вашу духовную жизнь, внешняя упорядоченность лишь украшает и облагораживает вашу веру. Не поэтому ли мудрецы утверждали, что вера одна, что она освящена многотерпением, без сдержанности, она тускнеет, а возможно даже обречена на погибель. Сказано это к тому, чтобы невежды, думающие лишь о соблюдении обрядов, не забывали о главной задаче — вере.

У меня есть основания думать, что они убеждены: достаточно им совершить обязательные элементы обрядов, чтобы считаться мусульманами. Это не так, обряды являются всего лишь стражами веры. Но что проку от стража, который только будит, не заботясь о сохранности и благополучии охраняемого предмета? Что станет с верой без бдительности? Разве подлинная цель — не сохранность и чистота охраняемого предмета?

Не способные разобраться в смысле обрядовых знаков, прислушайтесь! Самое главное в них — намаз. Но прежде чем приступить к нему, вы должны совершить омовение. Омовение совершается после очищения от скверны. Помните об этом! Эта процедура должна закончиться проведением влажными руками по ногам — некоторые из знаков носят символический характер.

Избавившись от скверны, вы совершаете омовение, очищая невидимые стороннему глазу части те-

ла, что, разумеется, совершенно неинтересно знать посторонним, но этими действиями вы показываете людям, что ваша душа безгрешна и вы приводите свой внешний облик в соответствие с внутренним состоянием. При полном очищении и спокойствии вы приступаете к намазу.

Намаз — это молитвы, заклинания.

Легкое прикосновение мокрыми пальцами к шее и ногам означает, что они уже омыты и чисты.

Приступая к молитве, вы касаетесь пальцами ушей — это означает, что вы не смеете перед Аллахом воздуть руки выше, это движение выражает ваше признание — Аллах превыше всего, и вашу мольбу к нему — не дай потонуть в мирской суете, протяни руку помощи.

Склоненная голова и сложенные на груди руки — знак того, что вы стоите не просто как раб перед вельможей, не как простолюдин перед падишахом, а выказываете этим признание как более слабое, ничтожное создание справедливости и непомерному могуществу всемудрого Аллаха.

Обращение лицом к Кыбле¹ — поклонение предполагаемому месту посещения, Всевышнего, хотя мы знаем, что не может быть на земле места, достойного его пребывания. Это надежда на то, что ваши молитвы достигнут слуха Всевышнего.

Чтение намаза начинается с суры Фатиха. Это продолжительная и содержательная молитва.

Поклоны, совершаемые положив руки на колени — знак того, что мусульманин предстал перед ликом Аллаха.

¹ К ы б л а — направление, показывающее Мекку — мусульманскую святыню, куда мусульмане обращают лицо во время молитвы.

Первое прикосновение лбом земли означает, что человек вышел из земли, второе — что он вернется в землю же. Обращение лицом к небу — знак надежды и мольбы на воскрешение после смерти.

Вы заканчиваете молитву еще одним приседанием и словами приветствия ко Всевышнему и его пророку, да благословит Аллах его имя, а также пожелаем всем мусульманам мира, единства и благополучия.

Так что же мы уяснили для себя из этого Слова?

СЛОВО ТРИДЦАТЬ ДЕВЯТОЕ

~ Да, безусловно, наши предки уступали теперешним людям в образованности, учтивости, ухоженности и опрятности. Но обладали они двумя достоинствами, которых у нас теперь нет.

Изживая в себе недостатки, доставшиеся нам от предков, мы растеряли эти достоинства. Если бы мы имели в характере своем решимость и усилия, направленные на приобретение новых качеств приложили к тому, чтобы сохранить старые, возможно, мы встали бы в ряд с другими народами. Поскольку нет решимости характера, вновь приобретенное более благоприятствует развитию в нас свойств демонических, нежели человеческих. Это — есть одна из серьезных причин утраты нами национальных достоинств.

О каких качествах мы говорим? В стародавние времена были люди, которые звались “ел басы”¹ “топ басы”². Они решали споры, управляли жизнью общества. Простой народ, худо-бедно, занимался своими делами. Не принято было оспаривать решения “ел басы” и “топ басы” или бегать от одного к другому. Говорят: “Возьми альчик, если он удобен для твоей руки, сделай из него биту”. “Когда каждый сам себе бий, не ужиться и на бескрайних просторах, когда есть глава общины, не сгореть и в огне”. Люди,

¹ Е л б а с ы — глава народа

² Т о п б а с ы — глава общины

признав эту истину, приносили жертву святым духам, и помолясь, отдавали бразды правления всеобщему избраннику и впредь старались поддерживать во всем, скрывая его недостатки и славя достоинства. Относились к нему с должным почтением, слушались и неукоснительно повиновались, тогда и влиятельные лица не переступали пределов благоразумия. Как им было не заботиться о людях, когда все были братьями, и достояние у них было общее?

И второе — люди свято берегли и дорожили единством. Стоило кому-то призвать на помощь других, упомянув при этом имена предков, как все бросались на выручку, забыв обо всех обидах и раздорах, охотно шли на уступки и жертвы. Говорили тогда в народе:

“Кто не умсет простить вины ближнего, того чужой обидит”.

“Братья ссорятся, но не отрекаются друг от друга”.

“Если шестеро погрязли в раздорах, потеряют то, что в руках, если четверо пребывают в согласии, на них небесная благодать нисходит”.

“Кто ищет верного пути, находит казну, кто ищет раздоров, находит беду”.

Где теперь этот благородный дух общности и радение о чести?

Они были обеспечены людской стойкостью, совестливостью, доблестью. Мы лишились их.

У теперешних дружба — не дружелюбие, а вероломное коварство.

Вражда — не отстаивание истины, а просто неумение жить в согласии.

СЛОВО

СОРОКОВОЕ

Почтенные, вот о чем я хочу спросить вас.

Как это получается, что о покойниках мы не говорим дурного, а среди живых не видим достойных?

Отчего старики живут в согласии с молодыми, а между собой враждуют, хотя число их сверстников с каждым днем становится все меньше?

Стоит кому-то уехать на чужбину, как все тут же начинают любить его как родного. Но как только он возвращается, мы вынуждаем его бежать от нас. Почему?

Почему, увидев хорошего человека из чужого рода, люди распинаются перед ним, восторгаясь его достоинствами, а в своем роду не замечают тех, кто превосходит чужаков в мудрости и благородстве?

В чужом краю расхваливают свой аул, вернувшись, превозносят достоинства чужого аула. Как это так?

Почему родители ласковы, заботятся о детях, пока они маленькие, но охлаждаются к ним, как только они вырастают?

Почему родичей трудно собрать, когда радость, горе или другое достойное собрание, а как запахнет воровством или разбоем, они тут как тут?

Почему родичи досадуют и обижаются на тебя, когда твоя лошадь приходит первой на скачках?

В старину люди помнили, если кто-то хотя бы раз помог им добраться до места, они вспоминали об этом с благодарностью до последних дней своих. Нынче люди быстро забывают о добрых делах. Почему?

Почему байский сын, обеднев, не стыдится воровства, а идти в услужение к другому баю, считает для себя зазорным?

Почему двое хороших людей не могут ужиться в одном роду? А двое подлецов почему-то всегда становятся друзьями?

Почему тот, кого ты считаешь другом, кому ты даришь коня, отворачивается от тебя, получив стригунка от твоего недруга?

Почему иной не ценит друга, с которым живет в согласии, а за врага, который в кои веки исполнил единственную его просьбу, готов отдать жизнь?

Почему многие не желают добра друзьям, а если кому-то из двух друзей повезет, они становятся заклятыми врагами?

Почему одни ищут человека, который бы дал им разумный совет, но избегают тех, кто знает их дело до тонкостей?

Почему иные в гостях ведут себя так, будто пригнали с собой весь свой скот, а принимая гостей в своем доме, делают вид, будто далеко отогнали все свои стада?

Люди ищут покоя, но стоит ему воцариться, как им тут же становится скучно? Почему?

Почему народом всегда правят ловкие дельцы? И почему, как правило, они всегда бедны?

Почему младшие жены бывают строптивыми? Почему злодеи бывают смелыми? Почему иные бедняки бывают спесивыми?

Почему людей сдержанных, живущих мирно, называют безвольными, а тех, кто распушен, хвастлив, драчлив, считает удалцами?

Почему казахи не слушают праведные слова, не находят для этого времени, но будут охотно внимать сплетням и грязным наветам и не уйдут не выслушав их до конца, хоть все дела их пойдут прахом?

СЛОВО СОРОК ПЕРВОЕ

Тому, кто вознамерился учить, исправлять казаха, нужно обладать двумя преимуществами.

Первое — иметь большую власть, пользоваться огромным влиянием, чтобы запугивая взрослых, забирать у них детей и отдавать в учение, направляя одних по одному пути знаний, других — по другому, а родителей заставляя оплачивать их расходы. Девочек достаточно было бы обучить мусульманству, чтобы они были сильны хотя бы в религии. В таком случае можно было бы надеяться: когда состарившиеся родители отойдут от дел, молодое поколение пойдет по правильному пути.

Второе — нужно владеть несметными богатствами, чтобы подкупом брать детей у родителей и отдавать их в учение, как было сказано выше.

Никто не обладает властью, способной запугать нынешних людей. Никому не дано богатство, которого хватило бы на то, чтобы задобрить всех родителей.

Не запугав или не подкупив казаха, невозможно, уговорить или убедить его в чем-либо. Невежество, доставшееся от отцов, впитавшееся с молоком матери, пройдя сквозь мясо, достигло костей и убило в нем человечность. Между собой у них какие-то ужимки и кривляния, шепотки да

двусмысленные намеки, ничего более увлекательного на ум им не приходит. Они пытаются думать, но им некогда сосредоточиться на своей мысли. Говоришь с ними — они и слушать со вниманием не могут; глаза их бегают, мысли разбредаются.

Как жить?

Как нам быть дальше?

СЛОВО

СОРОК ВТОРОЕ

Одна из причин пристрастия людей к порочно-му — безделье. Когда б он возделывал землю, занимался торговлей, разве мог бы он вести праздную жизнь? Ездит из аула в аул на выпрошенной у кого-то лошади, живет на дармовщину, разносит сплетни и слухи, хитростью и коварством подстрекает других или сам идет на поводу у подстрекателей, скитаясь без дела и без пользы. Тот, кто стремится к благополучию, кто привык жить своим трудом, сочтет такую жизнь унижительной. Разве он оставит свое дело, чтобы бродяжничать бесцельно?

Тот, у кого заводится хоть мало-мальский скот, не довольствуясь этим, не бережет то, что имеет, а отправляется на поиски радостей, оставив пастухам и детям заботу о стаде, которое становится добычей воров, хищников, гибнет в непогоду. Он терпит эту утрату, но будет не в силах отказываться от участия в тайных заговорах, сплетнях, мелких дрызгах. Желая обрести значимость и вес в обществе, он считает обязательным для себя быть причастным к мерзким и злым козням, грязным нашептываниям, ничтожному пакостничеству. Достигшие кое-какого достатка, бросают свое добро на попечение других, "ты, мол, посмотри, пригляди", сами же предаются суесловию, дармоедству, праздному шатанию.

Нынче люди не дорожат высоким умом, всеобщим уважением или богатством; умение писать жалобы, умение ловко обвести кого-то вокруг пальца — вот что в почете. Кому удастся это, будь он бсден и сир, ему всюду уготовано почетное место, жирный кус мяса и упитанный конь. Такому мошеннику легко улестить простоватого бая, заявив лицемерно: “Вы только велите, ради вас я хоть в огонь готов пойти”. И этого достаточно, чтобы, не ударив палец о палец, быть сытым, одстым, ездить на хорошем коне и пользоваться всеобщим уважением.

Бай не думает об утерянном покое, не считает своих расходов. Прежде чем говорить с кем-то, он будет держать совет с проходимцем, который стелется перед ним мелкой иноходью, страхась потерять доверие бая, тревожась, как бы не завелись у владыки другие советчики. “Аллах с вами,— говорит он угодливо,— неужто вы сами не додумались до такой простой вещи?” И начнет подсказывать хитрости одну гнуснее другой, внушает баю подозрительность к другим. В конце концов бай теряет доверие к себе окружающих. Если умный человек не соглашается с баем и отворачивается от него, прохвост тут как тут: “Вот видите? Не я ли говорил вам, что это сго козни?” И вовсе подчинит своей воле наивного бая.

Вот на что теперешние люди тратят свой ум и желания.

Вот чем они живут.

СЛОВО СОРОК ТРЕТЬЕ

Человек наделен от природы телом и душой. Нужно знать, какие из свойств тела и души даны от рождения и какие приобретаются в результате труда.

Необходимость есть, пить, а также спать — произвольные потребности. Желание что-то увидеть и узнать — задатки произвольного инстинкта, но разум и знания — являются приобретением человеческого труда. Слушая ушами, видя глазами, прикасаясь руками, пробуя на язык, вдыхая носом, человек получает представление о внешнем мире.

Полученные ощущения, приятные они или неприятные, воспринятые пятью указанными органами чувств, располагаясь в памяти в заданной закономерности, создают определенную образность.

Получить приятное впечатление от хорошего и отвращаться от плохого — естественная способность человека. Сначала эти задатки очень слабы. Человек развивает и усиливает эти способности, без внимания и развития они притупляются, исчезают или остаются в зачаточной стадии, оказываются ни для чего не пригодными.

Тот, кто много слушает и видит, черпая знания извне, тот имеет многое: он способен трезво рассуждать и отличать полезное от вредного. Человека, способного анализировать события и факты, относят к людям умным.

Невежда, не способный мыслить, не приученный трудиться, пытается свалить свою нерадивость на Бога. “Что делать, если Бог не наделил умом?” или “Нас с тобой Бог создал не одинаковыми”, — говорят они.

Разве Бог велел ему не вслушиваться, не всматриваться, не запоминать слышанное и виденное? Разве сказано ему: ешь, пей, развлекайся, довольствуйся похвалой и превращайся в животное, растеряв душевные сокровища?

Другие говорят: “Может, ум и взаправду дело наживное, но стремлением наделяет природа. Наделенный способностями приобретает и ум. Неспособные остаются неразумными”. И это неверно.

Стремление есть и у детей, что бесспорно. Мы уже говорили, что сначала способности человека очень слабы и нуждаются в дальнейшем развитии и совершенствовании. Даже ремесло, которым человек занимается с желанием, изо дня в день становится более совершенным. Если не возвращаться к приобретенным навыкам, ты можешь утратить их, ты и сам не заметишь, что стал другим человеком. Разве умение и мастерство, покидая тебя, предупреждают об этом заранее? Попытка вернуть их потребует еще больших усилий, чем прежде.

Душевные способности настолько разнообразны и многогранны, что описать здесь все их невозможно. Сила души способна удержать долгое время навыки приобретенного мастерства, но без внимания они теряют свою ценность и со временем могут иссякнуть и сама сила, удерживающая их. Приобрести ее заново невозможно.

Сила души обладает тремя особенными свойствами, которые нужно ценить и беречь в себе, потому что без них человек превращается в животное.

Первое из них называется „подвижной элемент“. Что это такое? Это свойство помогает не только осознать увиденное и услышанное, но побуждает живо осмыслить, что из чего проистекает и куда ведет. Без этого свойства бесполезно много чтение, оно ничего не даст. Не сделав вовремя, не подумав вовремя, не сказав вовремя, опаздывая всюду, будешь всю жизнь жалеть и огорчаться: „Какая жалость! Там-то, тогда-то надо было поступить так-то!“

Другое свойство называется „притягательная сила однородного“. Узнав что-то новое для себя, начинаешь думать и сравнивать со сходными вещами. Во всем ли у них есть сходство? Или только в отдельных элементах? И пока не уяснишь себе всей причины сходства, не расспросишь, не проверишь свои предположения, не найдешь успокоения.

И третье. Называется оно „впечатлительностью сердца“. Если сумешь сберечь сердце от превратностей четырех пороков, таких, как самодовольство, корыстолюбие, легкомыслие и беспечность, полученные ощущения извне четко отразятся в зеркальной непорочности сердца. Эти впечатления будут питать твой ум и запомнятся надолго. Если не убережешь чистоту сердца, потускнеет зеркало души, все в нем будет видеться смутно или в искаженном виде. И понятия твои обо всем на свете сложатся неверно.

Все, что добывается трудом и находится вне тебя, называется богатством. Не зная всех перипетий и тонкостей ведения хозяйства, трудно удержать в руках свое добро. Так же трудно уберечь нажитое духовное богатство — ум и знания, от которых может быть и немалый вред. Не зная об этом, потеряв бдительность, можно легко лишиться приобретенного.

Все на свете имеет свою меру. В том числе и хорошее. Великое дело — знать меру всему. Умение думать — похвально, но некоторые люди, чрезмерно увлекшись, запутываются в мыслях, теряют здравый рассудок.

В желаниях есть, пить, одеваться, развлекаться, любить, наслаждаться, обогащаться, добиваться власти и даже в проявлении осторожности и хитрости, направленной на то, чтобы не быть обманутым, нужно знать меру. Все, что сверх меры — есть зло.

Древние мудрецы говорили: “В том, чего упорно добиваемся, мы находим зло”. Да будет известно тебе, в двух свойствах духовной силы, называемых “притягательной силой однородного”, “подвижной элемент”, кроется все то добро и все то зло, что существует на свете. Властолюбие, эгоизм, гнев, ложь — все, что порочит человека, берет начало в этих истинах. Такую силу нужно уметь направлять на усовершенствование хороших и полезных качеств, нужно подавлять порочное в его зародыше.

Разум отличает полезное от вредного, но даже силой разума не одолеть этого зла. Одолеть его может только тот, кто соединит в себе силу разума и силу воли. Сумевший сосредоточить в себе разум и волю подобен быстроному скакуну — ему подвластно все.

Если же эти качества не развиты или одно из них присутствует, а другого нет, то духовная мощь понесет тебя, как необъезженный, неуправляемый скакун, бросая и на скалы, и в воду, и в пропасть. Ты безволен. Несешься, не разбирая дороги, полы твоего халата распущены, глаза воздеты к небу... И до скончания дней твоих не избавишься тебе от бесчестия.

СЛОВО СОРОК ЧЕТВЕРТОЕ

Ничтожнейший из людей тот, кто не имеет стремления. Но стремления бывают различные. И те, кто стремится к чему-либо, отличаются друг от друга по способностям и силе воли. Талантливые или бездарные, все они не прочь услышать похвалу в свой адрес. Они ждут ее, заслуженную или нет, все равно.

Люди общаются с людьми своего круга, делятся с ними сокровенными мыслями. И скорее всего ждут похвалы от тех, кто живет рядом с ними и знает их, а не от незнакомых и далеких людей.

Одни стремятся к почестям. Другие алчут богатства. Неважно каким образом, скарედностью или хитростью. “Кто добыл богатство, тот безгрешен” или “У имущего лик светел”, — говорят они и знают, что никто их за это не осудит. Видят в богатстве свое главное достоинство и честь. Судя по их извращенным нравам, так оно и есть, но если смотреть с позиций человечности — это один из отвратительных пороков.

Одни хотят прослыть храбрецами, святыми, ба-ями, другие — не чураются славы хитрых, ловких, вссзнающих. Чванятся худой славой, пытаясь даже из нее извлечь выгоду.

Все стремятся к чему-то, стремятся читать, но не по книгам, а по лицам людей. Смотрят, точно прощупывают биение пульса и определяют: “А...

сегодня в цене то-то и то-то, а вот на этом деле можно недурно заработать”.

Чтобы постичь науку по книгам, нужно, говорят, прежде всего очистить от скверны душу, помыслы, и только потом приступить к чтению.

Если предпочитаешь учиться по лицам, продолжай начатое, не старайся очиститься, ведь никому не видно, что там у тебя за душой. Говорят, чем больше складок и зазубрин в ней, тем неуязвимее и прочнее благоденствие.

Вот и суди теперь, кто чему учится и к чему стремится.

СЛОВО

СОРОК ПЯТОЕ

Доказательством существования единого и всемогущего Бога является то, что многие тысячелетия на различных языках люди говорят о существовании Бога и сколько бы ни было религий, все считают, что Богу присущи любовь и справедливость.

Мы не создатели, а смертные, познающие мир по созданным вещам. Мы — служители любви и справедливости. И отличаемся тем, насколько лучше один другого осознаем творения Всевышнего.

Веруя и поклоняясь сами, мы не вправе сказать, что можем заставить верить и поклоняться других.

Начало человечности — любовь и справедливость. Они присутствуют во всем и решают все. Это — венец творения Всевышнего. Даже в том, как овладсвает жеребец кобылицей, проявляется любовь.

В ком господствуют чувства любви и справедливости — тот — мудрец, тот — учен. Мы не способны придумать науку, мы можем только видеть, осязать созданный мир и постигать его гармонию р а з у м о м.

아바이의 잠언

지은이 · 아바이 꾸난바예브
옮긴이 · 양원식
편 집 · 신송태 김성수
펴낸이 · 윤희구
펴낸곳 · 도서출판 예루살렘
주소 · 서울 강남구 논현동 107-38 남광빌딩
전화 · 545-0040, 546-8332
FAX · 545-8493
등록 · 제16-75호(1980. 5. 24)

책값 8,000원